

1928 HARF DEVRİMİNİN TÜRK ENTELİJANSİYASI TARAFINDAN YORUMLANIŞ TARZLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Ayşe Betül TÜZEN

Aralık 2019

DENİZLİ

1928 HARF DEVRİMİNİN TÜRK ENTELİJANSİYASI TARAFINDAN YORUMLANIŞ TARZLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Pamukkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi

Sosyoloji Ana Bilim Dalı

Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı

Ayşe Betül TÜZEN

Danışman: Prof. Dr. Güney ÇEĞİN

Aralık 2019

DENİZLİ

ÖNSÖZ

Harf inkılâbı, Atatürk inkılâplarının temel prensibi olarak, Türkiye'nin modernleşme sürecine geçiş aşaması oluşturması gayesiyle gerçekleştirilen bir inkılâptır. Türkiye'nin "muasır medeniyet" seviyesine ulaşması için milliyetçilik adına atılması geren nihai bir adım olarak dil benimsenmiş ve harf devrimi gerçekleştirilmiştir.

"1928 Harf Devriminin Türk Entelijansiyası Tarafından Yorumlanış Tarzları Üzerine Bir İnceleme" konulu tez çalışmamda "Harf Devrimi" nin oluşum süreci, uygulamaya konulduğu döneme etkileri ve günümüzde birey-toplum bağlamında gerçekleşen yansımaları incelenmek istenmiştir.

Öncelikle, tez çalışmamın araştırılmasında, yürütülmesinde ve şekillendirilmesinde katkılarını esirgemeyen saygıdeğer danışman hocam Prof. Dr. Güney ÇEĞİN'e teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım.

Çalışmalarım boyunca maddi ve manevi desteklerini hiçbir zaman esirgemeyen, her konuda yardımcı olan, bugünlere gelmem için emek sarf eden, beni motive eden, çalışmalarımı sabırla destekleyen kıymetlilerim; annem, babam ve abim başta olmak üzere her ânımda yanımda olan dostlarıma sonsuz teşekkürü bir borç bilirim.

Son olarak, tezimin planlanması sürecinde, oluşumunda, araştırma kaynaklarıma ulaşmam noktasında yol gösteren; zengin kütüphane arşivinden faydalandığım ve de en önemlisi desteğiyle her dâim yanı başımda olan "en baba hocam" Prof. Dr. Hasan TÜZEN'e minnettârım.

ÖZET

1928 HARF DEVRİMİNİN TÜRK ENTELİJANSİYASI TARAFINDAN YORUMLANIŞ TARZLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Tüzen, Ayşe Betül

Yüksek Lisans Tezi

Sosyoloji ABD

Genel Sosyoloji ve Metodoloji Programı

Tez Yöneticisi: Prof. Dr. Güney Çeğin

Aralık 2019, VII+159 sayfa

Türkler, bulundukları coğrafi bölgeye, kültür çevrelerine bağlı olarak tarihsel süreç boyunca çeşitli alfabeler kullanmışlardır. Bu alfabeler dine dayalı nedenlerden ötürü zaman içerisinde değişiklik göstermiştir. Bunların içinde en uzun zaman diliminde kullanılan alfabeler ise Göktürk ve Uygur Alfabeleridir. İslâmiyetin kabul edilmesinden sonra ise Arap Alfabesi kullanılmaya başlanmıştır. Ancak Arap Harflerinin güç öğrenilir olması ve Türkçedeki harfleri tam olarak karşılayamaması alfabe değiştirme düşüncesini ortaya çıkarmıştır.

Türkçenin Arapça kökenli sözcük ve gramer kurallarından temizlenip, Türkiye Cumhuriyetinin ulusal dili olma özelliğini kazanması için 1 Kasım 1928'de yeni Türk Harfleri kabul edilmiştir. Lâtin Harflerinin kabulüyle modernleşmenin temel aşamalarından biri sayılan dilde değişikliğe gidilmiştir. Böylece oluşturulmak istenen yeni ulus-devletin inşâsı için daha uygun bir edebî üslûp geliştirilmiştir.

Dil devrimi, sadece edebi alanı değil, siyasal ve toplumsal yaşamı da etkileyip, dönüştürmüştür. Buradan hareketle, bu çalışmada harf devrimi ideolojisinin oluşturduğu etki ve toplumsal kurumlardaki yansıması incelenmiştir. Dil, lengüistik ve filolojik bir çalışma alanı olması bakımından entelijansiya tarafından araştırılabilir bir inceleme konusu olmaktadır. Bu nedenle de günümüzde harf inkılâbına dair tartışmalar hâlen devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arap Alfabesi, Harf İnkılâbı, Dil Devrimi, Lâtin Alfabesi, Lengüistik

ABSTRACT

A REVIEW OF THE INTERPRETATION STYLES OF THE 1928 LETTERS REVOLUTION BY THE TURKISH INTELLIGENTSIA

Tüzen, Ayşe Betül

Master Thesis

Sociology Department

General Sociology and Methodology Programme

Adviser of Thesis: Prof. Dr. Güney Çeğin

December 2019, VII+159 pages

The Turks used various alphabets during the historical process, depending on their geographical region and cultural environments. These alphabets have changed over time for religious reasons. The alphabets used in the longest period of time are Göktürk and Uighur Alphabets. After the adoption of Islam, the Arabic alphabet was used. However, the fact that Arabic Letters are learned power and that they cannot fully meet the letters in Turkish has revealed the idea of changing the alphabet.

On November 1, 1928, new Turkish Letters were adopted in order to clear turkish from the Arabic word and grammar rules and to become the national language of the Republic of Turkey. With the adoption of Latin Letters, the language, which is considered one of the basic stages of modernization, has been changed. Thus, a more appropriate literary style has been developed for the construction of the new nation-state.

The language revolution has influenced and transformed not only the literary field, but also political and social life. From this point of view, the effect of the ideology of the letter revolution and its reflection in social institutions are examined. Language is a subject of research by intellectuals as it is a lengüistic and philological field of study. For this reason, today, discussions about the case of letter reconstruction are continuing.

Keywords : Arabic Alphabet, Letter Revolution, Language Revolution, Latin Alphabet, Lenguistic

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

İKİNCİ BÖLÜM

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

AKDTYK	Atatürk, Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
GKB	Genel Kurmay Başkanlığı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TDK	Türk Dil Kurumu
TDTC	Türk Dili Tetkik Cemiyeti
TKAE	Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü
TRT	Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

GİRİŞ

"1928 Harf Devriminin Türk Entelijansiyası Tarafından Yorumlanış Tarzları Üzerine Bir İnceleme" isimli tez çalışmasının temelde iki amacı vardır:

1) Gerçekleştirilen harf inkılâbının siyasal ve toplumsal yaşamı nasıl etkilediğini saptamaya çalışmaktır.

2) Harf devrimi ideolojisinin oluşturduğu etkinin toplumsal kurumlardaki yansıması ve entelijansiya tarafından alfabe değişimi mevzusundaki görüşlerin belirtilmesidir.

Tezin getirdiği yorumdan ve ifade edilen eleştirilerden hareketle bu çalışmayı temellendiren yaklaşımın, "dilin ve dil devrimi hareketinin ele alınış tarzının yorumlanması" şeklinde ifade edildiğini söylemek mümkündür.

Özdemir'in (1980: 36) tanımladığı biçimde *"Toplumun en önemli kurumlarından biri dildir. Dil, toplumun ulusal benliğini biçimlendirir, duygu ve düşünce yaşamına yol gösterir. Bir toplumu değiştirmek, ona yeni bir yaşama düzeni getirmek geniş ölçüde o toplumun diline bağlıdır."* Bu bağlamda dilin, lengüistik ve filolojik bir konu olduğu aşikâr olduğundan dili araştırma biçimlerinin ele alınış tarzı bu çalışmada incelenmek istenmiştir. Çünkü dil, belirli bir topluluk tarafından benimsenmiş bir tür konsensüs yöntemiyle kendini gösterebilmektedir. Saussure da, dilin değişimini açıklarken her alanının dönüşüm geçirdiğinden söz etmiştir. Çağın gereklerine göre dil de hızlı veya ağır bir biçimde az veya çok değişime tabii olmaktadır. Dilde meydana gelen bu değişim ve dönüşüm hareketleri, konunun yorumlanma tarzlarının da farklı olarak sunulmasında rol oynamıştır. Tarafların dil konusunu siyasal ve politik bakış açılarından hareket ederek mi yorumladıkları, yoksa tüm ön yargı ve sosyo-politik yaklaşımlarından uzaklaşarak mı değerlendirme yaptıkları bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Entelijansiyanın ideolojik değerlendirmeleri, gerçekleri kavrayış biçimleri, devrimi temellendirme gerekçeleri ve dilin gelişiminin yorumlanması çalışmada araştırılmak istenmektedir.

Bu araştırma, literatür incelemesi ve kaynak taramasına dayalı olarak oluşturulan nitel bir çalışmadır. Betimsel bir araştırma metoduyla meydana getirilmiştir. Çalışma ile ilgili literatür taraması yapılırken; Türk Edebiyatı, Coğrafya, Çağdaş Türk ve Dünya

Tarihi, Felsefe, Sosyoloji, Antropoloji, Filoloji ve Siyasal Bilimlere yönelik konu ile ilgili mevcut kaynaklara ulaşılmıştır. Böylece bulguların karşılıklı olarak değerlendirilmesinin yapılması planlanmıştır. Dil mefhumu ve devrim ideolojisinin yorumlanması analiz edilerek, araştırmanın çok boyutlu olarak incelenmesi hedeflenmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır:

Birinci bölümde Türklerin kullanmış oldukları alfabelere, ilk yazılı eserlere, dönemin edebiyat ve dil anlayışına yer verilmiştir. Türkler, tarihsel dönem içerisinde farklı coğrafi bölgelerde yer almış ve buna bağlı olarak dil anlayışları dönemin koşullarına bağlı olarak değişim göstermiştir. Bu dönemlerde Türklerin kullanmış oldukları alfabeler hakkında bilgi verilerek, dönemin edebiyat ve dil anlayışları açıklanmıştır. Toplumsal hayatta Tanzimat Fermanı'nın ilân edilmesiyle birlikte Arap Alfabesinin eksik, yetersiz olduğu düşüncesi belirmiş, dilde sadeleştirme ve harflerin ıslâh edilmesi konusu tartışılmaya başlanmıştır. Bu sürecin sonunda ise alfabenin değiştirilmesi düşüncesi ortaya çıkmıştır.

Cumhuriyet'in ilân edilmesinden önceki süreçte özellikle Tanzimat, Meşrutiyet ve Milli Edebiyat dönemlerinde yaşanan alfabe tartışmaları hakkındaki çeşitli görüşlere dönemin gazete ve dergilerinde yer verilmiştir. Bu dönemlerde Arap veya Lâtin alfabesini savunanların düşünceleri, bu konuyu ele alma gerekçeleri açıklanmaya çalışılmıştır. II. Meşrutiyet dönemiyle temelleri atılmaya başlanan fikir akımlarının etkisiyle de dil konusundaki değişmeler yine bu dönemde belirtilmiştir. Milli Edebiyat döneminin dil anlayışı 1911 yılında Selanik'te çıkan *Genç Kalemler* Dergisinde yer alan Yeni Lisan makalelerinde dille ilgili yapılan çalışmalara değinilmiş ve milli kaynaklara yönelme eğilimi ortaya konulmuştur. Dilde sadeleşme hareketi "dilde millileşme" olarak kendini göstermiştir.

İkinci bölümde ise Cumhuriyet'in ilân edilmesiyle birlikte alfabe tartışmalarına değinilmiş, Arap Alfabesinden Lâtin Alfabesine geçiş süreci incelenmiştir. Lâtin Harflerine geçiş sürecinde etkin rol oynayan İzmir İktisat Kongresi, Dil Encümeninin Kurulması hadiseleri açıklanmıştır. Yeni Türk Harflerinin kabul edilmesiyle birlikte dil devriminin neden gerekli görüldüğü, devrim için sunulan gerekçeler ve yeni harflerin uygulanma sürecinde gerçekleştirilen olaylar da bu bölümde açıklanmıştır.

Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kurulmasının akabinde oluşturulan dil kurultaylarıyla harf devriminin yansımaları belirtilmiştir. Dilde gerçekleşen inkılâp neticesinde ülkede yeni harflerin bir an önce öğrenilmesi için gerçekleştirilen "harf seferberliği"nin sonucunda oluşturulan millet mektepleri ve halkevlerinin işlevine de yer verilmiştir. Türk Dil Kurumu ve TRT 'nin kurulmasıyla birlikte iki kuruma da yapılan eleştiriler mevcuttur. Özellikle de Türk Dil Kurumunun derleme yoluyla kelime türetme çabası, TRT 'nin de oluşturulan bu kelimeleri kitle iletişim araçları yardımıyla halka sunması eleştirilerin odak noktası olmaktadır. Kimi aydınlar, yeni kelimelerin oluşum sürecini araştırırken, kimileri ise yeni harfleri sıklıkla kullanarak benimsediklerini ifade etmektedirler. Bu nedenle TRT personelinin yeni harfleri kullanması bu konuya müspet ve menfi yaklaşımları da beraberinde getirmiştir.

Üçüncü ve son bölümde ise harf değişimine yaklaşımlar incelenirken, eleştiri noktaları "nesiller arası anlaşmazlık", "dile atfedilen değer" ve dolayısıyla "tarih bilinci ile milli kültür ilişkisinin" incelenmesinde toplanmaktadır. Dilin bir milleti oluşturan en önemli olgulardan biri olduğu bilindiğine göre kültürün unsurları arasında Türk Dilinin yerinin nasıl belirlendiği, tarih bilincinin uyanmasında dilin ne kadar başat bir faktör olarak sunulduğu tartışılmıştır. Türk kültürü zaman içerisinde hızla değişim gösterirken, dilin kültür unsurlarına olan etkisinin de hangi ölçüde değişim göstereceği hususu önem arz etmiştir. Kültürün önemli bir hedefi, anadilini iyi okuyup yazmaksa lengüistik anlamda dildeki değişimin yorumlanma biçimleri açıklanmalıdır. Bu nedenle harf inkılâbına yaklaşımlar incelenirken "mazi ile istikbal" meselesini oluşturan dildeki geçiş sürecinde yapılan tarihi, kültürel ve edebi hareketliliğin değerlendirilmesine yer verilmiştir. Geçmişle bugün arasında gerçekleşen kopuşun, değişimi gerçekleştirmek için zaruri bir netice mi olduğu, yoksa kopma yaşanmadan da değişimi ve dönüşümü gerçekleştirmenin mümkün olup olmadığı mevzusu karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Yeni harflerin kabulüyle birlikte gramer düzenlemesine gidilirken dilde sadeleştirme, dili Öz Türkçeleştirme aydınların fikir ayrılığına düştüğü temel konular olarak görülmüştür. Dilde meydana gelen "arılaştırma" ve "özleştirme" çalışmaları çeşitli düşünceler etrafında şekillenmektedir. "Özleştirmecilik" kimi düşünürler tarafından "tasfiyecilik" olarak algılanırken, "sözcük türetme" işlemini de "uydurmacılık" olarak nitelendiren düşünürler mevcuttur. Bu düşüncelerden hareketle

halk dilinde kullanılan kelimelere eşdeğer olarak sunulan Öz Türkçe karşılıkların değerlendirilmesi, dilbilimi ile açıklanmak istenmiştir.

Bu bölümde ayrıca dil devriminin parametreleri ve kritikleri inceleme konusu olarak ele alınmıştır. Burada entelijansiya tarafından dil devriminin amacına ulaşıp ulaşmadığı araştırılmış, klasikleşmiş dilden uzaklaşarak kitle kültürü için uygun görülen yeni bir gramer biçimi oluşturmanın topluma hangi açıdan fayda sağlayacağı irdelenmiştir. Bunun yanı sıra dilin kendi kanunları içerisinde doğal seyrine uygun olarak mı değişim göstermesi gerektiği, yoksa dile müdahalenin tabii bir unsur olarak mı görüldüğü farklı bakış açıları sunularak ele alınmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. 1. İSLÂMİYET ÖNCESİ DİL

Türk Dil Kurumu alfabeyi bir dilin seslerini gösteren, belirli bir sıraya göre dizilmiş belli sayıda harfin bütünü, abece, yazı olarak tanımlamaktadır. Bu toplumsal gerçeklikten hareket edildiğinde görülmektedir ki, Türkler önceleri Uygur ve Göktürk alfabelerini kullanmış daha sonra da Arap ve Lâtin alfabelerini tarihin belli dönemlerinde kullanmışlardır. Bu dönemler içerisinde en uzun sürede ve geniş bir coğrafyada yaygın halde kullanılan alfabe ise Arap asıllı alfabe olmuştur.

Arap harfli Türk alfabesi bugünkü alfabemizden önce kullandığımız alfabe olması nedeniyle halk arasında "eski yazı" adıyla bilinen alfabedir. Türkler arasında İslâm dininin kabul edilmesiyle birlikte yayılmaya başlamıştır (Acar, 1983: 139). Uzun bir süre kullanılan bu alfabe ve yazı konusunda da Acar (1983: 141) şunları dile getirmektedir.*" Arap harfli alfabe sağdan sola doğru ve harfler bitiştirilerek yazılır. Harflerin şekilleri kelimenin başında, ortasında ve sonunda farklı şekillerde yazılır. Arap harfleri konsonantlar bakımından zengin, fakat vokal bakımından yetersizdir. Türkçe, vokal bakımından zengin bir dildir. Türkçede 9 vokal vardır. Bu dokuz vokali ifade etmek, göstermek için Arap harfleri içinde üç işaret vardır. Bunlar "elif", "vav" ve "ye" harfleridir. Bu nedenden ötürü bir kelime değişik şekillerde de okunabilmektedir. Bu durum da karışıklıklara sebep olmaktadır. Arapça ve Farsçadan dilimize geçen birçok sözcük, Türkçe fonetiği karşılayamayarak anlam karışıklığına sebep olmaktadır."*

Türkiye'nin toplumsal tarihi irdelendiğinde görülecektir ki, Arap harflerinden Lâtin harflerine geçiş sürecinde tarihin seyrini değiştiren kültürel ve siyasal olaylar meydana gelmiştir. Lâtin harflerinin tarihsel gelişimini açıklamak amacıyla kısaca bu olaylardan ve süreçlerden söz etmek gereklidir.

1. 1. 1. Sözlü-Yazılı Edebiyat

İslâmiyet'in kabulünden önce edebiyat, sözlü ve yazılı olmak üzere iki şekilde ilerleme göstermiş, İslâmiyet'in kabulüne kadar bu süreç devam etmiştir. Sözlü edebiyat, Türklerin yazıyı kullanmadan önceki dönemlerini kapsamaktadır. Kuşaktan kuşağa geçerek günümüze kadar ulaşmıştır. Yazılı edebiyatta ise Göktürk ve Uygur yazısı kullanılmıştır.

Arap asıllı alfabe olan eski Türkçe, Göktürk ve Uygur dönemi olarak iki aşamalı olarak araştırılmıştır. Türkçe'nin ilk yazılı eseri olan Orhun kitabeleri bu döneme aittir. II. evre olarak gösterilen Uygur dönemi ise yazılan metinler, aktarılan dil ve tarih yönüyle Eski Türkçe'nin gelişim gösterdiği dönem olarak yer almaktadır. Bu devre XI-XIII. yüzyılı içine alır. " Eski Türkçe" Türkçenin tarihi bir devresinin adıdır. Genel olarak Türkçenin metinlere dayanılarak incelenebilen ilk ve ana devresidir. Ortalama 8-12.yy arasını kapsar. İslâm dininin kabulünden önce Moğolistan bozkırları ile tarım havzası ve çevresinde konuşulan dildir (Acar, 1983: 27-31).

"Türk dilinin en arı evresi olarak kabul edilen Köktürkçe ve özellikle Uygur Türkçesinde Çin ve İran kaynaklı öğeler vardır" (İmer, 1976: 31). Bu gerçekliğin farkında olan dönemin İdarecileri, Kültekin, Bilge Kağan ve ataları Türkleri bu durumdan kurtarmışlar, olanları uluslarına anıtlar dikerek yana yakıla anlatmışlardır. Burada kullanılan dil, yabancı etkilerden uzak ve yalın bir Türkçedir. Yazıtlarda söylev niteliğinin bulunmasının yanı sıra, eleştiri nitelikli açıklamalara, tarihi bilgilere de yer verilmiştir (Hatiboğlu, 1981: 16).

1. 2. İSLÂMİYETİN KABULÜNDEN SONRA DİL VE EDEBİYAT

İslâmiyet'in kabulünden sonra başlayan edebi dönem ise, İslâmiyet etkisindeki Türk Edebiyatı olarak isimlendirilip, XIX. yüzyılın ortasına kadar devam etmiştir. Bu dönemde Uygur ve Arap alfabesi birlikte kullanılarak, Arapça ve Farsça sözcüklerle eserler oluşturulmuştur. Divan ve halk edebiyatı iki aşamalı olarak incelenmiştir. Müslüman-İran Edebiyatı'nın etkisiyle oluşan "divan edebiyatı" ile halkın dilini ve geleneğini devam ettiren "halk edebiyatı" bu döneme aittir.

1. 2. 1. Divan-Halk Edebiyatı

Divan Edebiyatı, XIII. ve XIX. yüzyıl arasını kapsayan "yüksek zümre, havas edebiyatı" olarak da adlandırılan Arap ve Fars kültüründen etkilenilerek oluşmuş dönemdir. Arapça, Farsça ve Türkçe karışımı dil olan Osmanlıca kullanılmıştır. Halk Edebiyatında ise Türk milletinin yaşanılan tarihsel zaman içinde, yaygın olarak kullandıkları, müşterek millî geleneğe bağlı bir edebiyat anlayışları mevcuttur. Halk edebiyatı İslâmiyet öncesine kadar ulaşıp Anadolu'da kültürel, dinî, sosyal ve siyasal şartların etkisiyle meydana gelmiştir. Anonim, âşık, tekke-tasavvuf olarak üç aşamada incelenmektedir. Halk Edebiyatında çoğunlukla günlük konuşma dili kullanılmıştır. Eserler müzik eşliğinde sözlü olarak sergilenmiştir.

Dönemin en önemli eserlerini Yusuf Has Hacip; Kutadgu Bilig ile Kaşgarlı Mahmut; Divan-ı Lügat'it Türk ile ortaya koymuştur. Türkçenin ilk sözlüğü ve dilbilgisi kitabı yazılmıştır. Edip Ahmet Yükneki; Atabet-ül Hakayık ile Ahmet Yesevi; Divan-ı Hikmet ile "Türk Dili" nin zengin örneklerini oluşturmuşlardır. Bu eserler tarih anlayışı ve kültür ilmi bakımından Türkçede önemli bir yere sahiptir.

Arapça ve Farsçanın etkisine uğrayan Türkçe düzyazılarda Türkçe kelimeler çoğunluktadır. Şiirlerde ise Arapça ve Farsçanın etkisi devam etmektedir. İlerleyen zamanda bu durum tersine dönmüştür. Şiir ve düzyazılarda Türkçe sözcüklerin kullanımının azalarak Arapça ve Farsçaya dönüş olması, elbette Türkçenin yetersizliğinden kaynaklanmamaktadır. XI. yüzyılda Kaşgarlı Mahmut, Türkçenin Arapça ile boy ölçüşebilecek bir zenginlikte ve yeterlilikte olduğunu Divan-ü Lügat-it Türk de göstermiştir. XV. yüzyılda da Ali Şir Nevai Muhakemetü-l Lügateyn adlı yapıtında Türkçeyi Farsça ile karşılaştırmıştır. Farsça sözcükler Türkçeye giriyorsa bunun nedeni Türkçe'nin yetersizliği değil, sanatçıların tutumu, onların Farsça kullanmaya hevesli olmalarıdır (Özdemir, 1980: 14).

Konuya dile dayalı olarak mukayese ile bakan Cemil Meriç (1986: 129) *"Türkler İslâmiyet'i kabul ettikleri zaman Arapça duraklama devrindeydi. Arapçadan çok kelime aldık. Türevce zenginleştik ama ziyanımız da oldu. Arapça ön ve art takılar bakımından fakirdir ama türev bakımından çok zengindir. Bir kökten 35 kelime doğar. Eğer böyle bir hazine emrimizde olmasaydı halimiz haraptı"* ifadesiyle meseleye hem dil ve hem de ön ve art takılar bağlamında yaklaşmaktadır.

Arapçanın Türkçe üzerindeki etkisi, başlangıçta sınırlı olmuştur. Yabancı dillerin Türkçeye etkisi IX. yüzyıl sonlarına doğru başlar. Türklerin İslâm dinini benimsemeleriyle birlikte Arapça sözcükler de Türkçeye girer. Böylece Türkçe o yüzyıla değin sürdürdüğü arı denilebilecek niteliğini yitirmeye başlar. Din ile ilgili bilgiler medreselerde okutulmaya başlanınca bu etki daha da güçlenir ve artar. Arapça, giderek bilim dili olma katına erişir. Selçuklu Devleti'nin Anadolu'da egemen olduğu dönemde Arapçanın yanında Farsçanın da Türkçeyi etkilemeye başladığı görülmektedir. Ozanlar, yazarlar İran edebiyatının ürünlerini kendilerine örnek alırlar. Aruz ölçüsünü benimserler. Farsça sözcükler, bu sözcüklerle kurulmuş tamlamalar Türkçeye girer. Böylece dilimizin kapısı, bu iki yabancı dile açılmış olur (Özdemir, 1980: 12).

Türkçe'nin Arapça ve Farsçaya karşı korunma savaşı, İslâmiyet'in kabulünden sonra, özellikle XI. yüzyılda kendini göstermiştir. Ancak Arapça ve Farsça kelimelerin ve kaidelerin, dini eserlerle dilimize daha çabuk ve kolay girmesine neden olmuştur (Acar, 1983: 57). XVII. yüzyılda ise Hatiboğlu'na (1981: 17) göre Türkçe artık, yolundan, çığırından büsbütün çıkmıştı. Yabancı sözcükler, tamlamalar, yabancı dil bilgisi kuralları, Türkçeye alabildiğine doluşmuştu.

Arap harflerinin yazı ve okumada karmaşa yarattığı fikriyle Tanzimat yıllarından sonra imlâ tartışmaları daha sonra da harflerin yazılış biçimlerini değiştirme düşüncesi ortaya çıkmıştır. Bu eksiklik ve karışıklığı giderme düşüncesiyle yapılan tartışmalar giderek alfabe değiştirme düşüncesini ortaya çıkarmıştır (Acar, 1983: 141). Arapça ve Farsçanın Türkçe üzerindeki etkisine ilk eleştiri II. Murat'tan gelir. Bu tepki sadeleşmeye yönelişin başlangıcı sayılabilir. *"Bu yakınmalara karşın dilimize Arapça ve Farsça sözcüklerin girmesi önlenemez. Yakınmalar tesirsiz kalır. Din bilgilerinin medreselerdeki öğretimi, sanatçıların İran edebiyatına karşı gösterdikleri özenti, Arapça ve Farsçanın dilimiz üzerindeki etkisini hızlandırır. Türkçe giderek melez ve karmaşık bir dil durumuna düşer. Adına Osmanlıca dediğimiz yapma dil oluşmaya başlar. Halk yığınlarının diliyle aydınların dili birbirinden ayrılmaya başlar"* (Özdemir, 1980: 14-16). Divan Edebiyatında Arapça ve Farsça sözcüklerin etken olmasıyla ozanlar Farsça sözcükleri, söz öbeklerini sıklıkla evlerinde, eserlerinde kullanmaya başlarlar. Gelecek bölümde de görüleceği üzere bu iddiaya göre, bu kişiler "söz sanatı" yapmayı amaç olarak görmüşlerdir ve anlaşılmak gibi bir gayeleri yoktur. Bu durumda da halkın dili ile aydın dili ayrışmaya başlamıştır.

1. 3. TANZİMAT FERMANI'NIN İLÂNI

1839'da Tanzimat Fermanı'nın ilan edilmesi ile başlayan ve XX. yüzyılının başlarına kadar süren Osmanlı çağına genellikle Tanzimat Dönemi denilmektedir. Yaşayış biçimimizi Avrupalılaştırmak, Avrupa kültürüne dıştan özenmek gibi davranışların belirdiği bu dönemde dilimizde de birtakım kıpırdanmaların olduğunu görmek mümkündür (Salihoğlu, 1966: 44). Osmanlı Devleti'nin ilk anayasal düzene geçiş sürecini oluşturması ve birçok yeniliği de beraberinde getirmesi bakımından bir düzenleme, reform dönemidir. Tanzimat Dönemi'yle başlayan Batıya yöneliş sadece davranışlarda değil, dil-kültür ve irfan dünyasında da Batılılaşmayı içeriyordu. Osmanlı'da Tanzimat hareketiyle batıya yöneliş döneminde yeni ihtiyaçlara yönelik ıslahat gerekliliği doğmuştur. Yapılan ıslahatlar dilde de sadeleşme hareketi olarak

kendini göstermiştir. Tanzimatla birlikte kültürel, sosyal ve siyasal bağlamda batıya yöneliş söz konusu olmuştur. Eğitimden sivil bürokrasiye, askeriyeye, siyasete dayanan bir değişim mevcuttur.

Tanzimat Dönemi'yle mekteplerde öğretimin Türkçe olması, gazeteciliğin başlaması yepyeni bir ortam hazırlamıştır. Garplılaşmanın etkisiyle beraber gelişen milli şuura Tanzimat döneminde, yeni fikir akımlarının ortaya çıkması edebi yenileşme, yeni bir medeniyet değişiminin sonucu olarak gelişmiştir. Bu dönemle birlikte edebiyatımızda sosyal ve siyasal konular, günlük olaylar tartışma alanına çekilmiştir. Garp medeniyetinin ilmini Türkçeye aktarmak gayesiyle yeni kelimeler üretilmiştir. Dil, kültür batı medeniyetine uygun olarak dille ıstılah edilmeye çalışılmıştır.

Tanzimat Dönemi sanatkârlarının çoğu dil konusuna eğilmişlerdir. Dilimizin sadeleşmesi gerektiğini bilinçli olarak Tanzimat dönemi sanatkârları anlamışlardır (Acar, 1983: 74). Tanzimat olarak adlandırdığımız batılılaşma ve uygarlaşma eylemi, halkın eğitim ve öğretimine yönelir. Bu yöneliş, halkın kopmuş, gerçek hayattan uzak düşmüş edebiyatı halka götürme ihtiyacını ortaya çıkarır. Böylece, halkın anlayabileceği bir dille yazma isteği ve temayülü başlar. Ziya Paşa, Şinasi, Namık Kemal, Ahmet Mithat, Şemsettin Sami gibi yazar ve ozanlar bu ilkeyi savunurlar. Anlaşılır bir dille yazmaya çalışırlar (Özdemir, 1980: 20). Tanzimat Dönemi aydınları Arap yazısının eksikliği, düzeltilmesi gerektiği konusunu tartışılabilir bir duruma getirmekten öte bir şey yapamamışlardır. Sadece Tasvir-i Efkâr'da birtakım yeni imlâ kullanılmasını sağlamış bulunmaktadırlar (TDK, 1979: 26).

Tanzimat Dönemi'nde üzerinde önemle durulan konulardan biri de Osmanlı yazı dilinin sadeleştirilmesidir. Tanzimat hareketi bir yönü ile halka iniş hareketi olduğu için, edebiyatta halkın anlayabileceği dil üzerinde durulması doğaldı. Tefekkür hayatının ilerlemesi ve milli eğitimin yayılması, ancak anlamı söyleyişe kurban etmeyen sade bir dil kullanılması ile gerçekleşebilecekti. Ahmet Mithat Efendi başta olmak üzere Şinasi, Muallim Naci, Ahmet Cevdet Paşa gibi şahsiyetler sade üsluplu yazıları ile bu düşüncenin uygulanmasında öncülük etmişlerdir. Ancak Namık Kemal, Ziya Paşa ve Abdülhak Hamid gibi edebi şahsiyetlerin temsil ettiği ve "müzeyyen üslûp" olarak adlandırılan süslü, ağır bir dilden kurtulmak yine de mümkün olmamıştır (Korkmaz, 1995: 564-565).

Bu konuya dair bazı çalışmaların yapıldığı gerçeği dile getirilirken *"Osmanlı yazı dilinde Türkçe sözcük oranının arttırılması yolunda büyük çabalar harcanır, ama hiç değilse ortaya konulan ürünlerde, bu çabalar hem Türkçeyi yozlaştırır, hem Osmanlıcayı"* (Yücel, 1982: 115) ifadeleri yazının düzenlenmesi noktasında Arapça Farsça kelimeler kendi dillerinde tutularak, Türkçe olan kelimelerin yazımında bazı düzenlemelerin yapıldığını göstermektedir.

Alfabe değiştirme düşüncesinden önce mevcut alfabeye ıslâh düşüncesi ortaya çıkmıştır. Tanzimat Döneminde bu fikri ilk ortaya atan Münif Paşa'dır. Münif Paşa Tanzimat Döneminde kurulan Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de 1862'de verdiği bir konferansta Arap asıllı alfabenin yetersizliğine ve karışıklığına temas etmiştir. Ona göre iki yol vardır: Birincisi mevcut harfleri öylece bırakmak alt ve üstlerine bilinen hareketleri ve bulunacak yeni işaretleri koymak. İkincisi ise, kelimeleri birbirinden ayrı harflerle, bitiştirmeden yazmaktır. Tanzimat Dönemi'nde alfabe değiştirme fikri ilk defa dış Türklerden Mirza Feth Ali Ahundzade tarafından ortaya atılmıştır. İlk teklifi, Islav alfabesi esas tutularak yeni bir alfabenin hazırlanmasıdır. Hüseyin Cahit Yalçın, Abdullah Cevdet, Cenap Şehabettin, Celâl Nuri yeni bir alfabenin kabul edilmesini isteyenlerin başında yer alan isimlerdir (Acar, 1983:142).

XIX. yüzyılda Tanzimat Dönemi'yle birlikte sanatkârlar, fikir adamları halkın anlayabileceği bir edebiyat-dil anlayışından hareketle yazı kaleme almışlardır. Böylece dilde sadeleşmeye gidilmiştir, halkın anlayabileceği sade dil kullanımına özen gösterilmiştir. Tanzimat'la birlikte dil tartışmalarının geniş bir nitelik kazandığı görülmektedir. Sanatın halk için yapılması, halkın anlayabileceği nitelikte açık-sade ve anlaşılır dille yazı yazılması gerekliliğinden bahsedilmiştir (Acar, 1983: 95). Tanzimatçılar, faydacı bir edebiyat anlayışına sahiptirler. Tanzimat Dönemi'nde dönemin aydın, şair ve yazarları dili sadeleştirme ve geliştirme yolunda çalışmalar yapmış; Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal, Ali Suavi, Ahmet Mithat, Şemsettin Sami, Ahmet Vefik Paşa, Ahmet Cevdet Paşa, Süleyman Paşa ve Muallim Naci Türk dilinin sadeleşmesi için çalışarak bu yolda eserler vermişlerdir.

Tanzimat Dönemi'nde Türkçenin sadeleşmesi üzerine ortaya konan düşünceleri şu noktalarda toplayabiliriz:

1) Türkçede karşılıkları bulunan Arapça ve Farsça sözcükler kullanılmamalı.

2) Dilimize girmiş bulunan Arapça ve Farsça kurallar atılmalı, dilimizin kendi kurallarına uyulmalı.
3) Türkçe'nin bir sözlüğü hazırlanmalı.
4) Halkın kolayca okuyup yazmasını sağlamak gayesiyle alfabe yeniden düzenlenmelidir (Özdemir, 1980: 23).

Tanzimat'tan sonra Garp dillerinin Türkçe üzerinde etkisi sözcük alıntıları şeklinde değil, yeni kavramlar kazanmak ve düşünme yeteneğini zenginleştirmek yöntemiyle hareket eder (Turan, 1964: 240). *"Tanzimat, Avrupa'daki gibi ümmet birliğinden ayrılıp millet birliği olarak gelişmeye koyulmamızın başlangıcıdır. Bu gelişme, sonra Atatürk'le büyük bir hız kazanacak, şiddetli bir silkinme yaşandığı iddiası gündeme gelecektir"* (TDK, 1967: 64). Tanzimat'la birlikte dil tartışmaları, dilde sadeleştirilme fikri gündeme gelmiştir ve bu durum II. Meşrutiyetle daha da pekişmiştir. Türkçe sadeleştirilerek, harflerin ıslah edilmesi beraberinde okuma-yazmanın kolaylaştırılması tartışılmaya başlanmıştır.

1. 4. SERVET-İ FÜNÛN VE FECR-İ ÂTİ DÖNEMİ TÜRK EDEBİYATI

Sanat ve edebiyatı ancak havas için gerekli gören Servet-i Fünûncular, bu sebeple edebiyatın, herkes tarafından anlaşılmasını gereksinim olarak görmezler. Onlara göre ancak belli bir öğrenim ve kültürden geçmiş olanlar sanat ve edebiyatı anlayabilirler. Özellikle sanatkârca yazılan yazılardan halkın yararlanması düşünülmezdi. Sanatı ancak havas için gerekli gören Servet-i Fünûncular, lisan itibarıyla da havasın dilini seçmiştir (Öksüz, 1995: 44-45).

Servet-i Fünûncular için dilde kullanılan kelimelerin Türkçe olması veya dilin sadeliği değil, duygularını, hayâllerini, hassasiyetlerini gösterişli ve süslü bir üslupla anlatmak önemliydi (Acar, 1983: 101). Bu nedenle dönemin sanatkârları, Tanzimatçıların toplumcu sanat anlayışının aksine ağır bir dil kullanılmışlardır ve sanat anlayışları daha bireycidir.

Agâh Sırrı Levend'in belirttiği biçimde Servet-i Fünûn Devrinde Arap ve Fars dillerinin etkisinden olabildiği kadar kurtulmuş yalın bir Türkçe amacını güden başlıca üç kişi görülmektedir: Ahmet Mithat Efendi, Şemsettin Sami, Necip Asım. Dönemin edebiyat anlayışının dışında kalarak Arapça ve Farsça kelimelere metinlerinde yer vermeyerek sade, anlaşılır dil kullanma görüşünü benimsemişlerdir.

Servet-i Fünûncular, kendilerinden önce hattâ kendi devirlerinde devam eden dilimizi sadeleştirme görüşünün dışında kalmışlardır. 1895-1901 yılları arasında Servet-i Fünûn Dergisi etrafında toplanan yazar ve şairlerin içinde Ahmet Hikmet Müftüoğlu ve Hüseyin Cahit Yalçın dışında hiç kimse dili sadeleştirme taraftarı olmamıştır (Acar, 1983: 99).

1909 yılında kurulan Fecr-i Âti Topluluğunun Kurucuları Necip Asım, Ahmet Mithat, Emrullah, Agap Boyacıyan, Celal Korkmazaf, Ahmet Hikmet, Ispartalı Hakkı, Rıza Tevfik, Bursalı Tahir, Ferid, Fuad Köseraif, Musa, Veled Çelebi, Yusuf Bey ve efendilerden oluşan "Türk Derneği" adıyla İstanbul'da bir dernek kurdu. Bu dernek yayınladıkları bildiri ile görüşlerini açıkladı. Aynı isimde bir de dergi çıkarmaya başladı (Karamanlıoğlu, 1972: 94). Topluluğunun anlayışı "Sanat şahsî ve muhteremdir" şeklinde açıklanmıştır. Servet-i Fünûn topluluğuna benzeyen özelliğiyle Garp dillerini Türk Edebiyatına tanıtma, dil, edebiyat ve sanatın gelişmesinde rol alması bakımından önemli olan topluluktur. Milli edebiyat ve Servet-i Fünûn arasındaki geçiş sürecinde köprü işlevi gördüğünden de söz etmek mümkündür. Edebiyatın ciddi ve önemli bir iş olduğunu belirterek bunun halka anlatılması amaç edinilmiştir. İlk beyanname yayınlayan edebi topluluk olması bakımından önemlidir. Milli edebiyat hareketlerinin önem kazanmasıyla topluluk, kısa sürede dağılmıştır.

1. 4. 1. II. Meşrutiyet'in İlânı

Jön Türk hareketiyle II. Abdülhamit tahttan indirildi. 1908'de ilân edilen meşrutiyetle siyasi bir değişim yaşandı. II. Meşrutiyet'in ilân edilmesiyle toplumsal yapıda meydana gelen değişimler, siyasal ve edebi açıdan farklılaşmayı beraberinde getirmiştir. Dönemin edebiyatçıları bu fikrî değişimi eserlerinde ortaya koyarak özellikle de gazete ve dergilerle olayların tahlili yapmış, eleştirileriyle düşüncelerini açıklamışlardır.

II. Meşrutiyet'in ilânı dil ve edebiyat tarihimiz için son derece önemlidir. İşte bu sebepledir ki, Tanzimat sonrası başlayan "Yeni Türk Edebiyatı", kendi içinde bir sınıflamaya tâbi tutulur. 1908-1923 arası dönem bu sınıflamalardan biridir. Söz konusu döneme de "II. Meşrutiyet Dönemi Türk Edebiyatı" adı verilmektedir (Çakır, 2008: 86).

Meşrutiyet Döneminde de Lâtin harflerinin kabulüne dair tartışmalar yaşanmıştır. Çeşitli girişimlerde bulunulmuştur. Ziya Gökalp ve Hüseyin Cahit Yalçın harf değişikliğini onaylayan ve destekleyen isimler olarak yer almışlardır.

Dile getirilen duygu ve düşüncelere baktığımızda hemen her sanatçı ve aydının Meşrutiyet'in tekrar ilânı durumunda memleketin kurtulacağını düşündüğü görülmektedir. Burada "kurtulmak" anahtar bir sözcüktür. Çünkü XIX. yüzyılın sonuna doğru hem dış hem de iç güçler Osmanlı devletinin ölmek üzere olan bir "hasta adam" olduğunda hemfikirdir. Belki de bu yüzdendir; II. Meşrutiyet'in ilân edildiği güne ilişkin dönemin edebiyatçılarının yapmış oldukları nitelemeler ve tanımlar "hastalık" ve "iyileşme" kelimeleri etrafında dönmektedir. Bu çerçevede ilân gününün "hastanın iyileştiği", "istibdadın ise öldüğü" gün şeklinde nitelendirilmesi dikkati çekmektedir. Hastalıktan kurtulma fikrinin bireyden başlayarak, millete ve devlete doğru bir yayılma etkisi gösterdiği anlaşılmaktadır (Çakır, 2008: 96).

1. 4. 2. Islahatçılar ve Hurûf-ı Munfasılacılar

1908 II. Meşrutiyet devriminden kısa bir süre sonra "harf" ve "imlâ" yı düzeltme, düzenleme yolunda resmi ve özel girişimler yapılmıştır. Maarif Nazırı Şükrü Bey zamanında ise "sarf, imlâ, lügât" encümenleri ile Islahat-ı İlmiye Encümeni adı altında dört encümen kurulmuş, yazımda bazı kolaylıklarla beraber bir düzenlilik de aranmıştır. Bu encümen üyeleri arasında Babanzade Naim, Ziya Gökalp, Rıza Tevfik, İsmail Hakkı gibi devrin tanınmış isimleri vardı. II. Meşrutiyet döneminde, gerek ıslah-ı hurûf, gerek hurûf-i munfasıla girişimleri karşısında Hüseyin Cahit, Abdullah Cevdet, Celal Nuri, Kılıçzade Hakkı gibi kişiler Lâtin harfleri ve buna dayanan yeni bir Türk alfabesinin var olması için cesaretli yayımlar yapmışlardır (Ülkütaşır, 1991: 22-28).

Meşrutiyet döneminin ilk beş yılı içinde, harf ve imlâ konusundaki tartışmalar biraz daha serbestleşti ve genişledi. Çünkü maarifin ilerlemesi, halkın bilgisizlikten kurtarılması düşüncesini, devlet bir "Maarif Siyaseti" olarak kabul etmişti. "Islah-ı Hurûf", "Tadil-i Hurûf" tasarıları hep bu amaca varmak için tavsiye edilen çareler arasında ortaya atılmıştı. İlk resmi girişim 1909'da Maarif Nezareti'nde kurulan "imlâ komisyonu" ile yapıldı. Yarı resmi bir girişim de 1911'de kurulmuş olan "Islah-ı Hurûf Cemiyeti" adlı dernekle yapılmıştır. Kurul adına Recaizade Mahmut Ekrem'in imzasıyla bir bildiri yayımlanmış ve bu bildiri de Arap alfabesinin yazılış ve öğrenilişindeki güçlükten söz edilmiştir (Ülkütaşır, 1991: 33). Alfabenin iyileştirilmesi

veya değiştirilmesine yönelik örgütlü girişimlerde bulunulmuştu. Milâslı Ismail Hakkı öncülüğünde kurulan Islah-ı Hurûf Cemiyeti, bu amaçla *Yeni Yazı* adlı bir dergi bile çıkarmıştı. Yönetim kurulunda Recaizade Mahmud Ekrem, Celal Nuri (İleri), Süleyman Nazif, Celal Sahir (Erozan) ve Cenab Şahabettin gibi dönemin ileri gelenlerinin bulunduğu dernek, amacını "harfleri tadil ve ıslah ile mükemmel hale getirmek" olarak açıklamıştı (Altun, 2004: 58). Burada hedeflenen temel amaç, cemiyette harflerin tadil edilmesi ve ıslahı konusunda ilmi çalışmalar gerçekleştirmektir.

1. 4. 3. II. Meşrutiyet Dönemi Fikir Akımları

Atatürk'ün yetiştiği yıllarda öğrenilmiş yıllarca süren Arap alfabesi yerine, Türk dilinin özelliklerine uyan ve kolayca öğrenilebilecek yeni bir alfabenin kabulü konusu, Türk fikir dünyasında sıkça tartışılıyordu (Feyzioğlu vd. , 1995: 211).

Cumhuriyetten önceki en önemli ve etkili devrim hareketi olan II. Meşrutiyet ile bilindiği gibi Osmanlı İmparatorluğunda üç ana fikir Osmanlıcılık, İslâmcılık, Türkçülük mücadele halinde idi. İslâmcılık ve Osmanlıcılık dilde bir sadeleşmeyi düşünse bile, bilinçli bir Türkçeleşmeyi önermez, İslâmcılığın bütün İslâm milletlerini bir araya toplama idealinin bir an düşünülürse, ortak dilin Arapça olması gerekeceği doğaldır. Osmanlıcılar, hâkim unsur Türkler olsa bile, bir "Osmanlı" milleti düşündüklerine göre, dili de "Osmanlıca" olacaktı. Bu bakımdan bu anlaşılır ve sade olma isteğinin temelde bir değişme ve Türkçeleşme ile ilgisi yoktur (Karamanlıoğlu, 1972: 92-93).

Osmanlıca da yapı unsurlarını Türkçeden değil, başka dillerden Arapça ve Farsçadan toplayan yapma bir dildir. Osmanlıca sözcüklerini bu dillerden türetir; bu dillerin kurallarına göre kullanır bunları. Dolayısıyla, herkese kolaylıkla açık olabilen bir dil değildir; güçlükle, uzun öğrenilmesi gereken bir okur-yazarlar dili, bir kast dilidir. Bir "mutlu azınlığın" dilidir. Meşrutiyetten sonra, edebiyatımızın halk dilinin ve halk edebiyatının söz ve ifade imkânlarını değerlendirmeye başlaması, halk dili Türkçenin kültür dili olmaya başlaması anlamına gelmektedir (Yücel, 1982: 117).

XVIII. yüzyılda aydınları Türkçenin büsbütün çıkmaza girdiğini sezdiler ve bu durumdan kurtulmanın çarelerini özenle aramaya koyuldular. XIX. yüzyılda aydınların çoğu bu durumdan kurtulmanın ilk çaresinin "sadeleşme" olduğunda birleştiler. Şinasi, Ziya Paşa, Namık Kemal gibi yurtsever, Osmanlı yazarları millet için, Türkçe için

uğraşıp, sadeleşme yollarını aradılar (Hatiboğlu, 1981: 17). Türkçülerin dernekte dili sadeleştirme amacıyla yürüttüğü çalışmalarla dil, II. Meşrutiyetle gelişme göstermeyi sürdürmüştür. Böylece sadeleşme akımı ulusal bir özellik kazanmaya da başlamıştır.

"Türkçüler, lisanımızdaki ikiliği kaldırmak için, İstanbul halkının ve özellikle İstanbul hanımlarının konuştukları gibi yazmak!" ilkesini benimsemişlerdir. Bu suretle yazılacak olan İstanbul konuşma diline yeni lisan, sonra güzel Türkçe, daha sonra Türkçe isimler verildi (Gökalp, 1975: 100). *"Türkçülere göre, Türk halkının bildiği ve tanıdığı her kelime millidir." Açıklamasında bulunan Ziya Gökalp, Türkçe'nin sadeleştirilmesi işleminin bu görüşten hareketle de alınması gerektiğini savunarak, tasfiyecilerin diğer Türk Lehçelerinden kelime almaları kadar, "semai edatları kıyasi edatlar sırasına sokarak ve terkip usüllerini icat ederek bunlar vasıtasıyla, yeni kelimeler ibdâ etmek istemeleri de yanlıştır"* sözüyle Türkçe'nin sadeleşmesi konusuna eleştiri getirmiştir (Öksüz, 1995: 150).

Kaplan (2005: 106) Tanzimat Dönemi ile Cumhuriyet Dönemi arasında gelişen büyük kültür akımlarından ikisini Türkçülük veya Milliyetçilik olarak açıklamıştır. Dilimizi düzeltme, onu geliştirip, ulusal benliğine kavuşturmak için gerekli olan bilimsel görüş, ancak Atatürkçülüğün ilkeleriyle belirdi. Bu ilkeler, Atatürkçülüğün özü olan devrimcilik, halkçılık ve ulusçuluk kavramalarına dayanıyordu. Bu kavramların yasallık kazanması öncelikle dil devrimini gerektiren temel unsurlardı (Özdemir, 1980: 37).

Türkçülük akımı II. Meşrutiyet Döneminde özellikle Osmanlıcılık ve İslâmcılık fikirlerinin hâkim olmasıyla çok fazla yaygınlaşamadı. Milli Edebiyat Dönemi'nde özellikle Ziya Gökalp'in katkılarıyla benimsenmiştir.

Batıcılık, Tanzimat Dönemi'yle başlasa da meşrutiyet döneminde etki göstermiştir. Askeri alan başta olmak üzere, devlet ve toplum hayatında da kendini gösteren reformlardan söz etmek mümkündür. Avrupa'nın kanun-nizamlarını almak "batılılaşma" fikir akımını temellendirebilir. Ancak, Tanzimat Dönemi'nde ideolojik olarak Batı'dan alınan fikirlerin İslâmcılık çatısı altında kültür ve medeniyete kabul ettirilmesi amaçlanmıştır. Meşrutiyet'ten sonraki batıcılık anlayışında ise kurtuluş için, batı dünyasından alınan tüm kurumların aynı şekilde bizde de uygulanması amaçlanmıştır. Batı dünyasına dâhil olmakla sorunların çözülmesi arzulanmıştır.

1. 5. MİLLİ EDEBİYAT DÖNEMİ'NDE DİL

Meşrutiyet Dönemi'nde başlayan "Türkçülük" hareketi, edebiyatta ve özellikle dilde "milli kaynaklara" yönelme akımıyla "sadeleşme" yi esas almıştır. Konuşma dilini, yazı dili haline getirmek hedeflenmiştir. Milli Edebiyatın, milli lisâna bağlı olarak meydana geleceği bu dönemde eserlerde yazarlar tarafından belirtilmiştir. Bu dönemde oluşturulan eserler; sade, yalın ve anlaşılır bir dil kullanılarak yurt sorunları ve ulusal değerler konu alınarak hazırlanmıştır.

Milli Edebiyat Dönemi'nde yalın bir dil kullanılarak eser oluşturma ilerleme gösterdi. Refid Halid'in hikâyeleri, Rıza Tevfik'in şiirleri Türkçenin gelişmesi seyrinde önemlidir. Cumhuriyet Dönemi'ne gelinceye dek, Reşat Nuri, Peyami Safa, Yakup Kadri, Ruşen Eşref Ünaydın, Faruk Nafiz, Orhan Seyfi ve nice şair-yazarlar dilde sadeleşmeye eserleriyle destek vermişlerdir. Ahmet Mithat Efendi, Muallim Naci, Recaizade Mahmut Ekrem de dilin sadeleşmesi noktasında çıkardığı eserlerle dil sorununu ele alarak bu uğurda çaba harcamıştır. Dilin sadeleşmesi gerekliliği gayesinden hareketle eserler yayınlamışlardır. Namık Kemal ise eski edebiyatta var olan ve zorlama bulduğu Acemce abartmaları yıkıp, yeni bir edebiyatın kurulması için çaba harcayan isimlerden olmuştur.

1. 5. 1. Genç Kalemler Dergisi

Türk Derneğinin İstanbul'da faaliyete geçmesinden bir iki yıl sonra, Selanik'te dil sadeleşmesi çabasında adı sık sık geçen "Genç Kalemler" hareketi ortaya çıkar. Ömer Seyfeddin, Ali Canip ve ilk yazıları bu dergide çıkmaya başlayan Ziya Gökalp'in yürüttüğü mücadelenin son devir dil tarihinde önemli bir yeri vardır (Karamanlıoğlu, 1972: 94). İttihat ve terakki hareketinin merkezi sayılan Selânik'te çıkmaya başlayan Genç Kalemler Dergisi, dilde Türkçülük akımını başlatarak milliyetçi ideolojinin oluşması bakımından çok önemli bir gelişmeye öncülük etmiştir. Ziya Gökalp'in de katılmasıyla başlatılan yeni dil davası, halk ve aydın kültürleri arasında birlik kurmak üzere, milli kültürün ana unsuru sayılan Türk dilini yeni bir anlayışla işlemeye başladılar (Sarınay, 1990: 30-31).

Sürdürülen anlayışla Türkçe, pek çok Arapça-Farsça unsurdan uzaklaştırılarak tarihi yoluna oturtulmuştur (Acar, 1983: 51). Bu dergiyle Ömer Seyfeddin dilin sadeleştirilmesi hususu üzerinde durmuştur. Bu amaçla "milli edebiyat ve milli dil"

anlayışından söz etmiştir. Özellikle de Ziya Gökalp'in katılmasıyla hareket, "Türkçülük" halini almıştır. Türkçe'nin ıslah edilmesi amacıyla Türkçe karşılığı olan Arapça ve Farsça kelimeler dilden çıkarılmıştır. Gökalp, kültürün ana unsurunu dil olarak görerek, kültüre dayanan bir dil anlayışı ortaya koymuştur.

Genç kalemlerin ilk yazısında şu görüşlere yer verilmiştir: *"Milli bir edebiyat vücuda getirmek önce milli bir lisan ister. Konuştuğumuz lisan, İstanbul Türkçesi en tabi bir lisandır. Yazı lisanı ile konuşma lisanını birleştirirsek, edebiyatımızı ihyâ ve icâd etmiş olacağız. Lisanımızda sadece Türkçe kurallarmevcut olacak, yalnız Türkçe, yalnız Türkçe kaideleri"* (Acar, 1983: 111). Buradan hareketle Genç kalemler dergisini çıkaranlar dilde bir devrim, bir değişme yapmışlardır. Kendilerinden önce kullanılan yazı dilini beğenmeyip, daha sade bir Türkçe istemişlerdir (Ataç, 1980: 83). Tanzimat Dönemiyle başlayan dilde sadeleşme, İkinci Meşrutiyete kadar da gelişme göstermişti. 1908 yılında Genç Kalemler topluluğunun da desteklemesiyle sade Türkçenin örnekleri verilmeye başlanmıştır. Duru, sade, milletin içinden bir yazı dili oluşturulmuştur.

Aynı dönemlerde halkın ulusal duygusunu pekiştirmek ve bilinçleştirmek için farklı dergiler de çıkmaya başladı. *Türk Yurdu, Halka Doğru, Türk Sözü* gibi dergilerde toplananlar, halka halkın diliyle seslenmenin gerekliliğini anladılar. Böylece halkın diline dayanan milli edebiyat olarak adlandırdığımız döneme yeni bir akım doğdu (Özdemir, 1980: 30). Meşrutiyetle birlikte, özellikle de Milli Edebiyat akımıyla dilde sadeleşme hareketi hız kazandı. Genç kalemlerin yazıları, *Türk Yurdu* Dergisindeki çalışmalar sadeleşme hareketinin destekleyici adımlarını oluşturmuşlardır.

1. 5. 2.Yeni Lisan Hareketi

Yeni Lisan hareketinin oluşmasında meşrutiyetin ilanı, batı medeniyetine girmek için yapılan hamlelerin anlam kazanması, 1908 Meşrutiyet Dönemi içinde siyasi fikirlere dayalı sanat anlayışlarının toplumumuzda da uygulanması için imkânların araştırılması gibi siyasi-sosyal ve fikri-edebi sebepler etken olmuştur. Bu etkenler, hareketi hazırlamıştır (Öksüz, 1995: 86-87).

Genç Kalemler Dergisinde yazmaya başlayan Yeni Lisancılar, yalın dilin başarılı örneklerini vermişlerdir (İmer, 1976: 85). Tanzimatçıların daha çok temenni olarak sundukları, yazı dili-konuşma dili ayrılığını kaldırma işini onlar, yapıtlarında da

gerçekleştirmeye çalışmakla Tanzimatçılardan ileriye doğru bir adım atmış oldular (Salihoğlu, 1966, 56).

1911 yılında Selanik'te çıkmaya başlayan "Genç Kalemler" dergisi etrafında Ali Canip, Ömer Seyfeddin, Ziya Gökalp gibi "Yeni Lisancılar" Türk dilinin sadeleştirilmesi ve millilik vasfı kazanması yolunda yaptıkları çalışmalarla verimli sonuçlara ulaşmışlardır (Korkmaz, 1995: 769). "Yeni Lisan" hareketi mensup yazarlar, yazı dilini konuşma diline yaklaştırarak, halkın konuştuğu dili yazmak anlayışına sahip olarak eser hazırlamışlardır. Yeni lisan'da Ali Canib, Ömer Seyfeddin, Ziya Gökalp hareketin hazırlayıcıları ve dilde sadeleşme akımının başlıca temsilcileri olmuşlardır. Bu harekete müspet bakanlar ise Cenap Şehabettin ve Süleyman Nazif olmuştur.

"Yeni lisan" hareketi; hem batı Türkçesinin tarihinde, hem de sadeleşme tarihinde yeni bir periyot açar. Bu hareketin ortaya koyduğu sonuçla Batı Türkçesi, "Bugünkü Türkiye Türkçesi" adını verdiğimiz üçüncü ve son evresine girer (Ercilasun, 2013: 160).

1. 5. 3. Türk Yurdu Cemiyeti

18 Ağustos 1911'de kurulan Türk Yurdu Cemiyeti tarafından 24 Kasım 1911 tarihinde on beş günlük periyotlarla çıkarılmaya başlanmıştır. İlk sayısında amacı "Türklüğe hizmet etmek ve faydalı olmak" şeklinde belirtilmiştir. 1917'den itibaren (XIII. cilt) Türk ocaklarının yayın organı halinde varlığını sürdürür. Dergi günümüze kadar bazı kesintilerle birlikte, Türkçülük hareketini savunan en uzun ömürlü dergi olmayı başarmıştır (Tuncer, 2012: 550).

Türk Yurdu Cemiyetinin yayın aracı olarak Türklere fayda sağlamak amacıyla Yusuf Akçura'nın moderatörlüğünde Türk Yurdu dergisi çıkmaya başlamıştır. Türk kültür hayatının en uzun süreli çıkan dergileri arasında bulunmaktadır. Yusuf Akçura tarafından hazırlanan tüzüğün 1. Maddesinde dille ilgili olarak: *"Türk Yurdu, Türk ırkına mensup halkın ekseriyeti tarafından okunup istifade olunabilecek bir tarzda ve lisanda yazılacaktır. Dolayısıyla lisanı sade olacak"* açıklaması yapılmaktadır (Acar, 1983: 105).

Türk Yurdu'nda Yusuf Akçora, "Yahya Kemal Beyefendi'ye hitap ederek yayımladığı açık bir mektupta şöyle teklif ediyordu: *"Birkaç arkadaşınızla beraber yeni bir edebi mektep kurmaya çalıştığınızı sizden ve bazı dostlarınızdan işittim. Fikirlerinizi parça parça dinlediğimden zihnimde onları birbirine ekleyip uyumlu bir meslek haline getiremedim.*

Örneğin lisanı, edebiyatı Türkçeleştirmek, millileştirmek, hayata, medeniyete bakışınızı garplılaştırmak, muasırlaştırmak istiyormuşsunuz. Bunu biz Yurtçular da istiyoruz" (Safa, 1997: 83) sözleriyle Yurtçuların dil konusundaki fikirlerini belirtmiştir.

1. 5. 4. Dil ile İlgili Çalışmalar

Dil konusunda Tanzimat'tan II. Meşrutiyet'e kadar uzanan dönemdeki "Fesahatçılık" şeklindeki birbirine zıt fikir çarpışmaları ancak, Milli Edebiyat Dönemi'nde bilinçli bir senteze kavuşabilmiştir. Bu sentezi yapanlar, Türk yazı dilinin düzeltilmesini bilimsel ve gerçekçi bir programla ele almış olan Milli Edebiyatçılardır (Korkmaz, 1995: 768). Türk Edebiyatının kendi kaynaklarına yönelerek dilin ve edebiyatın millileştirilmesi amaçlanmaktadır. Tanzimat Dönemi yazarlarının topluma yönelik eser oluşturmaları, Milli Edebiyat anlayışının da sistemli olarak gelişmesine zemin hazırlamıştır.

Dil meselesinin ortaya çıkmasından sonra, Tanzimat'tan itibaren bu konuda çeşitli tartışmalar gerçekleştirilmiştir. Osmanlıcayı meydana getiren Arapça, Farsça ve Türkçeden oluşan dilin değiştirilemeyeceği, bu karma dilin bozulması durumunda Türkçenin kendi kendine yeten bir kültür dili olamayacağından söz edenler olduğu gibi tasfiyeciler olarak adlandırılan grup da yabancı asıllı olan tüm Arapça, Farsça kelimelerin dilden atılması gerektiği görüşündedirler. Bir diğer görüş ise daha ilmi bir metotla konuya yaklaşır. Ziya Gökalp, Ömer Seyfeddin ve Şemsettin Sami öncü olur. Onlar dile millilik niteliği kazandırmak için gramerin, cümlelerin milli olmasının gerektiğini söylerler. Onlara göre dilde karşılığı olan yabancı kelimeler ise ölçülü bir elemeye tabii tutularak yavaşça temizlenmelidir. Ek ve kök Türkçe olarak kelimeler türetilir. Gelişigüzel, uydurma sözlerin Türkçeyi milli olmaktan uzaklaştıracağı benimsenir. Her milletin dili, kendi milli kültürünün içeriğini taşıdığı için, fertlere ve nesillere bütün milli kültürü veren, onlarla dönemler arasında köprüler kuran yegâne araç dildir (Hacıeminoğlu, 1975: 71).

Her sözün bir Türkçesi olduğu, aranırsa bunun bulunabileceği bir gerçektir. Bu gerçeğe Ziya Gökalp parmak basmıştır (Özdemir, 1980: 29). Ziya Gökalp, kültün ana unsurunu dil olarak görmektedir. Çünkü kültüre dayalı olan bir millet anlayışına sahiptir. Gökalp'e göre bir sözcüğün Türkçe sayılabilmesi için, Türkçe kökten gelmesi gerektiği düşüncesini savunan tasfiyecilerin görüşü yanlıştır. Konuşma diline girerek, halkça benimsenmiş olan yabancı sözcükler Türkçe sayılmalıdır. Çünkü "Türkçeleşmiş,

Türkçedir.” Onların yerine Türkçe köklerden Türk dili kurallarıyla yapılmış bile olsa, yeni sözcükler koymak doğru değildir. Öte yandan, başka dillerden halk diline geçip de söyleniş şekilleri ya da anlamları bozularak Türkçeleşmiş olan sözler de Türkçe sayılmalıdır (Salihoğlu, 1966: 60-61).

Ziya Gökalp *Türkçülüğün Esasları*'nda medeniyet ile kültürün münasebet ve farklarından bahsederken: *“Harsa dâhil olan şeyler ise, usul ile ferdlerin iradesi ile vücuda gelmemişlerdir. Sun'i değillerdir”* açıklamasını yaparak, bu sözünü delillendirmek de üzere dili örnek göstermiştir: *“Lisan fertler tarafından usul ile yapılmış bir şey değildir. Lisanın bir kelimesini değiştiremeyiz. Lisanın kelimeleri ve kaideleri ancak kendiliklerinden değişirler. Fertler tarafından lisana yalnız birtakım ıstılahlar, yani yeni lâfızla ilave olunabilir. Fakat bu lâfizlar mahsup olduğu meslekî zümre tarafından kabul edilmedikçe lâfiz mahiyetinde kalarak, kelime mâhiyetini alamaz.”* (Gökalp, 1974: 28). Yeni bir lâfız ancak bütün halk tarafından kabul edildikten sonra ortak kullanılmakta olan kelimeler arasına girebilmektedir (Timurtaş, 1969: 72). Erol Güngör, dil konusundaki tavrını Ziya Gökalp ve arkadaşlarının geliştirdikleri “Türkçeleşme” görüşüyle birleştirmiş; bu gelişmenin sun'i bir şekilde durdurulmuş olduğunu ve Türk kültürünün bundan çok zarar gördüğünü ifade etmiştir. Günlük hayatta kullanılan kelimelerin aslı nerden gelirse gelsin hiçbirinin değiştirmemeliyiz. Çünkü bunlar, yeni Türkçe haline gelmiştir, sözleriyle de konuyu açıklamıştır.

Ziya Gökalp, yine *Türkçülüğün Esasları*'nda *“yerlerine yeni kelimeler kaim olduğu için, müstehase haline gelmiş eski Türkçe kelimeleri diriltmeye çalışmamalı.”* (Gökalp, 1974: 122) ifadesini kullanmaktadır. Çongur'a (1967: 55-56) göre Gökalp'in bu sözleri ile işaret etmiş olduğu nokta, dil bilimi açısından bir gerçeğin ifadesidir. Böyle olmasına rağmen, “*Dil devrimi adı altında bugün herkesin rahatlıkla anladığı kelimeler, Arapça, Farsçadır diye atılıyor ve yerlerine fakirleştirilmiş kelimeler konuluyor. Bu yanlış bir hareket tarzı değil midir?”* sorusuna Vecihe Hatiboğlu (1981: 41) şu cevabı veriyor: *“Vâkıâ ilim yapanların çoğu batıdan, batı kaynaklarından kelimeler almaktadır, ama dil kurumu olarak ve bu dilin geleceğini düşünen kişiler olarak, bu tutumu doğru bulmuyoruz. Bugünkü kelimelerden türetemediğiniz zaman, kökler kullanılmış, yayılmış ve bitirilmişse, eski Osmanlıca'ya gitmekten başka çaremiz kalmamış demektir. Bu yüzdendir ki Ziya Gökalp'in bunu kast etmediğini sanıyorum.”*

Genç Kalemler ve Ziya Gökalp'in öncülük ettiği Türkçecilik akımı ile Türkçe Cumhuriyet devrine girmiştir. Cumhuriyet devrinde Yahya Kemal, Faruk Nafiz,

Kemalettin Kamu, Halide Edip, Yakup Kadri, Memduh Şevket, Peyami Safa, Ahmet Hamdi, Cahit Sıtkı, Sait Faik ve daha birçok şair-yazar Türkçeyi işleyip güzelleştirmiştir (Acar, 1983: 51).

1. 6. MİLLİ MÜCADELE DÖNEMİ

Tanzimat'tan, hattâ daha öncesinden beri süregelen ve nispeten ağır bir tempoda devam eden Batıya yönelme eğilimi ve gayretleri II. Meşrutiyet hareketi ile hız kazanmış; I. Dünya Savaşı'na katılmamız ve yenilmemiz, imparatorluğun tasfiyesi, milli kurtuluş savaşı ve yeni devletin kuruluşu gibi çok önemli olaylarla ve çeşitli devrimler de eklenince bu hız bazen baş döndürücü bir hal almıştır (Karamanlıoğlu, 1972: 91).

Türkçe karşılığı bulunan yabancı sözcüklerde yabancı dil kurallarının atılması ve konuşma dilinin yazı dili haline getirilmesi işi ancak 1911'den sonra Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'in çabalarıyla gerçekleşebilmiştir. Böylece 1911'le 1932 arasındaki bu dönemde, gazete yazılarından başka edebiyat ürünlerinde de dil bakımından halk yararına bir gelişme görülmüştür. Zira bu gelişmede, sınırlı bir sadeleşme ile yetinilmiş, Türkçede karşılığı bulunmadığı için kullanılmak zorunda kalınan yabancı sözlere ve dışarıdan gelen yeni kavramlara Türkçe karşılıklar bulmaya gidilmemiş; aksine yeni kavramlar için Arapçanın kök, ek ve kurallarından yararlanılmıştır; hele bilim diline dokunulmak hiç düşünülmemiş, Arap ve Fars sözcük ve kurallarıyla yapılmış olan terimler olduğu gibi bırakılmış, hattâ yenileri aynı yolla kurulmuştur (Kudret, 1986: 106). Milli Mücadele Dönemi'nde edebiyat, içerik ve şekil bakımından Milli Edebiyat'ın döneminin devamı sayılarak, Türkçülük akımından hareketle "milli bir edebiyat" oluşturulmuştur. "Milli bilinci uyandırmak" esasına bağlı olarak eserler oluşturulmuştur.

Kurtuluş Savaşı yılları ve TBMM Hükümeti döneminin dil bakımından en önemli olayı Dr. Rıza Nur'un Maarif Vekilliği zamanında resmi yazışmaların sade bir Türkçe ile yazılmasını emretmesi, başına Besim Atalay'ın getirildiği, söz ve folklor derleme çalışmalarında bulunan "Hars Müdürlüğü" nün kurulmasıdır. Yine bu devirde bazı ıslahatlar da Türkçeleştirilmiştir (Karamanlıoğlu, 1972: 101). XIX. yüzyıla kadar Türkçenin yabancı dillerin etkisinde kalmasına kimliğini ve ulusallığını yitirmesine karşı gösterilen tepkiler birer yakınış olmaktan öteye geçmez. XIX. yüzyılın ortalarına doğru toplum yapımızı değiştirme, ona yeni bir düzen ve yön verme düşüncesi belirir.

Topluma yeni bir yön ve düzen verme öncelikle halkı eğitmek, yetiştirmekle gerçekleşir. Halkın eğitilmesi, yetiştirilmesi de her şeyden önce halkın anlayabileceği bir dille olur (Özdemir, 1980: 20).

Birinci Dünya Harbi'nin sonlarına doğru, Atatürk orduda bir subayın yanında, Macar Türkoloğu Gy. Németh'in içinde, Lâtin harfleriyle yazılı Türkçe metin de bulunan bir gramer kitabı görmüştür. Yazılan dil konusuna geçildiğinde Németh'in kitabında yer alan, Arap harfleriyle yazılı resmi ve edebi Türkçe, orta Türkçe ve kaba Türkçe ayırtına *"bu ayırtılar kalkmalı, bunlar birbirine yaklaşmalı, genel dili, yani gazete dilini yalnız aydınların değil, herkesin anlayabilmesi gerekir"* diyerek öfkelenmiştir. Batılılaşma, dili özleştirme, Türkçenin yazısını da batıdan daha fikri bütün harp süresince Atatürk'ü düşündürmektedir. Fakat ateşkesin ilk yılında 1913'de Ruşen Eşref'e dediği gibi *"Harp olurken harfle oynamak sırası mıdır? Hız isteyen bir zamanda böyle yavaşlatıcı, zihinleri yorup şaşırtıcı bir teşebbüse girişmenin maddî, amelî ve millî ne faydası var?"* Düşüncesiyle harf değişikliği için uygun zamanın henüz gelmediğini ifade etmiştir (TDK, 1972: 29-30).

I. Dünya Harbi esnasında kendisine teklif edilen Maarif Nezâretini Lâtin harflerini Türkçe'ye uygulamak şartıyla kabul edeceğini söyleyen Hüseyin Cahit Yalçın, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu ile Osmanlı İmparatorluğu arasında yapılan toplantıda imparatorun kendisinin tuttuğu notlar hakkındaki sözlerini naklettikten sonra sözünü şöyle bitirmişti: *"Biliyorsun biz de Lâtin harflerini destekliyorduk. Büyük günah işlemişiz. Bu harflerle yazı yazamıyorum. Elime kalem alınca, Lâtin harfleri fikri tutarlılığımı bozuyor."* Bu pişmanlık günlük hayatında da kendisini göstermişti. Mektuplarını, gazete yazılarını hep eski harflerle yazmıştı (Ertem, 1991: 304).

Ertem'in (1991: 310) tespitine göre İstiklâl Harbi'nin kadın onbaşısı Halide Edip, *"Lâtin harflerinin kabulü arzusunun uzun mazisi, sadece halkla maarifin kolayca yayılması gayesine dayanmaz. Bunun daha fazla garplılaşmaya yönelinmesi gidişinin şiddetlenmesine yükleyebiliriz"* diyerek bunun bir ihtiyaçtan çok, bir garplılaşma özentisinden geldiğini vurgulamıştır.

İfade edilen bu yorumlar gösteriyor ki Lâtin harflerinin kabulü mevzusu Cumhuriyet'in ilân edilmesinden önce de tartışılmaktaydı. Özellikle Tanzimat Fermanı'nın ilân edilmesiyle başlayan süreçte Arap Harflerinin okuma ve yazmada

karışıklık yarattığı düşüncesi kimi çevrelerce kabul görmekteydi. Bu nedenle de Arapça ve Farsçanın Türkçe üzerindeki etkisine karşı eleştiriler ifade edilmekteydi. Cumhuriyet'ten önceki en etkili devrim hareketi olarak değerlendirilen II. Meşrutiyet Dönemiyle ortaya çıkan ideolojiler ise harf ve imlâ konusundaki tartışmaların daha fazla ilerlemesine zemin hazırlamıştır. Harflerin tâdil edilmesi ve ıslâhı noktasında ilk çalışmaları yine bu dönemde görmek mümkündür.

II. Meşrutiyetle tohumları atılmaya başlanan fikir akımlarıyla edebiyatta ve dilde "sadeleşme" esas alınmaya başlanmıştır, Batıya yönelme eğilimi hız kazanmıştır. Bu ideolojilerin Milli Mücadele Dönemi'nde temelde Osmanlı Devleti'ni yıkılmaktan kurtarmaya yönelik olarak benimsendiği ve Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasında etkili olduğu bilinmektedir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte devleti "muasır medeniyetler" seviyesine ulaştırabilmek amacıyla çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Dil konusundaki faaliyetler de bu aşamanın en önemlilerinden biri olmaktadır. Bu nedenle II. Bölümde Cumhuriyet ile birlikte harf devrimine giden tarihsel süreç değerlendirilecek ve sonrasında meydana gelen olaylar ifade edilecektir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. 1. CUMHURİYET DÖNEMİ

Tanzimat'tan itibaren daha da hız kazanan batılılaşma hareketlerinde Türkiye'nin Batı'ya yönelme çabası, Atatürk zamanında hız kazanmıştır. Cumhuriyet'in ilân edilmesiyle birlikte toplumu çağdaşlaştırmak maksadıyla adımlar atılmaya başlandı. Atatürk devrimleriyle temel kurumlarda değişikliğe gidildi. Çağdaş Türkiye yaratma amacıyla Avrupa'nın rejim ve sistemleri kullanılarak kalkınma amaç edinildi. Cumhuriyet Dönemiyle birlikte Türkiye'yi batılı ülkelerle birlikte hareket edebilecek seviyeye getirmeye yönelik adımlar atıldı.

2. 1. 1. Tanzimat'tan Cumhuriyet Dönemi'ne Alfabe Tartışmaları

İslâm uygarlığının tesiriyle dilimize girmiş olan Arapça, Farsça kelime ve ekler dilin içyapısını zorlayarak onu kısırlaşmaya mahkûm ettiği için Tanzimat Dönemi'nden başlayarak dilde sadeleşme hareketi ve Cumhuriyet Dönemi'nde de dil inkılâbı ile "Türkçeleşme" hareketi ön plana çıkarılmıştır (Korkmaz, 1995: 625).

1870'de Ali Suavi'nin ilk kez ortaya attığı Lâtin harfli bir Türk alfabesi tasarısı, II. Meşrutiyet dönemiyle daha ileriki yıllarda da Hüseyin Cahit, Abdullah Cevdet, Celâl Nuri tarafından desteklenmişti. Saltanatın kaldırılmasından az sonra, daha Cumhuriyet kurulmadan 1923'te yazı ve din kavramlarını birbirine karıştıranlar, Lâtin harfleri akımına karşı geldiler. Gazetelerde "Lâtin harflerini kabul edemeyiz" başlıklı yazılar çıkmaya başladı. Konu 1923-28 yılları arasında basında, millet meclisinde tartışıldı. Kâzım Karabekir, Lâtin harflerine karşı çıkanların başında bulunuyordu. Kılıçzade Hakkı ile Hüseyin Cahit Yalçın, Lâtin harflerini savunarak, Karabekir'e karşılık verdiler (Salihoğlu, 1966: 67). Bu iddiaya göre, Cumhuriyet Dönemi'ne kadar toplumsal anlamda ülkeye yayılan dil birliği yoktu. Konuşma ve yazı dili arasındaki farklılık birliği sağlamaya engel teşkil ediyordu. Bu nedenle "halkçılık" ilkesinden hareketle dilde devrim gerçekleştirilerek düşüncede birlik oluşturmak hedef alınmıştır.

1923-1928 yıllarında alfabe sorunu ve dil üzerinde durulmuştur. Bu yıllar arasında yayın hayatında görülen dergilerden, dil sorununa sayfalarına yer verenler; *İçtihat, Darülfünûn Edebiyat Fakültesi, Yeni Mecmua, Milli Mecmua, Türk Yurdu, Serveti Fünûn, Türkiyyat ve Hayat* Dergileri olmuştur. Türkiye'nin dil politikasının içeriğine yayınlarla ulaşmak mümkündü.

2. 1. 2. İzmir İktisat Kongresi

Türkiye Büyük Millet Meclisi kurulduktan sonra 21 Şubat 1923 tarihinde İzmir'de Kazım Karabekir Paşa'nın başkanlığı altında toplanan "Milli İktisat Kongresi" bir kalkınma çabasıyla ekonomik ve sosyal birçok meselelerin müzakeresine yol açmıştı. İşte bu müzakereler sırasında Lâtin harflerinin kabulü hakkında kongrenin işçi delegelerinden İzmirli Nazmi ile iki arkadaşı tarafından bir önerge verildi. Verilen önergeyle alfabe sorunu yeniden gündeme geldi. Fakat bu özellikle başkanın şiddetle karşı koyması "Lâtin harfleri, İslâm birliğini bozacak" gerekçesi ise genel toplantı salonunda okunmayarak reddedildi (Ülkütaşır, 1991: 42-43). Önergenin kabul edilmemesinin diğer bir nedeni olarak da İktisat Kongresi'nden ziyade Maarifi ilgilendirdiği düşüncesidir (Baydar, 1973: 262).

Sonrasında halen okuma-yazma bilinmediğinden hareketle Şükrü Saraçoğlu Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde tekrar konuyu açmıştır. *"Alfabe konusunda, Arap harflerinin yetersizliğini TBMM'de ilk defa dile getiren İzmir milletvekili Şükrü Saraçoğlu'dur"* (Acar, 1983: 143).

Lâtin harflerinin kabulüne dair bir teklif de Cumhuriyet'in ilk yıllarında Hüseyin Cahit Yalçın'dan gelmiştir. Acar'ın (1983: 143) ifadesine göre Falih Rıfkı Atay, sonradan Atatürk'ün bu konuda kendisine *"Hüseyin Cahit bana vakitsiz iş yaptırmak istiyordu. Yazı inkılâbının daha zamanı gelmemişti dediğini bildirmektedir."* Buradan hareketle Atatürk'ün de o yıllarda Lâtin harfleri meselesini düşündüğü, ama zamansız olarak gördüğü için gerçekleştirmek istemediği anlaşılmaktadır. İşleve geçirilmesi için erken olan bir fikirdir. Atatürk'ün "Harp zamanı harf zamanı değildir. Harp olurken harfle oynamak sırası mıdır?[1]" sözleri de durumu açıklamaktadır. Harf değişiminin, o an ki koşullar altında millet için faydalı olmayacağı düşünülmüş, toplumsal ve siyasal hayatta aksamalara neden olacağı düşünüldüğünden ertelenerek, o zaman için reddedilmiştir.

2. 1. 3. Arap Alfabesinden Lâtin Alfabesine Geçiş Süreci

Arap harflerinden Lâtin harflerine geçişin Mustafa Kemal Atatürk'ün modernleşme hamleleriyle ilgili olduğu yolunda genel bir düşünce mevcuttur. Ama

---

[1] Ayşe Hür, 2012, http://www.izmirizmir.net/ayse-hur-harf-inkilabi-gerekli-miydi-y2713.html, Erişim Tarihi: 10.09.2019

Arap alfabesinin reforma tabi tutulmasını ilk dile getiren, son Osmanlı Maarif Nazırlarından Münif Paşa'dır. Nitekim Paşa, 1862'de Cemiyet-i İlmiye-i Osmaniye'de yaptığı konuşmada *"Arap harflerinin Türkçe'nin grameri için yetersiz olduğunu, bu yüzden Arap alfabesine yeni işaretler eklenmesini ve harflerin birbirinden ayrı yazılmasını"* (Armağan, 2012: 63) teklif etmiştir.

Cumhuriyet Dönemi'ne gelindiğinde ise 1926'da Lâtin harfleri meselesi yeniden canlanır. Akşam gazetesinin 28 Mart 1926'da "Lâtin harflerini kabul etmeli mi, etmemeli mi?" başlığı altında açtığı soruşturma çevrede yankı uyandırır. Soru şudur: *"Lâtin harflerini kabul etmeli miyiz? Kabul edersek menfaatimiz nedir, kabul edersek zararımız ne olabilir?" Bu mesele etrafındaki nokta-i nazarınızı lütfeder misiniz?* Cevap verenler arasında Ali Canip, Ali Ekrem, Muallim Cevdet, İbrahim Alaeddin, Necib Asım, Avram Galanti, Hüseyin Suad, Halil Nimetullah, Veled Çelebi, İbrahim Necmi, Halid Ziya, Gombotes Zoltan (Macar profesörü) Lâtin harflerinin kabulünü istememiştir. Lâtin harflerinin kabulünü destekleyen isimler ise Reşat Avni, Abdullah Cevdet ve Mustafa Hamit olmuştur (Levend, 1960: 396).

Bu süreçte görülmüştür ki *"Ankete cevap verenlerin çoğu lâtin harflerine karşı çıkıyordu. Bu kişiler arasında Avram Galanti, İbrahim Necmi Dilmen, Halil Nimetullah Öztürk gibi Kemalist kültür devrimine başından itibaren inananlar olduğu gibi, Başbakan İsmet Bey de harf değişikliğine taraftar değildi. Ona göre bu, devlet hayatını felce uğratırdı. Lâtin harflerini savunan azınlıkta ise Abdullah Cevdet, Celâl Nuri, Hüseyin Cahit, Falih Rıfkı gibi eski ittihatçılar vardı"* (Armağan, 2012: 64).

28 Mart 1926 tarihli Akşam Gazetesi'nin "Lâtin harflerini kabul etmeli mi, etmemeli mi?" konulu mülakatına ilk cevap veren ve kullanılan alfabeyi "Çin ayakkabısına" benzeten Mustafa Şekip Tunç idi: *"Lisan bu ayakkabı içinde gayr-i tabiileşmiş denecek kadar sıkılmış ve bozulmuştur. Lisan nefes almaya ve hürriyete muhtaçtır. Lâtin harfleri kabul edilirse, bu babdaki istihsâlâtımız spekülasyona uğramış kamburlar gibi birdenbire düşecektir."* Dârülfünûn müderrisi Kemalzâde Ali Ekrem Bey: *"Lâtin harflerini kabul edeceğiz de ne olacak? Lâtin harfleri bizim lisanımızı yazmaya müsâid değildir. Derhal kabul edilmesine de imkân yoktur. Türkçe yazılmış bu kadar kitabı ne yapacağız?"* açıklamasıyla harflerin kabulüne karşı olduğunu belirtmektedir. Erkek Muallim Mektebi Muallimi Cevdet Bey ise: *"Terakki ve medeniyetin her sahasında bugün İngilizlere yetişmiş Japonlar, Lâtin harflerini kullanmıyorlar. Bugünkü elifbanın ta'dili lüzumuna kani olmakla beraber, Lâtin harflerine taraftar değilim. Lâtin harfinden evvel dilimiz için bir kâmusa ihtiyaç*

vardır." sözleriyle Cevdet Bey, gerekli olan öncelikli ihtiyacın sözlük olduğundan bahsetmiştir. Erkek Muallim Mektebi Müdürü İbrahim Alâeddin Gövsa: *"Kelimelerin imlâsını tesbit eden bir kâmus yapılmazsa yeni harflerin vücuda getireceği anarşi, eskileri mumla aratacaktır."* İstanbul Darü'l-fünûnu Türk Dil ve Tarihi Müderrisi Necip Asım Bey ise taraftar olmadığını belirtmiştir. Çünkü bu değişimle otuz asırlık kütüphaneye veda etmenin gerektiğini belirtmiştir (Ertem, 1991: 192-193).

Harflerin kabulü noktasında çokça tartışmalar da gündeme gelmiştir. Akşam'da Nisan 1926 tarihinde çıkan sayılarda eleştiriler dile getirilmiştir örneğin; Galatasaray Lisesi Edebiyat öğretmeni Re'fet Avni, Lâtin harflerinin kabulüne taraftar olduğunu, kötü bir şeyi düzeltmeye çalışmaktansa yeni ve iyi bir eser meydana getirmenin daha kolay olduğunu belirterek yeni harflerin kabulüne olan desteğini belirtmiştir. Avram Galanti ise Arap harflerini, zaidler ilâvesiyle dilimize uygun hale getirebileceğimizi belirtmiştir. Abdullah Cevdet, Lâtin harflerinin, Türklerin aslı addolunan Hitit kavminin harfleri olduğunu ifade ederek bu harflerin köken itibariyle bizim harflerimiz olduğunu açıklamıştır. Darülfünun Müderrislerinden Halil Nimetullah, Türkçe'nin sahip olduğu harflerin sosyal bir kurum oluşturduğunu ve bu kurumun değişmeden, cemiyetin geçireceği vaziyetlere göre iyileştirilip düzenleneceğini açıklamıştır. Arap harflerinin yerine Lâtin harflerinin alınması için uğraşan isimler arasında Hüseyin Cahit Yalçın ve arkadaşları da vardır.

Yazıya hazırlık evresinde, yeni harflerin kabulü tartışılırken ülkede de önemli gelişmeler yaşanmıştır. Batıya dönük olarak yapılan değişimler kanunların çıkarılmasıyla yasallaşmıştır. 3 Mart 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanununun kabulüyle tüm okullar Maarif vekâletine bağlandı. Bunun neticesinde okullardaki dil öğretimi üzerinde duruldu. Okullardaki dersler, ders kitapları incelendi. Yeni durum ve programa uygun yapıtlar okullara gönderilerek dersler okutuldu. Okulların tek elden yönetimiyle batıya dönük, çağdaş ve güçlü bir öğretim düzeyiyle öğrenci yetiştirmek hedeflendi. Kültür birliğini sağlamak için takvim ve saatin de değiştirilmesi gerekliydi. 26 Aralık 1925'te Uluslararası takvim ve saat ölçüleri kabul edildi. 1926'da da çıkarılan kanunla ticarette Türkçe kullanımı istendi. 1927'de ise sokak adları Türkçeleştiriliyordu. Türkçe isim kullanımına teşvik sağlanıyordu. 20 Mayıs 1928'de Lâtin rakamlarının kabul edilmesiyle soldan sağa doğru gerçekleşen yazım biçiminin, harflerin kabulü için de yeni yazım şekline pratik kazandırması hedeflenmiştir. 1928'de ise yazı inkılâbının zamanının gelmiş olduğu kanaatine varılmıştır.

2. 1. 4. Dil Encümeninin Kurulması

TBMM'de 20 Mayıs 1928'de uluslararası rakamların kabulü görüşülürken yeni harfler meselesi de tartışılmıştı. Bakanlar kurulunun 23 Mayıs 1928'de yaptığı bir toplantıda Atatürk'ün emri ve milli eğitim bakanının teklifi ile lisanımızda Lâtin Harflerinin görünüm ve uygulanılmasını düşünmek üzere bir komisyon kurulması kararlaştırılmıştır. Falih Rıfkı Atay, Fazıl Ahmet Aykaç, Ruşen Eşref, Ragıp Hulusi, Ahmet Cevad Emre, Yakup Kadri, Mehmet Emin Erişilgil, İhsan Sungu ve İbrahim Grantay'dan meydana gelen komisyon 26 Haziran 1928'de çalışmalarına başlamıştır (Acar, 1983: 143-144). Yeni Türk harflerini hazırlamak maksadıyla kurulan heyet vakit kaybetmeden *"26 Haziran 1928'de alfabe ve gramer raporlarını hazırlamışlardır"* (Aksoy, 1963: 16). İbrahim Grantay'ın sözcülüğünü yaptığı bu kurul, iki aylık bir çalışmanın sonucunda, 41 sayfalık elifba raporu hazırlayarak Atatürk'e sundu. Olumlu bir sonuca varıldığını gören Atatürk, 9 Ağustos 1928 gecesi, İstanbul'da Sarayburnu Parkı'nda düzenlenmiş olan bir şenlik sırasında Lâtin harflerinin kabul edildiğini halka bildirdi (Salihoğlu, 1996: 69).

2. 1. 5. Yeni Türk Harflerinin Kabul Edilmesi

"Ülkesini, yüksek istiklâlini korumasını bilen Türk milleti dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtarmalıdır."

Atatürk

1928'lerde hattâ daha önceki yıllarda tartışılan Türk dilinin yapısına uygun Lâtin kökenli yeni bir alfabe düşüncesi Atatürk devriminin lâikleşme süreci sonucunda ortaya çıkmıştır (Kili, 2005:310).

1 Kasım 1928'de hazırlanan kanun teklifi meclise sunulmuştur. *"Kanunun gerekçesi ise, öteden beri tekrarlanan sözlerin geniş bir derlemesi şeklindeydi"* (Ertem, 1991:279). Kanun gerekçesinde harf devriminin kesinlikle kolay alfabe oluşturmak ve tüm nüfusu okur-yazar yapmak idealinden söz edilmiştir. Harf devrimi, bu iki amaç üzerine oturtulmuş bir devrimdir (AKDTYK, 1991: 140).

Nitekim Atatürk, Meclis'in yeni çalışma yılına başlaması nedeniyle yaptığı açılış konuşmasında *"Bizim ahengdâr, zengin lisanımız yeni Türk harfleriyle kendini gösterecektir. Asırlardan beri kafalarımızı demir çerçeve içinde bulundurarak, anlaşılmaya ve anlayamadığımız işaretlerden kendimizi kurtarmak, bunu anlamak mecburiyetindesiniz.*

Anladığınızın asarına yakın zamanda bütün kâinat şahid olacaktır. Buna kat'iyetle eminim. Az zaman sonra, yeni Türk harfleriyle, gözler kamaştırıcı Türk manevi inkişafının vasıl olabileceği kudret ve itibarın beynelmilel seviyesini gözlerimi kapayarak şimdiden o kadar parlak görüyorum ki, bu manzara beni gaşy ediyor" (AKDTYK, 1990a: 106-109) sözleriyle tasarıyı, Türk harflerinin kesinlik ve yasallık kazanmasının, bu memleketin yükselme mücadelesinde başlı başına bir geçit olacağını, bu yüzden de yeni harflerinin kabul edilmesinin önemini açıklamıştır (Üstüner, 2014: 43-44). Atatürk, Türk Dilini yabancı kelimelerden temizleyerek, Türk milletinin dünyanın en eski ve en büyük millet olduğunu ispat etmek hedefini benimsemişti. Dilde gerçekleştirilecek olan sadeleşmeyle dünyaya meydan okumak hedefi taşınmaktaydı (TKAE, 1966: 179).

1 Kasım 1928'de TBMM'de kabul edilen 1353 sayılı "Türk Harflerinin Kabulü ve Uygulanması" hakkındaki kanun 3 Kasım 1928'de Resmi Gazete'de yayımlanmıştır. Bu kanunda uygulama tarihi olarak 1 Ocak 1929 gösterilmiştir. Lâtin asıllı, 29 harften oluşan yeni Türk Alfabesi kabul edilmiştir. Bu alfabenin uygulamasında iki önemli nokta üzerinde durulmuştur:

1) Söylenişteki her sesin yazıda bir harfle gösterilmesi, yani her sesin bir işaretle gösterilmesi esastır.
2) Yapım ve çekim sırasında kelimenin yapısında ses kanunlarına göre meydana gelen değişmeler, yazıda da aynı şekilde gösterilir (Acar, 1983: 146-147).

3 Kasım 1928'de yeni Türk harfleri yasasının yürürlüğe girmesiyle, çeşitli kurumlara da yeni harflere geçiş amacıyla belli süreler tanınmıştır. Türk basını 1 Aralık 1928'de, devlet daireleri ise 1 Ocak 1929'da yeni yazıya geçmek zorundaydılar (Şimşir, 1992: 211).

Bu sürecin devamında da TDK (1963: 10); *"Harf devrimi, idare, teşkilat, hukuk, kılık, ölçü devrimleri dışında aydınları, eğitimcileri doğrudan doğruya, çok yakından ilgilendiren bir devrimdi. 24 saat içinde koskoca bir ülke, Arap harfleriyle sağdan sola doğru yazmayı bırakmış, kendisi için yepyeni sayılan Lâtin harflerini soldan sağa doğru sıralamaya başlamıştı"* sözleriyle amacın gerçekleştiğini ifade etmektedir.

Naci'nin (1984: 59) tespitine göre İsmet İnönü, "harf inkılâbı" hakkında şöyle diyor: *"Harf inkılâbı Atatürk inkılâplarının en ilerisinde olanıdır. İnkılâplarda benim kanaatimce en ileri iki tanesi vardır: Biri harf inkılâbıdır. Harf inkılâbı yalnız milleti* okuyup-

yazdırır hale getirmek için vasıta kolaylığı değildir. Aynı zamanda kültür istikametidir. En mühim olan yeri orasıdır.”

Atatürk’ün dil devrimine kadar en ağdalı bir Osmanlıca kullandığından söz eden Ömer Asım Aksoy, onun önce kendi alışkanlığından sıyrılmaya çalıştığını belirtmiş, gerçek anlamıyla “geceyi gündüze katarak” ve sanki bu işin hastası olarak çalıştığından söz etmiştir (Çiller, 1965: 159). *“Dil inkılâbı bir ulusal Kurtuluş Savaşı demektir. Ulusal dil, ulusal birlik ve bütünlüğün temelidir”* (AKDTYK, 1990c:56). Atatürk ulusal bağımsızlığın gerçekleşmesinin ön koşulu olarak dilde bağımsız olunması önkoşulundan hareket etmiş bu nedenle de Türkçeyi yabancı dillerin etkisinden kurtarmayı amaç edinmiştir.

2. 1. 5. 1. Dil Devriminin Gerekçeleri

“Türkçe hastadır. Meşrutiyetten beri alfabesi, grameri, kelime hazinesi, imlâsı, şivesi, diksiyonu buhran geçiriyor.”[2]

Dilin yeni ihtiyaçlara göre düzenlenmesi düşüncesi önceki bölümde de bahsettiğimiz gibi Tanzimat devrinden önce başlamıştır. Yeni lisan hareketinin devamında dildeki Türkçeleşme yolunda dil inkılâbı gerçekleştirilmiştir. Bu uygulama 1932 itibariyle de devlet desteğiyle yürütülen bir hareket olmuştur. Konuşma-yazı dilini birleştirici amaç doğrultusunda, Türkçeyi yabancı kılan kelimeleri çıkarma, kavram ve anlam bakımından Türkçeyi zenginleştirme esasıyla çalışmalar yapılmıştır.

Harf devriminde Lâtin asıllı yeni Türk Harfleri kabul edilirken, Türkçenin bünyesine uygun bir alfabe ile birlikte, bunların Orhun Alfabesi gibi milli karakteri olan harflerden, yani eski Türk kaynaklarından alınmayıp, Batı kaynaklarından alınışı diğer devrimlerde de olduğu gibi aynı zamanda Batı Medeniyetine yönelme gayesi ile yani batılılaşma hareketine yönelik yapılan bir tercihti (Karamanlıoğlu, 1986: 123). Bu nedenle 1928’in sonlarına doğru, İslâmi Türk harflerinin eğitimi güçleştirdiği, okuma-yazmayı engellediği öne sürülerek Lâtin asıllı harfler kabul edildi (Doğan, 1984: 130).

Lâtin asıllı bir alfabe kabul ederek hem Batılılaşmak, hem de dilde Türkçeleşmeyi bir an önce gerçekleştirmek amaçlanmıştır. Ancak yazı devrimi kanunla ve bir anda gerçekleşebildiği halde, canlı bir kurum olan dilde bu mümkün olmamıştır.

[2] Peyami Safa, *Osmanlıca Türkçe Uydurmaca, İstanbul,* 1976: 157

Bunun üzerine Atatürk, dil devrimine yeni bir yön vermiştir. Bu bakımdan dil devriminin ve dilde sadeleşmenin çeşitli dönemleri ve evreleri vardır (Karamanlıoğlu, 1986: 118). *"Dilde Türkçeye dönüş, Türk dilini geliştirme, öz benliğine kavuşturma atılımı Türk devriminin ulusçu, halkçı, lâik ve devrimci ilkelerinin gereğidir"* (Kili, 2005: 318) ve bu nedenledir ki, Harf devrimi aslında bir imlâ reformu olarak her çağdaş ülkede görülen bu tür değişimlerin paradigmasıdır. Türk toplumu, harf devrimi ile büyük toplumsal değişmelere girmiş olmaktan çok, toplum değişmeye başladığı için harf devrimi de kaçınılmaz olmuştur (AKDTYK, 1991: 123).

Güngör'ün (1991: 178) tespitine göre Fındıkoğlu, harf inkılâbından bir ay kadar önce yazdığı makalesinde şöyle der: *"Bugünkü Türkçemiz, Türkçe değildir. Üç dilin garip bir halitasıdır. Bugünkü imlâmız Türk imlâsı değildir, yabancı dillerin imlâ hâkimiyeti altında kalmıştır. Zaten harf inkılâbı da bu hâkimiyete karşı bir cereyan ihtiyacından doğmamış mıdır?"* Kullanılan Türkçe'nin "sun'i"[3] bir dil olduğundan söz edilerek, bağımsız bir dil yaratma ideali yeni harflerin meydana çıkmasına zemin hazırlamıştır.

"Harf inkılâbı için ileri sürülen resmi gerekçe, halkın eline kolay öğrenilir, kolay kullanılır, basit ve sade bir bilgi aracı vermek; böylece, Atatürk'ün "ilk hedef" olarak belirlediği okur-yazarlığı yaymak ve halk arasında yaygın bilgisizliği kısa zamanda gidermekti" (GKB, 1988: 122). Çünkü Arap harflerinin öğrenimindeki güçlük, ülkede okuma-yazma oranının düşük olmasına sebebiyet vermekteydi. *"Türkiye nüfusunun %80 kadarı okuma-yazma bilmemektedir"* (Şimşir, 1992: 165). Suna Kili (2005: 310) Türk dil yapısının, çok sesliliğe dayandığını belirterek, Türkçenin bu çok sesliliğine, bu seslerin kısalığına karşın Arap Alfabesinin az sesli oluşu, seslerinin de kısa ve uzun nitelikte oluştuğundan söz etmektedir. Bu nedenlerle Türkçe'nin Arap harfleriyle yazılması ve öğretilmesi güç olmaktadır. *"Atatürk'ün yeni dil atılışının başlıca amacı, Türk Dilinin kısırlaştırılması değil, genişletilmesidir"* (TDK, 1963: 29). Anday'a (1975: 86) göre Atatürk dil devrimin amacını, Türk dilinin geliştirilmesi ve geliştirilmesi olarak ortaya koymaktadır. Çağdaş bir devletin kurulabilmesi amacıyla gerçekleştirilen siyasal ve toplumsal devrimlerden biri olarak da harf devrimi görmektedir. Atatürk devriminin Türkçe konusundaki tutumu ve amacı ise, Türkçeyi çağdaş uygarlığın bütün gereklerini karşılayacak bir dil konumuna getirmektir.

---

[3] Mehmet Doğan, *Bir Lügât Bulamadım*, Ankara, 2001: 20

Güngör'ün (1991: 178) ifadesine göre Fındıkoğlu, harf inkılâbının iki önemli hedefini ve faydasını, memleket çapında okur-yazar oranını arttırmak ve okur-yazar kesiminin imlâsını düzeltmek olarak görmekteydi. Faydası ise Batı Medeniyeti içinde alfabenin şekil benzerliğini kazanmak ve Türk Dilinin mülkiyet ve hürriyetini elde etmektir.

Türk Dil Kurumu ise harf devriminin amacını iki nedene bağlı olarak açıklamıştır:

1) Milleti cehaletten, ümmîlikten kurtarmak için kısa süre içinde tümünü okur-yazar hale getirmek (AKDTYK, 1991: 149) ve buna bağlı olarak *"Halkı yüksek aşamaya vardırmak: Tarih boyunca yalnız savaşta er, barışta işçi olmaktan, başka bir değer verilmemiş bulunan bu halkı, yüksek aşamaya vardırmak için, her şeyden önce bilmezlikten, cehaletten kurtarmak gerekliydi"* (AKDTYK, 1991: 172).

2) Güzel ve asil Türk Dilini yabancı etkilerden kurtararak kendi benliğine kavuşturmak (AKDTYK, 1991: 149). Zira dil devrimi, geçmişte türlü baskılarla dilimizde oluşturulan yabancılaşmanın kazınması, daha açıkçası düşünce ve duyarlılığın Türkçeleşmesidir (Özdemir, 1973b: 38-39). Dil devriminde dili yabancı unsurlardan arındırma amacı kadar, onu zenginleştirme amacı da göz önünde bulundurulmalıydı (TDK, 1963: 138).

Yücel'e (1982: 14) göre dil devrimi yalnızca toplumsal düzlemde değil, bireysel düzlemde de haklı bir çaba olarak belirmektedir. Dil devrimi, *"dilde eski anlayışın devrilmesi, yerine ulusal bir dil anlayışının geçirilmesi ve bunun büyük, kesin atılımlarla gerçekleştirilmesi"* (Aksoy, 1982: 16) şeklinde anlaşılmalıdır ve bu süreçte tutulan en verimli yol, dilin kendi kök ve eklerinden yeni sözcükler türetmektir (İmer, 1976: 51).

Alfabe işi, Atatürk için başlangıçta sadece bir yazı işi idi. Fakat yeni yazının daha ilk dünya harbi öncesinden beri gelişen Türkçecilik akımını uyandırmasına imkân yoktu. Osmanlıca, yeni yazı içinde yaşayamazdı. Osmanlıcanın temeli, ilim dilinde Arap iştikak[4]larıdır. Edebiyatta bilhassa Farsça şekillerdir. Yeni yazıda Arap kelimesi

---

[4] Türetme: Bir kökten gelen sözcüklerle anlatım özelliği oluşturma. Burada ise Osmanlıcanın, Arap Alfabesindeki aynı kökten gelen kelimelerin bir arada kullanılarak oluşturulduğu bir dil olduğundan söz edilmektedir.

bütün benliğini kaybetmekte ve kolaylığı Türkçe ve Türkçeleşmiş kelimelerde duyulmaktaydı (Atay, 1984: 467).

Alfabe değişikliği, bir araç değişikliği gibi basit bir değişiklik sayılmamalıdır. Dilimizin kendini bulması ile sıkı sıkıya ilintilidir ki bu olay, kökleri biçimden biçime giren Arapça sözcükler, bizim yeni alfabemize artık kolay ve doğru okunamaz duruma gelmişti. Böylece o dilden gelme sözcüklerin okunmasında, anlaşılmasında güçlükler arttı; yabancı sözcükler savaşım, onların yerine Türkçelerini koymak zorunluluğu ortaya çıktı (Anday, 1975: 31).

Vecihe Hatiboğlu (1981: 42) dil devrimi ile yazı dili, konuşma dili arasındaki açıklığın kapatılmasının amaç olarak göz önünde tutulduğunu açıklamıştır. Hatiboğlu gibi Emin Özdemir (1980: 39) de yazı diliyle konuşma dili arasındaki ayrımın harf devrimiyle giderileceğini düşünmüştür. Halkın, aydınların ve devletin dili aynı düzlemde birleşecek ve bu sayede konuşma- yazı dili arasında bağ oluşacaktı. Yazı dilinden, bütün yabancı öğeler atılacak, böylece Türkçe'nin egemenliği sağlanacaktı. Dilimizin yabancı dillerin hâkimiyetinden kurtarıldığı takdirde, Türk Milliyetçiliği ve çağdaş medeniyet kavramlarını karşılayabilecek duruma getirileceği açıklanmaktadır.

"Kemalistlerin ana amacı, Türk milliyetçiliği ile Avrupa arasında bir köprü kurmaktı. Eski ve çürümüş doğu ile hiçbir işleri olamazdı" (Şavkay, 2002: 66). Buradan hareketle dil devrimi, geçmiş ekine şekil veren Osmanlıcayı yok etmek suretiyle, eskiye ait her kültür ürününün öz'ünü yeni topluma yabancılaştıracaktı… altı yüz yıllık Osmanlı birikiminin çoğu düşünce, sanat ve kültür yapıtları da o ölçüde yabancıdırlar (TDK, 1979: 80). Atatürk'ün dil devriminde milliyetçilik görüşüne bağlı hareket edilmişti. Baydar'a (1973: 281) göre, alfabe değişimi sadece milliyetçilik çerçevesinde değerlendirilmemeli, aynı zamanda halkçı ve demokratik bir girişim olarak da kabul edilmelidir. Okullardan Arapça ve Farsçanın kaldırılması ve alfabe değişimiyle okuma-yazma küçük bir azınlığın ayrıcalığı olmaktan çıkıp halka mâl edilmiştir. Eski yazıya bağlı kalınması halinde, alışkanlık bir yerde eski dile, Osmanlıcaya alışkanlığı devam ettirir. Harfler değişince ve halk yeni yazı ile okuyup, yazmaya başlayınca dil ile yazı arasındaki paradoks ortaya çıkar. Atatürk, halkına *"Yazacaksınız ve okuyacaksınız!"* diyerek seslenmiştir. Yazıyoruz, ama okuduğumuz yazılanları anlayamıyoruz. Bu, bizim dilimiz değildir, halkın dili değildir. Dil devrimi, halk Türkçesi'ni yazı diline uygulamaktan,

uyarlamaktan başka bir şey değildir. Şimdi, Türk Dilinin kaynaklarına inmenin zamanı gelmiştir (AKDTYK, 1988: 188).

Lâtin harflerini destekleyenlerin fikirleri belli başlı olarak şu çerçevede toplanıyordu:

1) Arap harflerinin Türkçenin dil bilgisine ve kelime bünyesine uygun olmaması.
2) Şark Medeniyetinden kopmak ve Garp Medeniyetine dâhil olmanın koşulu olarak Avrupalıların yazı şeklini kullanma gerekliliği.
3) İnkılâbın tam ve eksiksiz olarak gerçekleşmesi için Arap harflerinin de değişmesi gerektiğine olan inanç. Çünkü Lâtin harfleri kabul edilmediği sürece inkılâp tam anlamıyla gerçekleşmiş sayılmazdı.
4) Lâtin harflerinin kabul edilmesiyle okuma-yazmada artış görüleceği düşüncesi. Çünkü Arap harflerini öğrenmenin zorluğu, halkın okuma yazma öğrenmeyişinin bir gerekçesi olarak görülüyordu.

Lâtin harflerinin kabulüne karşı çıkan isimler de mevcuttur. Örneğin Halit Ziya imlâların ıslahına ve Lâtin harflerinin kabulüne karşı olduğunu belirtmiştir. Ertem'in (1991: 168) tespitine göre Halit Ziya için imlâ kaidelerinin tam olarak tespit edilmesi çok önemli ve gereklidir. Zira Lâtin harflerini kullananların da imlâ yanlışı yaptığı görülmektedir. Ahmed Hikmet ise, şikâyet edilen harf ve sarfımızı ıslah için küçük bir gayret göstermeden, Lâtin harflerini almayı akıl ve mantıkla bağdaştıramamıştır. Bir yıl sonra Avram Galanti de Arap harflerinin üstün olduğunu açıklayarak bu değişikliğe karşı çıkmıştı (Ertem, 1991: 186).

2. 1. 5. 2. Atatürk'ün Harf Devrimini Müjdelemesi

"Arkadaşlar, güzel dilimizi ifade etmek için yeni Türk harflerini kabul ediyoruz. Bizim güzel, âhenkli, zengin lisanımız yeni Türk Harfleri ile kendini gösterecektir."

Atatürk, İstanbul'da Gülhane Park'ında tarihsel söylevini 9 Ağustos 1928 gecesi verdi: *"Çok işler yapılmıştır, ama bugün yapmak zorunda olduğumuz son değil, fakat çok gerekli bir iş daha vardır: Yeni Türk harfleri çabuk öğrenilmelidir. Vatandaşa, kadına, erkeğe, hamala, sandalcıya öğretiniz. Bunu vatanseverlik ve milliyetseverlik görevi biliniz"* (GKB, 1988: 122) sözleriyle yeni harfleri halka ilân etmiştir.

"Mustafa Kemal dinleyicilerini seçmekte her zaman çok kurnaz davranırdı. Yeni harfleri tanıtmak için ileri bir yer olan İstanbul'u seçmişti" (Kinross, 1994: 511). Çünkü önemli isimlerin İstanbul'da yaşayarak, kentte yayınlanan gazete ve dergilerde görüş belirtmesi ve muhtemelen en fazla muhalefetin İstanbul'da olacağı düşünüldüğünden, Harf devriminin uygulanmasına bu kentten başlanmıştır. En çok okur-yazarın İstanbul'da bulunması da, bu iddiayı destekler bir olgudur (Şavkay, 2002: 41). Yeni harflerin İstanbul'da tanıtılması tesadüfî değildi. İstanbul'un tarihsel ve kültürel değeri, İstanbulluların desteğini alabilme arzusuyla burası seçilmiştir. Şapka kanununun duyurulması için nasıl Kastamonu seçildiyse, yeni harflerin müjdelenmesi için ise İstanbul uygun görülmüştür. *"Bu törensel toplantıların Ankara'da değil de, Boğaziçi'nde yapılması da kuşkusuz eski Osmanlı payitahtlarının eğitimi çevrelerinde kalmış olabilecek dilsel tutuculuk köklerine karşı siyasi bir gözdağı stratejisinin parçasıydı; seçilen yer de özellikle "Türk Devrimi" nin padişahın iktidarının merkezi olan saraya simgesel bakımdan el koymasını ve Mustafa Kemal'in "dil davranışı" nda kişisel bağlılığını yansıtıyordu"* (Berktay, 2016: 89).

Harf inkılâbını millete ilân eden Atatürk, okuma-yazma oranının memlekette düşük olması ve bu oranın gelişmesine engel olarak görülen Arap yazısını ortadan kaldırarak yerine bugün kullandığımız ve kültürümüzü bir asır ileri götürmüş olan Lâtin harflerini ülkemize yerleştirmek amacıyla bütün milleti seferber etti. Bu tarihten sonra gerek dil gerekse tarih sahalarında eski ümmetçi görüşün yerine, milliyetçi anlayışın yerleşmesi için ölünceye kadar çalışmaktan geri durmamış, bu maksat uğrunda Türk Dil ve Türk Tarih Kurumlarını meydana getirerek vasiyetnamesiyle de servetinin bir kısmını bu kurumların ebediyen yaşayarak millete hizmet etmeleri için vakfetmiştir (Baydar, 1966: 19).

Dil devrimi, Hikmet Bayur'un da ifade ettiği şekilde öbür devrimler gibi Atatürk sağ iken gereken sonuca ulaşamamıştır. Ancak Atatürk vasiyeti ile serveti gelirlerinin yarısını Dil Kurumu'na ayırmakla bu yolda çalışmaya devam edilmesine ne derece önem verdiğini göstermiştir.

2. 1. 5. 3. Yeni Harflerin Uygulanma Süreci

"Türk, kendi alfabeni çabuk öğren! Çünkü gazeten, yakında Arap harflerini hiç kullanmayacaktır."[5]

Atatürk Kurtuluş Savaşı'nda olduğu gibi kültür savaşını da bilimsel verilere, incelemelere dayandırıyor, ilerlemeleri bilimsel görüşlere uygun bir sıra ile gerçekleştiriyordu. Önce topluca kalkınmayı sağlamak için düzeni değiştirdi, cumhuriyeti ilân etti. İkinci aşamada hilâfeti kaldırdı. Başarılarını geleceğe uzatabilmek ve sürekliliğini sağlamak için öğretime yöneldi. Başardığı işlerin ve en önemlilerinden biri de öğretim birliğidir. Dil devrimi, öğretim birliği ile başlamış sayılır. Çünkü öğretim birliği sağlanınca, kültür birliği de sağlanmış oluyor, okullar devlet elinde birleştiriliyordu (Hatiboğlu, 1981: 20).

Dinleneceğini bilen bir şefin ulusuna: *"Yarın kendin olmayan bir dili okumayacak ve yaşamayacaksın"* demesi ilk defa olmuştur. Bir devlet başkasının yurttaşlarını dil bayramına davet etmesi ve ulusun silâha sarılırcasına kuvvetli bir coşkunluk ve tutkunlukla buna cevap vermesi tarihte ilk defa gerçekleşmektedir (Feyzioğlu vd. , 1995: 276).

Sarayburnu Parkı'nda ilân edilen alfabe seferberliğinden on gün sonra Atatürk, Cumhuriyet gazetesi başyazarı Yunus Nadi'ye gönderdiği yeni Türk harfleriyle yazılı mektubunda *"yeni Türk alfabesini güzelce öğrenmek ve öğretmek gerekir. Bunun için de elbette yıllara ihtiyaç yoktur"* (Ülkütaşır, 1991: 78) sözleriyle konunun önemine ve aciliyetine dikkat çekmiş; yeni Türk harflerinin süratle öğretilip, 1 Kasım 1928'den sonra resmen uygulanması gerektiğini kesin bir dille ifade etmiştir.

İsmet İnönü başta olmak üzere kimi aydınlar, yeni harflerin birkaç yıllık geçiş döneminden sonra uygulanmasını teklif etmişlerdir. Meselâ, İnönü'ye göre bu süre 7 yıl olmalıydı (Üstüner, 2014: 43). İlhan'ın (1998: 142-143) tespitine göre Falih Rıfkı Atay ise İnönü'nün önerdiği süreden daha uzun bir sürenin harf devrimi için gerekli olduğundan söz ederek, 5 veya 15 yıl gibi bir süre teklifi olduğunu söylemiştir. Hattâ, Falih Rıfkı'nın eski yazıyla yeni yazının bir süre yan yana kullanılması önerisi üzerine de Mustafa Kemal *"Bu ya üç ayda olur, ya hiç olmaz. Çocuğum, gazetelerde yarım sütun eski*

---

[5] AKDTYK, Ankara, 1991: 203

yazı kaldığı zaman dahi herkes bu eski yazılı parçayı okuyacaktır. Arada bir iç harb, bir iç buhran, bir iç terslik oldu mu, bizim yazı da Enver'in yazısına döner. Hemen terk olunuverir, diyecekti" (Armağan, 2012: 66). Bu bakış açısına karşılık, değişiklikten yana olmasına rağmen Celâl Nuri'ye göre de, elifba bir anda değiştirilirse mazi ile istikbal arasında bir kopuş olacaktır. Bu nedenle de, acele etmeden hareket edilerek, Lâtin harflerini yardımcı bir elifba olarak okutmak, lisanın kabiliyetleriyle de ne kadar uyuştuğunu denemek gerekliydi. Çünkü Türkçe sadece bugünkü nesillerin dili değil, atalarımızın ve çocuklarımızın ortak malı ve kültür mirasıdır (Meriç, 1986: 132).

Atatürk, yazı devrimi için, hemen hemen hiçbir devrinde yapmadığı ölçüde hazırlık yapmış, kamuoyunu hazırlamış ve toplum içinde destek aramıştır. Sonunda bütün önlemler alındıktan sonra atılım başlatılmış, yasa ise hemen hemen en son aşama olarak uygulamaya konulmuştur. Öteki Atatürk devrimlerinden farklı olarak yazı devrimi, önce yaygın olarak topluma mal edilmiş, ondan sonra yasal yaptırıma bağlanmıştır (Kongar, 1989: 107). Atatürk'ün Cumhuriyet'in ilk yıllarında Hüseyin Cahit'in sunduğu yeni harfler teklifini reddetmesi de bu durumu açıklamaktadır. Atatürk harf inkılâbını gerçekleştirmek için uygun zamanı beklemiş ve plânlarını bu düşünceye yönelik oluşturmuştur. En kısa sürede yeni harflerin öğretilmesi için plânlı, programlı ve birlik içinde hareket etmiştir. Üç ay gibi kısa bir zamanda arzusunu gerçekleştirmiştir. Bu başarısını da milletin yüzyıllardan beri hallolmayan bir ihtiyacını gidermiş olmakla açıklamıştır.

Harflerin uygulanma sürecinde Alfabe Komisyonu kuruldu. Yeni Türk harflerinin saptanmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirildi. Harf Devrimi, bir yönüyle de dil devrimi demekti. Yeni Türk harfleri, Arapça ve Farsçanın Türkçe üzerindeki baskısını azaltacak ve dilimize girmiş olan Arapça ve Farsça sözcükleri yazarken bunların kök imlalarını da göz önünde tutmayacaktık. Onları, yeni alfabemizin kurallarına göre yazacaktık. Bu da Arapça ve Farsça sözcüklerin söylenişlerini Türkçeleştirecekti (Özdemir, 1980: 41). Zira, *"Harfler değişince, yeni harflere uygun düşmeyen, Arapça sözcükler kendiliğinden kullanıştan düşüyordu"* (Hatiboğlu, 1981: 25). Bu çalışmaların sonucunda yeni alfabemiz hazırlanır ve kullandığımız şekli ile kabul edilirken, özellikle fonetiğe dayanması düşünülmüş, bunda da yalnız Türkçe sözlerin fonetiği yani Türk sesleri dikkate alınmıştır (Karamanlıoğlu, 1972: 103). *"Yeni alfabe altı haftada hazırlanmış"* (Kinross, 1994: 511) ve son biçimini alan yeni Türk alfabesi Ekim 1928'de devlet dairelerinde yavaş yavaş uygulanmaya başlanmıştı (Şimşir, 1992: 208).

Sarayburnu konuşmasından hemen sonra devlet dairelerinde kurslar açıldı. Eğitimlerin sonucunda sınav uygulanarak ve başarılı olanlara "Türk harfleri ile okuyup yazabilir" yazılı bir belge verildi. Alfabelere uygun olarak hazırlanan klavyelere sahip yazı makineleriyle, yeni yazıya geçiş ilerletilerek sürdürüldü. Özellikle de devlet dairelerinde yeni harflerin kullanılmasına başlanmasıyla Türkiye Büyük Millet Meclisi de Türk harfleri yasasını kabul edip, yürürlüğe koymak için hazırlandı.

Okullardaki Arapça ve Farsça öğretimi ise 1929 yılında kaldırıldı. Ülkedeki bütün Türkçe ve Edebiyat öğretmenleri Ankara'ya, toplantılara davet edilerek, görüşleri alınmıştır. Arapça ve Farsça öğretimi ile ilgili olarak eğitmenlerin de görüşü alınmış (Hatiboğlu, 1981: 22) ve böylece okullarda Arapça ve Farsçanın kaldırılmasıyla dilimizin kapısı, bu iki dilin sözcüklerine kapatılmış oldu (Özdemir, 1980: 42).

Falih Rıfkı Atay'ın belirttiğine göre, Atatürk ve İnönü harf inkılâbından sonra bir daha Arap harflerini kullanmamışlardır. Bu nedenle Atay, aynı makalesinde konuya değindikten sonra, *"onlar inkılâpçı idiler, oyuncakçı değil"* (İlhan, 1998: 142-143) diyerek daha önceki alfabeyi kullanmaya devam eden çağdaşlarını da eleştirecektir.

2. 1. 5. 3. 1. Millet Mektepleri

21 Ağustos 1928 tarihinde Maarif Vekâlet'ine yeni Türk harfleriyle yazılmış ilk dilekçe verildi. 1928 yılı Aralık ayı başından itibaren ise resmi ve özel bütün Türkçe gazete ve dergiler de yeni Türk harfleriyle tek örnek bir yazım ile kullanılmaya başlandı. 1 Ocak 1929 tarihinde ise şimdiki ismiyle Milli Eğitim Bakanlığı'nın gözetimi altında Millet Mektepleri açılarak halka yeni Türk harflerini öğretme-okutma işi, daha kapsamlı ve istenilen bir düzene taşındı (Ülkütaşır, 1991: 66). Böylece yeni yazının geniş kitleler tarafından kolay ulaşılabilir olması ve rahat bir şekilde öğrenilmesi için zemin hazırlandı.

Okullardaki öğretim mecburi olarak yeni harflerle yapılıyordu. Yetişkinler için ise ayrıca "millet mektepleri" açılmıştı. *"Bu okullar 1929 yılından bu yana okuma yazma bilmeyen, dünyayı kapalı gözle seyreden, karanlıkta kalmışları ışığa kavuşturdu"* (Hatiboğlu, 1981: 26). Yeni harflerin bütün bir halk tarafından kolay öğrenilmesi ve çabuk benimsenmesi amacıyla açılan millet mektepleri, hiç yazı bilmeyenler ve eski yazı bilenler olarak iki ayrı gruba yönelik oluşturulmuştur. Millet mekteplerinin, harflerin kısa zamanda ve kolay bir şekilde öğrenilmesi için plânlı ve sistematik çalışması

başlamıştır. Üç aşamalı hazırlanan eğitim sisteminde biri tamamlayan kişi diğerine geçebiliyordu. Yeni alfabeyi öğretmenin yanı sıra hayata dair bilgilere de verilmiştir (Ergan, 2018: 291). Genel kültür, sağlık, vatandaşlık, cumhuriyete bağlılığa dair eğitimlere de okullarda yer verilmekteydi. Millet mektepleri, Harf inkılâbından sonra okuma-yazma öğretmek üzere açılan birer kurstan daha çok, geniş kitlelere daha kapsamlı eğitim ve öğretim veren yaygın birer eğitim kurumu haline gelmişti (Öztürk, 2016: 256).

Millet Mektepleri ülkenin her bölgesine açıldı ve Atatürk tüm yurdu gezerek halka dersler verdi, yeni alfabeyi halka tanıttı. *"Atatürk, benliğini saran vicdani bir haz ile öğretmen olarak il il dolaşıp yazıyı kendisi de halka öğretmeye koyulmuş"* (Aksoy, 1982: 128-129) *ve önce Marmara bölgesinden işe başlamış* (Şimşir, 1992: 184). Daha sonra da Tekirdağ, Bursa, Çanakkale, Sinop, Amasya, Tokat, Sivas, Kayseri, Ankara'yı gezerek dersler verip, söyleşilerde bulunmuştur. Atatürk bir yandan da İsmet İnönü ve Refik Saydam ile dersler vermeye devam etmiş ve çalışmaların gerçekleştirilebilme ölçeği konusunda halk arasında incelemelerde bulunmuştur (Ülkütaşır, 1991: 121).

Atatürk'ün "başöğretmen" olarak kabul edilmesi seferberliğin başarısında olumlu bir etki yaratmıştır. Yaşı 15 ila 45 arasında olan okula gitmemiş herkes Millet Mektebi'nin öğrencisi olarak kabul görmüştü. Askerde olanlar ise; okuma-yazma bilen subay ve çavuşlardan eğitim almıştır. Sadece bu okullardan mezun olanların sayısı 1.450.000'in üzerine çıkmıştır (Ergan, 2018: 291).

Sonuç olarak 1 Ocak 1929'dan itibaren açılan Halk Mektepleri "herkesin öğrenmesini" sağlamıştır. *"1936'ya kadar sürecek okullarda 2.5 milyon kişi diploma alacaktır. Ayrıca 1928'den 1963'e kadar 35 yılda, milli eğitim bakanlığına göre 91,686 eserin basılıp derlendiği, 1960'ta da okuma-yazma oranının %39.5 oranına ulaştığı bildirildiğinde yeni harflerin gerekliliğini ve önemini ortaya koymuştur"* (Bolcan, 2009:123).

2. 1. 5. 3. 2. Harf Seferberliği

Türkiye'de ulus inşâsını gerçekleştirebilmek idealinden hareketle, dilin etnik kimlik oluşturmasındaki önemli rolünden milliyetçilik bağlamında söz etmek mümkündür. Türk milleti'nde dil-kültür birliğini en kısa sürede ve başarılı biçimde sağlamak amacıyla yeni harflerin en kısa sürede millete öğretilmesi amaçlanmıştır.

İlan edilen harf seferberliğiyle 25 Ağustos 1928 günü Cumhuriyet Gazetesinin de yazdığı gibi *"Bütün vatandaşlar adeta birbirleri ile yeni harfleri bir an önce öğrenmek için müsabaka yapıyorlardı"* (Şimşir, 1992: 184).

Yeni Türk harflerinin kabul edilmesiyle milletçe topyekûn bir seferberliğe gidildi. Yurdun her yerinde Lâtin harflerini öğreten kurslar ve millet mektepleri açıldı. İstanbul'da Darülfünûn bir konferanslar düzenlediği gibi, Hattat Okulu da yeni yazıyı öğretmek için bir kurs açtı. Diyanet işleri Reisliği, başvekâlet ile yeni Türk Harflerini yazdırmaya başladı. İstanbul'da muallimler birliği kongresi yeni harfleri benimsedi ve bu alanda çalışmalara geçti (Ülkütaşır, 1991: 66).

11 Ağustos'ta Dolmabahçe Sarayı'nda örnek alfabe dersleri açılmış, toplantılar yapılmıştır. Açılan bu dersler zamanın tek partisi CHP Beyoğlu ilçe merkezinde, İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'nda ve İstanbul Radyosu'nda da tekrarlanmıştır. 25,27,29 Ağustos 1928 tarihlerinde yapılan toplantılarda dil ile ilgili yapılan tartışmalar sonucunda şu prensipler kabul edilmiştir:

1) Milleti cehaletten kurtarmak için kendi diline uymayan Arap harflerini terk edip, Lâtin esasına dayalı Türk harflerini kabul etmekten başka çare yoktur.
2) Komisyonun teklif ettiği alfabe gerçekten Türk alfabesidir, kesindir. Türk milletinin bütün ihtiyaçlarını temin etmek için yeterli düzeydedir.
3) Sarf ve imlâ kuralları lisanı iyileştirip; yenileştirme, gelişimini ve milli zevki takip ederek olgunlaşma gösterecektir (Acar, 1983: 145-146).

Sarf ve imlâ kuralları iyileştirip geliştirmek içinse Türkçecilik akımından hareketle yabancı sözcükler yerine Türkçeleri varsa onları kullanmak, yoksa türetme yolunu işleterek Türkçe kök ve eklerden yeni sözcükler elde etmek için çaba harcanmıştır (Anday, 1975: 123). Yeni sözcükler üretilirken, dilde türetme yapılırken, Atatürk, halkın da konuşma-yazı dili arasındaki ayrımı ortadan kaldırmak için çalışmalara katılmasını istemiş ve dil çalışmalarını sadece uzmanların işi olarak görmemiştir. Yeni kelimeler oluşturulurken iki grubun varlığından söz etmek mümkündür: Türk Dil Kurumu'nun maaşlı çalışanları ve amatör çalışanlar. Dil uzmanlarının sayısının çok az olduğu belirtilmektedir. Bu yeni kelimelerin çoğunun Türkçe kök ve ekler üzerine inşâ edilmesi sonucunu getirmiştir.

"Yazı devriminden sonraki beş yıl içinde okur-yazar sayısı üç kat artmıştı" (Şimşir, 1992: 244). Kısa bir zamanda milletin yeni harfleri öğrenmeleri, aslında bu yeni harf sisteminin edebi anlamda lisanımıza uygun olduğunu gösterdi. Yeni harflerin, Türk Dili bünyesine uygun olduğu anlaşıldı ve bu amaçla da;

"Ülkemizde "dil seferberliği" başladı. Bu seferberliğin ereği şuydu: Türkçeyi yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmak, ulusal benliğine eriştirmek, batı uygarlığının bütün kavramlarını karşılayabilecek kâmil bir "kültür dili" durumunu kavuşturmaktır" (Özdemir, 1980: 49). Ancak bu süreçte, Dil encümeni 1931'de ödeneksizlikten dağıldı. Ayrıca, ön plâna çıkan dil sorunu ise, yeni bir örgütü gerektiriyordu (Salihoğlu, 1966: 71).

2. 1. 6. Türk Dili Tetkik Cemiyetinin Kuruluşu ve Süreç

Atatürk, dil çalışmalarının devletçe değil, bir dernekle yürütülmesini uygun görmekle birlikte, bu çalışmaları devletin desteklemesi gerektiği inancındaydı. Bu istek, ilk çalışma konularından biri olan halk ağzından söz derleme işinin hükümetçe desteklenmesi ile yerine getirilmiştir (Aksoy, 1982: 134).

12 Nisan 1931'de Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin kurulmasıyla Türk Tarihini bilimsel yöntemle incelemek amaçlandı. Bir toplumun tarihini dilinden ayırmak olanaksızdı. Çünkü toplumların tarihleriyle dilleri arasında sıkı bağlantılar vardı (Özdemir, 1980: 42). Böylece çalışmalar dil üzerine yöneltildi. Dildeki değişimin çözümlenmesi ve Türkçe üzerine çalışmaların yapılması amacıyla da 12 Temmuz 1932'de Türk Dil Kurumu Kuruldu. Kuruluşundaki adı Türk Dili Tetkik Cemiyeti olan kurumun başkanı Samih Rıfat, genel yazmanı Ruşen Eşref, üyeleri ise Celal Sahir ve Yakup Kadri'ydi. Türk dili Tetkik Cemiyeti'nin önemini bizzat ebedi şef tarafından kurulması direktifinin verilmiş olması, hattâ kurumun ilk başkan ve genel sekreterini de Atatürk'ün kendisinin seçmiş bulunmasıdır. Cemiyet tüzüğünde bu kurucu kadronun izni olmadan cemiyete üye olmak ve çalışmalara katılmak mümkün değildir (Şavkay, 2002: 98).

1932'de I. Tarih Kurultayının kapanmasının ardından, Türk Tarih Tetkik Cemiyetine kardeş bir Türk Dili Tetkik Cemiyeti kurulması gerektiğini Atatürk tarafından ileri sürünce bu düşüncesi çevresindeki yazar ve bilginlerce de benimsenmiştir (Salihoğlu, 1966: 71). Türk dilinin incelenmesi amaçlanan bu kurulda dönemin aydınları cemiyetin işleyişi için plan oluşturmak istemişlerdir. Aynı tarihte

bilim ve felsefe terimleri etrafında dört cereyan belirdiğinden Peyami Safa söz etmektedir:

1) Muhafazakârlar, Arapça kelimelerden teşkil edilen terimlerin muhafazasını istiyorlardı.
2) Tasfiyeciler, eski Türkçeden yeni bilim terimleri yaratmayı istiyorlardı.
3) Hümanistler, çoğu dilimize girmiş bulunan Grekçe ve Latince terimlere taraftardılar.
4) Telifçiler, bir yandan yeni Türkçe terimler yaratmak, bir yandan da batı memleketlerinde kullanılan Grekçe ve Latince terimleri kabul etmek düşüncesinde idiler (Safa, 1976: 165).

Atatürk Türk Dili Tetkik Cemiyetinin kuruluş amacını belirtirken şöyle diyordu*:* *"Cemiyetin maksadı, Türk dilinin öz zenginliğini meydana çıkarmak, onu dünya dilleri arasına değerine yaraşır yüksekliğe eriştirmektir"* (Hatiboğlu, 1981: 37). Buradan yola çıkarak Türk Dili Tetkik Cemiyeti, Türkçeyi en ince ayrıntılarına kadar inceleyecek, eski ve yeni kaynaklarda birikmiş, bırakılmış, unutulmuş Türkçe sözcükleri derleyecek, Türkçe'nin gelişmesi, zenginleşmesi için yeni yöntemler, yeni kaynaklar bulacaktı (Hatiboğlu, 1981: 31-32). O zamana kadar, yazı dilimize girmemiş olan, halk ağzındaki sözlerin derlenmesi, yurdun her köşesine uzanarak çalışmayı gerektiriyordu. Bakanlar Kurulu, bu çalışmaya devlet örgütleriyle yardımcı olmuştur. Bir söz derleme talimatnamesi çıkarılmış, bütün valiler, kaymakamlar, askerler, muhtarlar, öğretmenler, kendi çevrelerinden söz derleyerek Türk Dili Tetkik Cemiyetine göndermekle, bakanlık müfettişleri de bu çalışmaları izlemekle görevlendirilmişler, derleme işinde en çok çaba gösteren memurlar ödüllendirilmişlerdir (Aksoy, 1982: 134).

Türk Dili Tetkik Cemiyetinin etkinliği, tüzüğe konulan bir madde ile Cumhuriyet Halk Fırkasının yan kuruluşu olan Halk Evleri ile yurt geneline yayılmıştır. Söz Derleme yönetmeliği gibi bazı yönetmeliklerde ise, Bakanlar Kurulu kararı ile Türk Dili Tektik Cemiyetine yardımda bulunması en üst siyasi otorite tarafından emredilmiş olup, bu emir çerçevesinde yönetmelik yoluyla illerde vali, belediye başkanı, en büyük kumandan, il eğitim müdürü, sosyal yardımlaşma müdürü, her türlü lise ve ortaokul müdürleri, ilçelerde kaymakam, en büyük askeri makam sahibi, keza eğitim memuru, hükûmet hekimi, ortaokul müdürü ve öğretmenler arasından seçilecek iki kişi de cemiyet çalışmalarına dâhil edilmiştir. Bütün bunlar projenin siyasi yanının teknik

yanından daha önemli olduğu konusunda ipucunu vermektedir (Şavkay, 2002: 98). Tanzimat'la birlikte başlayan, özellikle İkinci Meşrutiyetle önem kazanan dilde sadeleşme çabaları, toplumun tamamına nüfûz edememişti. Bu nedenle İnkılâp ve Türk Dili Tetkik Cemiyeti'nin kuruluşuyla sadeleşme, toplumsal bir eylem halini almıştır.

"Genel kültür dilimiz 1932'den sonra 6500 Türkçe sözcük kazanmıştır. Bu sözlüğümüzdeki 28000 sözcüğün %23'ü eder" (Özdemir, 1973a: 97). Sözcük sayısının fazla oluşu o dilin gelişmişliğinin ve zenginliğinin de aynı oranda gelişmiş olduğunu göstermektedir. Bir ulusun gelişmişliğini gösteren unsur dilindeki sözcük sayısıyla orantılı olarak değerlendirilmektedir (Yücel, 1982: 86). Harf devrimi kısa süre içinde etkisini göstererek okuma-yazma arasında artışı meydana getirdi ve bunun yanı sıra daha önceleri kullanılan yabancı sözcüklere Türkçe karşılıklar bulundu.

2. 1. 6. 1. I. Dil Kurultayı

"Osmanlıcayı yeneceğiz. Türk Dili, Türk Ulusu gibi özgür ve başına buyruk bir dil olacak ve biz onunla uygarlık acununa birden ve toptan gireceğiz."

Atatürk

26 Eylül 1932'de I. Türk Dil Kurultayı toplandı ve o gün, dil bayramı olarak kutlanmaya başlandı. Dil konularını tartışmak, bu süreçte izlenecek metodu belirlemek adına uzmanların görüşlerine yer verildi. Bu törenlerde dil devrimimizin ereği, dilimizin sorunları değerlendirilir.

I. Dil Kurultayı, yeni bir yönetim kurulu seçti. Yönetim kurulu programındaki işlerin gerçekleşmesini sağlamak amacıyla değişik çalışma kolları kurdu. Gramer, sözlük, derleme, dilbilim, filoloji, etimoloji, yayın. Her kol, kendi alanına giren işleri yapmak için çalışmalara başladı (Özdemir, 1980: 49). I. Dil Kurultayı özellikle halk dili ile aydın dilinin birleştirilmesi üzerinde durmuştu. Atatürk de 1 Kasım 1932'deki Meclis açış konuşmasında, etkin sözlerle dil devrimini yönlendiriyordu (Bozkurt, 1991: 7).

Birinci kurultaya Atatürk ile birlikte çok sayıda bakan, öğretim üyeleri, öğretmenler, yazarlar katıldı. Kurultay, Dolmabahçe sarayının bayramlaşma salonunda gerçekleştirildi. I. Dil kurultayında kabul edilen tüzüğe göre sürdürülecek çalışmalar şu başlıklar altında özetlenebilir:

a) Türk Dilinin güzelliğini ortaya çıkarmak,
b) Türk Dilinin zenginliğini ortaya çıkarmak,
c) Türk Dilini değerine yaraşır yüksekliğe eriştirmek (Aksoy, 1982: 133).

Kurultayda dilimizin ana sorunları türlü yönleriyle ele alındı. Türkçenin kökleri, geçmişteki durumu, çağdaş gereksinimleri karşılama ihtiyacı ve gelişmesi için yapılacak işler enine boyuna tartışıldı. Değişik görüşler öne sürüldü. Öncelikle çözümü istenilen sorun ise, halkın diliyle aydınların dili arasındaki ayrılıktı (Özdemir, 1980:43-45). I. Dil Kurultayı'nın başlıca konuları, Atatürk'ün dilciliğinin başlıca esaslarını açıklamak önemini taşır ki, dil konusundaki düşüncelerinin başlangıcı, son araştırmalara göre, I. Dünya Savaşı'nın başlarına kadar ulaşır (Hatiboğlu, 1981: 35).

Konunun önemini vurgulamak ve sürecin devamını sağlamak amacıyla, Kurultayın son günü olan 5 Ekim 1932'de Halit Fahri Ozansoy, 26 Eylül'ün her yıl dil bayramı olarak kutlanmasını önermiş ve önerisi oy birliğiyle kabul edilmişti (Üstüner, 2014: 53-54). Birinci kurultayın kapanışının akşamında Atatürk'ün masasının çevresinde büyük bir mutluluk ve neşe vardır. Bizzat kendisi şöyle demektedir: *"Osmanlıcayı yeneceğiz. Türk dili, Türk ulusu gibi özgür ve başına buyruk bir dil olacak ve biz onunla uygarlık acununa birden ve toptan gireceğiz ve hemen orada söz derleme seferberliği başlar"* (Lewis, 2007: 66). Kurultayın sonucunda Türkçenin öz benliğini yitirdiği belirtilmiş ve Batı uygarlığına geçilmesiyle dilde de yeni sözcükler üretmenin gerekliliğinden söz edilmiştir. Ayrıca bu kurultayla yapılacak işler plânlanarak yeni yol haritası çizilmiştir.

I. Dil Kurultayı'ndan sonra zamanın hemen bütün aydınları Türk Dili Tetkik Cemiyetinde görev almıştır. Cemiyetin inceletip yayınlayacağı başlıca konular şunlardı: Osmanlıca sözcüklere Türkçe karşılıklar bulmak, eski kitaplardan Türkçe sözcükleri tarayıp yeniden kullanma alanına çıkarmak. Anadolu'da halk arasında kullanılan Türkçe sözcükleri derlemek, kullanma alanına sunup-yaymak. Türkçe'nin tarihini araştırmak ve kökenine yönelmek. Ayrıca Türkçe'nin yapısını, sözcük kökenini eklerini incelemek, buna göre yeni Türkçe sözcükler türetmek (Hatiboğlu, 1981: 43).

2. 1. 6. 2. Türk Dil ve Tarih Tezi

Dil devrimi önemli siyasi çağrışımları da barındırmaktadır. Kemalist tarih tezi ile arasındaki bağlantıdan bu durum açıklanabilir. Türk Dil ve Tarih Kurumlarının sözü

edilen "kardeşlik" i de, bu siyasi amaç birliğinden meydana gelmektedir. Dil ve tarih tezleri aracılığı ile sistemin meşruiyetini sağlamlaştırmayı Kemalistler, amaç olarak görmektedirler. Hem Dil, hem de Tarih Tezinin çıkış noktası, Türklerin tarih içinde sahip oldukları kültür uygarlığının çok önemli oluşundan kaynaklanmaktadır. Ana düşünce bu doğrultuda gerçekleşmektedir. Kültür uygarlığının ve medeniyet bileşenlerinin göçlerin yardımıyla, neolitik dönem öncesinde dünyanın dört bir yanına yaydıkları ileri sürülmektedir. Böylece yeryüzündeki bütün medeniyetlerin temelinin Türk Uygarlığı, bütün dillerin orijinin de Türk Dili olduğu söylenmektedir. Bu durum da Türklere tarihte eşsiz bir yer sağlamaktadır (Şavkay, 2002: 99). Karamanlıoğlu (1972: 109) da Şavkay'ın fikrine paralel olarak bütün uygarlıkların kültür ve medeniyetinin Türk Anayurdu'ndan ve Türk milletinden çıktığını belirtmektedir. Türk Tarihi'nin ve aynı zamanda Türk Dil Tezinin doğası itibariyle yalnız Osmanlı veya Batı Türkleri tarihinden ibaret olmadığı söylenmiş, Türk Dilinin de yalnızca Osmanlıcadan ibaret olmadığı açıklanmıştır. Orta Asya'ya ve çok daha geçmiş zamana uzandığı belirtilmiştir. Dolayısıyla Türk nasyonalizminin önemine dikkati çekmiştir.

Kemalist ideolojinin dil tezini anlayabilmek amacıyla tarih tezini bilmek, bunun için de Kemalizmin milliyetçilik mantalitesini incelemek gereklidir. 5 Kasım 1925'te Ankara Hukuk Fakültesi'nin açılışında yaptığı konuşmada Atatürk: *"Türk inkılâbı nedir? Bu inkılâp, kelimenin vehleten ima ettiği ihtilâl manasından başka, ondan daha vasi bir tahavvülü ifade etmektedir. Milletin idame-i mevcudiyet için efradı arasında düşündüğü rabıta-i müştereke asırlardan beri gelen şekil ve mahiyetini tebdil etmiş, yani millet, dini ve mezhebi irtibat yerine, Türk milliyeti rabıtasıyla efradını toplamıştır"* (Şavkay, 2002: 51) açıklamasıyla Atatürk, Kemalistlerin milliyetçilik fikrini ifade etmektedir.

Tarih ve Dil Tezlerindeki amaç incelenirken Emre Kongar (1989: 49), *"Ulusal Kapitalist Devlet'in üst yapı kurumlarını topluma aşılarken yapılan değişiklikleri kozmopolit imparatorluktan ulusal devlete geçiş için harcanan çabalar olarak yorumlamaktadır."* Ona göre bu tezlerde amaç, Batı Dünyasının ideolojisinin benimsenmesi ve İslâm dünyasının yok edilmesi değildir. Ulusal, aynı zamanda muasır bir devlet yaratılmasıdır. Bu ulusal devlet, altyapı ilişkilerinin yetersizliği, üretim güçlerinin azgelişmişliği yüzünden, büyük ölçüde üst yapısal güdümlerle de desteklenmektedir.

2. 1. 6. 3. II. ve III. Dil Kurultayları

Dil kurultayı ile açılacak olan mesai yalnız ulusal değil, uluslararası mahiyette bir iş ve hizmettir. Türk Dilinin hiç olmazsa, Türk soyu kadar kıdemli ve Türk soyunun dağılışı kadar etkili olması ve yayılım göstermesi gerekmektedir (AKDTYK, 1997: 473).

18-23 Ağustos 1934 yılında II. Dil Kurultayı toplandı. Bu kurultaya yerli ve yabancı birçok dil uzmanı katılım gösterdi. I. Kurultaydan bu zamana yapılan işler tartışılıp, değerlendirilmesi yapıldı. Kurultayda Türkçenin Dünya dilleri arasındaki yeri ele alınırken bütün terimlerin Türkçe köklerden türetilmesi, türetilecek bu Öz Türkçe terimlerin de okul kitaplarında yer alması kararlaştırıldı (Özdemir, 1980: 51).

I. Dil Kurultayı'nda Türk Dil Kurumuna gösterilen çalışma yolları Türk Dilinin gelişme süreci araştırılmıştı. Atatürk I. Dil Kurultayı'nda başlattığı tarama, derleme, üretme çalışmalarından sonra Türkçe'nin ve dolayısıyla bütün dillerin kaynağına eğilmişti. Fakat I. Kurultay'ın ürünleri bütün aydınlara nüfûz edememişti. Özellikle Doğu Türkçelerinden alınan sözcükler yapı ve ses bakımından Türkiye Türkçesine uymuyor şeklinde direnmeler de gerçekleşiyordu (Hatiboğlu, 1981: 45-50). II. Kurultay'da taranan, derlenen ve üretilen kelimeler ortaya konuldu. Dilimizin bütün dünyaya tanıtılması amaçlandı. Ancak Vecihe Hatiboğlu'nun da belirttiği gibi kabul görmeyen kelimeler de yok değildir.

III. Dil Kurultayı ise iki yıl sonra, 24 Ağustos 1936 tarihinde toplandı. III. Kurultay'da Türkçe'nin başka diller üzerindeki etkisi konusunda çalışmalar yapıldı. Türk Dil Tezinin bütün dünyaya tanıtılması amaçlandı. Bu kurultayda alınan kararla "Türk Dili Tetkik Cemiyeti"nin adı "Türk Dil Kurumu" olarak değiştirildi.*"1936'da toplanan III. Dil Kurultayı'na Türkçeleştirilmiş 6.000 terim götürülmüştür"* (Aksoy, 1982: 138).

III. Dil Kurultayı'nın başlıca konusunu Güneş-Dil Teorisi oluşturmuştur. Bu teorinin etkisiyle eleştiriler yapılmıştır. Dilde gerçekleştirilen özleşme çalışmaları, 1935'ten sonra ve özellikle 1936 yılında yapılan kurultayda ileri sürülen Güneş Dil Teorisi'nin etkisiyle yavaşlamıştır (Sert, 2016: 135).

2. 1. 6. 3. 1. Güneş-Dil Teorisi

Atatürk, Viyanalı bir dil uzmanın[6] bulduğu "Güneş-Dil teorisi" ile III. Dil Kurultayı sırasında ilgilenmiştir. Buna göre ilkel insanın, güneşe bakarken duyduğu korku ve hayranlık karşısında çıkardığı sesler, sonradan sözcük halini almıştı. Bu sözcüklerin, Türkçe ile bağlılıkları açıkça görülüyor, böylece Türkçe "bütün dillerin anası" oluyordu (Kınross, 1994: 537). Güneş-Dil Teorisi ile dillerin aynı eski ana kaynaktan birlikte yararlandıklarını dile getirilmişti. Atatürk de köken sorunlarını çözmek maksadıyla, öneri niteliğinde olan bu teori üzerinde durmuştur. Güneş-Dil Teorisini, yabancı sözcüklerde bile Türkçe kökleri arıyor, Türk dilinin varlığını yabancı dillere etkisini belirtmek istiyordu. Atatürk, Türk Dilinin gelişmesi için bütün olanakları zorluyor, eski kitaplara, eski ve yeni lehçelere başvuruyor, Anadolu ağızlarından sözcükler topluyordu (Hatiboğlu, 1981: 50-58).

Güneş-Dil Teorisinin esası, bütün eski dillerin, güneş karşısındaki ilk insan, duygu, düşünce ve heyecanlarından doğduğunu düşünür. Türk Dilinde güneşle ilgili kelimelerin çokluğuna ve eskiliğine dikkati çeker. Türkçe'nin en eski bir dil olduğu ve bütün dillere kaynaklık ettiğini inancını ispata çalışır (Acar, 1983: 167). Bu teori, dillerin ana kaynağını bulmak için oluşturulan, kelimelerin anlamını ortaya çıkaran bir teori olarak kullanılmıştır. Bu teori, Türk Dilinin başka dillere kaynaklık edecek kadar eski olduğu görüşüne dayanıyordu. Sözcükleri kökleriyle açıklama yoluna giderek, dildeki oluşumunu açıklıyordu. Aynı zamanda dilimiz üzerindeki çalışmalara bir derinlik getirdiği düşüncesiyle de önem verilmiş bir kuram olmuştur (Özdemir, 1980: 52-53)

Güneş-Dil Teorisinin kabul ve gerekli görülmesinin bir başka nedeni olarak da o zamanki filolog ve lengüistik kadrosunun darlığı, devrimin çabası ve verdiği heyecanla herkesin işe karışması olarak gösterilmiştir. Karamanlıoğlu'na (1972: 111) Atatürk, dil devrimine yeni bir yön vermek gerekliliğini duyduğu için teoriyle ilgilenmiştir.

2. 1. 7. Türk Dil Kurumu ve Eleştiriler

Atatürk'ün bıraktığı rejimin en önemli unsurlarından biri de dünyanın en güzel ve en zengin dili de milli dilimizdir. Türkçenin, eski çağlarda Arap-Acem dillerinin

---

[6] Hermann Kıvergić

etkisi altında kalması nedeniyle yeni uygarlık düzeni oturtulamamıştı. Bu nedenle, konuşma dilimizle yazı dilimiz arasında ayrım oluşmaktaydı. Atatürk, bu ayrımı kapatmak ve Türk kültürünün ilerlemesi için, 1932 yılında Türk Dili Tetkik Cemiyetini oluşturmuştur.

Ankara'da basit bir özel dernek olarak kurulan Türk Dil Kurumuna kurulduğu andan itibaren tam olarak devletin meşru simgesel şiddet tekeli kapsamına giren bir görev verildi. Kuruluşunda Türk Dili Tetkik Cemiyeti olan adı 1935 sonbaharında Türk Dil Kurumu olarak değiştirildi. Kurumun adının bile dilde "arınma" programından geçtiğini görmek mümkündür. Bu etimolojik temizlikte sıradan bir unvan değişiminden çok daha fazlası söz konusudur. Kurumun kimliği, sosyolojik anlayışın sıradan kategorilerine direnen bir siyasal kendiliğin hızlı değişen niteliğini yansıtarak oluşmuştur (Berktay, 2016: 71-72).

Atatürk'ün 1932 yılında kurduğu Türk Dil Kurumu, Türk Dilini incelemek, araştırmak ve yabancı etkilerden arındırmak maksadıyla kurulmuştur. Türkçenin ulusal bütünlüğü elde edebilmesi amaçlanmıştır ve kurumun çalışmalarıyla Türkçe, çeşitli grup ve sınıflar arası farklılaşma nedeni olmaktan çıkmıştır (Kongar, 1985: 126). Cumhuriyet Türkiyesi, ortak bir kültür meydana getirmeye çalışmıştır. Oluşturulmak istenen bu kültür *"ulus-devlet kültürüdür."* Atatürk, bu kültürün gelişmesini hızlandırması amacıyla kurumsal bir yapı olmasını gerekli görmüş ve Türk Dil Kurumu da, ulus-devlet kültürünün oluşumunda hayati bir rol oynamıştır (Öztürk, 2016: 318).

Atatürk, Türk Dil Kurumunda meydana gelen çalışmalarda II. Meşrutiyetten gelen ve özelikle milli edebiyatla gelişme gösteren Türkçecilik akımının birikiminden de faydalanmıştır: Türkçeyi karma ve sun'i bir dil yapısına sahip olduğu için Osmanlıca, Arapça ve Farsçanın boyunduruğundan kurtarmak gayesindedir. Ancak kelimeler vasıtasıyla dile sadeleştirme yapılırken yüzyıllar boyunca dilde benimsenen kelimelere dokunulmamıştır. Aydınların dili ile halkın dili arasında bütünleştirici bir bağ oluşturmak; yazı dili ile konuşma dili arasında meydana gelen farklılığı asgari düzeye indirerek, halk ile aydınları birleştirici bir dil oluşturulmak istenmiştir. Türkçeyi milli kültürümüzün sağlam bir ifade aracı haline getirebilmek hedef gösterilmiştir. Bu durumdan hareketle Atatürk, dilin tarihi gelişme realitesinin oluşması için milli bir dil politikasının gerekli olduğunu açıklamaktadır. Dolayısıyla Dil Kurumuna önemli vazifeler yüklenmiştir.

Türk Dil Kurumunun görevleri sıralanırken sözlük çalışmalarına ilişkin olarak b bendinde *"Türk kültüründeki gelişmelere paralel olarak, Türk dilinin özleşmesine, zenginleşmesine ve etimolojisine yarayacak inceleme ve araştırmalar yaparak yazım ve imlâ kılavuzları ve sözlükler hazırlamak, bunları yazmak ve yayımlamak"* hükmü yer almıştır. Türk Dil Kurumuna lengüistik ve filoloji heyeti adlandırması yapmak bu noktada mümkün olmuştur. Lisanımızın tarihi, kuruluşu ve mevcudiyeti üstünde çalışmalar yapılarak, niteliğinin ilmi olduğundan edebi olmadığından söz etmek mümkündür (Safa, 1976: 102).

"Atatürk'ün Türk Dil Kurumu için hedefi iki yönlü olmuştu.

1)Türk dilinin sadeleştirilmesi, halkın konuşma dili ile yazı dili arasında bir birlik ve âhenk kurulması,

2)Dil incelemelerinde, tarihi araştırmalarda belge değeri olan ölü veya eski dillerin metotlu bir şekilde incelenmesi ve karşılaştırmalar yapılmasıydı" (Korkmaz, 1992: 276). Türk Dil Kurumu için Atatürk'ün oluşturduğu misyon, dilin sadeleşirken, halkın konuşma dilinde birlik ve ahenk olmasını sağlamak, bir kelime ve terim hazinesi hazırlamak, kullanılmayan, eski dillerin metotlu bir şekilde incelenmesini ve karşılaştırılmasını içermektedir. Bu hedeflerin ardından Söz Derleme Talimatnamesi hazırlanmıştır (Öztürk, 2016: 224). Talimatnamenin hazırlanmasıyla derleme çalışmaları resmi bir boyut kazanmıştır. Türkçecilik eğitime, topluma ve böylece devlete mal edilmiştir.

Atatürk, dil çalışmaları yapıldığı esnada Türk Dilinin zenginliğine de dikkati çekmiştir: *"Türk dili, dillerin en zenginlerindendir; yeter ki şuurla işlensin"* sözleriyle Türkçe'nin yoksul olmadığı, bilim adamlarınca ve aydınlar tarafından işlenip geliştirilmeye müsait yapıda olduğu belirtilmiştir. Türk Dilini geliştirmek için ise Türk Dil Kurumuna halk ağzındaki dil varlıklarını toplatmaya başlamış, aynı zamanda Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesini kurarak Türk Dili ve Tarihi üzerinde genişliğine, derinliğine araştırmalar yapma ortamını yaratmıştır. En eski ulusal kaynaklarımızı gün ışığına çıkarabilmek için bu fakültede Hititoloji, Sümeroloji, Sinoloji, Hungaroloji kürsüleri kurdurtmuş, böylece yarım yüzyıl öncesinin yoksul bilinen bu ulusal kültür alanının, şimdi dünyanın en ileri bilim çevrelerince yararlanılan çok önemli dil varlıkları olduğunu göstermiştir (Aksoy, 1982: 133-134).

Aynı zamanda bir akademisyen olan zamanın Devlet Bakanı A. Andican, Cumhuriyet'in 75. yılı Dil Bayramı etkinliğinde yaptığı konuşmada da, Atatürk'ün Türk dilinin zenginliğini belirtirken dilin yaşayan bir nesne olduğunu, ama onun bilimsel temellere oturtulması gerektiğini düşündüğünü ifade etmiştir. Bu düşünceyle Atatürk'ün kurultayın hemen akabinde, Türk Dil Kurumunu ve Türk Tarih Kurumunu aynı dönemlerde kurmuş ve çok anlamlı bir jest olarak da mirasını, tüm varlığını bu iki kuruma bağışlamış ve bu iki kurumun, mümkün olan en kısa zamanda akademi haline dönüştürülmesi gerektiği noktasındaki direktifi ile (Parlatır ve Birler, 1998: 18) ileri görüşlülüğünü belirtmiştir. Atatürk'ün, Tarih ve Dil çalışmalarına özel bir önem gösterdiği de bu ifadelerden anlaşılmaktadır. Çünkü yaşanılmış tecrübelerin dil ve tarih yazıcılığı ve bilgisinin uluslararası ilişkilerde bir hegemonya aracı olarak kullanılması önem arz etmektedir (Ergan, 2018: 292).

Türk'ü kendi şahsiyetine ve Şark-İslâm Dünyası dışında bir uygar cemiyet yaratabileceğine inandırmak için, diline ve tarihine inandırmak lâzımdır. Atatürk'ün dil ve tarih konularına ehemmiyet vermesini ve mirasını Dil ve Tarih Kurumlarına bırakmasının sebebini burada görmek mümkündür. Atatürk, kendi milletini aşağılık duygusundan kurtarmak için, dilci ve tarihçilerin zaman zaman en mübalağalı iddialarını bile benimsemekten kaçınmamıştır (Dizdaroğlu, 1966: 8).

Türk Dil Kurumunun kuruluşunda iki amacı vardır: Dilimizin Özleşmesi ve gelişmesini sağlamak. Dilimizin özleşmesini sağlarken yapılan, eskiden beri kullanılagelen yabancı kelimeler yerine Türkçe kelimelerin koyulmasıdır. Gelişmesini sağlamak da dilimizi çeşitli yollardan zenginleştirmemizi, bunu yaparken de yabancı dillere başvurmayıp dilimizin ulusal gücünü kullanmamızı gerektirmektedir (Tan, 2001: 167). Kurum, dilimizin özleşmesini sağlarken bütün bilim, teknik ve sanat kavramlarını karşılayacak yolda gelişmesini devrimci bir anlayışla ve bilim yöntemlerine uygun olarak sağlamaya çalışmaktır (Aksoy, 1963: 36). Özleşme hareketi sağlanırken amaç, geniş halk çoğunluğunu değil de özellikle yazar kitlesini ve devlet kurumlarında çalışan bizim aydın diyebileceğimiz kitleyi bu hareket içine dâhil etmekti. Bu amaçla da onların dili, yazı ve konuşma biçimleri Türkçeye çevrilmeye çalışılıyordu (Çongur, 1963: 12).

Türk Dil Kurumu, kuruluş maksadından hareketle Türkçeyi özleştirme ve geliştirme çalışmalarında çeşitli tepkilerle de karşılaşmıştır. Türk kültürünün eski kaynaklarla beslenip, zenginleşmesini istemeyenler, Cumhuriyet öncesine karşı harp

ilân etmişlerdir. Her iki kurumu da farklı açıdan değerlendiren bir yazar; antitez kıymet hükümlerinin müesseseleşmesi Cumhuriyet'ten sonra bir ara o hali almıştır ki, kültür sahasındaki değerlerin tam manasıyla tahrip edilebilmesi için Tarih ve Dil Kurumları teşkil edilmiştir. *"Tarih kurumu bizi İslâm tarihinden koparmakla vazifelendirilmişken, Dil Kurumu da İslâmi kavramlarla irtibat kurmamızı sağlayan dilimizi değiştirerek bu bağı tamamen koparmaya yönelmiştir"* (Doğan, 1984: 71-72) şeklinde karşıt bir görüş dile getirmiştir.

Aynı konuya daha değişik bir perspektiften bakan bir akademisyen olan Kaplan (2005: 201) ise; gerçek bir milliyetçi olan Atatürk'ün, inkılâpçı olmakla beraber, kendi milletinin tarih ve kültürüne asla düşman olmadığını açıklamıştır. Atatürk'ün fikirlerini tamamıyla tersine çevirerek, devrimcilik bahanesiyle onu, milli tarih ve kültüre düşman gibi göstermeye çalışmışlardır. Atatürk, yaptığı köklü inkılâplarla denge teşkil etmek için, Tarih ve Dil Kurumlarını kurmuştur. Bu iki kurumun vazifesini de Türk kültürünün tarihi kaynaklarını araştırmak ve ortaya koymak olarak belirtmişti. Yine Kaplan'a (2005: 201) göre bu iki kuruma mensup olanlardan çoğu, Atatürk'ün maksadını iyi anlamadılar. Türk Tarih Kurumu milli tarih şuuruna yabancı kaldığı gibi Dil Kurumu da Türkçeyi yapmaktan çok yıkmaya uğraştı. Türk Dil ve Tarih Kurumlarının yapması gereken, binlerce yıllık Türk kültürüne ait eser ve belgeleri, yetişen nesillerin anlayabileceği şekilde göz önüne koymak, böylece çağdaş medeniyet ile onlar arasında yapılacak sentezi kolaylaştırmaktı. Tarih Kurumu eski eser ve belgelerden bir kısmını ilmi olarak yeni harflere aktarmakla yetindi. Fakat bu eser ve belgelerin dili, eski olduğu için basılan kitaplardan pek az kimse yararlanabildi. Dil kurumu, sanki vazifesi Türkler arasındaki birliği bozmamış gibi, kendi üyelerinin bile anlamakta güçlük çektiği uydurma bir yazı dili meydana getirdi. Bilhassa TDK, sahip olduğu imkânlarla eski Türk kültürüne ait edebi eserleri yaşayan dile ilmi bir şekilde aktarabilirdi. Üyeleri arasında veya dışında bu işi başarabilecek bir ekip vardı. Eğer 1932 yılında bu işe başlanmış olsaydı, bu tarihten sonra yetişen genç yazarların eserleri, milli kaynaklarından gelen bir özsuyu ile dolu olurdu. Dikkat edilirse, Cumhuriyet Döneminde yetişen yazarlardan değerli anların hemen hepsi, eski kültürle beslenmiş olanlar arasından çıkmıştır. Bu nimetten yoksun olanların eserleri okuyucuya çiğ, yabancı, tatsız gelmektedir. Onlar için tek kurtuluş yolu millet için zengin tarih ve kültürüne dönerek onun mayası ile yeniden yoğrulmaktır, sözleriyle daha farklı bir söylem gerçekleştirmektedir.

Safa'nın (1976: 175) tespitine göre Fındıkoğlu, dil kurumuna "müdahalecilik" dönemi Türkçenin özleştirilmeye çalışılmasıyla başlamıştır. Bu müdahale zaman zaman yoğun, zaman zamanda hafif şekilde seyr göstermiştir. Atatürk'ün dil devriminde belirli bir ölçü olmadığını ifade eden Peyami Safa ise, Türk Dil Kurumunun yönetim kurulunda bile, otuz beş kişi arasında özleştirmenin metodu ve derecesi üzerinde inanç birliğine varılamadığını örnek vererek durumu özetlemiştir. *"Dil kurumu idarecileri oldum olasıya kurumun ilmi bir teşekkül haline gelmesine karşı olmuşlardı. Bu husus onların dil bilgini olmamasından ileri gelmektedir"* (TKAE, 1968: 26).

Türk Dil Kurumu için "tasfiyeci, dilde ırkçı, Öz Türkçeci" diyenler vardır. Kurumun Türkçecilikteki amacı "dilimizin özleşmesini sağlamaya çalışmak" diye gösterilmiştir. "Özleşmek" gittikçe öz hale gelmek biçiminde açıklanmıştır (Aksoy, 1962: 10). Türk Dil Kurumu, Türkçenin özleştirilmesi konusunda sınır tanımadığı noktasında eleştirilmektedir. Dilin ne kadar özleştirilebilirse o kadar özleştirilmesinden yana bir hedef güdülmüştür. Ama bugünkü Türk Dil Kurumunun özleştirmecilik işinde aşırılığa kaçmadığı belirtiliyor. Kurum, dilin sadeleşmesi ile yetinen, sadeleşmeyi savunan bir dernek değildir. *"Sadeleşme ile özleşmeyi karıştırıyorlar birbirlerine! Özleşme akımı, dilde sadeleşme hareketini izlemiştir o kadar… Özleşme ve sadeleşme birbirinden ayrı kavramlardır. Sonra özleştirme yüzde yüz tasfiye de değildir."* Türk Dil Kurumu dilimizi özleştirmeye çalışmaktadır. Bu yabancı olan bütün kelimeleri birden atıp hepsinin yerine Türkçe sözler uydurmak değildir. Türkçeyi gittikçe daha öz hale getirerek, ilerlemek demektir. İlk iş, dilimizde Türkçeleri bulunan kavramlar için yabancı kelime kullanmamaktır. Bu çalışmalar ilerledikçe ve Türkçe karşılıklar yayıldıkça dilimizin özleşmesi gerçekleşmektedir. Ancak bir takım yabancı kelimeler, karşılıkları bulununcaya kadar ister istemez dilimizde kalacaktır (Çongur, 1967: 103-105).

Atatürk, dilde sadeleşme ve özleşme boyutunun ne düzeyde olması gerektiği konusunda dilimize doğrudan gelen yabancı sözcükleri dilden atarken, batıdan gelenlere karşı tutumun ne olacağını gecelerce düşünmüştü (Hatiboğlu, 1981: 51). Türk Dil Kurumu ise değil bütün yabancı dillerden gelen sözcüklerin karşısında olduğunu göstererek sadece Arapça ve Farsça sözcüklerin dilden uzaklaştırılmadığını söylemiştir (Çongur, 1967: 108). Bu bakımdan dil devrimi, hiçbir zaman geçmişi "hiçliğe indirgeme" işlemi olmamıştır. Tarih ve ulus bilincini güçlendiren faktör olarak gelişme göstermiştir (Yücel, 1982: 81).

Türk Dil Kurumunun çalışmalarının bazı dönemlerinde ise "tasfiyecilik" tartışmalarının başladığını görmek mümkündür. Kurumda tasfiyecilerin ön plâna geçtiği, Atatürk'ün de onları desteklediği belirtilmektedir. Bilim ve felsefe terimleri Osmanlıca ve Fransızcadan mürekkep bir liste oluşturdu ve üniversitelerdeki uzmanlara gönderildi. Atatürk birçok öğretmeni de dil kurumunda çalışması için görevlendirdi. Onlardan yeni terimler bulmalarını istedi. Cevaplar kurumun uzmanları tarafından incelendi ve son biçimlerini aldıktan sonra Milli Eğitim Bakanlığına gönderildi. Orada, son bir incelemeden sonra, Türkçe terimler resmen kabul edildi ve okul kitaplarına geçti (Safa, 1976: 165-166).

Dil devrimiyle yabancı öğelerin karşılığı olarak sözcük türetme, sözcükleri birleştirme, yabancı sözcükleri Türkçe seslere yakınlaştırma gibi yollardan gidildi. Dili özleştirilirken kültürel, siyasal ve milli bilinçten hareketle topluma mal etme amaçlandı.

Ancak Safa'ya (1976: 262) göre, Türk Dil Kurumunun dilimize kelime kazandırmak yolunda düştüğü büyük hata, derleme yoluyla topladığı kelimeleri ortak dile mal etmeye çalışmasıdır. Banguoğlu (1984: 147-148) ise yazı dilimizde kullanılır olmuş yeni kelimelerin, TDK'nın eseri olarak düşünüldüğünü dile getirmiş, ancak gerçeğin öyle olmadığını ifade etmiştir. Cumhuriyet Döneminde devlet kanalından gelen ve milli duyguya hitap eden bu hareket yaygın ve zorlayıcı olmuştur. Hemen her okur-yazar kalemi eline aldıkça onun ucuna gelen her yabancı kelimeye mümkünse konuştuğu anadilden bir kelime arama gayretine düşmüştür. Halkça yapın değerini taşıyan bu sözler sözlüğümüze karışmış, hattâ yazı dilinde yeni oldukları fark edilmez olmuştur. Yalnız uydurmacılık Türk Dil Kurumunun patentinde kalmıştır. Kurumun bu tür yaklaşımları hususunda bir akademisyen olan Hacıeminoğlu (1975: 96) *"Mizah yazarlarının ve Türk zekâsının sırf aşırı tasfiyecilik ve uydurmacılıkla alay etmek için ortaya attığı sözleri, büyük bir aydın topluluğu dil kurumunun yaptığını sanmaktadır. Çünkü kurumun faaliyetleri, onu tenkit gayesi ise yapılan karikatürden ayırt edilemeyecek derecede ciddiyetten uzaktır"* ifadeleriyle konuya farklı bir yorum getirmektedir.

Türk Dil Kurumu, uydurmacı olarak değerlendirilerek karşıt fikirlerin odağı haline gelmiştir. Çongur (1967: 108) dili zenginleştirmek için dil kurumunun halk ağzından derlemeler, eski metinlerden taramalar, türetmeler gibi çeşitli bilimsel yollardan yararlandığı açıklanmaktadır. Aynı zamanda türetmeler, dilimizin kök ve eklerinden dil kurallarına ve dil duygusuna uygun olarak yapılır. Püsküllüoğlu'nun

(1966: 94) tespitine göre Ataç ise dilin asıl niteliğinin devşiricilik değil, yani oradan buradan, başka dillerden sözcük almak değil, üreticilik, kendinden çıkarma olduğunu çok iyi biliyordu. Bunun için Türkçeden yararlanmak, türetme ve birleştirme yolu ile terimler elde etmek yolunun tutulmasını öğütlüyordu. Yücel (1982: 81) ise konuya ait görüşlerinde, Dil devriminin, hiçbir zaman geçmişi "hiçliğe indirgeme" işlemi olmadığını, aksine Türk Dil Kurumundan önce Türk Tarih Kurumunu kuran Atatürk'ün arzusu doğrultusunda, tarih ve ulus bilincini, bilgisini güçlendiren bir faktör olarak geliştiğini ifade etmiştir.

Yücel'in (1982: 72) tespitine göre Muharrem Ergin ise Türk Dil Kurumu'nu "bir alaylı derneği" olarak nitelendirmiştir. Bunun yanısıra bir başka isim Tanrıkorur (2003: 343) da konuyu irdelerken *"Türk Dil Kurumu, Türk Dünyası'nın öbür devletleriyle dil bağımızı koparmada Sovyetler'in alfabe değiştirerek yaptığını, sözlük değiştirerek yaptı"* ifadesini kullanmıştır. Bu eleştirilerin yanısıra Çongur (1967: 92-93), Türk Dil Kurumunun tutumunun artık değişmesi gerekir. Bugün bir "Osmanlıca tehlikesi" yoktur. Dilimizin yabancı kelimelerden, bilhassa Şark dillerinden kurtarılması konusu artık tarihimize karışmıştır. Bugünkü tehlike, dilimizin yanlış yollara sürüklenmesi, ölü bir dil haline getirilmesi, yaşayan dilden ayrılması tehlikesidir. Dili sevenlerin artık bu tehlikeyi göğüslemeleri gerektiği tespitiyle konuyu ve kurumu, farklı bir perspektiften değerlendirmektedir.

Dil kurumunun oluşturduğu kelimeleri uydurma olarak niteleyenler, Kurumun artık sadeleştirme işinde aşırıya kaçtığını belirtmişlerdir. Kurumun nesiller boyunca affedilmeyecek hatalarından biri olarak da büyük Atatürk'ün tarihi Nutuk'unu 45.000 lira mukabilinde uydurmaca arı dile çevirtip bastırmış olması görülmektedir (Timurtaş, 1969: 60).

Dilimizi kurtarmak, Ataman (1981: 226) 'a göre uydurukça değil, gerçek Türkçe ile konuşmak, yazmak için bir akademi kurulmasına icap vardır. Türk Dil Kurumu bu vazifeyi yapamıyor. Bir dil akademisinin Türk insanına ne getirdiği Cemil Meriç (1986: 287-289) tarafından sorgulanmıştır. Akademinin görevi sadece somut biçimde mevcut olan kelimeleri atarak daha çok soyut düşünceyi anlatabilen kelimelerin üzerinde durmak, onları belirtmektir. Türkiyede dil bilincine sahip olunmadan da akademinin bir mucize yaratmasının beklenmeyeceği açıklanmıştır. Milletlerin tarihinde Akademiler çok büyük bir rol oynamazlar. Atatürk, bir Dil Akademisi kurabilecekken,

aydınlar arasındaki tereddüt ve şüphe üzerine Dil Kurumunu kurdu. Dil Akademisi akademiye seçilen insanların aracılığıyla anlamlı bir bütün oluşturur. Kurulabilmesi ve vazifesini yerine getirilebilmesi için işi yapacak insanların vasıfları çok önemli olup, filolog ve lengüistlerin ağırlıklı olduğu bir yapılanmaya özen gösterilmelidir.

Akademi ve kurum tartışmalarında Aksoy (1969: 69) şunları dile getirmekte; *"Dil Kurumu hiçbir zaman dil Akademisi kurulmasının karşısında olmamıştır. Onun karşı koyduğu düşünce, akademinin dil kurumu parası ve varlıkları ile kurulması ve kurumun ortadan kaldırılmasıdır. 1961'de böyle bir iş yapılmak istenmiş, ama sert tepkiyle karşılanan bu hukuk ve mantık dışı girişim gerçekleştirilememiştir"* sözleriyle konuyu aydınlatmaya çalışmaktadır. Dil akademisi özleştirme meselesini halledecek, dilimizi zenginleştirerek istikrarlı bir hale getirecekti. Genel yazmanın akademiyi özleştirme cereyanına karşı koyuluyor gibi göstermesi yersizdi (TKAE, 1968: 33). Bir Dil Akademisi kurulmadan devlet dilinde yeni ve şüpheli kelimeler kullanmaktan sakınılmalıdır (Safa, 1976: 304).

Özleştirme ve tasfiyecilik konusunda yoğun eleştirilere maruz kalan Dil Kurumuna devrik cümle yapısının kullanılması da eklenmiştir. Devrik cümle yapısının Türk Dil Kurumu tarafından çıkarıldığı doğrultusunda yanlış bir algı da mevcuttur. Uzun yıllar Türk Dil Kurumunun yönetim kadrosunda yer alan Ömer Asım Aksoy (1962: 46) konuya açıklık getirmiştir. Türk Dil Kurumundan önce de devrik cümle yapısının var olduğunu açıklamıştır. Sözdizimimizde devrik cümle de yer aldığını, hatta bazen maksadı düz cümleden daha iyi anlattığını belirtmiştir. Öyle ise anlatımda en büyük pay düz cümlelerin olmalı, gerektikçe devrik cümlelere de yer verilmelidir Görülüyor ki Safa'ya (1976: 170) göre Türk Dil Kurumu yaptığı çalışmalarla, zıt akımların mümessillerini karşı karşıya getiren başarılı bir bileşim olmaktadır.

Bu tartışma konularında Buğra (1979: 36) *"Milletin parasıyla kurulan ve beslenen dil kurumu bilgisizlikten, kasıtlıların, çıkarcıların eline düşmüştür. Dünyanın hiçbir ülkesinde ve hiçbir çağında "ulusal, arı bir dil" olmamıştır"* derken; Erol Güngör de, Türk Dil Kurumunun talihsiz doğduğundan söz etmekte, Dil tetkikini ilim konusu haline getirmek için bizde dil âliminin olmadığını anlatmakta ve Cemiyet kurmakla meselenin çözülemeyeceğini açıklamaya çalışmaktadır.

2. 1. 8. Dil Çalışmaları (Sözlükler)

XIX. yüzyılın sonu, XX. yüzyılın başında sözlük çalışmaları gerçekleştiriliyordu. Muallim Naci'nin *Lugat-ı Naci*'si, Mehmet Selahi'nin *Kâmus-ı Osmani*'si, Şemseddin Sami'nin *Kâmus-ı Türki*'si, Ali Nazima'nın *Mükemmel Osmanlı Lügatı,* Ali Seydi'nin *Resimli Kâmus-ı Osmani*'si, M.Bahaeddin'in *Türkçe Lügat*'ı Cumhuriyet öncesi sözlük çalışmalarının son eserleridir. Cumhuriyetten sonra, harf inkılâbına kadar genel nitelikte bir sözlük yayınlanmamıştır. H. Kâzım Kadri'nin diğer Türk lehçelerini de kapsayan özgün çalışması *Büyük Türk Lügatı* yayınlanmaya başlanmış, ilk iki cildi (I. Cilt 1927, II. Cilt 1926) çıktıktan sonra harf inkılâbı olmuş, geri kalan iki cildi 1943 ve 1945 yıllarında basılabilmiştir (Doğan, 2001: 22).

1924 Ağustos'unda II. Kurultay'dan sonra kılavuz çalışma kolu adıyla oluşturulan kurulda, aralarında Falih Rıfkı Atay ve Fuat Köprülü'nün de bulunduğu ekip, Tarama Dergisini gözden geçirerek ve yeni sözcükler türeterek, her Osmanlıca sözcük için bir tek Türkçe sözcük kabul etmiştir. 1 yılda hazırlanıp 1935'te Osmanlıcadan Türkçeye ve Türkçeden Osmanlıcaya iki cilt olarak basılan cep kılavuzu adındaki sözlük oluşmuştur. Sözlük içinde 8.000 kadar Osmanlıca kelime bulunduruyordu (Aksoy, 1982: 135-136).

"17 Şubat 1929'da Başbakan İsmet Paşa'nın başkanlığında yapılan bir toplantıda, Türkçe bir sözlük çıkarılmasına karar verildi. Başbakan toplantıya katılanlara "dili saf olarak meydana çıkarmak" buyruğunu vermişti" (Salihoğlu, 1966: 70). Aynı gün Türkçe sözlük hazırlanması amacıyla İsmet Paşa'nın başkanlığında uzmanlardan oluşan bir kurulla toplantılar yapılmıştır (Öztürk, 2016: 224). Mehmet Doğan (2001: 22-23) ise harf inkılâbının sözlük çalışmalarını kesintiye uğrattığını, dil devriminin de bu kesintiyi derinleştirdiğinden söz etmiştir. Harf inkılâbından sonra yayınlanan iki sözlük, Yeni Türk Lügâti, İbrahim Alaaddin ve bir heyet tarafından acil ihtiyaçları karşılamak üzere 1930'da yayınlanmış, fakat başarılı olamamıştır. Yeni kelimelerle oluşturulan sözlük için 1945 yılına kadar beklemek gerekmiştir. Mehmet Doğan, M. Ali Ağakay'ın hazırladığı *Türkçe sözlük* 'ün, TDK' nın sözlüğü olduğunu ve resmikabul gören sözlük olduğundan bahsetmiştir. Bu sözlüğün "teklif ve telkin" sözlüğü olduğundan söz etmiştir. Doğan'a göre sözlüğün diğer ve asıl kabul edilemez yanı, neredeyse bütün terimlerin ideolojik ve resmi bir çerçevede ele alınmasıdır.

"Dil devrimi" hareketi, Türkçenin zahiren ve nispi olarak güçlenmesini sağladı belki, fakat birçok yönden de zayıf düşmesine sebep oldu. Gramer ve sözlük çalışmalarının ertelenmesi acı sonuçlar doğurdu. Türkçe, 19.yy'ın sonunda ve 20.yy'ın başındaki sözlük faaliyetlerinden faydalanamaz duruma düşürüldükten sonra, 1945'te yayınlanan kelime kadrosu yirmi binlerde kalan resmi bir sözlükle yetinmek zorunda bırakıldı. Bu sözlük, teklif mahiyetindeki Öz Türkçe kelimelerle, şimdilik kullanılmasına müsaade edilen Arapça-Farsça menşeli kelimelerden oluşuyordu. Bu sınırlayıcı sözlük anlayışı, son yıllara kadar devam etti ve Türkçe, kelime kadrosu en zayıf dillerden biri durumuna düşürüldü (Doğan, 2001: 21).

M. Nihat Özün'ün Osmanlıca-Türkçe Sözlüğü, Ferit Develioğlu'nun Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügâtı yapılan diğer sözlük çalışmalarıdır. Lügât konusunu farklı bir açıdan değerlendiren Doğan (2001: 71), yapılan bu yayınlara karşılık, Milli eğitimin dilini de eleştirmektedir. Ona göre geniş ufuklu, düşünen, araştıran, çocuklarımızın ve öğretmenlerimizin ufuklarını genişletecek kapsamda yeni bir Türkçe sözlüğe sahip olunması gerekmektedir. Çünkü gencin ufku genişledikçe, içinde bulunduğu sistemi ve şartları değerlendirebilme yetisine de sahip olacaktır.

2. 1. 9. TRT'nin Kurulması

Devlet adına radyo ve televizyon yayını gerçekleştiren TRT Kurumu 1 Mayıs 1964 yılında kurulmuş ve yayın hayatına başlamıştır. Türk Dil Kurumu'yla hız kazanan dilde sadeleşme ve yenileşme hareketinin sonucunda dilde "Öz Türkçecilik" akımı tartışılmaya başlanmış ve dilde uydurmacılığa mı gidildiği sorgulanmıştır. Dilde yenileşmenin hareketli seyrinde TRT'nin kullandığı dil de birçok konuda eleştirilmiştir.

2. 1. 9. 1. TRT ve Dilimiz[7]

"Türkiye'de bir "TRT Televizyonu" var ki tam bir Türkçe bozan yuvasıdır" [8]

Edebiyat dünyamız dil özleşmesinde, yeni sözcüklerin yayılmasında en büyük güçtür. Kitle iletişim araçlarının yaygın kullanılması ise yeni sözcüklerin yayılmasında önemli rol oynamıştır. TRT'nin yayın hayatına başlamasıyla da eleştiriler peş peşe gelmiştir. Türk Dil Kurumu, TRT'nin dilinden yakınanlara açıklama yaparak

---

[7] Faruk Kadri Timurtaş, *Türkçemiz ve Uydurmacılık*, İstanbul, 1980: 6
[8] Ahmet Bican Ercilasun, *Dilde Birlik,* Ankara, 2013: 72

kendilerinin bu dil meselesine karışmadığını söylemiştir. TRT'de yapıtları oynayan yazarların arı Türkçe yazmalarından söz etmiştir (TDK, 1968: 48).

Bu açıklamalara karşılık, Türkiye'nin şartlarında o günlerde yoğun şekilde etkin olan radyo yayınları ekseninde gerçekleştirilen söylemlerde Çongur (1967: 73) *"Bir milletin dili, en güzel şekilde, onun radyolarında işitilmelidir"* ifadesiyle, radyo yayınları ile Türk dilinin güzelliği ve gelişmesine katkıda bulunması ve kitle iletişim aracı olarak başta radyo olmak üzere iletişim aygıtlarının önemini vurgulamaktadır.

Yapılan bu uygulamalarla Türk Dünyasının ortak kavram ve kelimelerinin kullanılamaz hale geleceğini ifade eden Bakiler (2002: 85), *"Türkiye'de biz, devlet radyo ve televizyonlarını kullanarak, devlet bütçesinden maaş alan, ücret alan kimseleri de seferber ederek Türk dünyasının ortak kelimelerini ortadan kaldırmak istiyoruz"* sözleriyle, sosyolojik anlamda toplumsal hafıza olarak nitelendirilen ortak dilin öneminden söz etmektedir. Aynı konuyu değerlendiren Timurtaş da, TRT 'nin uydurma ve bozuk kelimeler kullanarak dilimizi tahrip ettiğinden söz etmiş ve hem TDK görevlilerini, hem de TRT çalışanlarını eleştirmiştir.

Nitekim bir başka akademisyene olan Hacıeminoğlu'na (1975: 120-121) göre de, bir ülkede bütün millete hitap etmekte olan devlet radyosunun kullandığı dil her şeyden önce milletin ortak dili olmalıdır. Onun mikrofonlarında millete mal olmamış, henüz teklif mahiyetindeki kelimelerin yeri olmamalıdır.

TDK 'da gerçekleştirilen bu tür çalışmalara karşı yapılan eleştiriler, yalnızca dil kurumuna yönelik değildir, yazarlar da bu noktada eleştirilmiştir. Buna göre, aslolan dilin yapısını, fonetiğini bilmeyen kişilerin dil noktasında hüküm vermesidir. Bu nedenle kurum çalışanları ve yazarlar yaşayan dilden uzaklaştırılmış bir Türkçe oluşturmakla tartışmaların hedefi olmuştur.

TRT 'nin dili birçok kesim tarafından "uydurmacılık" olarak nitelendirilmiş ve bu yönde suçlamalara maruz bırakılmıştır. Muharrem Ergin de bu noktada TRT 'nin dilini eleştirenlerden olmuştur. Radyo kanallarıyla okullara nüfûz eden dilimizin "radyoaktif bir zehir" halinde yayıldığından söz etmiştir.

Nitekim Buğra (1979: 25-26) da, *"TRT'nin dili belki de Türkçeyi bilmeyenlerin eline geçtiği için tam bir "Türkçeyi yıkma" kampanyası halini almıştır"* ifadeleriyle "Öz Türkçe,

Arı Türkçe" iddialarıyla birçok kelimemizi, önce TRT Kurumunun budamaya başladığını belirtmiştir. Kurumun yayın politikasına karşı yapılan bir başka eleştiride de, ortaya çıkan o dil zevksizliği, dil fakirliği, yavaş yavaş hem bütün okullarımıza, hem de diğer radyo ve televizyonlara yayılmış denirken; TRT spikerleri, daha doğrusu Kurumun bakış açısı, bin yıllık ortak kelimeleri bıraktıkları için eleştirilmiştir. Bu eleştiriye göre, *"bugün bütün çirkinlikleriyle ortada dolaşıp duran kelimeler, TRT mikrofonlarından etrafa saçılmıştır"* (Bakiler, 2002: 68).

Görülüyor ki dilimizin geçirdiği bu değişim hareketleri, konunun farklı açılardan yorumlanma biçimlerini de beraberinde getirmiştir. Lâtin Harflerine geçiş sürecinde gerçekleşen olaylar bu bölümde açıklanmıştır. Harf devrimini isteyenlerin gerekçeleri incelendiğinde en dikkât çekici unsurlar: "Arap harflerinin öğrenilmesinin güç olduğu ve bu nedenle de okuma-yazma oranının düşük olduğu" şeklinde ifade edilmektedir. Devrime aleyhtar olanlar ise; devrimin "nesiller arasında kopukluk" yaratacağı düşüncesini savunmaktadırlar.

Harf devriminin ilân edilmesiyle birlikte toplumda yeni harflerin bir an önce öğretilmesi için seferberliğin düzenlendiğini söylemek mümkündür. Millet Mektepleri ve Halkevlerinin açılması, bizzat Atatürk'ün tüm yurdu gezerek "başöğretmen" sıfatıyla dersler vermesi, sözcükleri "Türkçeleştirme" çalışmaları bu durumu açıklayan en belirgin örnekler olarak ifade edilmektedir. Ancak tüm bu faaliyetlerin içinde dilimizi "Türkçeleştirme" adına atılan adımlar eleştiri konusu olmaktadır. Dile yeni eklenen kelimeler hususunda TDK VE TRT yapılan bu eleştirilerin merkezi konumundadırlar. TDK'nın dilin özleştirilmesinde sınır tanımadığı ve TRT'nin de özleştirilen bu kelimeleri kamuoyuna sunmasıyla iki kurumun da vazifeleri sorgulanmaya başlanmıştır.

Buradan hareketle harf devrimine yaklaşımların tek bir bakış açısı altında toplanmadığını söylemek mümkündür. Yapılan eleştiriler, alfabe değişiminin tartışılmaya başlandığı Tanzimat'tan günümüze kadar devam etmektedir. Bu nedenle devrime karşı yaklaşımlar Üçüncü Bölümde açıklanacak ve harf devriminin kritikleri yine bu bölümde yapılacaktır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. 1. HARF DEVRİMİNE YAKLAŞIMLAR

3. 1. 1. "Mâzi ile İstikbal" Meselesi

"Bana güzel bir alfabe verin, size güzel bir lisan ve o kuvvet ile güzel bir millet yapayım."

Leibnitz

Türkiye, 1928 yılında çağdaş medeniyetlerden hemen hiçbirinin îfa etmediği bir inkılâp gerçekleştirdi. Türkçenin ses yapısına uymayan bir yabancı harf sistemi olan ve bin yıldan beri kullanılan Arap harfleri bırakılarak Türkçeye daha uygun olacağı düşünülen başka bir yabancı harf sistemi olan Lâtin Harfleri kabul edildi. Kaplan'a (2005: 199) göre yeni harfler, bize birçok yenilik kazandırdı. Ama 1928 yılından sonra yetişen nesillere de bin yıllık tarih ve kültürün kapılarını kapatmış oldu. Buradan da anlaşıldığı gibi harf devrimine yöneltilen eleştiriler çoğunlukla yeni kuşağın, eski dile ait eserleri okuyup yorumlayamaması noktasında birleşmektedir. Cumhuriyet Döneminde yetişen yeni neslin Osmanlıcadan kalan zengin dilin sahip olduğu edebi repertuarı ve kültür kaynaklarını anlamaktan uzak, Türkçe dil mevcudiyetinin ise üç-beş yüz kelimeyle sınırlı bir toplum haline geldiği veya getirildiği iddia edilmektedir (Elginkan Vakfı, 2013: 10). Özellikle nesiller arası anlaşılmazlığa işaret eden Çongur (1967: 40) *"Yeni Nesil maziden gelen zengin kültürümüzü anlayamıyor. Bugün, dili çok sade olan Naîmâ'yı, şair Nedim'i, Namık Kemal'i daha birçoklarını anlayan kaç lise mezunu vardır?"* İfadeleriyle aslında mâzi ve istikbal/geçmiş ve gelecek sürecinde oluşan kültürel kopuşa dikkat çekmektedir.

Çongur'un (1967: 40) tespitine göre dil bilimci ve aynı zamanda tarihçi olan Fahrettin Kırzıoğlu, mazideki birer sanat anıtı sayılan bu eserleri yeni neslin okuyamamasını, bizim için bir kayıp olarak değerlendirmektedir. Cemil Meriç (1980: 453) ise eski harflerle yazılmış temel eserleri kolayca okuyup anlamayan kimselerin münevver olmasının mümkün olmadığını belirtmiştir. Kendi edebiyatını, kendi düşünce tarihini tanımayan kişinin aydın olmasından söz etmenin mümkün olmayacağını belirterek bu konuya örnek de vermiştir. Bir İtalyan gencinin, yedi asır önce yazılan *İlahi Komedya*'yı çok rahat bir biçimde okuyup, anlarken bizde birçok üniversite hocasının bile bir asır öncesine uzanabilecek kültürel sermayesinin olmadığını ileri sürmüştür. Elli yıllık maziyle düşünüşün de uygarlığın da olmayacağını belirtmiştir.

Atama'ın (1981: 226) tespitine göre ise Refik Özder de 27 Nisan 1968 Tarihinde "*Bugün*" de çıkan yazısında Cemil Meriç'e benzer söylemlerde bulunarak bir Fransız gencinin 200-300 yıl önce yazılan Fransız Klasiklerini okuyup-anladığını, yüzyıllar önce konuşulan dille bugünkü dil arasında çok fazla fark olmadığını belirtmiştir. Dil açısından kopma ya da sapma gerçekleşmeden lisanın zenginleştiği, incelikler kazandığını açıklamıştır. Ancak bizdeki neslin, 50-100 yıl önce yazılmış Türk kitaplarını dâhi okuyamıyor ve anlayamıyor olmasına dikkati çekmiştir. Ayverdi'ye (1976: 197) göre ise değil yüksek tahsil görmüş bir Avrupalı, herhangi bir lise mezunu bile 17. asır klasiklerini okur ve anlar. Bizde ise Fuzûlî, Bakî, Şeyh Gâlip bir tarafa, Namık Kemal'i, Ziya Paşa'yı, Yahya Kemal'i, hattâ Atatürk'ü bile anlayabilecek lisandan yoksun olduğumuz hususuna dikkati çekmiştir. Bu durumun sebebi olarak da Türk dilinde yaşanan değişimlerle, dilin can çekişir hâle getirilmiş bulunmasını göstermektedir. Avram Galanti (1995: 17) de Ayverdi gibi Fuzûlî, Nef'î ve Abdülhak Hâmid'in eserlerini kaç kişinin okuyup anlayabileceğini sorgulamıştır.

ABD 'li tarihçi ve müsteşrik Hodgson (2017: 313) da *"Yapılan işlemlerle "genç kuşağın o sıralar kütüphanede bulunan ve Osmanlı edebi mirasının parçası olan basılı kitaplarla ilişki kurması önlendi"* ifadeleriyle süreci dışarıdan değerlendiren bir bilim adamı olarak yukarıdaki görüşlere paralel eleştiriler getirmektedir.

Eğitimci Rekin Ertem (1991: 366) ise *"yeryüzünde hiçbir memleket gösterilemez ki orada gençler milli kütüphaneye gittiklerinde bir tek eser bile okuyamadan çıkıp gitsinler"* açıklamasıyla içinde bulunulan durumu katliam olarak değerlendirmiş ve hiçbir memlekette ve hiçbir memleketin tarihinde bu durumun olmadığını sözlerine eklemiştir. Arzularının Lâtin harflerini atıp, onun yerine Arap harflerini getirmek olmadığını belirterek, vaziyet için çözüm önerisinde de bulunmuştur. Üniversitelerimizde okutulan Arap harflerinin ve Osmanlıcanın liselerimizde de öğretilmesini istemiştir. Sadece üniversitelerde ve bazı bölümlerde Arapça ve Osmanlıca derslerinin yer almasını yeterli görmemektedir. Lise müfredatında da Osmanlıcanın yer almasının yararlarından söz etmektedir. Kaplan (2005: 211) ise lisenin, gençleri üniversiteye dil bakımından da hazırlaması gerektiği düşünülmektedir. Liselerin yapması gereken vazife budur. Bugünkü neslin, geçmişteki eserleri okuyup yorumlayamaması liseden zengin bir lügâtla gelinmeme gerekçesinin bir sonucu olarak görülmektedir. Lisede üniversiteden ayrı bir dil siyaseti takip etmek, gençlerin kuvvetli bir yüksek tahsil yapmasına engel

olmuştur. Bu nedenle lise öğrenimi kişiyi üniversiteye dil bakımından da hazırlayarak, üniversiteye geçiş için sağlam bir altyapı oluşturmalıdır.

Aynı zamanda liselerde son 50 yıldan beri kullanılan Türkçe'nin ihmâl edildiği iddia edilerek, Türkçe ve dilbilgisi adı altında verilen derslerin ise dili sevdirmekten uzak bir tarzda sunulduğu belirtiliyor (Elginkan Vakfı, 2013: 10). Halihazırda mevcut bulunan dilin inceliklerinin öğretilmesini sağlayan derslerin yapısallığı eleştirilmektedir. Dilbilgisi derslerinin eksik programları olduğu iddia edilerek içeriklerin yetersiz olduğu noktasında dil eğitimine eleştiri getirilmiştir.

Türkiye'de okuma azlığının başlıca sebeplerinden birini Erol Güngör (1993: 193), dil eksikliği olarak görmektedir. Yeni nesillere Türkçe öğretilmediği için, şimdiki kuşak Türkçe yazılan eserleri doğrudan okuyamıyor ve kendi anladıkları dile tercüme edilmesini bekliyorlar. Modern Türkçe eseri olarak bilinen Reşat Nuri'nin romanları şimdi "Öz Türkçe" ye çevrilmektedir. Güngör dildeki daimî devrimin yakın zamanda bu tercümeleri de aşacak ve aynı eserler eğer hâlâ okumak isteyenler kalmışsa yeniden günün Türkçesine çevrileceğini de düşünmektedir. Kaplan'a (2005: 202) göre ise eski Türk Kültür Eserlerinin bugünkü dile çevrilmesi, sadece içerik bakımından değil, dil bakımından da bize pek çok şey kazandıracaktır. Nerelerden geldiğimizi anlamak, geçmişimizi bilmek için eski tarih ve kültürümüzü en küçük ayrıntılarına kadar bilmeye mecburuz. Sâmiha Ayverdi de dil mevzusunda yanlış adım atıldığı düşünen isimlerden olmuştur. Lisan kuruluşunun bir harabe haline geldiğini söylerken, gelecek nesiller içinse karar verme imkânlarının kalmadığına dikkati çeker. Mazi-tarih ile gelecek arasına uçurum konulduğu için dilin kelime ve kavram yoksunluğu içine düştüğünü belirtmiştir.

Yeni neslin maziden gelen kültürü anlayamaması noktasında "Nesiller arasındaki anlaşmazlık" tartışılmaktadır. Dilde yapılan devrimin, mâzi ile bir kopukluk gerçekleştirdiği söylenilmektedir. Dilde özleşme akımıyla birlikte, gelecek kuşakların bugünküleri anlayabilmelerinin de olanaklı kılınacağından söz edilmiştir. Çünkü Salihoğlu'na (1966: 89) göre arılaşıp oturmuş bir dil, zamanla çok az değişebilmektedir.

Nesiller arası anlaşmazlık, geçmişle ilişkinin kesildiği algısına farklı bakış açıları da mevcuttur. Örneğin Türk Dil Kurumuna (1974: 55) göre yeni kuşakların bütün geçmiş nesille her açıdan anlaşmalarını isteme arzusu, bu kuşaklardan olanların üç yüz

yıl önce yaşamış bir yeniçeriden farksız olmalarını istemek anlamına gelmektedir. Çongur'un (1967: 40) tespitine göre yeni harfleri kabul etmekle mâzi ile aramızın kesildiği düşüncesine Ömer Asım Aksoy çok üzüldüğünü belirtmekte ve *"Yeni harfleri kabul etmekle biz geçmişteki kültürümüzle veya medeniyetimizle bağımızı kesmiş değiliz. Yeni harfleri kabul edince, şüphesiz eski harflerle bağı kestik, ama bu bağ kesiliyor diye yeni harfleri kabul etmememiz daha mı doğruydu?"* sözleriyle kurum ve kendi adına yukarıdaki eleştirileri cevaplamaktadır.

Nitekim Aksoy'a (1975: 61) göre baba-evlat anlaşmazlığı, eski-yeni anlaşmazlığıdır ve dünyanın her yerinde vardır. Böyle bir vaziyetin tabii bir unsur olduğu belirtilerek, anlaşmazlığın mevcut olmadığı yerde terakki ve teceddütünde var olmadığı dile getirilmişti. Kudret (1986: 9) ise, Aksoy'un görüşlerini destekler nitelikte şu cümleyi sarf etmiştir: *"Uygarlık değiştiren bir toplumda babalarla çocuklar elbette anlaşamayacak."*

Çongur'un (1963: 24) tespitine göre Ömer Asım Aksoy, geçmişle aramızdaki bağ meselesinin çok yanlış bir masal olduğunu da açıklamasına eklemiştir. Bu sözün tekrarlanmasının bile nâhoş olduğunu belirtmiştir. Çünkü Aksoy'a göre geçmişle aramızdaki bağı koparmak demek bir defa devrimi inkâr etmek demektir. Devrimin gerçekleşip gerçekleşmemesi bu hususta önem arz etmemektedir. Çünkü hiçbir nesil, kendinden önceki bir nesile bağlı kalmamaktadır. Devrim olmasa da kalamaz, hele devrim olduğu zaman hiç kalamaz. Nesiller arasında iletişimin kopması olağan bir vaziyet olarak değerlendirilmektedir. Bu görüşü destekler mahiyette, Cevdet Kudret (1986: 119)*, Devrim Gazetesi'nin 8. sayısında çıkan "Dil devrimi ne âlemde?" başlıklı bir yazı hazırlamıştır. Genel yazman Ömer Asım Aksoy Türk Dili Dergisiyle cevap vermiştir: Dilimizin özleşmesini "nesiller arasında uçurum açıldı", "birbirimizi anlayamaz hale geldik" yaygarasıyla kötüleyemeyiz. Çalışanlara şu bilgiler susturucu cevap olur sanıyorum: Dilimizin kazandığı 3000 yeni sözcüğün sadece 1200'ü herkesi ilgilendirir. Geri kalan ilim terimidir. 200 sözcük ise 27000'li sözlük hazinemizin %4,5'idir. Bağlı bulundukları ve herkesin bildiği köklere göre kümelendirilirse 1200 sayısı 500'ün altına düşmektedir. İşte "nesiller arasında uçurum açan" sözcüklerin oranı"* sözleriyle "uçurum" ifadesinin doğru kullanılmadığını ve zaten toplumların hayatında bu tür kopuşların kaçınılmaz olduğunu ve olacağını vurgulamaktadır.

Bu yaklaşımların aksine konuya farklı bir yorum ve analiz getiren ve bir dilbilinci olarak tanınan Avram Galanti (1995: 17) ise, bu konuda ileri sürülen nicel

verilerin konunun toplumsal ve kültürel boyutunu açıklamaktan uzak olacağını ifade ederken, yapılan bu uygulamalar sonrasında yetişecek yeni neslin, aslında kendi kültür dünyasının ürünü olan 1300 senelik edebiyatından, tarihinden, ilmi ve fikri mâzisinden haberdar olamayacağını ileri sürmektedir.

Geçmiş ile gelecek nesiller arasındaki köprü, dil aracılığı ile kurulur. Galanti' nin görüşleri paralelinde eleştiri yapan bir başka yazar olan Muallimoğlu (1996: 75) da Cumhuriyet Döneminde nesilleri birbirlerine bağlayan bu köprünün pekiştirilmek yerine eskidi, yenisi yapılacak maksadıyla yıkıldığını belirtmiştir. Nitekim ona göre de, günümüzün genç nesilleri geçmişlerinden, ekinlerinden hattâ, anne-babalarından kopmuş olacak ve nereden gelip nereye gittiklerini bilmeyen nesiller ortaya çıkacaktır. Cumhuriyetten sonra dünyaya gelen üç neslin, birbirlerinin dillerini anlamayacak kadar köksüz yetiştiğinden söz edilmiştir. Bunun yegâne sorumlusu olarak da Türk Dil Kurumu ve oradan yetişmiş olan dilci yazarlar ve politikacılar gösterilmiştir. Türk Tarih Profesörü ve siyasetçi olarak tanınan Osman Turan ise Türk dilinin hiçbir kaide ve nizam tanımayan, ilme ve idrake saygı göstermeyen bir zorlama gayretiyle sınırlandırıldığını iddia etmektedir. Nesiller arası uçurum oluşurken, sağlam bir kültür çerçevesi içerisinde nesillerin anlaşmalarına engel çıkarıldığından söz etmiştir.

Dilipak (1988: 176) dilde yapılan bu radikal dönüşümün sonucu olarak, eski harflerle okumuş olanların bu harfleri hiç tanımamış nesillerle anlaşmakta ne kadar güçlük çektiklerine dikkat çekmiştir. Ona göre, şimdiki yeni kuşakların bilimde, güzel sanatlarda Batı ile uzlaşması ne kadar kolaysa, Doğuyu anlaması ve algılayabilmesi de o derece zorlaşacaktır. Bir başka isim olan Ünal (1999: 57) ise konuyu irdelerken hem sonucu ifade etmekte ve hem de yapılması gerekli olandan söz etmektedir. Bu durumda *"Lâtin harflerinin kabulünün gerekçesi ne olursa olsun, bin yıllık bir ilim, tarih ve kültür birikimiyle irtibatımızı bir anda kestiği tartışılmaz bir gerçektir. Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerine ait, önemli kültür eserlerimiz bugünkü harflere çevrilseydi kayıpları belirli ölçülerle de olsa telafi etmek belki mümkün olabilirdi."* Görüldüğü gibi burada kısmen de olsa sunulan çözüm tarzı, dönemin önemli eserlerinin bu günkü dile çevrilmesi gerektiğidir ki, bu çeviri işi uzun yıllar sonra belli ölçüde de olsa Şark Klasikleri olarak hayata geçirilebilmiştir.

Osmanlı dil mirası, altı asırlık tecrübelerin sonucu olarak XX. yüzyıla devredildi. Bu, bir taraftan zengin bir sözlü kültür, diğer taraftan kütüphaneler ve

arşivler dolusu yazılı metin demekti (Doğan, 2001: 20). Teorik anlamda var olan ve kayıt altında bulunan, ancak hayata yansıyamayan bu birikim ve kültürel sermayenin pratik alanda işlevsel olması ve tekrar yaşayabilmesi ayrıca önem arz etmektedir. Çünkü geleceğin doğru bir biçimde şekillendirilebilmesi, geçmişin de çok iyi değerlendirilmesiyle mümkün olabilecektir.

3. 1. 2. Tarih Bilinci, Milli Kültür ve Dil Meselesi

"Milli his ile dil arasındaki bağ çok kuvvetlidir. Dilin milli ve zengin olması, milli inkişafında başlıca müessirdir." [9]

"Dil, milletin damarlarında çağlayan kanı, dünyaya bakan gözleri, zamanı duyan yüreği ve düşünen beynidir." [10]

Toplumları güçlü ve devamlı kılan temel dinamikler; kültürel birikim, tarih ve dil bilincidir. Bu nedenle Türk toplumunun da özellikle tarih, kültür ve toplumsal hafıza bağlamında diline sahip çıkıp, onu geliştirme mecburiyeti vardır.

Türk milleti, tarihsel süreç içerisinde çeşitli din, uygarlık ve coğrafi alan değiştirmiştir. Bu durum, Türkçenin de zaman içerisinde değişikliklere uğramasına neden olmuştur (Turan, 1964: 239). Bu bakımdan kültürü bir birikim hadisesi olarak tanımlamak mümkündür. Birikme zamanının uzunluğu oranında kültür zenginleşir. Bugüne kadar on yedi alfabe değiştiren Türklerin kültürlerindeki kesintiler, kopmalar bundan ileri gelmiştir. Bir alfabenin kabulü demek, bir milletin yüzyıllar içerisinde işleyerek oluşturduğu kültürünü reddetmesi veya unutması anlamına gelmekte olup Türk kültürünün yirmi asırda on yedi alfabe değiştirmesine rağmen yaşayabilmesinin nedeni de araştırılmaya değer bir konu olarak değerlendirilmelidir (Ertem, 1991: 360-361). Siyasal ve kültürel alanda alfabe değişimiyle köklü bir varyasyonun gerçekleşmesi, öncelikle tarihsel alanda kültürün birey ve toplum açısından önemini açıklamakla mümkün olacaktır.

Toplumun hafızası oluşturan, o milletin tarihi ve tarih içinde ürettiği medeniyetinin işareti olan eserleridir. Bunlar yaşayan toplumun davranışlarını,

---

[9] Ömer Asım Aksoy, *Dil Gerçeği*, Ankara, 1982: 10
[10] Kamil Veli Nerimanoğlu, *Türk Dilinin Bestecisi, Ressamı ve Mimarı*, Ankara, 1994: 1

duygularını kısacası benliğini belirleyen kültürün değişmez oluşumcularıdır (Doğan, 1984: 100). Atatürk'ün *"Tarih yazmak, tarih yapmak kadar mühimdir; yazar, yapana sadık kalmazsa, değişmeyen hakikat insanlığı şaşırtacak bir hâl alır"* sözü tarih ilminin milli benlik oluşumunda önemli bir aktör olduğunu göstermektedir. Bir tarihçinin bilgisi önemli olduğu kadar, kişinin vicdanı ile de baş başa olması gerektiğinden söz edilmektedir. Milletine ve insanlığa faydalı olabilmek böyle bir tutumu gerektirmektedir (Öztuna, 1983: 16). Sonuçta tarihi yaratan ve yaşatan dildir. Bu nedenle dil ile uğraşmadan, tarih ile uğraşmaya kalkmak mümkün değildir (Yetiş, 2005: 1556). Zira antropolojik ve sosyolojik bağlamda da tarihsel süreklilik ve kültürel devamlılık esastır. Nitekim Safa'ya göre de tarihi devamlılığını kaybeden her millet her şeyini kaybetmeye mahkûmdur (Safa, 1976: 280).

"Ulusların kökeni, büyük ölçüde dilleriyle açıklanır" (Hatiboğlu, 1981: 35). Bu nedenle ulusu meydana getiren temel unsurun dil olduğunu söylemek mümkündür. Hemen her millet tanımında "dil" öğesi yer almaktadır. Tarih araştırmaları, bazı milletlerin tarih sahnesinden çekilmeleriyle dillerini kaybetmelerinin aynı zamana rastladığını göstermektedir (Acar, 1983: 20). Milleti meydana getiren insanlar, tarihin hakiki faktörüdür, faaliyetleri de tarihi hareketi meydana getiren ismidir. Fert, tarihin yapıcısı olarak görülmemektedir, bizzat yapıtı olarak tanımlanmaktadır. Tarihi akışı sağlamak için nesnel koşulların insan tarafından algılanılması gerekmekte (Meriç, 1986: 344-345) ve Tarih, hafıza fonksiyonu taşıması bakımından insan ve millet için önemli bir vazife üstlenmektedir (Güngör, 1993: 202).

Tarih bilincinin yanı sıra önemli bir diğer dinamik de kültür konusudur. Antropolojik anlamda bireyin ürettiği her şey olmakla birlikte sosyolojik anlamda: *"Kültür, bir cemiyetin sahip olduğu maddi ve manevi kıymetlerden teşekkül eden öyle bir bütündür ki, cemiyet içinde mevcut her nevi bilgiyi alakaları, itiyatları, kıymet ölçülerini, umumi atitüt (tutum), görüş ve zihniyet ile her nevi davranış şekillerini içine alır. Bütün bunlar birlikte, o cemiyet mensuplarının ekserisinde müşterek olan ve onu diğer cemiyetlerden ayırt eden hususi bir hayat tarzı temin eder"* (Turhan, 1987: 48). Bu nedenle her toplumun kültürel zenginliği kendine özgüdür. Buradan yola çıkarak milli kültür kavramı oluşturulur. Nitekim, Mustafa Erkal da kültürü, bir cemiyette dünya görüşünün kadrolandığı manevi değerlerle onun faal hayata yansımasından ibaret maddi eşyanın meydana getirildiği bir bütün olarak tanımlamakta ve bunun içinde de düşünce sistemi,

dil, din, sanat ve ahlaki davranışlar ve buna bağlı olarak çeşitli alet ve vasıtaların yer aldığını belirtmektedir (Erkal, 1983: 109).

Çağatay'a (1987: 142) göre de her milli topluluğun kendine has bir kültürü vardır ve her milli kültürün kendine has bir şahsiyeti haiz bir varlık olarak kendi zamanı ve mekân şartları içinde doğmuştur. Bu anlamda da her bir milli topluluk kendi hususiyeti içerisinde gelişmesini yapan bir varlıktır. Bunların yanı sıra kültürel devamlılık konusunda da Güngör (1986: 179) şunları söylemektedir; kültürler, daima muhafazakâr eğilimlidir böyle olmaları da çok doğaldır. Çünkü süreklilik ve az değişme kültürün adeta bir hedefi olagelmektedir. Bu ifadesinde Güngör, kültür kavramıyla beraber kültürel değişme konusunda da milli kültür bağlamında zamanla kültürel değişmelerin de gerçekleşeceğini belirtmektedir.

Bozkurt Güvenç (1985: 116), kültür ve kimlik sorunlarımızın çözümünü dilimizde aramaktadır. Kültürlerin özgün kimliğinin, içeriği taşıyan ve karşılıklı ilişkileri oluşturan dilde görülebileceğini belirtmektedir. Bunun için de kaynaklara yönelerek temel sorunlar üzerine düşünüp tartışmamız gerektiğinden söz etmektedir. Tarık Buğra'ya (1979:75) göre de, kültürü dilden ayrı düşünmek bu iki kavrama da aykırı düşer. Zira kültür ile dil iç içedir, kaderleri birdir. Birbirlerinin seviyelerini, zenginliklerini, soyluluklarını sınırlarlar. Dil, kültürü yetiştirir, kültür de onu geliştirir, millileştirir ve sağlamlaştırır. Bu ifadelerin yanı sıra Cemil Meriç (1986: 32) de daha geniş bir bakış açısıyla *"kültür, dünya üzerinde karşılaştığımız sıkıntılardan, problemlerden tek başımıza kurtulamayacağımızı anlayarak zekâmızı kullanmak demektir"* şeklinde bir değerlendirme yapmaktadır.

Milli kültürün yanı sıra çok daha önemli olan bir konu sosyolojik anlamda toplumların hafızası ölçeğinde belirtilen dil konusudur.

"Konfüçyüs'e sordular:

-Bir ülkeyi yönetmeye çağrılsaydınız, yapacağınız ilk iş ne olurdu?

Filozofun cevabı ise şöyle oldu:

-Hiç kuşkusuz, dili incelemekle işe başlardım. Dil düzensiz olursa, sözler düşünceyi iyi anlatamaz. Düşünce iyi anlatılmazsa, yapılması gereken şeyler doğru yapılamaz. Vazifeler, gereği gibi yapılmazsa, adetler ve kültür bozulur. Adetler ve kültür bozulursa, adalet yanlış yola

sapar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk, ne yapacağını, işin nereye varacağını bilmez. İşte bunun için hiçbir şey dil kadar önemli değildir" (Atatürk Kültür, 1990b: 47).

Milli benliğimizin en kutsal niteliği, dilimiz ve dil ekinimizdir. Geri kalmış ya da az gelişmiş ülkelerde, *"Millet ekmek parası derdindeyken, kültür de ne ola ki?"* diyenlerin sayısı nüfusun çoğunluğunu teşkil edebilir (Tanrıkorur, 2003: 346). Ancak unutulmamalıdır ki kültür, bireyi ve toplumu yansıtmaktadır. Türkçe ölürse Türk milleti de yok olur. O zaman ortada ekonomik açıdan kalkındırılacak bir millet de kalamaz. Zira mesele konuyu bütünsel olarak değerlendirebilmek, toplumsal kurumların içiçeliğini algılayabilmek, kültürün önemini ve ağırlığını bilebilmekten geçmektedir. Ercilasun (2013: 73) *"Türklerin sefaleti maddi yaramız ise, Türkçe'nin sefaleti de manevi yaramızdır. Bir millet iktisadi yoksulluktan ölmez, ama kültür yoksulluğundan ölür"* derken bu bütünselliğin yanısıra kültürün önemine ve vazgeçilemezliğine vurgu yapmaktadır.

"Bir milletin dili, o milletin adeta şah damarıdır. Varlık sebebidir. Bir milletin dili, yüzlerce yılın, binlerce yılın eseridir" (Bakiler, 2002: 85) ve bir dil yaşıyorsa, o millet dağılmamıştır. Çünkü dil, fertlerin milli bilinci, milli belleğidir. Ferdi ayakta tutan, yaşatan bilinci olduğu gibi milleti ayakta tutup yaşatan da milli bilinç demek olan milli dili (Hacıeminoğlu, 1975: 18) olup, bir dili yaşatan, her şeyden önce o dili konuşan insanların var olması ve varlıklarını devam ettirmeleridir (Elginkan Vakfı, 2013: 6). Bunun yanı sıra belirmek gerekir ki, bir milletin dili bozulursa kültüründe kriz başlar. Sanat, edebiyat ve fikir alanlarında çöküntüler, gerilemeler meydana gelir. Kitleler birbirlerinin anlamaz, birbirleriyle anlaşamaz hale düşerler. Bir milleti içten yıkmak için dilinde anarşi meydana getirmek ve böylece kültürünü çökertmek, ilk başvurulan hareketlerdir. Düşman propaganda ve çalışmasının başlıca hedefi budur. Millet bütünlüğünü parçalamak isteyen iç ve dış hasımlar önce dili yıkmaya, dili parçalamaya çalışırlar (Yücel, 1982: 65).

"Millet dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyettir" (Şen, 1995: 169). Görülüyor ki milletin teşekkülünde vatan birliğinin yanı-sıra dil, kültür ve ideal birliğinin de önemli bir rolü ve yeri vardır. Dil, insanların ortak kullandığı anlaşma aracı olarak millet varlığına kuvvetli bir aşama sunar. Bir milletin dili; tarihi ve sosyolojik gelişmelerle sağlanır (Feyzioğlu vd. , 1995: 135). Milleti birleştiren tarihsel-kültürel akışın nesillere aktarılmasını sağlayan dil adı

verilen varlık sahasıdır. Bir ülkede kültür ve ulus birliğini sağlayan, ulusları ulus yapan ve onların dünya görüşlerini yansıtan ancak o toplumun dili, o dilin sözcükleridir.

Atatürk, milli his ile dil arasındaki bağın çok kuvvetli olduğunu belirterek, dilin ulusal ve zengin olmasını, ulusal duygunun gelişmesinde başlıca etken olarak göstermiştir:

"Türk dili, dillerin en zenginlerindendir. Yeter ki bu dil, bilinçle işlensin. Ülkesini, yüksek bağımsızlığını korumasını bilen Türk Ulusu, dilini de yabancı dillerin boyunduruğundan kurtarmalıdır" (Özdemir, 1980: 11). Bu açıklamayla Atatürk, dil devriminin amacını ortaya koymaktadır. Yabancı dillerin etkisinde kalarak özleştirilmeye ihtiyaç duyulan dille yeni sözcük üretimi ve gelişmiş bir dil kurma hedeflenmektedir. Atatürk'ün ulusal duygu ile milli dil arasında kurmuş olduğu bağlantı aynı zamanda ana dil bilincinin anlaşılmasıyla da gerçekleşebilir. Bir milletin varlığı dil seviyesi, çağdaş metinlerde görülmüyorsa, bu kültürel seviye, genç beyinlere yerleşmemişse, böyle bir ülkede anadil şuurundan ve ulusal duygudan söz etmenin mümkün olmadığı belirtilmektedir (AKDTYK, 1988: 173). Nitekim Aksoy'a (1982: 20) göre de, dilin yabancı öğelerle dolu olması, bilginin, kültürün, düşüncenin yabancılaşması, yabancıya bağlı kalması, kişinin özgürlüğünü yitirmesi demektir.

Dil durmadan değişen, mevcudiyetlerinden nicesini yitirip nice yeni varlıklar edinen evrimli bir yapı olduğu için meydana getirilecek en yetkin eser bile kısa zamanda eskimekten ve yetersiz bir duruma düşmekten kendini kurtaramaz (Püsküllüoğlu, 1966: 30). Ancak konuyu farklı bir açıdan değerlendiren bir bilim adamı da, dili karmakarışık edilmiş bir millet, kendisini yaşatan manevi değerlerden yoksun kaldığı gibi, geleceğini yaratacak olan içtimai bir fikir düzenini de kuramaz. Böyle bir medeniyette aydın, derin ve ince bir ilim ve düşünce hayatı doğamaz (Kaplan, 1974, 158) ifadeleriyle daha bütünsel bir yorum yapmaya çalışmaktadır ve Türkiye Cumhuriyeti'nin tam bağımsızlık ilkesi ve milli kültür yaratma gayesi içerisinde önemli rol oynayan unsurlardan birisi de dildir (Öztürk, 2016: 222).

"Dil, herkesin kullandığı bir şeydir. Dilde yenilik herkesi rahatsız ve tedirgin eder. Zevkler isyan eder. Alışkanlıklar dayatır. Kanaatler bir türlü uzlaşamaz. Bu hal, işleri yüzünden görenlere "anarşi" korkusu verir. Dilde başlayan esaslı değişme hareketlerinin nesillerce sürmesi tabii olduğu fikrini kimse benimsemek istemez. Yazanlar "kalmamak" kaygısı içindedirler. Okuyanlar bugün anladıklarını yarın anlamamaktan öfkelidirler. Fakat bu alın

yazısıdır, yürür. Ve hiçbir kuvvet, ileriye doğru bir dil gelişmesini geriye çeviremez" (Atay, 1984: 472) söylemi aslında Türkiye'de yaşanan dille ilgili tartışmanın kültürel habitusunu da içermektedir.

Sürekli konuşulan ve bahsedilen "dil" bir soyutlama aslında. Herkesin, her topluluğun dili var ancak hepsi aynı değil. Bir topluluğun dili öbürününkinden ayrıdır (Püsküllüoğlu, 1966: 72) ve bu nedenle de *"Milliyetler, lisan ve milli hars ile ayrılır"* (Uyguner, 1999: 82). Yeryüzünde tek bir dil yoktur. Her milletin ayrı bir dili vardır. Dil, milli bir varlıktır (Acar, 1983: 19).

Dili kullanma biçimi bir milletin milli hassasiyetini gösteren ölçütlerden biridir. Fakat dil söz konusu olunca memleketimizde bir milli hassasiyetten dem vurmak imkânsızdır. Bu alandaki yoksulluğumuz sokaklarda, dairelerde, evlerde boy boy teşhir edilmektedir (Ercilasun, 2013: 71). Dil, kültürü yansıtır ve onun için bir ayna işlevi taşır. Geçmiş yıllar Anadolu'sunun dünya görüşü Yunus'un ilâhilerinde, Türk Halkının bayrakta sembolleşen vatan sevgisi Mehmet Akif'in İstiklal Marşı'nda, milli mücadele ruhu Mehmet Emin'in şiirlerinde, Hüseyin Rahmi ve Ahmet Hamdi'nin romanlarında, Anadolu halkının yaşayışları Yakup Kadri'nin eserlerinde sergilenmiş ve ebedileştirilmiştir (Korkmaz, 1995: 674). Ortak milli kültür değerleri yaratarak nesilleri birbirine bağlayan, milli birlik ve bütünlüğün pekiştirilmesinde en büyük rolü oynayan araç dildir.

Bir ulusun arı dilinin çok zengin olması demek, kültürünün de zengin olması demektir. Kültürün temeli bilim ve güzel sanatlardır (TDK, 1979: 10). Resim, yazı, müzik, tiyatro, mimari gibi güzel sanatlar bakımından varlıklı olmak dili besler, geliştirir. *"Kültür dili milletlerarasıdır"* (Safa, 1976: 266). Gerçek bir ulusun dili yalnız bir aydınlar azınlığının değil, bütün ulusun malı olan, bütün bir ulus tarafından kolaylıkla kullanılıp anlaşılabilen dildir. Bu aynı zamanda müstakil bir dil demektir (Ataman, 1981: 32-33). Buna bağlı olarak Banguoğlu (1987: 331) da, *"dil kanunları tabiat kanunlarıdır ve kendiliklerinden hüküm sürerler. Biz onlara farkında olmaksızın uyarız. Ama onların bozulduğu yerde kendimizce tepki duyar, rahatsız oluruz. Buna ana dili duygusu deriz ki (Türkçe için) bize özgüdür. Her dilin sahibi böyle bir duygu taşır"* sözleriyle hem sürecin işlerliğine hem de dillerin kendine özgeliğine vurgu yapmaktadır.

"Dilin en önemli yönü de toplum içindeki ilişkileri düzenleyici olmasıdır. Özellikle çağımızın ilerlemiş toplumlarında, gerek bireylerde kamu kuruluşlarının kendi aralarındaki,

gerekse ülke yönetimi ile yurttaşlar arasındaki ilişkilerinin özgür demokratik bir biçimde sürdürülebilmesi, dilin bu yönüyle yakından ilgilidir. Bu açıdan Türk Dil Devrimi'nde, Cumhuriyet'in kuruluşuyla Türkiye'de yerleşen yeni devlet anlayışının, halkçı bir yönetimde yurttaşlara sunulan aydınlatıcı eğitim düzenlemelerinin bir parçası olarak görülmesi gerekir" (Göktürk, 2002: 207). Buna bağlı olarak bilinmelidir ki dil, bir toplumun az gelişmişlikten kurtulup kalkınmasıyla, ileri ve gelişmiş bir dil haline gelmesi birbirine bağlı ve birlikte yürüyen bir süreçtir (Ataman, 1981: 38) ki bu tespit daha önce bahsedilen sosyolojik bütünselliği de işaretlemektedir.

Safa (1976: 277), yazılı ve sözlü kültür ayrımından yola çıkarak kalıcı olanın dile dayalı olarak inşâ edilen yazılı kültür olduğunu söylemekte, kültür ve uygarlık sözlü değil, yazılıdır. *"Kelâm ve ses gider, yazı ve kaîde kalır"* düşüncesiyle dilin ve yazılı kültürün toplumsal hayattaki yerini belirtmektedir. Püsküllüğüoğlu (1966: 84) ise uygarlık ve dil değiştirme ikileminden yola çıkarak farklı açılım sergilemektedir ki, zaten tartışmada burada yoğunlaşmaktadır. Zira ona göre dil, bir uygarlık olayıdır. Bir uygarlığın kurduğu dil, başka bir uygarlığın düşündüklerini söyleyemez, onu söylemeye yetmez. Bir ulus uygarlığını değiştirdi mi dilini de değiştirmek zorundadır. Burada sözü edilen uygarlık ve dil tercihleri konusunda Ataç da dilin bir uygarlık işi olduğundan söz ederken batı uygarlığı benimseniyorsa, Arapça ve Farsçadan uzaklaşılması gerektiğinden söz etmektedir.

Buradaki uygarlık ve dil değiştirme meselesine farklı bakanlardan bir yazar olan Akün (1982: 25) konunun bir dil ve kültür meselesi olmaktan çıkıp siyasal alana kaydığını iddia etmektedir: "*Türkiye'de bugün dil meselesi dünyanın her tarafından farklı olarak bir kültür meselesi, kendisi içinde bir mevzu olmaktan çıkmış, tamamıyla siyasi mahiyet ve hüviyete dökülmüştür*" oysa, bir millet için dil, devletin kendisinden, bayrağından ve parasından çok daha önemli bir unsurdur (Tanrıkorur, 2003: 324). Buradan yola çıkarak ifade etmek gerekir ki dil, milliyetin ve milli varlığın en önemli unsuru, milli birlik ve bütünlüğün en büyük ümidi olduğu gibi, her türlü bilginin de temel taşıdır. İnsanı bir millete ve milliyete bağlayan dil olduğu gibi, öğrenme ve düşünmeyi sağlayan da dildir. İnsan kelimelerle (dille) düşünmektedir (Timurtaş, 1980: 222).

Meriç (1980: 453), *"Dile saygı, düşünmeye saygıdır. Dilsiz toplum olmaz"* şeklinde dille toplum arasındaki ilişkiyle ilgili düşüncesini ifade ederken Yücel'in (1982: 17) tespitine göre Benveniste de *"toplumu dilden, dili toplumdan ayrı düşünemeyiz"* ifadesini

kullanmaktadır. Çünkü dil, düşüncenin ifade aracıdır ve mefhumların zihinde kurulması koşuluna bağlıdır ve en büyük hatalarımızdan biri, dil davasını düşünce davasından ayrı bir mesele gibi ele almak olmuştur (Safa, 1976:151-152). Zira dil ve düşünce arasında sıkı bir ilişki mevcuttur. Nasıl düşünce dili, dil de düşünceyi geliştiriyorsa ulusçuluk duygusu ile dil de karşılıklı olarak birbirlerini etkiler. Atatürk dil konusunda aydınlara düşen görevin batı kökenli sözcükleri Türkçeye direk aktarmadan, Türkçe karşılıklarını bulmaya yönelik çalışmalardan olması gerektiğini çeşitli sözlerinde ifade etmiştir. Atatürk'e göre fikriyat alanındaki düşüncenin zenginliği dille temellendirilebilecektir çünkü düşünce zenginliği dilin geniş bir havzaya sahip olması ile mümkündür ve ne kadar zengin bir dil yapınız varsa o denli düşünce alanınız da geniş olacaktır. Dil ve düşüncenin birbirini desteklediği düşünüldüğünde kullanılan dilin de anlaşılabilir olması gerekmektedir.

Konuya siyasal değil de gerektiği gibi filolojik ve lengüistik açıdan bakmaya çalışan çok az sayıdaki kişilerden biri de akademisyen Bozkurt Güvenç'tir (1979: 70) ki, bu da onun özellikle kültürel antropoloji ile yakınlığından kaynaklanmaktadır. Güvenç'e göre, her sosyal/kültürel sistemde kişiler ve kurumlar arası ilişkiler dille kurulur, dille mümkün olur. Lengüistik giderek antropolojinin bir dalı haline gelmektedir. Lengüistler dilleri onların yapılarını ve yapısal değişmelerini inceleyerek mukayeseli sistem araştırmaları yaparlar.

Atatürk'ün Güneş-Dil Teorisini benimsemiş olduğu dönem içerisinde Avrupa'da tanınmış Sümer ve Eti Dili yetkilileri, profesörler Ankara'ya çağırılarak, kendilerine Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde görevler verildi. Dünyanın en eski uygar ulusu Sümerlerin dilinin Türkçe ile yakınlığının araştırılması amaçlandı. Türklerin sanıldığı gibi, köksüz, göçebe, medeniyetsiz, barbar olmadığını dünyaya ispat etmek, gelecek Türk kuşaklarına gerçeği göstermek, güven vermek, güçlerine güç katmak hedeflendi (Hatiboğlu, 1981: 48-49).

Ancak, Güneş-Dil Teorisinin daha sonraları gündemden düşmesine karşılık dil meselesi tartışılmaya devam etmiştir.

Nitekim Ahmet Bican Ercilasun'a (2013: 73) göre, bir millet kültürü olmadan yaşayamayacaktır ve kültürün kaynaklarını da dilde aramak ve bulmak gerekmektedir. Zira, insanın dili olmasaydı irfan varlığı sürekli olup devam edemezdi; insanın dili

tükenseydi, kültür varlığı bir ören yerine dönerdi. Yaşayan kültürleri canlı tutan, ayakta tutan dildir. İşte bu bağlamda dil kuşkusuz çok önemlidir. Dil ile kültür, birbirleriyle uyumlu olarak bir değişim gösteriyorsa büyük sorunlar çıkmaz ve değişmeler hissedilmez Ancak, biri değişim geçirdiği halde öteki değişmiyorsa ya da değiştiği halde ötekinin değişmesi engelleniyorsa, iletişim aksar, yakınmalar, suçlamalar başlar. Türk Dil Devrimi bu genel kalıba uygun olarak yaşanmıştır ve yaşanmaktadır (Güvenç, 2008: 264).

Kültür zamanla kendini yeniler. Değişim ve gelişim gösterir. Kültür değişirken, dilimizi olduğu gibi muhafaza etmek mümkün değildir. Dil bozulmak zorunda değil, ama değişmek ve bu değişimi gerçekleştirmek zorundadır (Güvenç, 1985:141-142).

Burada asıl tartışma konusu dile müdahalede düğümlenmektedir. Çongur (1967: 107) 'a göre dile müdahale önemlidir. *"Dil, doğal ve toplumsal bütün olaylar gibi 'müdahale' ile biçim alır."* Buna karşı değişimin kaçınılmazlığını, ama müdahalenin yanlışlığını belirten yazarlar da bulunmaktadır. Yetiş (2005: 8), *"milli dil her zaman aynı kalmaz, değişir. Ancak bu varyasyon dışarıdan bir müdahale ile değil, kendiliğinden gerçekleşir. Zoraki değil, kendi konularıyla, kanunlarıyla oluşur"* ifadesiyle dile müdahalenin yanlışlığından söz etmekte ve değişimin kendiliğinden gerçekleşeceğini vurgulamaktadır. Dildeki değişimler sadece kelimelerin dış yapısı ile ilgili değildir. Kelime mevcudu ve kelimelerin olgularla ilişkisi de değişime uğramaktadır (Ülkü, 1985: 93) ve bu nedenle Banguoğlu'na (1987: 185) göre, dilin gelişmesine yol açmak için ilk önce onun doğal akış doğrultularını görmek, kendiliğinden ortaya koyduğu kabiliyet ve olanaklarını ele almak lâzımdır.

Mümtaz Turhan (1980: 279) da değişimin kaçınılmazlığını vurgularken, lisan canlı bir mefhum olduğu için, zamana ve mekâna bağlı kullanılan kelimeler de değişecektir. Kimi yok olacak, kimilerinin yerine yenisi eklenecektir. Bu edebi ilmin kendiliğinden olması gerektiğinden söz ediliyor. Bir milletin aldığı yabancı unsurlar, onun kültürünü nasıl zenginleştirip, geliştiriyorsa ve artık onun ayrılmaz parçası haline geliyorsa, bunları karşılayan kelimeler de dilini aynı biçimde zenginleştirmekte ve geliştirmektedir, ifadeleriyle konuya anlaşılabilirlik kazandırmaktadır. Çünkü bir ulusun dilinin çok zengin olması, kültürünün de zengin olduğunu gösterir (Ertem, 1991: 370). Ne var ki, dili sınırsız bir şekilde yabancı sarmalına terk etmek de bir milli varlık

tehlikesi doğurur (Safa, 1976: 265). Zira bilindiği gibi *"Bir dil, artık konuşanı kalmamışsa ölü kabul edilir"* (Crystal, 2010: 24)

Bu tartışmaların yanı sıra sosyolojik bütünsellikten hareketle konuya dinsel ifadelerin de dâhil edildiği görülmektedir. Kişilerin sosyal kimlikleri, konuştukları dil ve ait oldukları kültür çevresi arasında sıkı bir ilişki vardır. Çünkü sosyal kimliği oluşturan unsurlardan birisi dil, diğeri ise dindir. Ünal'ın (1999: 75-76) tespitine göre Cemil Meriç de milli benliğin iki ana unsur olan dil ve dinden bir araya geldiğini ifade eder. Bunlar gidince toplum ve kimlik diye bir şeyin kalmayacağını belirtir. Bir milleti ayakta tutan iki temel unsur vardır: dil ve din. Dünya tarihinde dilini ve dinini kaybetmiş bir toplumun ayakta kalabildiğine dair tek bir örnek gösterilemez.

1930'da *"Türk Dili İçin"* adlı bir eser yazan Sadri Maksudi Arsal, bu eserin başında "dili değiştirme" sorunu ile "dili düzeltme" işinin ayrı olduğunu söylemekte konuyu farklı bir bağlamda ele almaktadır. Nitekim Atatürk bu eseri beğenerek, düşüncesini küçük bir yazı ile bildirmiştir. Atatürk'ün bu beğeniye karşılık vermek istemesi ve metin hazırlaması, yabancı kelimelere karşılık bulma işinin hızlanmasının nedeni olarak görülmüştür (Levend, 1972: 408).

Özdemir'in (1973a: 273) tespitine göre Faruk Timurtaş da "Dil Meselesi" yazısında dilimizin henüz bir "etimoloji sözlüğü" nün olmayışını vurgulamıştır. Kelimelerin hangi dilden geldiğini, kökenlerinin ne olduğunu pek fazla bilen kimse yoktur. Bazı kelimelerin kökeni ise hiç bilinememektedir. Bir etimoloji sözlüğüne bile sahip değilken *"şu kelime Türkçedir, şu değildir"* şeklinde davranmak ve bu arada bilgisizlik dolayısıyla Türk kelimeleri de dilden atmak, son derece yanlış bir iştir. Yazı dili, konuşma dilinden uzak olmalıdır. Böyle bir dil, yapma bir vaziyet alır. Jargon olmaktan öteye gidemez. Yaşayan dil meselesinde ise Faruk Timurtaş, yaşayan dili belirli bir zümreye ait görmeyip, bütün milletin konuştuğu, bilip kullandığı kelimelerden meydana gelen ortak ve canlı dil olarak tanımlar. Dili sadeleştirmenin ise bir sınırı olmalıdır. *"Türkçe, Türk milletinin konuştuğu dildir; Türk halkının bildiği anladığı her kelime Türkçedir."*

Fındıkoğlu, *"Lisan, milli vahdettin ve harsi azametin ayinesidir"* sözüyle kültürün nesilden nesle aktarılarak devamlı olmasını, milli vahdaniyet ve tamamiyet sağlaması ile milli kültürün işlenip geliştirilmesi açısından işlevlerini dikkate alarak dili bir sosyal

kurum olarak çalışır (Göngör, 1991: 62) demektedir. Çünkü dil, milli vahdeti var edecek faktörlerin en başında bulunur (Yetiş, 2005: 8). Ancak bütün bu tespitlere karşılık şunu ifade etmek gerekir ki *"Lügâtımız, imlâmız, sarfımız, nahvimiz hâlâ düzenlenmiş değildir. Türkçenin sarf ve nahvinin olmayışını, imlâsının bile hâlâ düzenli gösterilmediğini eleştirir. Türkçenin sözlüğü yoktur. Oysaki komşularımızın dilleri Avrupa'nın kültürünü ifade edecek olgunluktadır"* (Meriç, 1986: 128-131) ifadeleriyle yapılacak daha âcil işlerin varolduğuna işaret etmektedir.

Bir dilin işlenip işlenmemesini o dilin yoksul ya da zengin oluşuna bağlayarak açıklayan kişi Nurullah Ataç olmuştur (Özdemir, 1973a: 111). Halit Ziya Uşaklıgil ise dil konusunda evrimci değil, devrimci olunması gerektiğini söylemektedir. Ona göre, Arapça ve Farsça dilimizin varlığını, yaratıcılığını tahakküm altında tuttuğu için, onları dilimizin yapısından atmak mecburiyetindeyiz ve bunu atacak el, düşman donanmasını Boğaz'ın mavi sularından tutup atan eldir. Düşman sürülerini topraklarımızdan sürüp çıkaran, ulusunun kültür ve modernleşme yeteneklerini geliştiren eldir (Çiller, 1965: 264).

3. 1. 3. Gramer İhtilâfı - Terbiye Hasadı[11]

Tanzimat'a kadar kullanılan dil Arapça- Farsça bileşenlerden oluşmaktaydı. Tanzimat ve II. Meşrutiyetle dilde sadeleşme arzusu baş gösterse de istenilen seviyeye ulaştırılamamıştır. Dilin, Cumhuriyet Döneminde hedeflenilen seviyeye getirmesi ve devletin egemenlik sembollerinden birini oluşturması için dilbilgisi kurallarındaki anlaşmazlığın ve uyuşmazlığın giderilmesi gerekli görülüyordu. Bu gayeden hareketle birçok toplumsal kurumda dönüşüm gerçekleştirilerek, bu değişim hasad olarak nitelendirilmiştir.

Yazı dilimizde Meşrutiyet Döneminde başlayan dil inkılâbı aynı yönde ve birbirinin devamı gibi görünen bir hareket olmakla birlikte mahiyetçe ayrılırlar. Önceki bir millileşme ve halka yaklaşma atılımıdır. Hızlı bir yön değiştirme şeklindedir, ama organik sürekli bir gelişmenin sadece başlangıcıdır. Türkçülerin temsil ettikleri milliyetçi çağdaş ve İslâm kültür çevresine bağlı bir millet olma idealine uygun bir anlayışın ürünüdür. Dilde Ziya Gökalp'in çizdiği programa göre davranılır. Bunda

---

[11] Peyami Safa, *Osmanlıca Türkçe Uydurmaca*, İstanbul, 1976: 309

tasfiyecilik yoktur. Türkçeleşmiş Türkçedir. Ancak her kavram yerinde doğru, güzel ve yeni Türkçe kelimelere açıktır. İkincisi kayıtsız şartsız Batılılaşma ve Doğu ile her türlü köprüleri atma anlayışının hâkim olduğu bir umumi tasfiye hareketinin bir parçasıdır. Doğudan gelmiş her kelimeye düşman, Batı'dan gelmekte olanlara açık bir harekettir (Banguoğlu, 1984:145). Türk düşüncesinin, dejenere olan Doğu kültür alanını terk ederek Batı'ya yönelmesi; Türk toplumunun güçlü devrimlerle, her türlü gelişmeyi engelleyici geleneksel düzenin kalıplarını yıkarak yeni bir aşamaya ulaşması, kelime sisteminde de devrimsel yenilenmelere yol açacak ve bu alanda da yeni bir aşamaya ulaşması, yeni bir senkronize düzleme geçilmesi sonucunu verecektir (Vardar, 2001: 24).

Dillerin en kolay değişen bölümü söz dağarcığıdır. Bir yandan iç gelişmeler, bir yandan da yabancı etkiler sonunda dillerin söz dağarcığı sürekli olarak değişir ve gelişir. Ancak dilimizde Arapça ve Farsça alıntıların çok arttığı bir çağda bile gramer kurallarımız bozulmamıştır (AKDTYK, 1990c: 52). Mustafa Baydar, Osmanlıcanın sözcük ve gramer kurallarının karması olduğundan, aydınların bütün enerjisini o dillerin sözcük, gramer ve sözdizimi öğrenmekle geçtiğini belirtmiştir. Bu durumda dilin araç olmaktan çıkıp amaç haline geldiği, bütün bir ömrün dil öğrenmeyle geçtiğini belirtmiştir.

Dilde yapılan bu radikal değişikliği farklı bir şekilde yorumlayanlar da vardır. Buna göre, Cumhuriyet'in kuruluş ve yerleşme yılları olan 20'ler ve 30'lar hiçbir ülkenin ve ulusun tarihinde görülmemiş ölçüde "trajik bir yırtılma" söz konusudur. Bir başka ifade tarzıyla, böylesi bir "rupture/yırtılma/kopuş" tarihte hiçbir insan kümesinin, halkıyla aydınıyla başına gelmemiştir. Gerçekleştirilen "inkılâplar", yazıyı, giyim-kuşamı, insanların kültürünü, göreneklerini kısacası kültürünü ve en önemlisi "kolektif belleği" ve kimliğini değiştirmeye zorlayacak kadar katı ve radikaldir (Şen, 1995: 441).

Dil konusunda alınan ve diğer toplumsal alanlarda da etkisini sürdüren bu dönüşümü eleştiren Kartal (1973: 273), konunun Atatürk öncesi ve sonrasına da dikkat çekmektedir. Ona göre *"Dil işi, ilgili ilim adamlarına göre 1930'lara kadar tabii seyrini takip ederken birden bir değişme yaşandı: Radikal bir dil devletçiliği(1930-1936). Bundan sonra iki sene kadar bir duraklama(1936-1938). Buna güneş devri deniyor ve Atatürk'ün bir önemli teorisine bağlanıyor. Sonra bir radikalizm daha: 1938-1948 devri."* Burada yazar, Aksoy'a (1975: 68) göre Atatürk sonrası döneme de vurgu yapmakta ve İnönü dönemine işaret

etmektedir. Zira Dil devrimi, 1932-50 arasında hükümetçe desteklenmiş, 1950-60 arasında bu desteğini yitirmiştir. 60'dan sonraki dönemde ise zaman zaman destek görmüş, zaman zaman yenilmiştir. 1932-50 yılları arasında Dil Kurumu Cumhuriyet Halk Partisi'nin desteğine sahipti. Atatürk'ten sonra İsmet İnönü de kuruma olan desteği devam ettirmiştir.

Bu uygulamaların özellikle 1930'lu yıllarda Batı'nın da etkisiyle şovenizm halini alarak dil ve tarih çalışmalarını yönlendirdiği de düşünülmektedir. Bu nedenle Türk tarihi, kritik bir tarih felsefesinden yoksun bir yöntemle ele alınmış ve dogmatik teoriler ortaya konulmuştur. Modern Türkiye'nin anlaşılması için asıl araştırılması gereken Osmanlı İmparatorluğu iken, çalışmalar daha çok tarihin ilk devrelerine yöneltilmiş ve sonuçta da milli gururun tatmini ve bazı kompLekslerin yenilmesi yönünden dahi başarılı olunamamıştır (Naci, 1984: 110).

Nitekim estirilen bu radikal rüzgâr gereği, Banguoğlu'nun (1990: 54) tespitlerine göre, Osmanlıca kelimelere karşı savaş açılarak, tabir caizse umumi taarruz emri verilmiş ve lügâtımızın en azından yarısı boşaltılmıştır. Ancak bu boşluğun nasıl doldurulacağı bilinemediğinden, bu defa da Öz Türkçeleştirme söylemi gündeme getirildi. Türkçe olduğu ileri sürülerek birçok kelime üretildi ve kullanıma sokulmuştur.

Bu tür yorumlara muhalif olan Özdemir'e (1980: 52) göre, özellikle Temmuz 1934'te çıkan soyadı kanunu 1935 yılında yürürlüğe girerek, dilimize binlerce Öz Türkçe soyadı kazandırılmıştır. Ona göre Soyadı yasasıyla dil devriminin gelişimi bir ivme kazanmıştır. Çünkü alınacak soyadlarının Türkçe olması gerekiyordu. *"Nitekim bu kanunun etkisiyle, eski aile adlarındaki yabancı sözcükler olarak ifade edilen "zâde"ler atılmıştır"* (Hatiboğlu, 1981: 44).

Dil devrimi gereği olarak Atatürk 18 Temmuz 1932'de ezanın Türkçe okunması için emir yayınlandı. Buna dayalı olarak Arapçanın Türkçe üzerindeki etkisinin sınırlandırılması adına ezan Türkçeleştirildi, Kuran Türkçeye çevrildi. Ocak 1932'de ezan, dualar ve hutbeler Türkçe okutularak İslâmi ritüelle ilgili dilin Türkçeleştirilmesi çalışmaları başlatıldı (Öztürk, 2016: 224). Yine bu dönemlerde Atatürk tarafından 7 Şubat 1933 tarihinde Balıkesir'de halka hitaben yapılan konuşma ve Şükrü Saraçoğlu tarafından 25 Şubat 1934 tarihinde mecliste yapılan konuşma, Şavkay'a (2002: 100) göre Türk kültür yaşamından İslâm'ın bütün izlerini silmenin amaçlandığını

göstermektedir. Tevhidi Tedrisat Yasası ve Ezanın Arapçadan Türkçeye çevrilmesi, "İslâm'ın kökünü kazıma çabalarının" yalnızca iki örneği olarak ifade edilmektedir.

Toplumsal alandaki bu dönüşüm çalışmalarının yanı sıra dilde de çalışmalar devam ediyor, Türk dilinin gelişmesi için bütün olanaklara başvuruluyor, eski yapıtlar taranıyor, lehçelere uzanma deneniyordu. Anadolu ağızlarındaki sözcükler, yazı diline geçiriliyor ve yeni sözcükler, terimler üretiliyordu. Atatürk, bu yolda da en güzel örnekleri kendisi veriyordu. Bu süreçte Atatürk, dil devriminin ilerlemesi ve yerleşmesi amacıyla Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesini 9 Ocak 1936'da Ankara Halkevlerinde düzenlenen bir törenle açtı. Bilim yönünden araştırmaların güçlendirilmesi gerekiyordu. Bu nedenle Atatürk dilin kökeni sorunlarında, tarih-dil bağlantısını kurarak, her iki bilim dalının da birbirine yardımcı olmasını amaçlayarak Dil-Tarih-Coğrafya Fakültesini kurdu. Fakültede birçok dile, dil araştırmalarına yer verilerek dilin gelişimi desteklendi (Hatiboğlu, 1981: 38-48). Nitekim, Korkmaz'ın (1992: 283) tespitine göre 26 Eylül 1938'de Atatürk, Afet İnan'a: *"Bizim milliyetçiliğimizin esası dil birliğimizin korunmasıyla mümkün olacaktır"* derken milliyetçilik ve dil ilişkisinin öneminden ve buna vermiş olduğu değerden söz etmektedir.

Bu çalışmalara karşılık Atatürk'ün bir süre sonra konuya daha farklı baktığını ve yeni bir yol haritası tasarladığını iddia edenler de bulunmaktadır. Nitekim, daha sonraki süreçte Atatürk'ün 1932-35 yıllarındaki dile karşı tutumu hakkında onun yakınında bulunmuş bazı kalem sahipleri; Falih Rıfkı, Yakup Kadri, Ahmet Cevat Emre hatıralarında bilgiler vermişler ve baştan beri bu işe inanmadıklarını da saklamamışlardır (Banguoğlu, 1984: 39).

Atatürk'ten sonraki süreçte, Ankara Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde 7 Temmuz 1941 Pazartesi günü saat 11'de maarif vekilinin başkanlığı altında Gramer komisyonu, ilk toplantısını gerçekleştirdi. İleride yazdırılacak okul gramerinin öğretim bakımından gerekli esaslarını hazırlamak amaçlandı. İmlâ meselesi de bu esaslara göre değerlendirilecekti (Safa, 1976: 83).

1945'li yıllara gelindiğinde ise Türk Dil Kurumunun yardımıyla ve İnönü'nün teşvikiyle Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na, "Anayasa" adı verilerek dili %70 özleştirilmiştir. Ancak 1952'de millet meclisinde Fuat Köprülü ile Halide Edip'in de imzasını taşıyan bir önerge üzerine Anayasa'nın dili 1924 Teşkilat-ı Esasiye

Kanunu'nun diline çevrilince öğretim, yasa hukuk diline girmiş yüzlerce Türkçe sözcük ve binlerce terim, metinlerden çıkarılmıştır (Salihoğlu, 1966: 74). Tahsin Banguoğlu, 1949 tarihinde dönemin eğitim bakanı ve Türk Dil Kurumu'nun başkanı olarak akademik bir heyet oluşturdu. Bu heyet ile kurumda dil bilgisinin ve estetiğinin korunması amaçlandı ancak Türk Dil Kurumu'nun heyeti kayıtsızlığa terk ettiğinden söz edilmiştir. 1950'lerden sonra özellikle anayasa dilinin de Türkçeleşmesiyle dil devrimine saldırılar daha da arttı. 1952'de "yaşayan dil" aldatmacasıyla anayasa kaldırılmış, Teşkilat-ı Esasiye adı ve metni geri getirilmiştir (Aksoy, 1982: 21). Anayasa dilinin Türkçeleştirilmesiyle devlet-halk arasındaki dil ayrımı son buldu. Resmi dil Türkçeleştirildi. 1950'den sonra Demokrat Parti dönemiyle TBMM'de Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'na dönülmesi tartışılıyordu. 1960 devrimi neticesinde ise yeni anayasa kabul edilmiştir. 1961 anayasasını yeniden Türkçeleştirilirken, 1945 ve Teşkilatı Esasiye karışımı bir dil kullanılmıştır.

Anayasanın dili ekseninde sürdürülen bu tartışmalar daha sonra da devam etmiştir. *Ufuklar*'ın Şubat sayısında Orhan Burian "Kanun Dili Kimin İşi?" adlı yazısında 1945 Anayasa dilinin bırakılıp 1926 Teşkilat-ı Esasiye diline dönülmesinden memnun olmadığını dile getirmiştir. Bunun ne kadar tehlikeli bir iş olduğunu anlatmıştır. Burian'a göre dil davasında üç taraf vardır: Dili bütün yabancı kelimelerden temizleme taraflısı Öz Türkçeciler; günün okur-yazarının konuşma dilinde ölçüsünü arayan mutediller; Acem medeniyetine bağlı kalmak uğruna o dillerde de bağımızı tazelemek isteyen muhafazakârlar (Ataç, 1980: 111-112). Bu eleştirilere karşı yapılan pratiklerin, dil ve düşünce dünyasında anlaşamama ve kültürel kopukluk olduğunu ileri sürenler de bulunmaktadır. Nitekim Kartal, uygulamaları gerçekleştirenlerin *"Dili bozmak, toplumsal bünyeyi sarsmak, dil birliğini dağıtmak ve ana ile evlâdın anlaşamayacak kadar lisanlarını karıştırmak için aslı Türkçe olan kelimeleri dahi değiştirmekten kendilerini alamadıklarını"* (Kartal, 1973: 62) iddia etmektedir.

Dil Kurumunun çalışmaları ve yöneltilen eleştiriler önceki bölümde açıklanmaya çalışılmıştır. Bilindiği gibi sadeleştirme mevzuunda başat aktör Dil Kurumudur. 1950'li yıllara gelindiğinde ise TBMM'de Milli Eğitim Bütçesi görüşülürken DP Hükümeti, Dil Kurumu'na her yıl devlet bütçesinden yapılmakta olan yardımı kesmiştir: *"Dil kurumun ilmi kimliğini yitirdiği, siyasi amaçlara âlet olduğu ve faaliyeti dili berbat etmek olduğu"* (Levend, 1972: 486) gerekçe gösterilmiştir.

Türkiye'nin toplumsal hayatında siyasal değişim dönemi olan 1950-1960 süreci Türk Silahlı Kuvvetlerinin 27 Mayıs 1960'ta hükûmete son vermesi ve yönetime el koyması sonrası bu tür tartışmalar tekrar başlatıldı. Askeri darbenin gerekçeleri üç ana temele dayandırılıyordu. Bu gerekçelerden biride Demokrat Parti'nin Atatürk devrimlerinden ödünler vermesi olarak ileri sürülmüştür (Kongar, 2004: 155-156). Buradan hareketle 1960 devrimiyle gelen iktidar, dilde ilericiliği benimsemiş, yeni Anayasa, hukuk dilinde de özleşmenin güzel örneklerini vermiştir. Hükümet programının tümcesini de *"Türkçemizin iki ayrı dil haline gelmesine yol açan aşırılıklardan ve ilim dışı zorlamalardan kaçınmak"* olarak ifade etmiştir (Aksoy, 1982: 21- 24). Yeni dönemdeki bu uygulamaların doğru olduğunu iddia edenlerden biri de Salihoğlu'dur. Yapılan askeri darbeyi bir devrim olarak yorumlamış ve *"27 Mayıs devrimi, Öz Türkçe akımı üzerindeki baskılara da son veren bir devrim olmuştur. Türkçe, bu devrimden sonra devletin koruduğu bir gelişme özgürlüğüne sahip olmuştur. Birçok Türkçe hukuk terimleri, sözcükler, hem yeni anayasamızda hem devlet planında geniş ölçüde yer alabilmiştir. Devlet radyosunun dili elden geldiğince özleştirilmiş, günlük gazeteler, dergiler her zamandan daha çok Öz Türkçe sözcüklere yer verir olmuştur"* (Salihoğlu, 1966: 76) ifadeleriyle de 1950-1960 döneminin yanlış uygulamalar yaptığını zımnen belirmektedir.

Devlet yönetimini geçici bir süre için eline alan Türk Silahlı Kuvvetleri, kendi içinden çıkardığı "Milli Birlik Komitesi" aracılığıyla Dil devriminin yürümesine yardımcı olmuş ve radyo yayınlarındaki dili iyice özleştirilmiştir. Milli birlik yönetimi döneminde kurucu meclis görevine başladıktan sonra, önceden seçilmiş olan bir bilim kurulunun hazırladığı Anayasa üzerinde görüşme yapılırken, anayasa dilinin Türkçe olmasına elden geldiğince özen gösterilmiş; Milli birlik komitesinin üyeleri, yargı organları, devlet örgütleri, radyolar, kurumlar, basın, dilin özleşmesine özen göstermeye başlamışlardır. Türk Dil Kurumu da inançlı ve hızlı bir çalışma ortamı bulmuş olmanın mutluluğu içinde bu özen duygusunu geliştirmeye daha büyük bir çaba harcamıştır (TDK, 1972: 103-106).

Ocak 1961'de tüm bakanlıklara Türkçe karşılığı olan herhangi yabancı bir kelimenin kullanılamayacağını gösteren bir genelge gönderildi. Aksoy'un (1982: 156) tespitine göre Yakup Kadri Karaosmanoğlu, 1962'de radyoda yaptığı bir konuşmada şunları söylemişti: *"Atatürk'ün yaptığı devrimler içinde, bence en başarı ile yürüyen, dil devrimidir. Çünkü dil, aydının tek ifade âletidir. Halka temasını sağlayan tek vasıtadır. Onun için dil daha büyük bir hızla ilerlemiş bulunuyor ve bugün okuduğum kitaplarda, benim aldığım*

terbiyenin müsaade edemeyeceği kadar büyük bir gelişme olmuştur." Darbe sonrası Cumhurbaşkanı olan Cemal Gürsel de dil devriminin 30.yıldönümü dolayısıyla Dil Kurumuna gönderdiği 10 Eylül 1962 tarihli yazısıyla dil kurumunun büyük işler başardığı ancak tüm sorumluluğun kuruma yüklenmemesi gerekliliğini belirtmiştir. Dilin özleştirilmesi sorumluluğunun kurumla birlikte aydın, yazar, kurum ve kurultaylarla herkeste olduğudur. İçişleri Bakanlığı da resmi yazılarında davayı desteklediğini belirtmiştir.

Daha sonra yaşanan 12 Eylül darbesi aynı konunun tekrar tartışılmasını ve tarafların karşılıklı yorumlarını gündeme taşımıştır. 17.08.1983 tarihinde yayımlanarak yürürlüğe giren 2876 sayılı, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Kanunu'nun 36. Maddesine göre Türk Dil Kurumunun amacı: "*Türk Dilinin öz güzelliğini ve zenginliğini meydana çıkarmak, onu yeryüzü dilleri arasında değerine yaraşır yüksekliğe eriştirmektir"* (Gülsevin ve Boz, 2006:14). Bu tespite karşı konuyu karşıt bir bakış açısı ile değerlendirerek *"12 Eylül 1980 askeri darbesi ile dil devrimi ve onun temsilcisi Türk Dil Kurumu'nun yaşamında yeni bir evre başlamıştır. Bu dönemde Türk Dil Kurumu'nun özerkliğine son verilmiştir"* (Bozkurt, 1991: 9) söylemleri de yapılmıştır.

Oluşturulan yeni kanunla Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumunun idare heyeti tamamen değiştirildi. 1985 yılında ise Türk Dil Kurumunun bazı üyeleri "Dil Derneği" ni kurdular. Eski çalışmaları bu dernekte devam ettirmek istediler.

3. 1. 3. 1. Sadeleşme Düğümü[12]

Dil inkılâbının amacı Türk Dilinin sadeleştirilmesi demektir. Milliyetçilik esasına bağlı olarak gerçekleştirilen sadeleşme hareketi, 1930'lu yıllardan sonra daha sistemli bir biçimde gelişim göstermiştir. Dilin sadeleştirilmesinden anlaşılan ise yazı dili ile konuşma dili arasında oluşmuş bulunan farkı kaldırmak ve iki yazı dilini birleştirmek esasına dayanmaktadır. Konuşma ve yazı dili birleştirilirken aynı zamanda aydın dili ile halk dili arasındaki kopukluğun da giderilmesi amaçlanmıştır. Ancak Türkçeden yabancı kelimelerin atılması kimi entelektüel çevreler tarafından tasfiyecilik olarak nitelendirilip, sadeleşme hususunda dilin anlaşılması güç ve karmaşık bir durumu ifade ettiği nedeniyle eleştirilmektedir.

---

[12] Vecihe Hatiboğlu, *Ölümüz Atatürk ve Dil Devrimi*, Ankara, 1981: 5

Türkiye'de yazı dili, sadeleşme ile milli hattına oturmuş, bağımsızlığına kavuşmuş, milli edebiyatla en güzel örneklerini vermiş, Cumhuriyet Döneminin saf ve temiz kültür dilidir (Ergin, 1988: 392). Dilin dış yapısı, kelime kadrosu bakımından başlıca üç devreye ayrılabilir: 1) 1930'lardan önceki devre, 2) 1930'lardan sonra başlayan, 1932-36 yılları arasındaki devre, 3) 1936'dan sonraki devre:

1) 1930'lardan önceki devrenin dili, onun yetiştiği devrin genel dil yapısına paralel olarak, Milli Edebiyat devrinin temsil ettiği dil yapısıdır.
2) Bu devrede dildeki yenileşme ve Türkçeleşme hareketinin yeni bir anlayışla yürütülmüş olması, bir yandan dildeki yabancı kelime ve tonlamaların sayısını azaltırken bir yandan da bunların yerine Türkçeleştirilmiş yeni şekillerin girmesini sağlamıştır.
3) Atatürk'ün dilinin 36-38 yılları arasındaki kelime kadrosu, Türkçe kelimeler yanında gerektikçe Arapça, Farsça yabancı kelimelere de yer veren gününe göre normal dil yapısındaki bir kelime kadrosudur (Korkmaz, 1995: 84-85).

Dil sadeleştiğine göre artık ona müdahalede bulunulmaması gerekmektedir. Lüzumsuz müdahalelerde bulunularak dile hizmet edilemeyeceği aksine bu müdahalelerle dilimizin bozulduğu iddia edilmektedir. Refik Halid'lerden, Falih Rıfkı'lardan, Peyami Safa'lardan, Yahya Kemal'lerden, Faruk Nafiz'lerden, Yusuf Ziya'lardan ve diğer büyük sanatkârlardan sonra yapılacak iş; dili kendi doğal gelişmesine bırakmaktı. Timurtaş'a göre bu yapılmamış, özellikle son yıllarda dilimizi alt üst etmek için ne mümkünse hepsi ortaya konmuştur (Timurtaş, 1969: 20).

Dil işinde halka-ilme inanmakla ve sağduyuyla hareket etmekle başarıya ulaşılabilir. İlme kulak vermeden, zorlamalarla ve büyük kitlenin temayülünü hiçe sayarak iş yürütmek mümkün değildir. Dili sadeleştirmede sınır, halkın konuştuğu canlı dil olmalıdır (TKAE, 1966: 8). Ancak her dilde ve her vakitte yeni kelimeler türetilebilir. Bu o dilin, canlılık derecesini ve gelişmesini gösterir. Türkçemiz kelime türetmek bakımından son derece zengin ve kudretli bir dildir. Yeni kelime türetilmesine son derece elverişli ve müsaittir Ne var ki, dili sadeleştirmek ve zenginleştirmek maksadıyla oluşturulan kelimelerin büyük bir kısmı, dilin yapısına dikkat edilmediği için yanlıştır (Timurtaş, 1979: 15).

Dilde sadeleşme hareketinin önceleri Türk camiasını birleştirici ve bütünleştirici bir hareket olduğu ifade edilmektedir. Sonraki süreçte ise sadeleşmenin, eski kültürümüzle olduğu gibi, Türk camiası ile de arayı açmaya başladığı iddia edilmektedir (Karamanlıoğlu, 1972: 117). Türkçenin sadeleştirilmesinde, yeni bir hareket olarak görülen dilde düzenlenme amacını gerçekleştirmek isteyenler, önceleri tasfiyeci olarak damgalanmış olsalar bile aslında bunlar, tarihi ve ilmi gerçeklerden hareket etmiş bir topluluk olarak görülürler (Öksüz, 1995: 53).

Dildeki sadeleşmenin araştırıldığı noktada halk belli düşünceler etrafında birleşiyordu. Tasfiyecilerin temsilcisi olan Fuat Köseraif, yabancı kurallarla birlikte yabancı sözcüklerin de dilden uzaklaştırılması gerektiğini söylüyordu. Süleyman Nazif ve etrafındakiler ise dile hiçbir şekilde karışılmasını istememişlerdir (Levend, 1972: 486). Sadeleştirme işinin pek çoğu dil uzmanı olamayan birtakım gayretkeşlerin elinde kaldığı, her aşırılığın sonunun hastalığa dönüşmesi mukadder olduğundan, Cumhuriyet Döneminde Türkçenin sadeleştirilmesi meselesinin de, asıl amacından saptırıldığı; sadeleştirmenin adeta dilin kısırlaştırılmasına doğru sürüklendiği (Elginkan Vakfı, 2013: 9) de iddialar arasındadır.

Dilde “sadeleşme” özleşme akımının, günlük siyasete kurban edilecek bir konu olmadığı bilinmelidir. Çünkü yüksek bir kültür dili olmak yoluna girmiş olan dilimiz, iftihar edilecek bir geçmişe sahip olan milletimizin tarihsel gelişmesinden doğmuş, yaşamsal bir akım olduğunu göstermektedir (AKDTYK, 1988: 36).

3. 1. 3. 2. Öz Türkçe Meselesi

1928’de Lâtin harflerinin kabulü, 1932’de dil inkılâbının başlamasıyla Türkiye Türkçesi, Öz Türkçeleştirme hareketinin daha da hız kazandırıldığı, aynı zamanda da devlet tarafından desteklenen bir devre olarak programa bağlanmıştır. Dili sadeleştirme faaliyetinin sonucunda dilden uzaklaştırılan yabancı unsurlu kelimeler yerine, Türkçe kök ve eklere sahip yeni “Öz Türkçe” kelimeler getirilmiştir.

Cumhuriyet Döneminde, Öz Türkçe arzusu için ilk çaba sarf eden kişi Tunalı Hilmi’dir. Her elverişli durumdan yararlanarak bu isteğini belirtmiş ve yaymaya çalışmıştır Tunalı, bu isteği doğrultusunda Meclis’e bir “Türkçe Kanunu” teklifi de sunmuştur. Bu teklife göre, Maarif Vekilliğinde bir Türkçe Komisyonu kurulacak, terimler Türkçeleştirilecek, kitaplar Öz Türkçe kurallara göre hazırlanacak, gazete ve

dergilere de ancak bu kuralları kullandıkları takdirde ayrıcalık verilecek, resmi yazılar buna göre yazılacak, konular da meclise bu yolda hazırlanacaktı. Fakat zamanın şartlarında uygun bir zeminde hazırlanmamış olduğu için, bu teklif kişisel bir dilek olmaktan öteye geçememiştir (Levend, 1960: 391).

1945'li yıllara gelindiğinde ise anayasanın dili değiştirilmiştir. Kullanılan dil, Öz Türkçeleştirilmiştir (Acar, 1983: 195). Öz Türkçe akımının getirdiği yeni sözcükler Türkçeye zengin imkânlar kazandırmıştır. Bu sözcükler, dilimizin söz dokusunu değiştirmiş ve geniş ölçüde insan duyarlılığının, yaşama tecrübelerinin oluşturduğu her türlü birikimi sorunsuzca aktarmak için zemin hazırlayarak yeni imkânlar sunmuştur (Özdemir, 1973a: 16). Ona göre, Öz Türkçeciliğin pratik açıdan diğer bir niteliği olarak görülen husus da düşünce ve duyguları dolambaçlı yollara sapmadan, kestirmeden anlatma gayesi taşıması ve halkın dilde yarattığını, birikimini, onun dil kuruluşlarını işleyip zenginleştirmesidir. Öz Türkçecilik halktan aldığını geliştirerek, zenginleştirerek yine halka vermektedir. Öz Türkçeciliği halktan kopuk, halktan bağımsız bir dili yaşatma gibi görmek ya da göstermek, yanlışların en büyüğü olarak nitelenmelidir (Özdemir, 1973b: 137-165). Aksoy (1982: 43-46) da bu mevzuda Öz Türkçeciliğin tasfiyecilik olarak nitelendirilmemesi gerektiğini, milleti meydana getiren unsurların dil ve edebiyat olduğuna dikkat çekerek, onların yok olunca ne duruma düşeceğimizi düşünmemizi istemiştir. *"Öz Türkçecilik, yaşayan dile karşı bir hareket değil, yaşayan dilden ayrı düşünülemeyen bir akımdır. Eski dili bırakmamakta direnenler ise Osmanlıcaya yaşayan dil demektedirler."*

Yine Aksoy, Mayıs 1976'da "Ilımlılık Devrimcilikle Bağdaşmaz" başlıklı yazısında, Mehmet Kaplan'ın 8 Mart 1976 günü bir gazetede "Dilde Aşırılık ve İtidale Dair" başlıklı yazısında ileri sürdüğü görüşleri eleştirmektedir. Kaplan bu yazısında, Osmanlıcanın edebiyat fakültelerinde öğrencilere zorla öğretilen bir ölü dil haline geldiğini ifade ettikten sonra şu görüşleri savunmaktadır:

"Cumhuriyet devrindeki öz Türkçecilik, ihtisas adamlarının dışında, artık kimsenin anlamadığı Osmanlıcaya değil, yaşayan dile karşı bir harekettir. Canlı bir varlık, haksız hücumlarla delik deşik ediliyor." Mehmet Kaplan'a göre "yükselen feryatların" sebebi budur. Aksoy, şu sözlerle Mehmet Kaplan'ın bu açıklamalarına cevap vermektedir: "Osmanlıcanın, edebiyat fakültelerinde öğrencilere güç öğretilebilen ölü bir dil durumuna geldiği bir gerçektir. Ancak öz Türkçeciliği, 'yaşayan dil' adı verilen ve Osmanlıcadan ayrı olarak düşünülen dile 'karşı bir hareket' saymak doğru mu? 'Yaşayan dil', Osmanlıcadan büsbütün kopmuş, öz

Türkçeye de el uzatmamış üçüncü bir dil mi? Hayır. Bizim yaşayan dilimiz, bir yandan Osmanlıca kalıntılarıyla ilişkisini sürdüren, bir yandan da öz Türkçeye el uzatmış olan bir dildir" (Özdemir ve Süğümlü, 2013: 13-14).

Aksoy'un da sözünü ettiği "yaşayan dil", "eski-yeni dil" tartışmaları sonucunda edebiyatın yok edildiği ya da birleştirici unsur olarak bulunduğu konusunda çeşitli görüşler de mevcuttur. Öz Türkçeleştirmeye yöneltilen eleştiriler genellikle menfi açıdan değerlendiren bir çerçevede toplanmaktadır. Oysa, Tahsin Yücel (1982: 54), Türkiye'deki "Öz Türkçecilik" mottosunu şu sözlerle açıklamaktadır: *"Dilde milli ve millileştirilmiş, alışılmış kelimeler öldürülürse, milletler bütün mazileri, bütün hatıraları, bütün felsefe ve edebiyatlarıyla aralarını açarlarsa, ortada her şeyden önce, o millet kalmaz."* Yücel'in bu ifadesine karşılık, uygulamalara dair eleştiriler çoğu zaman devam edegelmiştir.

Öz Türkçe hareketini açıklayacak tek etken Öz Türkçecilerin amaç, toplum ve uygarlık görüşleridir. Kaplan'a (1974: 171-172) göre Öz Türkçe kullananların hemen hepsi tarih ve dine karşı taraf almış kimselerdir ve uydurdukları kelimeler gibi uydurma bir istikbal düşünceleri mevcuttur. Timurtaş (1979:12) da Öz Türkçe veya Arı Türkçe adı altında oluşturulan kelimelerin çoğunun gramer şekli veya mânâ bakımından yanlış ve uydurma olduğunu iddia etmektedir. Yanlış eklerle yapılan; ses, şekil veya manaca noksan olan bu kelimeler, uydurma olarak isimlendirilmektedir. Eklerin yanlış kullanılması sonucunda ortaya garip kelimeler çıkmaktadır. Ortaya çıkan yeni kelimeler dil kurallarına uygun oldukları, yani canlı eklerle ve kültür fonksiyonu ile manasına aykırı olmadan meydana getirildikleri takdirde doğrudurlar. Aksi halde bunlar yanlış ve uydurma sayılırlar. Yeni kelimeler meydana getirirken bu noktaya dikkat etmek gerekmektedir. Bugün dili sadeleştirme işinin bir çıkmaza girmesi ve halkın yeni kelimeleri beğenmemesi bu sebepten dolayıdır.

Öz Türkçeleştirme farklı yorumlayan Kaplan (2005: 213) *"Türk milletinin asırlardan beri kullandığı kelimeleri Öz Türkçe değildir diye genç nesillerin kafalarından silmeye çalışanlar, en değerli kültür eserlerimizi tahrip eden dil güveleridir"* ifadesiyle geçmiş ve gelecek kopukluğuna da işaret etmektedir. Konuya filolojik değil, sosyal psikolojik bağlamda yorum getirenler de bulunmaktadır. Nitekim Akün'e (1982: 16) göre bazı aydınlarda görülen, eski ve geri görünmemek için yeni ve moda kelimeleri kullanmak psikozu, bugünkü toplumumuzda zihinleri geniş açıdan tesiri altına almıştır.

Modern görünmek psikozu ile tasfiyenin dilini, kendilerini alışılmıştan, eski sayılardan uzak, yeni ve ileri göstermeyi sağlayan bir hususi lehçe gibi benimsemişlerdir.

Akün'e (1982: 24) göre Türk Dilinde mevcut kelimeler atılıp yerine yeni sözler "üretilirken" bunların zihin ve duygu üzerinde oluşturacağı etki, uyandıracağı çağrışımlar ya da benzer mânâ kategorileri içindeki nüans durumları, özleştirmeciler için bir sorun olmamış, kaygı ortaya çıkarmamıştır. Tasfiye hareketinin Türkçeye zenginlik mi getireceği, yoksa onu tersine bir neticeye mi götüreceği kaygısı taşımaması eleştirilmektedir. Düşünülen ve istenilen şey, dilde bir medeniyet mirasının bir an önce tasfiyesidir. Kaplan'a (2005: 190) göre de lügât meselesi noktasında yapılan dil tasfiyesinde amaçlanan kelime aktarmak değil, kelimelerle birlikte onların bağlı olduğu kavramları yok etmektir. Bir ulusun kültürünün taşıyıcısı olan kelimeleri ortadan kaldırmaktır. Öz Türkçe olmadığı gerekçesiyle dilden uzaklaştırılan kelimeler dilimiz ve irfan dünyamızı anlamlandırmak adına büyük bir kayıp olmaktadır. Yeni nesle Osmanlıca öğretemediğimiz için, 1928 yılından önceki bin yıllık kültür ve edebiyatın genç kuşak tarafından bilinmediğinden söz edilmektedir ve yine ona göre Öz Türkçenin artık farklı bir boyuta ulaşarak sürdürülmesiyle, Öz Türkçe şampiyonu Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın eski şiirleri bile anlaşılamayacaktır. Halide Edip, Yakup Kadri, Reşat Nuri, Peyami Safa, Ahmet Hamdi, Sait Fâik, Sabahattin Ali ve eserlerini Öz Türkçeden önce yazmak talihsizliğine uğramış yüzlerce yazarın eseri anlaşılmaz ve okunmaz hale gelecektir.

Mehmet Kaplan (2005: 211-212), Türkiye'de bütün kültür hayatı ile ilgili en önemli meselenin kültür dilinin öğretilmesi olduğunu belirtmiştir. Bu, Öz Türkçe davasından tamamıyla ayrı ve bugün ile ilgili bir meseledir. Gençlerin derin ve sağlam bir kültüre sahip olabilmeleri, kendi kendilerine okuma yeteneğini kazanabilmeleri için bugünün yazı dilini muhakkak öğrenmek mecburiyetinde bulunduklarından söz etmektedir.

Nihad Sami Banarlı (2008: 27) tarafından da Öz Türkçe meselesi sert bir dille eleştirilmiştir. Bir dilin doğuşunda, karakterinde ve dehasında, başka dillerden derlenmiş kelimeleri millîleştirme hayatı ve gücü varsa, artık o dili "öz dil" yapmaya kalkmanın, dili kendi doğasından ve dehasından uzaklaştırmak olduğunu ifade ederek bunu ancak cehaletin ve dalaletin ellerinin yapacağı iddiasında bulunmuştur.

Bu eleştiriler karşı olarak Emin Özdemir (1973a: 19) ise Öz Türkçeciliği gönüllerin pasını yıkayıp arıtınca; gerçeği, örtülerinden soyup halka iletecek bir deyişe ulaşmanın ilk koşulu olarak tanımlamıştır. Bunun için de öz dilimizin söz değerlerine yönelinmesi gerektiği üzerinde durmuştur.

Doğan (2001: 21) ise, Öz Türkçeleştirme adı altında yapılan çalışmalarda *"Dilden uzaklaştırılan Arapça ve Farsça kaynaklı kelimelerin yerini kısmen Öz Türkçe kelimeler alırken, Fransızca Almanca ve İngilizceden giren kelimeler daha geniş yer tuttu. Günümüzde İngilizceden kelime girişi öyle yaygın hale geldi ki, artık kelimeler Türkçe telaffuzlarıyla değil, İngilizce imlâlarıyla yazılmaya başlandı"* ifadeleriyle bir başka tespiti dile getirmektedir.

Safa (1976: 102) dildeki her yabancı kelimeye harp ilan etmek yanlış olduğunu ifade etmiştir. Çünkü her yabancı kelime lisanımızın istiklali için bir tehlike teşkil etmeyebilir. İngilizce kelimelerin dilimizde yaygın olarak kullanılma ihtimali de bu gerekçeye bağlı olabilir. Ancak bu konuda asıl değinilmesi gereken mevzu halk diline Arapça ve Farsçadan girmiş buluna kelimeler temizlenirken, Fransızcadan, Rumcadan, Çinceden, Slav Dillerinden, İngilizceden alınan kelimelere neden dokunulmadığı olmalıdır. Bu durum göstermektedir ki mesele aslında Arapça-Farsça kelimeler ekseninde yoğunlaşmaktadır ve Batı Medeniyetinden alınan ve dilimize ait olmayan kelimeler, yabancı statüsüne girmemektedir.

Dil bilincinin tarihsel süreç içerisinde geçirdiği değişimler ve çalkantılar sonucunda bizim insanımızın bugün Türkiye'de tam manasıyla bir dil ikiliğinin içine düşmüş olduğu da iddia edilmektedir. Akün'e (1982: 15-19) göre dilin değişiklik göstermesi neticesinde gerçek Türkçenin ne olduğuna dair dil ölçüsünden mahrum kılındığını belirtmiştir. Türkçe'nin milletin konuşup-söylediği dil olarak mı yoksa "Öz Türkçe" olarak sunulan lügat olarak mı tanımlandığı noktasında oluşan kaosa dikkat çekmiştir. Tasfiye işiyle meşgul olanları ise tasfiyeciliğin getireceği neticeleri hesap ederek bile bile bu davayı yürütenler olarak tanımlamıştır. Akün'e göre onların görmek istedikleri, tasfiyenin gerçekleşmesiyle, Türk dilinin ve kültürünün nesillere akışında meydana gelecek kopukluktur. Bugün Türk Dilinde gerçekleştirilen "özleştirme" hareketi, Türkçeyi yabancı her dilden değil, yalnızca İslâm Uygarlığından gelme kelimelerden temizleme şeklinde yürümekte ve yürütülmektedir. Dilde meydana gelen

karışıklık sonucunda da siyasal ve toplumsal kurumlarda, radyo-televizyonda, evde, dost meclisinde hemen herkesin başka dille hasbihâl ettiği belirtilmek istenmiştir.

Nihad Sami Banarlı (2008: 294-295), dilde aşırı bir tasfiyeciliğe girişmiş olanları “dil tüccarları” olarak tanımlar ve onların Atatürk’ün Öz Türkçeyi deneyimlemek isteği üzerine büyük bir hızla, akla hayale gelmez çirkinlikte, meçhul kelimeler uydurmuş olduğundan söz etmiştir. Öyle ki bu uydurma kelimelerle hazırlanan metinlerin bizzat Atatürk’ün hiddetine ve ızdırabına sebep olduğundan söz etmiştir. Yine Atatürk’ün *“Bir çıkmaza girmişizdir, dili bu halde bırakamayız. Tabii yola döneceğiz.”* demesi üzerine bu sefer aynı dil âlimleri 180 derece tersine dönerek, Arap, Acem, Frenk asıllı binlerce kelimenin aslında Türkçe hatta Öz Türkçe olduğunu ve dilimizden atılmalarına gerek kalmadığını ileri sürmüş ve bu kelimelerin Türkçeliğini ispata başlamıştı. Ayverdi ise Öz Türkçecilik adı altındaki gerçekleşen bu durumu meydan muharebesi olarak görerek bir hezimet olarak aleyhimize neticelendiğini düşünmektedir.

Emin Özdemir (1973: 160-161) Öz Türkçe akımının getirdiği yeni sözcüklerin dar bir çerçevede kaldığı, yalnızca burjuvanın dilinde yaşadığı, halkın yaşama, söz dağarcığına giremediği eleştirisine ise *“ortaya çıkan bu yeni sözcüklerin halın diline, gündelik dile yerleşeceğini hemen bekleyemeyiz”* yanıtını vermiştir. *“Başlangıçta bizim dilimizde, yazılarımızda yer alacaktır. Ama zaman geçecek, sözcüklerin başka yazılarda da giderek konuşma diline de girdiğine tanık olacağız.”*

Ömer Asım Aksoy (1975: 64-65), eski dilin, halktan uzak bir zümre dili, aydınlar olgusu olarak görülüp kötülendiğini ifade etmektedir. Ona göre, yeni dil de halktan uzak yeni bir zümre dili, yeni bir aydınlar jargonu oldu. Çünkü Özleştirme akımının çatıştığı dil, yüksek bir kültür düzeyine erişmiş ve halktan ayrılmış eski aydınların, yabancı dil öğeleriyle dolu, kimliğinden ve kendilerinden uzaklaşmış dilidir. Aslında halkın bir sözü anlamaması, dilimizin kazandığı yeni sözcükleri anlamamasından değil, o sözcüklerle karşılanan kavramı bilmemesinden ileri gelmektedir.

Öz Türkçe mevzusunun tartışıldığı yıllarda aydınların eserlerinde birbirlerine eleştirdikleri, bu eleştirilere karşı verdikleri cevaplar da mevcuttur. Örneğin; Cahit Külebi ve Cinuçen Tanrıkorur arasında gerçekleşen bir diyalog da Cahit Külebi, Tanrıkorur’a: *“sizin yazılarınızı okuyorum da, Öz Türkçeye bu denli karşı olmanıza anlam veremiyorum. Oysa yaşınız da bizden hayli genç”*, dediğinde *“Cahit Bey, ben sadeliğe de,*

Türkçeye yeni terimler kazandırılmasına da karşı değilim. Yetmiş yıl öncesinin Türkçesiyle yazmadığımı görüyor olmalısınız. Bu dile ve sanata politika bulaştırılmakla, bin yıllık kelimelerin politik sebeple atılıp yerlerine zorla kelime uydurulmasına ve "Öz Türkçe" diye halka yutturulmasına karşıyım" (Tanrıkorur, 2003: 336) şeklinde cevap vermiştir.

Bütün bu görüş farklılıkları içerisinde Öz Türkçeciliğin kamuflaj olarak görülüp uydurma bir dil inşâ edilme çabasından da söz edilmektedir. Necmettin Hacıoğlu'na (1975: 91) göre Türkçe'nin sadeleşmesi meselesinde "Öz Türkçecilik" adı altında yapılmakta olanlar, dilini ve milletini seven her Türk'ün haklı tepkisine sebep olmaktadır. Dil kurumunun öncülük ettiği Milli Eğitim Bakanlığı'nın kuralı ile okullarda uyguladığı, TRT aracılığı ile de halk arasında yayılmak istenen bu akımın, bilerek veya bilmeyerek Türkçeyi kökünden yıkmaya ve Türk bütünlüğünü parçalamaya yöneldiğini belirterek, sadeleşmenin neticesinde ortaya çıkmış olan Öz Türkçeciliği sert bir dille eleştirmektedir. Necmettin Hacıeminoğlu, Nurullah Ataç'ı Türkçenin bugün içinde bulunduğu feci duruma düşürülmesinin başlıca sorumlularından biri olarak görmektedir. Ataç'ı Öz Türkçecilik adı altında dilimizi fakirleştirdiği gerekçesiyle eleştirmekte ve her vatandaşın kelime uydurabileceği algısına da şiddetle karşı çıktığını belirtmektedir.

3. 1. 3. 3. Sözcük Türetme & Uydurmacılık

"Şunu tekrar hatırlatalım ki, bizler güzel bulunmuş kelimelerin değil, yalnız ukalalıkların uydurmaca-yutturmacaların aleyhindeyiz…"[13]

"Ana dili tasfiye ederken, bir yandan da zenginleştirmek parlak zekâların işidir. Zenginleştirmeyen tasfiye ekseriya ruhsuz kalır. Zira muhtevadan vazgeçerek yalnız ifadeye önem vermekten daha kolay bir şey yoktur."

Goethe

Atatürk, 12 Temmuz 1932'de Türk Dili Tetkik Cemiyetini kurarak dilde tasfiyecilik hareketini başlattı. Tasfiyecilikle dilimizdeki bütün yabancı asıllı kelimeler için Türkçe köklü karşılıklar bulmak amaçlandı. Bunun için Anadolu'dan ve Türkiye dışındaki Türk topluluklarından bir tarama ve derleme çalışmasına girişildi; anketler

---

[13] TKAE, Ankara, 1968: 116

düzenlendi. Toplanan malzeme "Osmanlıcadan Türkçeye söz karşılıkları: Tarama Dergisi" adıyla 1934'te iki cilt olarak yayımlandı. Bu dergilerde bir kelime için pek çok karşılık bulunuyordu. 1935'te yayımlanan "Osmanlıcadan Türkçeye cep kılavuzu" ve "Türkçeden Osmanlıcaya cep kılavuzu" adlı kitaplarda ise her yabancı asıllı kelime için bir karşılık verilmişti. 1933-35 yıllarında bu malzeme ile yazılar yazılıyor, konuşmalar yapılıyordu (Ercilasun, 2013: 52).

Anday'a (1975: 104) göre "Uydurmacılık" olarak nitelendirilen iş, halkımızın zengin dil belleğine, aydın-yazar ve bilim adamlarımızın, bilimsel yöntemlere bağlı kalarak, dil duygusu ve anadili sevgisi ile türettikleri kelimelere ve terimlere dayanıyordu. Özdemir ise, sözcük türetmeye uydurmacılık denildiğinden söz ederek kelimelerin oluşum sürecini açıklamıştır. Devrimin getirdiği sözcüklerin gelişigüzel bir biçimde oluşturulmadığı; belli kaynaklardan, belli yollarla edinilmiş olduğunu ifade etmiştir (Özdemir, 1980: 64). Özdemir'in bu açıklamasını destekler nitelikte dil oluşturulurken belirli ilkeler ve yöntemlerden hareket edildiğini Safa (1976: 259) da dile getirmiştir. Safa'ya göre *"diller, gökten inmemiştir. İnsanların buluşu, yani uydurmadır."* Özleştirmeciliği "tasfiyecilik" olarak algılayanlar bu yönde değerlendirenler mevcuttu. Dil devriminin temel ilkelerinden biri, dilimizdeki yabancı sözcüklere Türkçe karşılıklar aramaktır. Özleştirme çabaları bu ilkeden hareket ederek yürütülmektedir.

Ancak Türkçe'nin özleşmesi olayının kırk yıldan beri bitmek tükenmek bilmeyen tartışmalara, direnmelere yol açması, Köksal'a (1980: 147) göre birçok başka atılımda sonuç iyi-kötü benimsene bildiği halde, dil konusunda konunun güncelliğini kırk yıl sürdürebilmesi dilin toplumsal öz ya da toplumsal bilinçaltı gibi toplum bütünüyle ve ekinle olan bağlantısı yönündendir. Timurtaş (1969: 21) ise dilimizin artık sadeleştiğini belirterek, bu konuda daha ileri gitmenin tasfiyecilik olduğunu düşünmektedir. Dili özleştirmek maksadıyla büyük hataların işlendiğini ve bunun sonucunda da uydurma kelimeler ortaya çıktığını ifade etmektedir.

"Dil devriminin bir mayası vardır. Bu mayayı da aşırı uydurmacılar öylesine bozdular ve hattâ kurtlandırdılar ki, güzelim Türkçe, bir anlaşılmaz dil haline geldi" (TKAE, 1967: 122). Dil inkılâbı yeni bir dil icâd etmek uydurma kelimelerden bir dil meydana getirmek manasında anlaşılmamalıdır. Herkesin bildiği kelimelerin atılıp yerlerine

uydurma kelimelerin konulmak istenmesi, dilin istikrarını bozmakta, onun ifade gücünü ve zenginliğini azaltmaktadır (Timurtaş, 1980: 285).

Ercilasun (2013: 22) ise uydurmacılığın, yaşayan milletin fertleri arasındaki anlaşma bağını kopardığını düşünmekte, bu hareket ile dilin yalnız zaman içindeki anlaşma aracı olma vazifesinin yok edilmediğini, aynı zamanda mekânın içindeki anlaşma aracılığını da yıkıp bozduğunu iddia etmektedir. Hacıeminoğlu'na (1975: 83) göre de, yapay ve uydurma bir dilin zorla öğretilmesi gençleri sadece dilden yoksun bırakmakla kalmıyor ve gençlerin zihinlerinin bulanmasına, hafızalarının boş yere yıpratılmasına da neden oluyordu. Uydurmacılık olarak nitelendirilen durumun "nesiller arası anlaşmazlık" meydana getirmesi düşünüldüğünden Ercilasun (2013: 19) tarafından eleştirilmektedir. *"Uydurmacılık hareketi, nesiller arasındaki bağları koparmaktadır. Nesiller arasındaki bağın kopması, yalnız dilimizin değil, bütünüyle kültürümüzün yıkılmasına ve yok olmasına yol açmaktadır."*

Güngör'e (1986:62) göre tasfiyeciler, geçmiş kuşaklarla aramızda hiçbir anlaşma bağı kalmadığı zaman Türkiye'nin çağdaş bir ülke olacağını iddia etmektedirler. Ancak yeni kelimeler Ercilasun'a (2013:120) göre; ana dilimize ilişik olmadığı, sonradan yabancı bir dil gibi öğrenildiği için yanlış kullanılmakta ve dilde kavram karışıklığına sebep olmaktadır. Anadilin incelikleri, nüansları öğrenme çağında verilmediği için ileriki yıllarda kavranamamaktadır. Kaplan (2005:167) ise Türkiye'de tasfiye hareketinin ilerlemeye değil, gerilemeye neden olduğu belirtmiştir. Dilde tasfiyenin eski kültür eserlerinden faydalanmaya engel olduğu gibi, yaşayan dili de binlerce kelimeden yoksun bıraktığından bahsetmiştir. Ercilasun (2013: 17), uzun yıllardan beri dilimizi kemiren tasfiyeciliğin bir hastalık olarak isimlendirilmesi gerektiği ve şimdi bu hastalığa uydurmacılık adı verildiğini ifade etmektedir. Dilde meydana gelen bu akımın, dilde millileşme amacına uygun bir Türkçeleşme olmadığından söz edilerek dili başka türlü ve karmaşık bir yabancılaşmaya götürdüğünden söz edilmektedir. Tasfiye edilen kelimelerin yerine üretilen kelimelerin de bu işle uğraşanları uydurmacılığa götürdüğü iddia edilmektedir.

Uydurmacılığın bir diğer engeli olarak da, Türkiye sınırları içinde yaşayan Türklerle diğer Türk toplulukları arasında kültür ve anlaşma bağını, ilişkiyi koparması görülmektedir. Bugün dış Türkler gazete ve dergilerimizi okuyamaz, kullanılan dili anlayamaz hale gelmişlerdir (Karaca, 1972: 43). Çünkü uydurmacılık, ulusal değildir.

Milli olmanın ilk ölçüsü, bir kelimenin milletin çoğunluğu tarafından kullanılıyor olmasıdır. Nesiller arasında rabıta kurmasıdır. Ercilasun'a (2013: 117-119) göre uydurmacılar tarafından ileri sürülen kelimelerin birçoğu dil kurallarına karşıt olarak yapılmışlardır. Uydurmacılık, eski kelimelere düşmanlık beslediği için pek çok kelime unutulmakta, yerlerine yenileri de konulmamaktadır. Bu yüzden genç kuşağın zihinlerinde pek çok mefhum bulunmakta ve düşünce kabiliyetleri azalmaktadır. Turan (1964: 242) ise bu konuda Türkçe bir kelimenin atılıp yerine uydurmacası konulurken gözden çıkarılan kelimelerin üzerinde asırların biriktiği mana ve inceliklerin de yok edildiğini ifade etmiştir: *"O kelimeden üretilmiş birçok kelime ve kavramlar da öldürülmüştür. Türkçenin kısırlaştırılmasında yalnız uydurmacalar değil Öz Türkçe kelimeler de cepheye sevk edilmiştir."* Muzaffer Uyguner (1999: 81) ise tüm bu görüşlerin aksine tasfiyenin maziye, eskiye dönmek anlamına gelmediğini söyleyerek "Teşebbüh-benzeme" için *"hariçten alınan an'aneleri atarak Türk'e benzemeye çalışmak"* olarak kelimeyi tanımlamıştır.

Türk Dilinin sadeleşmesi hareketi yeni olmadığını söylemek mümkündür. Yahya Kemaller, Ahmet Haşimler, Ömer Seyfettinler dil inkılâbından çok seneler önce en güzel Türkçeyi yazmışlardır. TKAE'ne göre *"dilde inkılâp, başka dillerden Türkçeye dönmedir. Türkçeden uydurmacaya değil".* Fakat uydurma dilcilerin, sadeleşmeyi dejenere ettiğinden söz edilmektedir (TKAE, 1967: 47). *"Tasfiyecilik yüzde yüz özleştiriciliktir. Dil kurumunun yolu ise bu değildir"* (Aksoy, 1975: 44). Kartal'a (1973: 67) göre dilimizin sadeleştirilmesi ve zamanla yabancı köklerden tasfiye edilmesi hepimizin arzusu olarak iddia edilmektedir. Bu nedenledir ki Türk dilinin sadeleştirilmesini bütün milliyetçiler gönülden desteklemişlerdir. Atatürk'ün arzusunun da bu olduğu belirtilmiştir. Bu hareket Selânik'te "*Genç Kalemler*" Mecmuasında başladığı zaman millet tarafından onaylanmıştı. *"Ama bugün yapılan Türk dilinin sadeleştirilmesi değil, uydurma bir Türkçe yaratmaktır."*

Ancak Turhan'ın (1980: 283) ifade ettiği biçimde *"ilmi gerçekliğin tersine hareket edildiği takdirde netice yalnız kelime uydurmacılığından ve böylece dili bozmaktan ibaret kalmayacak, aynı zamanda inkılâp ilkeleriyle de tezada düşülmüş olacaktır."* Bu nedenle entelektüeller dil kurumunun artık kelime uydurmaktan vazgeçmesi gerektiğini söylemişlerdir. Yabancı dillerden alınan kelimelerin büyük bir kısmının değiştirilmesine veya bazılarının kaideli veya kaidesiz yeniden teşkil edilmelerine bakarak, aynı şeyin Türkçede de yapılabileceğini, yani kelimeler uydurulabileceğini düşünmek yanlıştır.

Çünkü bir kültürün, dilin istiklâl ve bütünlüğünün korunabilmesi için bunlardan birincisine ihtiyacı olduğu kadar ikincisinden de kaçınması ve bu duruma titizlik göstermesi lazımdır.

Uydurmacılık, aynı zamanda kavramların birbirine karıştırılması, kelimelerin yanlış yerde kullanılması açısından da eleştirilmektedir. Uydurma dilin yeni kelimeleri de bir yabancı dilin kelimeleri gibi ezberlenerek öğrenilmekte bu yüzden zihnimizde her zaman tam yerlerine oturtulamamaktadır (Ercilasun, 2013: 34). Nitekim dile kelime kazandırılabilir, fakat dilden kelime atılamaz. Kelimeler, kendi ömürlerine tâbidirler. Dilin bünyesine uygun olmayan ve gereksinimlerini karşılamayan, uydurma kelimelerle millet dili, genel dil zorlanamaz. Günlük konuşma dilimiz yaşayan, canlı, tabii Türkçedir (Ergin, 1988: 372). Uydurma dil, canlılık-tabiilik vasıflarından uzak olarak masa başında hazırlandığı için ve günlük hayatta kullanılmadığı için Ergin'e göre unutulup gitmektedir. Lügatlerden başka bir yerde bu dile rastlanılmamaktadır. Dilin istiklâlini koruyabilmesi için kelime uydurmaktan vazgeçilmesi gerektiğini belirtiyor.

Banguoğlu (1987: 335) süreci eleştirirken, yaşayan Türkçe, halkın dili olan Türkçe değildir. Çünkü yabancılaşarak halkın anladığı dil olmaktan çıkmaktadır. Türkçemiz bir yandan yabancı kelime hükmünde olan uydurmalarla bir yandan da Batı dillerinden rastgele kelimelerle dolmaktadır. Vaktiyle yazı dili olarak halkça anlaşılmaz gelen Osmanlı dedikleri karma dilin de böylece doğduğu tespitini yapmaktadır. Ataman'a (1981: 226) göre ise önce aslından bir hayli uzaklaşılan dilde sonrasında aslına dönüş gerçekleştirilmiş ve yazılar konuşulan dilde yazılmaya başlamıştır. Ancak dilin gelişmesini istemeyenlerin, kültürü saptırma, geçmişten kopma taraflısı olanların uydurukçası başlamıştır. Ona göre bugün uydurukçanın alabildiğine etkili olduğu bir dönemdeyiz. Türkçe köklere Türkçe olmayan ekler ilave ediliyor ve kelime üretme yolları kapatılıyor. Bütün Türk dünyasında yayılmış, yerleşmiş bir kelime kaldırılıyor, onun yerine hiçbir Türk'ün anlamadığı bir kelime uyduruluyor. TKAE'ne (1966: 18) göre de dili sadeleştirmek meselesi bugün daha çok uydurmacılık halini almıştır. Konuşma dili ya da canlı dille ilgisi olmayan bir yazı dili mecburiyetle kabul ettirilmek istenmiştir. Dilimiz üzerinde ciddi ve ilmi olarak çalışacak, onu inceleyecek bir kuruma ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Dil karışıklığına son vermek üzere bir "dil akademisi" veya "dil enstitüsü" nün kurulması gerektiği bunun sonucunda da dilimizin aşırı

uydurmacıların ve cahillerin saldırısından bir an önce kurtarılmasının gerekli olduğu ifade edilmektedir.

Atatürk'ten sonra özleştirme durmamış, daha da ilerlemiştir. Aksoy'a (1975: 53) göre bu gelişmeyi dejenere olarak nitelemek, özleştirme prensibine *"iyi niyet perdesi adı altında yeniden karşı koymak"* anlamına gelmektedir. 29 Mayıs 1965'te Türk Dil Kurumu kendine yöneltilen eleştirilere karşılık olarak bir bildiri yayınlamıştır. Bildiride dil kurumunun "uydurmacı" olmadığı, dili zenginleştirmek için halk ağzından derlemeler, eski metinlerden taramalar, türetmeler gibi bilimsel yollara başvurduğundan söz edilmektedir. Türetmelerin ise, dilimizin kök ve eklerinden, dil kurallarına ve dil duygusuna uygun olarak yapıldığı belirtilmektedir. *Son Havadis*'in 4.11.1966 tarihli yazısında da aydınlarca dil konusu tartışılmıştır. Necmettin Hacıeminoğlu "Üniversitedeki Başarısızlıkta Dilin Payı" başlıklı yazısında uydurma ve suni bir dilin zorla öğretilmesi gençleri sadece canlı dilden mahrum etmekle kalmadığını, onların zihinlerinin bulanmasına, hafızalarının boş yere yıpratılmasına sebep olduğunu belirtmiştir. Dilin düşünme ve öğretmedeki önemli rolünün, kelime ve mefhumların zengin manalarını kavramalarına da mani olduğu iddia etmiştir.

Sabah Gazetesi'nin 25 Nisan 1968 tarihli yazısında ise II. Dil Kongresi'nin toplanma amacı; Türkiye Muallimler Birliğinin dil meselesinde sadeleşmeye, özleşmeye taraftar olduğu, ancak bunun ölçülü olmasını, yaşayan dilden uzaklaştırılmamasını uygun görmektedir. Dilde uydurmacılığa şiddetle karşı olan birliğimiz bunun önlenmesi için yıllardır mücadele etmektedir. Dil özleştirme cereyanının dilde uydurmacılık halini almasını endişe ile karşılayan Türkiye Muallimler Birliği bu hale daha fazla gecikmeden bir çare bulunmasını istemektedir. 28 Nisan 1968 tarihinde *Son Havadis*'te eski Milli Eğitim Bakanı Celâl Yardımcı *"Türk Dili bu zorluktan, bu zorbalıktan kurtulacak"* açıklamasıyla söze başlamıştır. Bir milletin medeniyet seviyesinin dilinin zenginliğiyle ölçülü olduğu, dilin temizlenmek maksadıyla tahrip edildiği, kısırlaştırıldığı iddia edilmektedir. *"Türk dili taarruza maruzdur, tasalluta maruzdur"* Faruk Kadri Timurtaş da 28 Nisan 1968 tarihli *Cumhuriyet Gazetesi*'nde *"Dilde devrim yapılamaz. Dilde, ancak bir*

gelişme ve olgunlaşma olabilir. Kelime teşkili uydurmacılık değildir. Dile müdahale etmemeli, kendi tabii haline bırakmalıdır[14]*"* açıklamasında bulunmuştur.

Erol Güngör (1986: 60-61) tasfiyeciliğin ilim hayatımızda yaptığı asıl yıkımın onun siyasi bakımdan tek parti rejimi ile bir arada gitmesinden doğduğunu söylemiştir. O devirde iktidar partisinin monotolik bir bünyeye sahip olması, yani demokratik bir rejimde ayrı gruplar tarafından üstlenen fonksiyonların hepsini kendi bünyesi içinde toplamasıydı. Bu yüzden partiye ait olan şey arasında bir fark kalmıyordu. Ona göre *"Türkçe'nin tasfiyesini belli bir derneğin, bakanlığın, hükümetin yürüttüğü planlı bir faaliyetten ibaret saymak yanlış olur. Türkçenin kaybolması memleketimizdeki yaygın cehaletin eseri olarak görülmektedir. Herhangi bir Batı ülkesinde devlet bütün kuvvetlerini seferber etse yine de masa başında uydurulmuş bir dili kimseye kabul ettiremez; çünkü oralarda böyle bir girişime karşı ilmi, kültürü ve aklıselimi temsil eden kuvvetli çevreler vardır"* ifadelerini kullanarak konunun temelindeki yoğun cehalate dikkat çekmiştir.

Kartal (1973: 126) da türetilen sözcüklerin uydurma olduğunu belirtmektedir: *"Üç beş kişi bir masanın etrafında toplanacaklar, en az bin yıldan beri lisanımızda bulunan kelimeyi ele alacaklar, bunu dilimizden atacaklar ve yerine orada icad ettikleri uydurma bir kelimeyi koyacaklar, sonra da akıllara TRT 'ye bir kısım basına bu yeni kelimeyi bildirerek, artık her türlü yayın ve neşriyatın bu uydurulan kelime ile yapılacağını tanım edecekler… Böylece her gün, lisanımızdan bize mal olmuş kelimeler gidecek, yerine masa başında icat edilmiş kelimeler gelecek. Dünya tarihinde bugüne kadar böyle bir dil operasyonu görülmemiştir. Bir milletin kendi dil'ini üç beş kişinin keyfine göre böylesine bozdurduğu vaki değildir."*

Safa (1976: 44), uydurulan ıstılahların çoğunun kökünün bile halk dilinden alınmış olmadığı için bazı kelimelerin gülünç olduğunu ifade etmiştir. Safa'ya göre aynı kökten gelen iki yabancı ıstılahın Türkçeleri arasında aynı prensibe sadık kalınmamıştır. Necmettin Hacıeminoğlu (1975: 137) da uydurmacıların, bilinçli olarak Türkçe cümle yapısını ve ifade şeklini bozduğunu düşünmektedir. Bunu hem uydurma kelimeleri hafızalara yerleştirmek hem de söyleyiş güzelliğini bozmak amacıyla yaptıklarından

---

[14] Cumhuriyet Gazetesi, 28.04.1968, https://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/1968/4/28.xhtml, Erişim Tarihi: 10.09.2019

bahsetmektedir. Bilinen Türkçe kelimeleri yanlış kullandıkları için Hacıeminoğlu uydurmacıları eleştirmiştir.

Mümtaz Turhan dilde tasfiyeyi haklı gösterecek bir sebebin olmadığından söz etmiştir. Dilciliğin dili zenginleştireceğine fakirleştirdiğini belirtmiştir. Geçmişte her ne kadar karşı da olsa dili bu vaziyetten kurtarmak için resmi ve ilmi bir ihtisasın hâkim olduğu bir otoriteye dili teslim etmeye, en kısa zamanda bir Dil akademisinin kurulmasına ihtiyaç olduğunu söylemiştir (TDK, 1968: 46). Diller İsmail Hakkı Danişmend'e göre uydurmacılıkla değil, birbirlerinden kelime alışverişiyle zenginleşir, gelişim gösterirler. Asırlardan beri halk diline girmiş oldukları için bunların atılmasına imkân olmadığı eğer itiraf edilecek olursa, dil tasfiyeciliğinin mahal olduğu da kabul edilmiş olur. Bu hakikatleri bugünün lisaniyat ilmi ortaya koymuştur: Onun için "tasfiyecilik" demek, ilme karşı taraf olmak demektir (Kartal, 1973: 230).

Erol Güngör (1993: 334) ise Atatürk'ün de hayatının son yıllarında uydurmacılığın Türkçeye verdiği zararı gördüğünü ve bu yoldan dönülmesini istediğini belirtmiştir.

3. 1. 3. 4. Özleştirmecilik & Tasfiyecilik

Dili özleştirmenin amacı; herkesin kolaylıkla anlayabileceği bir dil haline getirmek, Türkçe'yi yabancı kelimelerden arınmış, başka dillerden gelen gramer şekillerine yer vermeyen, canlı-yaşayan dilden uzak olmayan bir yazı dili haline getirmekti (TKAE, 1967: 173). Bu nedenle de özleştirmecilerin hepsi özleştirmeye araç değil, amaç gözüyle bakmaktadır. En ılımlısı dâhi açıkça özleştirmenin amaç olduğunu ve nesilden nesile sürdürülmesi gerektiğini söylemektedir (Ataman, 1981: 53). Özleştirme, amaç olamaz. Çünkü ulaşılması imkânsızdır, hayaldir, masaldır. Amaç, yazı dilini Türkçeleştirmek, halkın konuştuğu dile yaklaştırmak olmalıdır. Dilimizi bütün milletçe kolay anlaşılır ortak bir dil haline getirme maksadı bulunmaktadır (Ataman, 1981: 90).

Dili özleştirme çalışmaları sırasında türetme, birleştirme, derleme ve canlandırma yöntemlerinden yararlanılmıştır (Aksan, 2002: 196). Türkçenin özleşmesi konusunda ileri sürülen görüşler de iki şekilde değerlendirilmektedir:

1) Kullandığımız sözlerin kökünü bilmemiz gerekir. Okullarımızda Arapça, Farsça okutulmadığı için, o dillerden gelen bütün kelimeler atılmalıdır. Onların yerine

ya eski kelimeler alınmalı ya da hangi lehçeden olursa olsun Türkçe kök ve eklerden yeni kelimeler türetilmelidir.

2) Türkçede karşılığı bulunan bütün yabancı kelimeler atılmalıdır. Söylenişleri dilimizin fonetiğine uydurularak Türkçeleştirilmiş olan ve konuşma dilinde herkesçe bilinen ve kullanılan yabancı kelimeler Türkçe sayılmalıdır. Türkçede karşılığı bulunmayan kavramlar için, konuşma dilimizde yaşayan ek ve köklerden yeni kelimeler türetilmelidir (Kudret, 1986: 45).

Dil özleşmesi için en dikkat edilmesi gereken nokta, Yetiş'e (2005: 1015) göre halk dilimize girmiş Arapça kelimeleri kök kelime haline getirip bunların söz ailelerini atmak ve Türkçe eklerle yeni kelimeler yaparak kökü yabancı olan sözü Türkçeleştirmektir. Türkçe'nin özleştirilmesi çalışmaları aydınların kritik yaptığı bir diğer mefhum olarak da kendini göstermektedir:

Güngör'ün (1991: 184) tespitine göre Fındıkoğlu *"Tasfiyeciler Türkçülerle birlikte kaidelerin, Türkçesi olan yabancı kelimelerin atılmasını istedikten başka, Türkiye Türkçesinde karşılığı olmayan kelimelerin de reddedilmesini arzu ediyorlar."* Tasfiyecilere göre, bir kelimenin Türk olabilmesi için, onun aslen bir Türk kökünden gelmesi gerekmektedir. Hatioğu da (1981, 7) Türkçenin kendi kök ve ekleriyle gelişmekte, yücelmekte, güzelleşmekte olduğunu ifade etmektedir. Ancak özleştiriciliğin, daha çok uydurmacılık halini aldığından da söz edenler olmuştur. Örneğin Timurtaş (1980: 86) uydurmacılığın; ses, şekil ve mana bakımlarından dil kurallarına karşıt kelimeler meydana getirmek olarak da tanımlandığı açıklmasında bulunmuştur. Özdemir' e (1980:40) göre Arap yazısı Türkçe'nin yapısına uygun değildi, öğrenimi çok güçtü ve Batı Uygarlığına girmemiz için engel teşkil ediyordu. Dilin özleşmesi, ulusal benliğine kavuşması için Arap yazısının atılması gerekli görülüyordu. Bu nedenle de dilimizi özleştirmeye çalışanların gayesi Ataç'a (1980: 208) göre Türkçeyi yoksullaştırmak değil, aksine zengin göstermekti.

Banarlı (2008: 284) ise özleştirme adına kendi dilini yıkan ve yıkmaya çalışanların eline bırakarak her bakımdan ziyan eden tek ülkenin Türkiye olduğunu belirtmiştir: *"Bir vatan coğrafyasında asırlarca işlendikten sonra, güzelliğin şahikasına varmış bir dile böyle bir kanıt karşısında kayıtsız kalanların bolluğu da yine Türkiye'dedir. Bir zümrenin millet dilini yıkmak için harekete geçip, resmî ve hususî nice teşkilatı bu cinayetin*

emrine vermesi gibi görülmemiş bir delalet de yine yurdumuzda görülüyor! Tarih, böyle bir sapıklığı, bir daha hiçbir yerde görmeyecektir."

Cangızbay (2000: 47) da *"Dilde özleşme adına insanların anadili olarak bildiği dili yeniden öğrenmek zorunda bırakılmaları, konuşmanın insanın asli bir fonksiyonu olduğunu dikkate alırsak beşeri varlıkları itibariyle kısmi bir hecir altına sokulmalarından başka bir şey değildir"* sözleriyle Banarlı'nın düşüncesini destekler niteliğinde bir yorumda bulunmaktadır.

Baydar'ın (1973:295) ise bu görüşlerin aksine dil özleşmesi akımı için, müspet bir tavır takındığı açıklamalarından anlaşılmaktadır. Ona göre özleştirmecilik kökten kazıma bir yol tutmuş değildir, amaçlanan yüzde yüz tasfiyecilik ideali değildir. Ama, Türkçeyi sağduyuya uygun bir ölçüde kendi kaynaklarından toplanmış gerek Doğu gerek Batı dillerinin baskısından kurtulmuş, kendine uygun ilkelerle işleyebilecek kadar bağımsız ve bu yolda gelişebilir bir duruma getirmenin amaç olduğunu da sözlerine eklemiştir.

Kudret'in (1986: 138-139) tespitine göre Muharrrem Ergin ise, dili bütün milletin malı olarak değerlendirerek genellik vasfına sahip olduğunu açıklamıştır. Yani fertler dile istedikleri şekilde müdahale hakkına ve kudretine sahip değildirler: *"Söz konusu olan, devrim değil, evrim meseleleridir. Hızlandırılmış bir dil değişikliğine gidersek bu dil yeni bir şey olmaz. Dil bir anlamlar sistemidir; anlamlar sistemi olarak ona yapılacak herhangi bir karışma büyük bir karşılık meydana getirebilir"* açıklamasıyla dilde özleşmenin sınırının ne olması gerektiğini belirtmiştir.

Dilde özleşmenin halkı, dilinden uzaklaştıran bir kent soylu hareketi olduğunu savunan görüşler de ileri sürülmüştür. "Arı dil" davasını sadece bir dil meselesi olarak gören aydınlar olduğu gibi (Necmi Uygur, Dilin Gücü vb. yayınları, şair Fazıl Hüsnü Dağlarca'nın şiirleri vb.) bunu hâlâ Türkçülüğün, Milliyetçiliğin aslı olarak gören aydınlar da vardır (İsmail Hakkı Baltacıoğlu, Arın Engin vb.) (Karamanlıoğlu, 1972: 121). Macit Gökberk, dilde yüzde yüz bir özleştirmenin söz konusu olamayacağını; Tahsin Yücel, hiçbir dilin (arı) olduğunun söylenemeyeceğini; Emin Özdemir, yüzde yüz bir arı dilin varlığının düşünülemez olduğunu zaten özleştirmecilerin de böyle bir savının bulunmadığını; Mehmet Salihoğlu ise, arı dilin gereksiz bir ütopya olduğunu belirterek özleşme konusundaki görüşlerini paylaşmıştır (Ataman, 1981: 53).

Ercilasun'a (2013: 194-195) göre özleştirmecilik milli açıdan zararlıdır. Kelimelerin devamlı olarak değiştirilmesi, milli kültürün devamını engelleyerek yeni nesillerin, değiştirilen kelimeler yüzünden eski kültür eserlerini anlayamaması, dolayısıyla da köksüz yetişmekte olduğunu iddia etmektedir. Özleştirmecilik, dili ve fikir hayatımızı fakirleştirmektedir. Yani kelimeler sonradan öğrenildikleri için hem hatalara sebep olmakta hem de mânâları tam oturmadığı için farklı kelimelerin yerine kullanılmaktadır.

Muallimoğlu (1996: 93) çalışmasında *"Türk Dil Kurumunun o yıllardaki genel başkanı İbrahim Necmi Dilmen'di. Dilmen, Atatürk'ün yaşadığı son Dil Bayramı'nda (26 Eylül 1938), onun dil üzerindeki görüşlerini şöyle aksettirmişti: bütün inkılâpların temelini atan Atatürk, dil inkılâbının hakiki hedeflerini biliyordu. O görüyordu ki mesele dilimize yabancı sanılan birkaç bin kelimenin değiştirilmesiyle halledilecek kadar basit değildir. O anlıyordu ki, Türk Dilini fakirleştirmek değil, en geniş kültür mefhumlarına erdirmek lâzımdır. Atatürk, İbrahim Necmi Dilmen'in verdiği konferansı radyoda dinlemişler ve çok beğendiklerini, konferansçıyı tebrik ettiklerini radyo ile ilanını emir buyurmuşlardır"* ifadesiyle konuya açıklık kazandırmaktadır.

Karamanlıoğlu'nun iddiasına göre Atatürkçülüğünden şüphe duyulmayan ve dil devriminin içinde yer alan bir isim olan Falih Rıfkı Atay son zamanlarında, Atatürkçülük adına aşırı bir şekle sokulmuş olan, özleştirmek akımına karşı çıkmıştır. Falih Rıfkı Atay, Atatürk'ün özleştirmeden vazgeçtiğini şöyle anlatıyor: Sonra, yalnız olduğumuz bir gün: *"Çocuğum, bak beni dinle." Dedi. Türkçe'nin hiçbir yabancı dile ihtiyacı olmadığını söyleyenlerin iddialarını tecrübe ettik. Bir çıkmaza girmişizdir. Dili bu çıkmazda bırakırlar mı? Biz de bu çıkmazdan kurtulma şerefini başkalarına bırakmayız"* (Muallimoğlu, 1996: 95). Atay gibi özleştirme akımına karşıt olduğunu belirten başka isimler de yok değildi: Ömer Seyfeddin'le birlikte genç kalemlerde ilk sadeleşme hareketi başlatanlardan ve ilk Dil Kurultay'ında Hüseyin Cahit'e karşı çıkanlardan Ali Canip Yöntem de vefatından önce *"sadeleşme hareketini biz başlattık ama bizim anlayamayacağımız hale geldi!"* diyordu. Bu isimlere ek olarak Halit Fahri Ozansoy da aynı görüşte idi (Karamanlıoğlu, 1986: 138). Muallimoğlu'na (1996: 93) göre dil özleştirmeciliğinin sonu dil zenginliği ve güzelliği değil; dil yoksulluğu ve çirkinliği olacaktı. Atatürk, zengin ve güzel Türkçe istiyordu. Bu hedefe ulaşmak içinse tepeden inme zorlayıcı metotlarla değil, ancak ve ancak dilin kendi imkânları ile varılabilirdi. Bu konuyu açıklayıcı şekilde örnek olarak da şu diyalog gösterilebilir: Falih Rıfkı Atay'ın

Ulus'taki odasında, İsmail Habip Sevük ve birkaç arkadaşına bir gün aynen şöyle söyledi: *"Bu dil işi bu tutumla sökmeyecek. Ben öldükten sonra düzelteceklerine, ben düzeltirim."*

Bu çıkmazdan kurtulmak için de Viyanalı bir psikoloğun (Dr. Kvergić) doktora tezindeki bazı fikirler imdada yetişir; Atatürk'e "Güneş-Dil Teorisi" ni ilham eder (Muallimoğlu, 1996: 95). Atatürk'ün dil devrimi ile ortaya çıkan karışıklığın ve aşırılığın önüne geçmek için güneş-dil kuramına başvurduğu ileri sürülmüştür. Bozkurt'a (1991: 8) göre kuramın ardında yatan asıl hakikat bu değildir. Gerçekte bu bir özlem, bu bir düştür. Atatürk Türk tarihinin eskiliğini kanıtlamak ister. Aksoy (1969: 21) da güneş-dil teorisini yalnız dilimize gerekli görünen ve karşılığı bulunmayan Arapça-Farsça, Fransızca sözleri (Türkçe diyerek) muhafaza çabasıyla ileri sürülmüş sananların, ihtiyatsızlık ve yalnızlık içine düşmüş olduklarını ifade etmektedir.

Güneş-Dil Teorisinin, aşırı özleştirmeciliğe karşı bir çözüm yolu olarak düşünüldüğü konusunda çeşitli görüşler mevcuttur. Banguoğlu'na göre Atatürk *"dili bir çıkmaza saplamışızdır"* deyip yakınlarına göre Güneş-dil teorisiyle bu işten el çekmiştir. Fakat sonrakiler daha hızlı bir tasfiyeci kesildi. Günümüze kadar gelen dil buhranına böylece gelindiği ileri sürülmüştür (Banguoğlu, 1984: 40). Atatürk Güneş-dil teorisini dilden atılan kelimelerin yerine yenisi bulunamadığı için, dilin ve kültürün çıkmaza sürüklenmemesi için benimsemiştir. Nihad Sami Banarlı, Ercilasun, Atatatürk'ün Öz Türkçe ve aşırı özleştirmecilikten, Öz Türkçe tecrübesinden vazgeçtiğini yazılarında belirtmiştir.

Ömer Asım Aksoy (1975: 52-53), Güneş dil teorisinin "özleştirmeden vazgeçilmesi" için ortaya konulan bir teori olmadığını belirterek Atatürk'ün özleştirme işine gönül bağıyla bağlandığını açıklamıştır. Böylece aşırı özleştirmeciliğe karşı bu kuramın uygulandığı düşüncesine karşı çıkmıştır. Hatiboğlu (1981: 55) da Aksoy'un fikrini destekler nitelikte, teorinin bazı kimselerin ortaya attığı gibi asla bir dönüş yolu olmadığı düşüncesini belirtmiştir. Güneş-dil teorisi Türkçe'nin eksikliğini ispat etmek, bu eksikliği ileri sürmek amacıyla ortaya atılmıştı. Güneş-dil Teorisi, batıdan gelen sözcüklere karşılık bulmada, bir esneklik getiriyordu. Her sözcüğün Türkçesi aranılarak, her yeri terimin, Türkçe köklerden Türkçe eşlerle kurulacağı gayesine sahipti.

Bernard Lewis (2007: 87) ise *"Atatürk, ulusun iyiliğine dokunacağına inandığı hiçbir konuda kesin, köklü davranıştan kaçınmamıştır… Atatürk, Güneş-dil kuramını bir geriye dönüş aracı olarak kullanmamıştır. Böyle bir davranışın gerektiğine inansaydı düşüncesini açık, kesin yoldan doğrudan doğruya belirtirdi"* ifadeleriyle konuyu daha farklı bir alana taşımıştır.

Sulutaş (2010: 88) için ise Güneş-dil teorisinin dil meselesindeki müspet yönü tasfiyecilik ve özleştirmecilikteki aşırılığı durdurmasıdır. Fakat bu durum yanında Sümerce, Hititçe, Arapça, Farsça, Latince, Fransızca vb. gibi eski ve yeni dillere ait kelimelerin Türkçe menşei olduğunun iddia edilmesi, yurt içinde ve dışında tepkiler uyandırdı. Bu yüzden de teorinin manevi değerinin ve itibarının sarsıldığı düşünülmektedir.

Atatürk 1932-35 yılları arasında dilde aşırı özleştirmeciliği denemiş, sonra bu yoldan vazgeçmiştir, aşırı bir tutum olarak dilimizde özleştirmeciliği bugün devam ettirenler, iddialarının bir ucunu da Atatürk'e dayandırmaktadırlar. Onlara göre özleştirmecilik, Atatürk devrimlerinin bir parçasıdır ve buna karşı olmak Atatürk'e karşı olmak demektir. Dili bir ilim olarak kabul eden ve dolayısıyla dil işlerinde ilmin hâkim olmasını isteyenler özleştirmeciliği çeşitli yönlerden eleştirmişlerdir. Çünkü *"Özleştirmecilik hareketi ilim bakımından yanlıştır. Sosyal bir kurum olan dile, onun tabiatına aykırı müdahalelerden meydana gelmektedir"* (Ercilasun, 2013: 193). Bilindiği gibi Atatürk'ün fikir dünyası açısından kendisine bağlı olduğunu ifade ettiği Gökalp ise, özellikle İstanbul döneminde Türkler ve diğer Müslüman Uluslar arasındaki bağlardan en önemlisi saydığı eski yazının korunmasını açıkça istemiştir (Heyd, 1979: 141).

1933-34 yıllarında desteklenen aşırı özleştirmeciliğin dilsel anarşi eğilimine yol açtığı, Arapça ve Farsçadan ödünçleme, yüzlerce gündelik kelimenin Türkçe karşılıkları halk tarafından benimsenmeden önce en sonunda ayıklanamadığı belirgin bir hal almıştı. Bu sebeple özleştirme girişiminde belirgin bir yavaşlama görülmektedir (Heyd, 2001: 31). Atatürk'ün 1936'dan sonraki konuşmalarında uydurma kelimeleri bırakarak normal Türkçeyi kullanması tavrını açıkça belli etmektedir (Ercilasun, 2013: 54).

Atatürk'ün vefatından sonra ise dil devrimine eleştiriler başlamıştır. Dildeki özleştirme çalışmalarına son verilmesi gerektiğinden söz edilmiştir. Fakat Türk Dil Kurumu çalışmalarında devam ederek devrimi topluma benimsetme yönünde çalışmalarına devam etmiştir.

İsmet İnönü döneminde dilde özleşme faaliyetleri yeniden hız kazanmaya başladı. İnönü, Eylül 1941'de "gerçek bir ulusal dilin yaratılması için... Türk aydınlarını uyaran bir bildiri" yayımlayarak, örnek nutku okur. Radyo ve gazetelerde Öz Türkçe kampanyaları başlatılır, halk TDK sözcükleri için teşvik edilir. Ayrıca 1923-1938 yıllarında yürütülen eğitim ve kültür politikalarından farklı olarak bu dönemde Lâtin ve Yunan kaynaklarına yönelinir (Sert, 2016: 135).

"1950 yılında DP'nin iktidara gelmesiyle anayasa eski haline dönüştürülmüş, Türk Dil Kurumu'na yapılan yardımlar ve ödemeler de kesilmiştir. 1965' de Adalet Partisi iktidar olunca "aşırı özleştirmeci, tasfiyeci" dil anlayışı kısmen durdurulmuştur. Buna karşılık Türk Dil Kurumu bildiri yayınlayarak kendisine yöneltilen suçlamaları kabul etmediğini belirterek siyasi ve ideolojik akımların içinde yer almadığını bildirmiştir" (Acar, 1983: 216). Buradan hareketle görüldüğü gibi siyasal iktidarların değişmeleri birlikte Kuruma bakış açıları da değişmektedir. Oysa, dili kendi kendini geliştiren canlı bir yaratık sayan Gökalp, bu sürece devlet kurumlarının aşırı bir biçimde karışmasının yapaylığa ve dilin güzelliğinin bozulmasına yol açacağını belirterek bu tehlikeye karşı uyarmaktadır (Heyd, 1979: 139).

1950 seçimlerinden sonra Dil Kurumu yarı resmi statüsünü kaybetmiştir. Yeni eğitim bakanı, kurumu aşırı özleştirmecilik ve keyfi kelimeler oluşturduğu konusunda eleştirerek, demokrat ağırlıklı mecliste kuruma yapılan devlet bağışlarının kesilmesi kararı alınmıştır (Heyd, 2001: 49). Dilde özleştirme çabaları, 1950'den sonra Türk Dil Kurumu'nun bir devlet kuruluşuna dönüştürülmesi ve TRT yayınlarında 500 kadar sözcüğün yasaklanması girişimine rağmen Aksan'a (2001: 126-127) göre yine de önemli bir ilerleme kaydetmiştir. Dil konusunda devletin cebri tavrı 27 Mayıs 1960 hareketinden sonra ortaya çıkmıştır. Ancak 1960 ve özellikle 70'ten sonra dilin zorlaması radyo ve televizyon gibi yaygınlık kazanan kitle haberleşme araçlarında yoğun bir hal aldı (Doğan, 1984: 131-132). 1971 yılında Başbakan Nihat Erim, 1972'de ise İnönü özleştirme çalışmalarını methetmişlerdir; yine 1972'de iki yıl sonra başbakan dili özleştirme çalışmalarını devrimci bir yol olarak nitelemiştir. 1974'teki Milli Eğitim Bakanlığının dili özleştirme çabalarına yardımcı olmayı onurlu bir vazife saydığını belirtmiştir. 1975'te ise hükûmet, buna ters düşen bir politika kabul etmiştir (Aksoy, 1982: 40). Doğan'a (1984: 131-132) göre dil devrimi neticesinde dilimiz, Arapça ve Farsça unsurlardan arındı. Ancak dil üzerindeki bu zorlayıcı hareket çok yönlü ve uzun dönemde kültür varlığımızı sarsıcı neticeler doğurdu.

3. 2. DİL DEVRİMİNİ PARAMETRELERİ VE KRİTİKLERİ

Dilde sadeleşme hareketinin başladığı Tanzimat yıllarının ilk dönemlerinden bugüne dil meselesi sıkça tartışılan ve değerlendirilen bir konu olmuştur. 1928'de Lâtin harflerinin kabul edilmesi, 1932'de ise gerçekleştirilen dil inkılâbıyla Türkiye Türkçesi yeni bir geliştirme akımına dâhil olmuştur. Yeni harf sistemimizin içine yakışmadığı düşünülen, yabancı unsurlu kelimeler atılmış yerine, Türkçe eklerle oluşturulmuş yeni karşılıklar getirilmiştir. Bu noktaya kadar sözünü ettiğimiz dildeki tüm dönüşüm faaliyetleri konunun eleştirel boyutta incelenilmesi hususunu ortaya çıkarmıştır.

Kemalizmin ünlü altı ilkesinde özetlendiği üzere Atatürk'ün amacı ulusçu, lâik, halkçı ve devletçi bir Cumhuriyet kurmaktı. Bu amacı gerçekleştirmek için yaptığı girişimi, Türk dilinde devrine yönelik çağdaş harekette görülmektedir (Heyd, 2001: 19). "*Kemalist modernleşme önemli unsurlarından biri olan Harf Devrimi, toplumun genel kültür düzeyine katkıda bulunmaktan çok, halkın tarihle ilişkisini kesmekte işe yaradı. Böylece geçmişle bağlar, devlet ve devletin istediği tarzda ilgilenen "tarihçiler" tarafından kurulmaya başladı. Bu tarihçilerin esas işlevleri ise kozmopolit, karışık, şarklı, geri olarak niteledikleri Osmanlı kimliği'nin yerine "etnik açıdan saf" , "dünya görüşü açısından laik", "batılı", "modern" bir Türk kimliğinin üzerinde yükselecek Türk-ulus devletini inşâ etmekti"* (Armağan, 2012: 67). Bu idealden de anlaşılıyor ki devrimleri belirleyen unsur, iktidarın sınıfsal niteliği olmaktadır. Büyük adamlar ne Tolstoy'un sandığı gibi tarihin ve kitle özlemlerinin uysal bir aracı ne de Carlyle'ın ileri sürdüğü gibi tarihi yapan tek unsurlardır. Büyüklükleri, iktidarlarının sınırı olarak temsil ettikleri sınıfı ya da sınıflar ittifakını ortaya koyma biçimiyle anlaşılabilir (Timur, 1993: 103).

Atatürk düşünüşünde Tüfekçi'ye (1986: 172) göre "Ulus'u ve toplumsal ortamı hazırlamadan" devrimler yapılamaz. Atatürk, düşünceleri önce aydın kesime, sonra da halka aşılayarak kabul ettirmek istemiş, bireylerden başlayarak toplumsal ortamı ulusalcılığa hazırlamaya çalışmıştır. Bu nedenle Türk devriminin temeli, Türk ulusalcılığına dayanmaktadır. Osmanlı Devletinin son zamanlarında çıkan Türkçülük akımı, Atatürk'le gerçek yolunu bulmuştur. Mumcu'ya (1974: 165) göre de kısa sürede kendi benliğini kazanan ve yepyeni bir devlet kurarak geçmişin kötü anılarından sıyrılan Türk ulusuna, bu yaptığı işin bilincini vermek gerekmektedir.

Türk Dil devrimi, Korkmaz (1995: 640) tarafından *"kendi benliğine dönmüş, kendi kendine değişip gelişebilme olanağı kazanmış, milli kültür gelişmelerini kapsayabilecek her*

yönden yeterli ve zengin, milli bir dil yaratabilme atılımı” olarak tanımlanmıştır. Bozkurt’a (1991: 6) göre ise yazı devrimi, dil devriminin bir hazırlayıcısı olarak sunulmuştur. Türkçenin ses yapısına uygun bir temelde hazırlanmış olan yeni Türk yazısı, dildeki Arapça ve Farsça sözcüklerin atılması için ortam hazırlamıştır. Lâtin harflerini kabul etmek isteyenlerin delilleri şu esaslarda toplanabilmektedir:

1) Yazmamız güç öğreniliyor.
2) İmlâmız tekerrür edemiyor.
3) Ecnebiler lisanımızı harflerin güçlüğünden dolayı öğrenmeye rağbet etmiyorlar.
4) Az çok tahsil edenlerimiz bile bir makaleyi yanlışsız okuyamıyorlar (Yetiş, 2005: 761-763).

Lâtin Harflerine taraftar olanlar ise; yazımızın bugünkü usûlde iki-üç ayda öğrenilebileceği belirtmişlerdir. *“Lâtin harfleriyle okumak için hiç olmazsa bunun yarısı kadar bir zamana ihtiyaç vardır. İmlâmızın mukarrer olmasında harflerimizin kabahati nedir? Yabancılar mecbur olur veya alâka duyarlarsa Mısır’da ve Suriye’de Arapça öğrendikleri gibi, Arapçadan kolay olan dilimizi de öğrenmeyecekler midir? Bugün tahsilli adamlarımız bile bir makalede bilmedikleri kelimeleri yanlış okuyorlar. Fakat Lâtin harfleriyle yazıldığı için doğru okumuş olsalardı o bilmedikleri kelimeden ne anlayacaklardı?”* (Ülkütaşır, 1991: 50)

Yabancı sözcüklerin yerine bulunan karşılıkların onların bir anlamını karşılayabileceği düşüncesi ise kelime türetmede sıkça tartışılan bir husustur. Atılmaya çalışılan sözcüklerin birden çok anlamı olduğu belirtilmektedir. Ancak Özdemir (1973: 197-199) bu anlayışa karşı çıkarak her anlamı tek sözcükle karşılamanın, dili kısırlaştırma, yoksullaştırma değil; tersine zenginleştirme, anlatım bozukluğunu ortadan kaldırma olduğunu düşünmektedir. Aksan (2001: 34) ’a göre ise dilbilimde benimsenen bir ilke, hiçbir dilde birbiriyle, bütünüyle aynı anlama gelen birden fazla sözcüğün bulunamayacağıdır. Dil uzmanı Ali Püsküllüoğlu Cumhuriyet’teki 15 Mayıs 1996 tarihli yazısında eş anlamlı kelimelerin dile hiçbir zenginlik getirmeyeceğini belirtmektedir. Muallimoğlu, Püsküllüoğlu’nun bu sözünü *“üzerinden 22-23 sene geçmesine rağmen, dilbilgisi ve Türkçe bilgisinin hâlâ o yıllardaki seviyesinde kaldığını açıkça gösterdiği”* (Muallimoğlu, 1996: 239) gerekçesiyle eleştirmektedir. Aksoy’a (1975: 44-45) göre her dilde kimi sözcüklerin birden çok anlamı olduğu bilinmelidir. Bu anlamlardan kimisi, birbirinden ince farklarla ayrılmaktadır. Böyle bir sözcük, başka dilde her zaman bir tek sözcükle karşılanamaz. Karşılık diye bulunan bir tek sözcük, asıl

sözcüklerin anlam inceliklerini belirtemez. İşte o zaman anlam inceliklerinin kaybolduğu ileri sürülür. Çünkü bir dilde, bulunan bir kavramı, nesneyi karşılayan birden çok eş anlamlı kelime varsa zamanla bu kelimelerin arasında ince anlam farkları oluşması doğaldır. Aralarında böyle nüanslar bulunan kelimelerden bazılarını seçerek dilde kullanmak diğerlerini dilden uzaklaştırmak, dilimizin söyleyiş olanaklarını daraltmaktadır.

Meriç'e (1986: 141) göre ise *"Türkçeyi zenginleştirmek için mürekkep isimler yapmak tavsiyeye şayan, tabii ki aşırıya kaçmadan ve şiveyi bozmadan. Yeni kelimelere de kullana kullana alışılır."* Mehmet Kaplan (1987: 13), yeni kavramlar için yeni kelimeler icadı ile Türkçeye girmiş ve yerleşmiş yabancı kelimeleri tasfiye etmeyi birbirine karıştırmamak gerektiğini belirtmiştir. İlmi, felsefi anlamda edebiyatta, sanatta yeni kelimelere ihtiyacımız olabilir. *"Türkçe köklerden oluşarak kavram bulunması dili ve düşünce sistemini zenginleştirir"* Türkiye'de Türkçe bilmeyen hiçbir vatandaş kalmamalıdır. Türkiye kültür birliğine ancak o zaman kavuşur. Devlet kadar, devletine ve milletine hizmeti zevk ve şeref konusu yapanlar da Türkçe bilmeyen vatandaşlara Türkçe öğretmeyi teşvik etmeli bunu onlara sağlayacağı maddi ve manevi faydayı anlatmalıdırlar.

Tıpkı eşanlamlı sözcükler gibi kavrama ile söyleme arasında da girift bir bağlantı mevcuttur. Bir düşünce, anadilin söz değerleriyle biçimlendirilemiyorsa, o dile ait değildir. Kişi ancak, anadilinde açık-seçik düşünebilmektedir (Özdemir, 1973a: 60).

Atatürk'ün meydana getirdiği inkılâpların dil açısından en önemlilerinden biri Ahmet Haşim'e göre *"Türkçenin Türkçeleştirilmesi ve özüne dönmesi"* (Çiller, 1965: 263) olayıdır. Buradan hareketle tartışılmak istenen ise Türkçeleştirmenin ölçüsü ne olduğudur. TKAE'ne (1968:38) göre: *"Türkçeleşmeyen, yani konuşma diline katılıp Türk söyleyiş kalıbına girmeyen sözlerden, eğer Türkçeleri varsa, yahut yapılabilirse kurtulmak."*

Dünyada hiçbir dil, tamamen arı ve öz değildir. Diller birbirinden söz alıp verirler. Bu bir ayıp değil, bir zaruret durumudur. Ama bir yabancı kelimenin herkesçe malum veya benzerlerine bakarak gramerce parçalanmış bir Türkçesi varsa onu kullanmak, halkın anlaması açısından çok daha doğrudur (TKAE, 1966: 121-122). Türkçeye yabancı dillerden girmiş olan her kelime Kaplan'a (1987: 11) göre tarihi ve kültürel bir anlama sahiptir. Onlar Türklerin diğer milletlerle olan kültür alışverişinin delilleridir. Bize düşen onları çıkarmak değil, anlamaya ve değerlendirmeye çalışmaktır.

Dilde normalin başlıca işareti yadırganmamaktır. Bize çiğ, yabancı ve tuhaf gelmeyen her kelimeyi benimsemekte, Kaplan'a göre bir sakınca bulunmamaktadır (Ataman, 1981: 116).

Türkçe de dünyanın istisnasız her dili gibi mürekkep bir dildir. Bir dilin içinde yabancı köklerden gelen kelimeler bulunması, o dilin bir devlet dili olmasına engel teşkil etmemektedir: *"İngilizcenin yüzde sekseni yabancı kelimeleri ihtiva eden İngiliz dili, İngiltere devletinin dilidir. Almanca, Fransızca, İtalyanca dilleri de böyledir"* (Safa, 1976: 255-256). Meriç (1986: 140) ise hiçbir dilin diğerleriyle etkileşimde bulunmadan yaşayamayacağını belirtmiştir. Eskilerin Arapça ve Farsçadan bol bol kelime aldığını ancak bu dillerdeki takıların Türkçe köklerle kaynaşmasını sağlayamadıkları için sıkıntı çektiğimizi ifade etmiştir. Meriç'e göre önemli olan dile esneklik kazandırmaktır. Dilin ihtiyacı olan kelimeden çok, bazı gramer unsurları ve isim tamlamalarıdır.

Safa (1976: 260-264), dil konusunda Sosyoloji ve Lengüistik ilimlerinin dışında herkesin bu konuya müdâhil olma yetkisinin bulunmadığını söylemektedir. Türk Dili, modern düşünce, ilim ve teknik kavramlar bakımından çok fakirdir. Yabancı kelimelere muhtaçtır. Buna karşılık onun yabancı kelimelerden kurtulmak ve kendi kendisi olmak için de milli bir özlemi vardır. Yabancılaşma ve özleşme hamleleri arasındaki bu çatışma Safa'ya göre Türkçe'nin buhranını yaratmaktadır. Oysa Yetiş'e (2005: 979) göre dil, tabii seyrine bırakıldığında görülecektir ki süreç kendiliğinden zaten işler ve *"İnsanlar gibi kelimeler de yıpranır, hatta bazen ölür."*

Dil devrimi ile yabancı sözler atılıp, yerlerine Öz Türkçelerini koyma ihtiyacı ortaya çıkınca, halkın sözleri değer kazanmış ve yabancı sözlerden boşalan yerleri doldurmaya başlamışlardı. Hatiboğlu'na (1981: 41) göre Arap, Fars kaynaklarından gelen sözleri dilden atarken onlara ait bazı kavramların etkisinden de uzaklaşmıştık. Hatiboğlu, Atatürk'ün Dil devrimi ile çeşitli denemeler ve atılımlar gerçekleştirerek dilin sadeleşmesindeki hızı ülkeyi kurtarmasına benzetmiş ve Türk Dilini de yabancı diller boyunduruğundan kurtardığından söz etmiştir. Hatiboğlu'na göre dil devrimiyle dilimizi yabancı öğelerden arıtarak, çağdaş uygarlık seviyesine çıkarma fikri esastır.

Muasır medeniyet mertebesine ulaşmak maksadıyla gerçekleştirilen dil devriminde Batılılaşma menşeinden hareket edilmektedir. Bunun sonucunda Türkçeye yabancı dillerden çok sayıda kelime alındığından söz edilmiştir: *"Tanzimat'la başlayan*

Batılılaşma sürecinde girişilen ıslahat hareketleri ve bunun en önemli adımlarından olan Batı üniversitelerinde Türk aydını yetiştirme çabası, eğitimli kesimin Batı kültürü ile daha yakından tanışmasını sağladı. Bunun doğal sonucu olarak ülkemizde, özellikle resmi kurumlarda Batılılaşma süreci başladı. Dil de bu etkinin dışında kalamazdı. Böylece önce Fransızcadan, daha sonraki yıllarda ve günümüzde İngilizceden Türkçeye haşerat sürüsü gibi kelimeler girmeye başladı ve halen de girmekte" (Elginkan Vakfı, 2013: 9).

Yücel'e (1982: 98) göre de başka dillerden kelime almak bir dil için kusur değildir. Kötü olan başka dillerden geçme gramer şekilleridir. Çongur'un (1967: 77) tespitine göre Mehmet Çınarlı ise *"dilde ırkçılığı savunmanın, kanda ırkçılığı savunmak kadar zararlı olduğuna"* inandığını belirtmiştir. Türklüğü benimsemiş, Türklüğe hizmet etmiş kimseleri, ırklarına bakmadan Türk saydığımız gibi, Türk diline iyice kaynamış, yabancılıkları unutulmuş kelimeleri de hangi dilden geldiklerini araştırmadan Türkçe saymamız gerektiğinden söz etmiştir. Ataç (1980: 81) *Hisar*'ın Eylül sayısında Munis Faik Ozansoy "Dilcilik Oyunu" adlı yazısında, yabancı sözlerden kaçınanlara çatarak, dilimizi hor görmememiz gerektiğini belirtmiş, dilimizin dünyanın en güzel, en âhenkli dillerinden biri olduğuna dikkat çekmiştir. Aksan'a (2002: 200) göre ise Türk Dilinin bir parçası haline gelen sözcüklerin, sadece yabancı bir dilden alındıkları gerekçesiyle atılması anlamsızdır. Bunların eski Türkçe sözcüklerle ya da Türkçe köklerden türetilen yeni sözcüklerle değiştirilmesiyle, toplumdaki değişim ve gelişimler, dünyanın her ülkesinde dile yansımaktadır.

Aksoy (1962: 29), Türkçenin özleştirilmek ve yabancı dillerin baskısından kurtarılması davasını tutmayanların *"Türkçe, bütün düşünce inceliklerini anlatabilecek kadar zengin değildir. Bundan dolayı muhtaç olduğumuz kelimeleri yabancı dillerden almak zorundayız"* savını eleştirmektedir. Çongur (1967: 28) ise dilimizde yabancı dillerin ifade ettiği kavramları söyleyebileceğimiz kadar Türkçe karşılık bulunamıyorsa, o yabancı sözcükler zaten dilde kalıyor. Türkçesi bulunduğu zaman yabancıları atılıyor. Bu bakımdan, dili "fakirleştirmek" diye bir şey söz konusu değildir.

Bugün Türkçe için yeni bir sorun ortaya çıkmıştır. Osmanlıcanın kaldırılmasıyla birlikte Türkçeden, Türkçe yerine İngilizceden Fransızcadan aktarma yoluyla pek çok sözcük kullanılmaktadır. Türkçeleri olduğu halde, bilim ve teknik gerekçelere dayandırılarak Batı kökenli sözcüklerinin kullanılması alışkanlık haline getirilmektedir. Sinanoğlu'na (2015: 54) göre bugün ikinci dil devrimi gerekiyor. Atatürk'ün ünlü sözü

ile *"Türkçeyi, bir yabancı dil boyunduruğunda kurtarmışken bir ikincisine mi atacaktık!"* Ünal (1999: 174) 'a göre ortaokul, lise ve üniversitelerimizin çoğunda var olan İngilizce tedrisat neticesinde Türkçe'nin unutulmaması veya bir kabile dili haline getirilmemesi konusunda olağanüstü bir gayret sergilenmelidir. *"Dilimizin önüne çıkan tehlikeler karşısında bizim yapılması gereken şey, hiçbir yabancı dil kompleksine kapılmadan, Türkçe'nin değerini takdir etmek, onu iyi bilmek, doğru ve güzel konuşmak, mükemmel yazmak; çocuklarımıza dilimizin sahip olduğu kültür hazinelerini ve edebi eserlerini tanıtarak sürekli ve çok okumalarını sağlayarak Türkçeyi bütün zenginliği ve güzelliğiyle doğru ve mükemmel biçimde öğretmek olmalıdır"* (Elginkan Vakfı, 2013: 12).

Ülkemizde dilin bir anlaşma sistemi olduğu çoğu zaman dikkate alınmamış veya unutulmuştur. XX. yüzyılda Türkçenin başına gelenler de "dikkate almama" veya "unutma" ile sıkı sıkıya ilgilidir: *"Dilimizi, öz inancımızla bağlantımızı kuran anlaşma sistemimizi kaybetmişiz. Onu tekrar bulmak ve tekrar düşüncesinin dokusu yapmak vazifesi omuzlarımızdadır"* (Doğan, 1984: 27-31).

Atilla İlhan, ilkelerine büyük bir tutkuyla bağlı olduğu Atatürk'ün en ciddi yanlışlarından birini "dil" konusunda yaptığını iddia etmektedir. Ona göre: *"Devrimin Osmanlıca'yla ilişkiyi "bıçak gibi" kesmesi sonucunda Türkiye'de, kendi kültüründen uzak, batı hayranı, "devşirme" ve "komprador" aydınların önü açılmıştı. arap-fars-bizans tabanı üzerinde yükselen osmanlı kültür bileşimi ve yaşama biçimi ile grek-latin tabanı üzerinde yükselen batı kültür bileşimi ve yaşama biçimi arasında "benzemezlik" vardı; biz yanlış yolu tutmuştuk."*[15]

Muallimoğlu'nun (1996: 251) tespitine göre Türk dil devriminin Atatürk ile özdeşleşmesini Yakup Kadri Karaosmanoğlu, *"Hisar Dergisi'nin" Kasım 1966 sayısında, şöyle açıklanmaktadır: efendim Viyanalı bir dil uzmanı bir tez hazırlamış. Bu tezi o zamanın Matbuat Umum Müdürü olan Vedat Naim Tör'e göndermiş. Tez'i alıp bana getirdi. Ben de bunu Atatürk'e götürdüm. Atatürk tezi okuyunca: "tamam demişti, istediğimi buldum." Sonra o uzmanı Ankara'ya dil kurultayı'na çağırdılar. Ben o sırada Avrupa'da bulunduğum için tez hakkında daha derinlemesine fikir edinemedim"* sözleriyle ifade etmektedir.

---

[15] Tunca Arslan, 2014, http://www.aydinlikgazete.com/attila-ilhan-ve-osmanlica-makale,57709.html
Erişim Tarihi: 17.09.2019

Buradan hareketle Atatürk'ün başlatmış olduğu dil devrimi genel olarak iki etken altında gerçekleşmiştir:

1) Ulusçuluk (nasyonalizm) etkisiyle kendine dönüş.
2) Toplumsal ve kültürel ilerlemenin gereği olarak yeni kavramlar ve bunların anlatımına yarayan sözcük ve terimlerin ortaya çıkışı (İmer, 1976: 32).

Heyd'e (2001: 116) göre, dil devrimi, Türk dilinin geliştirilmesine yönelik ilgiyi arttırmış, dilin tarihine ve yapısına yönelik, bilimsel araştırmayı teşvik etmiş, dilsel duyguyu keskinleştirmiş, modası geçmiş âdetlere bağlılığa son vermiştir. Yazarları daha basit daha açık ve daha kesin bir dil kullanmaya sevk ederek dile güzel, gerekli ve yararlı yeni sözcükler ve terimler kazandırmıştır.

Londra'da çıkan *The Times* Gazetesinin 31 Ağustos 1929 tarihli sayısında yeni alfabeye, olumlu bir tavırla yaklaşan başyazıya yer verilmiştir: *"Değişimin sağladığı faydalar, Türkçe'yi Arapça harflerle yazan ve okuyanların karşısına çıkan zorluklarla boğuşmayanlarca kolaylıkla takdir edilemez… Bu akımla yüzyıllardır Avrupa tarafından tuhaf ve tek başına kalmış bir halk olarak telâkki edilen Türkler, Batı'ya hiç olmadığı kadar yaklaşmışlardır. Bu, Türk halkının kaderini emanet ettiği olağanüstü şefe lâyık büyük bir reformdur"* (Lewis, 2007: 51).

Oktay Sinanoğlu'na göre Atatürk'ün elinde dil devriminin iki yönü vardı:

1) Osmanlıcayı yani Arapça, Farsça türetim ilkesini kaldırmak
2) Yeni kavram ve teknik terimler için Türkçeden Türkçe türetmek ilkesini koymak. Atatürk ikinci yöne son derece önem verip bizzat kendisi bu konu ile on yıl uğraşmıştı (Sinanoğlu, 2015: 53).

Ancak Uriel Heyd'e (2001: 114) göre Türkiye'deki dil devrimi geleneksel yazı ve klasik diller dâhil eğitimli sınıfın kültürel mirasının terk edilmesi ile yakından ilgiliydi. Bu düşünceyi Armağan (2012: 66) da şu açıklamalarla desteklemiştir: *"Cumhuriyet'in yeni yönetici kadroları Türklük duygusunu yaratmak için "devlet" olarak "eskiyi", "hurafeleri", "geriliği", "doğrulu" olmayı temsil eden Osmanlı geçmişinden kendilerini farklılaştırmaya çalışırken, ilk darbeyi alfabeye vurmaya karar vermişlerdi."*

Aksoy'a (1982: 125-126) göre dil devrimi ile dilimiz yıkılmış değil, eski bir dil düzeni yıkılıp yerine iyi bir dil düzeni getirilmiştir. Eski dil düzeni, ulusal nitelikten

uzaklaşmış, yabancı dillerin baskısı altında özgürlüğünü yitirmiş olan ve "üç lisandan mürekkep" diye tanımlanan Osmanlıcadır. İşte bu yıkılan dil düzenidir. Yerine gelen de ulusal, özgür, çağdaş bir dil düzenidir. Dilde düzen devrimi eski yazı dilimiz için gerekiyordu. Ancak ulusal kimliği korunduğu için halkın konuşma dilinde düzen devrimi söz konusu olmamıştır. Bilgiç (1986: 241) ise Aksoy'dan farklı düşünmekte ve dil konusunda inkılâp değil, gelişmenin söz konusu olacağını ileri sürmektedir. *"Dilde inkılâptan bahsetmenin dilin içtimâilik ve manevilik vasfına aykırı düşeceği, onda ancak bir gelişme bahis konusu olabileceği hiçbir zaman unutulmamalıdır."*

Bunların yanı sıra süreci olumlu olarak değerlendirenler de bulunmaktadır. Nitekim bir resmi kuruma göre, Harf inkılâbının dikkate değer yanı, canlılığını geniş ölçüde kaybetmiş olan bir uygarlık düzeninden çağdaş bir uygarlık düzenine geçişi simgelemesiydi (GKB, 1988: 122). Ayrıca inkılâpla sadece eğitim ve dil düşünülmedi. Aynı zamanda bütünsel bir değişim hedeflendi. TDK 'ya göre, dil devrimi toplumsal yenilenmenin kelime dizgelerine yansımasından başka bir anlama da gelmemekteydi (TDK, 1974: 81).

Atatürk devrimlerinin Kongar'a (1985: 119) göre dört önemli niteliği vardır: *"Birinci niteliği "devletçi-seçkinci" bir grup tarafından geniş halk kitlelerine, tepeden inme bir biçimde uygulanmış olmalarıdır. Bu "devletçi-seçkinci" grup Osmanlı geleneğinin bir ürünüydü ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında ortada görülen tek toplumsal ve siyasal güçtü. Devrimlerin ikinci niteliği, Batı tipi bir toplum yaratmaya yönelmiş olmalarıydı. Üçüncü bir nitelikleri, hepsinin aynı anda topluma sunulmamış olmasıydı. Dördüncü bir nitelik, bütün devrimlerin temelinde, ana kavram olarak kuramsal açıdan "halk egemenliği" ilkesinin yatmasıdır."* Burada anlaşıldığı üzere Gökçe (1996: 30) konunun sadece bir dil devrimi değil, topyekûn bir değişimi inşâ etmek olduğunu ve bu nedenle devletçi-seçkinci cephenin temel özelliklerinden biri olarak yönünü batıya çevirmiş olan Türkiye Cumhuriyetini Batı kültürüne uydurmaya çalıştığını ifade etmektedir.

Aksoy'a (1975: 41) göre devrim katı bir düzenin yıkılıp yerine iyi bir düzen kurulmasını ifade ettiğine göre dil devrimi de "Osmanlıca" adı verilen kötü dil düzenin yıkılıp yerine "özleşen ve gelişen Türkçe" adını verdiğiniz iyi ve yeni bir dil düzeninin konulmasıdır. Bu bakımdan devrimcilik Tüfekçi'ye (1986: 234) göre, ihtilal yapmak olarak anlaşılmamalıdır, toplumsal yapıda sosyo-kültürel bir değişimi gerçekleştirmek olarak ifade edilmelidir. Dil inkılâbı da Korkmaz'ın (1995: 655) ifade ettiği biçimde "bu sosyo-kültürel değişimi, Türk dilinin milli dil olma ölçülerine uygun düşmeyen

tarihi alın yazısını silerek, kültürlü bir millete uygun bir kültür dili yaratabilmek gayretiyle" kendini göstermiştir. Buradan anlaşılıyor ki *"tek çizgili bir dinamikten ziyade bürokratik deneyim süreci olarak anlaşılan, dil konusunun siyaset tarafından üstlenilmesi meselesi, artzamanlılık boyutundan çok, çoğunlukla çelişen rol alışların eş zamanlılığı çerçevesinde ele alınmalıdır"* (Berktay, 2016: 73).

Sürecin devamı analiz edilirken şu ifadelere de yer verilmektedir. *"Başlangıçta dil reformunun birtakım tepkilere yol açtığını saklamayalım. Bu reformun Türk dilini yoksullaştırdığı, Türkçe'nin anlatım gücünü azalttığı, Türk dilinin ses güzelliğini bozduğu, eski ve yeni kuşaklar arasındaki bağları gevşettiği ileri sürüldü. Ortaya atılan Türkçe karşılıklar eleştirildi. Ancak bütün bu eleştirmelere karşın, büyük kurtarıcının girişmiş olduğu bu savaş da 20-25 yıllık bir süre içinde kazanıldı"* (AKDTYK, 1988: 216).

Timur'a (1993: 156-157) göre 1920'lerin "liberal" kalkınma yöntemi başarıya ulaşmayınca ve batıya bağlı Türk ekonomisi büyük bir buhran içine girince milliyetçilik sorunu yeniden gündeme geldi. Kültürel yönden Türk Dili ve Tarihi ile ilgili araştırmalara yönelik bu milliyetçilik, Atatürk'ün de yakından ilgilendiği bir konu idi. Bu bakımdan Türk Dil ve Tarih Kurumları çerçevesinde geliştirilmiştir.

Türk Tarih Kurumunun kuruluşunda başkanına gönderdiği bir mektupta, Atatürk şu direktifi vermiştir: *"Tarih yazmak için tutulan yolun mantıki ve bilhassa ilmi olması şarttır. Bu münasebetle yüksek heyetinin reisi bulunan zat-ı âlinize hatırlatırım ki ya dünya ufuklarına açacağınız yeni tarih semasında dikkatli olunuz. Sümmettedarik bir eser vücuda girerek ferdasında nadim olmaktansa, hiçbir eser vücuda getirmemek aczini itiraf etmek evladır. İlim sahasında vesveseli olmak, miskin müesseselerin mezunlarına inanmaktan evladır"* (Timur, 1993: 157-158).

Atatürk tarihi, çağdaşlaşma yolunda devletin ve milletin ilerleyip yükselmesi için temel destek olarak ifade edip; dili de milli kültürün özü kabul etmiştir (Göçgün, 2010: 35). Topçu'ya (1970:10) göre *"milletin kültürü, onun bütün fertlerinin sahip olduğu hadiseleri karşılayan duyuş şekilleriyle, bütün tarihi içinde meydana getirdiği değer yargılarıdır"* ve Türkçenin bilimsel yöntemlerle incelenen ulusal bir dil niteliğine kavuşması, Türk Dil Kurumunun çabalarıyla gerçekleşmiş bir gelişmedir (Göktürk, 2002: 179).

Uzun bir dönemde devlet eliyle yürütülen bu dil politikasına karşı baştan beri milliyetçi aydınlar tarafından itirazlar, tepkiler olmuş; düzeltme, yola getirme gayretleri

de görülmüştür (Banguoğlu, 1984: 149). Nitekim Timurtaş'ın (1969: 58) tespitine göre Adnan Ötüken söyleyeceklerini okur-yazar bir vatandaşın şikâyetnamesi olarak dile getiriyor ve *"Dilimizi kasten tahrip edenler ve para mukabilinde hizmet edenlerin yanı sıra asıl ele alacaklarım, bu kasıtlılar dışındaki iki kurum'dur. İkisi de gaflet ve dalalet içindedir. İkisini de ellerine almış olan bir kısım çıkarcılardır. Dil amatörlüğünü meslek edinmişlerdir. Bundan büyük paralar kazanırlar. Bu kurumlardan birincisi Dil Kurumu, ikincisi TRT kurumudur"*

Güngör'ün (1993: 335) tespitine göre de İsmail Habip Sevük'ün dediği gibi *"valilerimizi vilayetsiz, mahkemelerimizi hâkimsiz bırakan dil kurumu memleketi topyekûn dilsiz bırakmadan bu gidişe dur demeli ve safsata yerine ilmin senini hâkim kılmalıyız."* Mümtaz Turhan (1980: 288), dil devrimi adı altında yapılan uygulamaları ve uzman kabul edilen kişileri, birçok mefhûmu uydurma veya mevcut tek öz Türkçe kelime ile ifadeye çalıştıklarından, bu arada mefhumların ortadan kalkması neticesinde dili korkunç bir derecede fakirleştirdiklerini belirterek eleştirmiştir. Dil devriminin en büyük zararı, birçok alanda *"sivrilmiş şahsiyetleri veya sahte şöhretleri"* toplayıp devlet nüfûzuna dayanmak suretiyle bir otorite oluşturmaya çalışmaları iddiaları ile eleştirmiştir.

Dil kurumu eski başkanı Tahsin Banguoğlu, yönettiği dille ilgili bir açık oturumda dil meselelesiyle ilgili yanlış bir düşünceden söz etmiştir. Birçok aydın dil kurumunda kendilerince kelime uydurulduğu ve uydurulan kelimelerin zoraki şekilde uyguladığı kanısını açıklıyor: *"Hâlbuki ulusça yeni bir dil yapmaktayız. Her aydın, elinden geldiği kadar yabancı kelimelerin yerine Türkçelerini koymaya çalışıyor."* Tanrıkorur'a (2003: 318) göre "güzelim Türkçe'yi zavallı yapan" dilin kendisi değil, onu kullananlar daha doğrusu kullanmasını öğrenememiş, bozuk-kötü-yanlış kullanılmasına aldırmamış olan Türklerdi. Hacıeminoğlu (1975: 103) kurumun uygulamalarını devam ettirdiği süreç içerisinde Falih Rıfkı Atay, Halit Fahri Ozansoy, Ahmet Cevat Emre, Besim Atalay, Tahsin Banguoğlu, Abdülkadir İnan, yapılan bu yanlış ve gayri ilmi tutum yüzünden dil kurumuna cephe aldığını belirtmiştir.

Dil devrimi Uriel Heyd (2001: 21) göre tamamen yazarlara, şairlere ve bağımsız bir akademiye bırakılmadı. Atatürk Milli Eğitim Bakanlığı, CHP ve partinin kültürel organı durumunda halkevleri ile yakın işbirliğinde bulunan ulusal bir kurum niteliği taşıyan Türk Dil Kurumu'nu kurdu. Kurumun faaliyetleri Atatürk'ün başlattığı ve yönettiği genel devrim programının ayrılmaz bir parçasını oluşturuyordu. Bu nedenle

çağdaş dil hareketinin gidişatı çağdaş Türkiye'nin kültürel ve dinsel gelişimi ile sıkı sıkıya birleşmişti. Buradan hareketle Safa (1996: 128) *"Yeni Türk Tarih görüşü ve onun dilde ifadeleşmesinden başka bir şey olmayan Türk dili hareketi, inkılâbın milliyet ve medeniyet prensiplerini daha derin bir kökte birleştirmek iradesinden doğdu. Bir tarih, kültür ve medeniyet hamlesi olan Kemalizmi yalnız iktisadi, siyasi ve hukuki bir merhaleden ibaret sananlar varsa, onların bu sonsuz Türk hakikati üstüne başlarını sarkıtmaları ve tam bir idrake varıncaya kadar düşündükçe düşünmeleri gerek"* sözleriyle yapılan çalışmaların olumlu olduğu yönündeki kanaatini ifade etmektedir.

Devam eden süreçte dil devriminin karşılaştığı güçlükler, direnmeler, Türk Dil Kurumunu da kötüleme yoluyla kendini göstermiştir. Nitekim Aksoy (1975: 39-40), Kuruma yöneltilen, *"Dilde devrim olmaz; dil, yavaş yavaş gelişir. Dile müdahale edilmez, yolunu kendi kendine bulur. Dili devlet zoruyla değiştirmek istiyorlar. Dil kurumu ilmi bir teşekkül değildir. Dil işine dil bilginlerinden başkası karışmamalı. Yabancı kelimeler atılınca manaları kayboldu. Dil inkılâbı Atatürk'ten sonra soysuzlaştırıldı. Hiçbir ulusun yapmadığını biz yapıyoruz. Baba evlat anlaşamaz oldu. Yeni sesleri halk da anlamıyor. Başka dillerden kelime alınabilir. Kaide alınamaz"* ifadeleriyle farklı eleştiriler üzerinde de durmuştur.

Nitekim Timurtaş'ın (1980: 25) ifade ettiği şekilde devrim, *"bir kurumu ve bir sistemi kökünden değiştirmek, yerine yenisini koymak"* demek olduğuna göre, dilde devrim yapılamayacağı anlaşılmaktadır. Buradan hareketle devrimler yapmış bir toplumda, toplumsal değişmeler, gelişmeler içinde olan bir toplumda, dilde yavaş bir gelişme istemenin bilimsel gerçeklere ne kadar uyacağı hususunda çeşitli görüşler mevcuttur. *"Manevi varlıklar, milli değerler vardır ki, pek dokunulmaya gelmez. Dil, bunlardan biridir. Ona dışarıdan gelecek en hafif temas, kelebek kanadına dokunan hoyrat at gibi varlığını zedeler, büyüsünü bozar"* (TKAE, 1968: 49).

Yapılan eleştiriler değerlendiren Kudret (1986: 138), Ercilasun'un Sisav Türk dili seminerinde *"Dil, canlı bir varlıktır. Dilde değişme, her canlı varlık gibi kendi gelişme kanunları ve hızı içinde olmalıdır ve bizim itiraz ettiğimiz ve tehlikeli bulduğumuz husus, dilin kanunlarına aykırı şekilde yapılan ve onu çok hızlı olarak değiştiren uydurmacı müdahaledir"* ifadesini karşı devrimci bir söylem olarak algılamaktadır. Buna bağlı olarak Ömer Asım Aksoy, Fahrettin Kırzıoğlu ile "özleştirme" konusunda yapılan bir tartışmada, Fahrettin Kırzıoğlu'nun *"dilin kendi kendine bir gelişimi olmalı ve bu işi daha çok sanatçılara bırakmalı. Amaca varabileceksek, ancak böyle varabiliriz"* açıklamasına karşılık olarak şöyle diyor: Arkadaşım diyor ki *"Dili kendiliğinden gelişmeye bırakalı, zorlamayalım."*

Aksoy dilin kendiliğinden gelişmeye bırakıldığını, ancak ihtiyacı karşılamadığı için dil devrimi akımına gitmek zorunluluğu duyulduğunu ifade etmiştir (Çongur, 1967: 26-27).

Acar (1983: 205), dili sosyolojik açıdan değerlendiren Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu ile Mazhar Osman arasındaki bir diyaloğu yorumlamıştır. Dile yapılan lüzumsuz müdahalelerin sosyoloji ilmi açısından doğru olmadığını ortaya koymuştur. Mazhar Osman'ın "*Vakıa akıl hastalarında Neolojizm denilen yeni kelime icadı iptilası vardır ve bu gidiş bizim için iyi bir alâmet değildir*" açıklamasıyla da Fındıkoğlu'nu doğruladığını ifade etmiştir. Ataç (1980: 247), devlet zoru ile dil devriminin olamayacağını belirtmektedir. Ancak devlet, toplumda böyle bir dilek olduğunu anlayınca kendi de işe karışır, bu akımı hızlandırmak, düzen altına almak için gerekli kuralları yaratır. Ataç bizdeki durumun da bu olduğu iddiasındadır. Baydur (1964: 21) ise devletin hiçbir vakit gazetelerin, edebi eserlerin, mektupların diline müdahale etmediğini belirtmiştir. Akün (1982: 11) de dile müdahale hususuna farklı bir yorum getirmiştir:

"Hareket, bu fikre sahip bir çevrenin veya şahısların ortaya teklifler getirmesi, görüşler öne sürmesi şeklinde cereyan etmemiştir. Bir siyasi baskıyla birlikte yürümüştür. Dil ile meşgul olan bir kurumun veya şahısların Türk Dili için tasavvurlar, düşünceler ortaya atması, bunları kitapları ile broşürleri, mecmuaları ile yaymaya çalışması, zorla kabul ettirilmeye kalkışılmadığı müddetçe normal sayılabilir. Fakat bizde iş bu raddede kalmayarak, yanına devletin kuvvetini alan, fiili ve müessir bir müdahale şekline girmiştir."

Sert (2016: 211) de müdahale konusunda Akün'e benzer söylemlerde bulunmuştur. Tek-parti iktidarında yürütülen dil politikalarının Osmanlı Döneminden ayrılan temel yanının, dilin söz dağarcığı ve sözdizimine doğrudan devlet eliyle müdahale edilmesi olduğunu açıklamıştır.

Dile müdahale edilmemesi hususunda bazı yazarlar ortak bir noktayı dile getirmektedirler. Örneğin Bilgiç'e (1986: 237) göre de dilde yapay ve zoraki değişimler olamayacağı, tabii bir gelişmeyle değişimin gerçekleşebileceği açıklanmıştır. Her milletin dilini sadeleştirip–özleşmeye çalışırken dikkatle, derin bilgiyle, modern ilmi ve objektif yöntemle ve her şeyin üstünde olarak milli bir dil zevki ve mantığı ile yürütülmesi gerekmektedir. Timurtaş (1980: 142) ise Hüseyin Cahit'in ifadesini şu sözlerle açıklamaktadır: *"dile müdahale edilmemeli ve dil, kendi kanunları içerisinde tabii sadeleşme seyrine bırakılmalıdır."* Hatiboğlu (1981: 32) da benzer bir yorumda bulunarak

"dil işi devlet işi olamaz, dilin gidişine karışılmaz, dile müdahale edilmez, dili kendi akışına bırakmak" gerekeceği değerlendirmesini yapmaktadır.

Harf devriminden sonra sıra sözcüklere gelmişti. Yabancı dillere de bakılarak *"Başka dillerdeki her bir söz için en az bir kelime bulmalı. Onları ortaya atmak lâzımdır. Milli zevkimiz hangisinden hoşlanır ve onu kullanırsa, o zaman lügâtımıza koyalım"* (TDK, 1963: 34-35) ilkesi benimsenerek mesele zamanın akışına bırakıldı.

Ataç (1980: 173), dile yeni sözcükler kazandırma girişimlerine *"önce kelimeleri tek tek seçerek önünüze alın. Birer birer güzelliklerine bakın sonra yan yana dizilmesiyle meydana gelecek yapıyı seyredin. Güzel olmamışsa bozun, yeniden kurun. Gene bozun, gene kurun, kelimelerle bıkıp usanmadan oynayın."* Çongur (1967:30) ise, ortaya atılan sözcüklerin, sanatçılar tarafından atıldığını ifade etmiş ve bu kelimeler aynı zamanda bilim adamlarınca önerilmiştir. Bunların da tutanı tutmakta, tutmayanı bırakılmaktadır. Çongur'a göre zorlamayla dil olmaz. Zorlayarak hiçbir söz ulusa benimsetilemez, kabul ettirilemez. Dilde zorlama sözü aldatıcı bir mevzudur.

Türk Dil Kurumunda sadeleştirme yapıldığı günlerin birinde Atatürk'ün Kuruma gelmesiyle yaşanan bir anekdot da bulunmaktadır. Atatürk, çalışma heyetine ne yapmakta olduklarını sormuş: *"Arapça velhasıl kelimesi için Türkçe bir karşılık arıyoruz"* yanıtını almıştır. Atatürk: *"Yahya Kemal, velhasıl kelimesini şiirinde kullandı, ona dokunmayın"* diye buyurmuş. *"Mehtap iri güller ve senin en güzel aksin/ velhasıl o rüya duruyor yerli yerinde"* (Elginkan Vakfı, 2013: 10). Bu ironik anlatım gösteriyor ki mesele çoğu zaman bir filoloji konusu olarak değerlendirilememiştir.

Nitekim Ahmet Caferoğlu'nun anlattığı, buna tıpatıp benzeyen bir olay da sadeleşme konusunda İsmet İnönü ile kurum arasında gerçekleşmişti. Bir gün İsmet İnönü Türk Dil Kurumu'na uğramış, tıpkı Atatürk gibi o da sadeleştirme işiyle ilgili çalışma yapanlara sırada ne yaptıklarını sormuş. *"Allah bu millete zeval vermesin"* sözünün öz Türkçe nasıl söylenebileceği üzerinde çalışıyoruz demişler. İsmet Paşa şöyle düşünmüş, sonra "*Bunun hepsi Türkçedir, olduğu gibi bırakın demiş"* (Elginkan Vakfı, 2013: 10).

Bu tür kararlar daha sonrasında Kuruma yönelik eleştirilerde etkili olmuştur. Nitekim Kartal (1973: 339) bir eleştirisinde *"Nedendir anlaşılmaz, mesele cerrah olmayan bir kimsenin ekmek bıçağı ile ameliyat yapmasını kanunlarımızla yasaklar da önüne gelenin ulu*

orta kelime uydurma gayretini menedecek bir hüküm yoktur" diyerek konunun uzmanlık gerektiren bir iş olduğunu açıklamıştır. Dil Devrimine getirilen diğer bir eleştiri ise alanında uzman olmayan kişilerce oluşturulduğu düşünülen ve herhangi bir kontrolden geçmediği iddia edilen okul kitaplarında kullanılan dildir. Akün'e (1982: 13) göre bir hamlede değiştirilmiş olan dil, sorumluluktan olduğu kadar, filolojik ustalık ve zihniyetten de tamamıyla yoksun kimselerin *"kendi kafalarının, bilgisizlik ve zevksizliklerinin laboratuvarlarında yarattıkları, hiçbir ilmi kontrolden, ilmi münakaşadan geçmemiş yüzlerce, binlerce kelime kullanılması, bellenilmesi mecburi bir devlet lügâtı haline girmiştir."*

Her şeyden önce akademisyenlerin, ilim adamlarının ele alıp değerlendirmesi gereken konu politikacı, gazeteci ve her meslekten kişilerin elinde çarpıtılmıştır. Devrimin ruhundaki zor kullanma, siyasi kadronun tepeden inme emirleriyle kendisini göstermiş ve harflerin kabul edilmesi sağlanmıştır. Ertem'e (1991: 9) göre halkın çok istediği, beklediği bir yeniliğin devlet gücüyle yapılmasına aslında gerek yoktu. Ayrıca iş, aceleye de getirilmişti. Hazırlık ve zamanlaması konusunda gerekli plânlama tam manasıyla yapılmamıştı.

TDN 'nın (1952: 26) tespitine göre Mustafa Canpolat ise, "Arap yazılı Türk Alfabesinin Gelişmesi" başlıklı yazısında Lâtin harflerinin 1928'de kabul edilmesi, 70 yıllık bir araştırmanın, tartışmanın sonucuydu. Atatürk bir Türk aydını olarak bu tartışmaları izlemiş ve Lâtin yazısını kabul etmekten başka çıkar yol olmadığını anlamıştı. *"Ata, dilci değildi ve geçmişte bu yolda çalışmaları yoktu. O büyük bir komutan ve büyük bir devlet adamı idi. Bu son vasfı ona başarılı ve benzerlerine nispet edilirse çok az sarsıntı ile devrimler yapmak imkânı vermiştir. Ancak dil işi büsbütün başka idi. Bu işte büyük bir devlet adamı olmanın etkisi azdı, teknik bilgi esastı. Olsa olsa olağanüstü bir zekânın ele aldığı her konuda göstereceği üstünlük ileri sürülebilirdi."*

Bu teze karşı Atatürk'ün dilci değil bir devlet adamı olduğunu ifade eden Tahsin Banguoğlu *"artık onun bazı tasarrufları üzerinde münakaşa yapmak zamanı gelmiştir. Atatürk'e yanlış bilgi verilmek suretiyle yanlış işler yaptırılmıştır. Riyaziye terimleri üretilirken çarpay, böley denildi ve bunun uydurma terimlerin sahiplerine her uydurdukları kelime için de 5 lira verildi"* demiştir. Mümtaz Turhan da, Banguoğlu gibi Atatürk'ün dil uzmanı olmadığını belirtmişti. Alfabe inkılâbının başarı ile neticelendiğini gördükten sonra dil devriminin de böyle çabuk yapılabileceğini ümit etmiştir. Fakat Dil Kurultayı'nda altı ay geçtiği halde henüz ortada ciddi bir çalışma görülmüyordu. Atatürk'ün çerçevesinde

dil çalışmalarına katılanlara baktığımızda Ragıp Hulusi'den başka dil bilgini olmadığını görürüz. Ragıp Hulusi, bir dilci olarak daha ilk dil çalışmaları sırasında, dili çıkmaza götüren aşırılıkları görerek gerekli eleştirileri yapmıştır. Ancak eleştirilerinin dikkate alınmaması üzerine dil çalışmalarını sürdüren "aşırı özleştirme" taraftarlarından ayrılmıştır (Acar, 1983: 189).

Şavkay'a (2002: 98) göre ise konunun uzmanı olan dilbilimciler ile konuyla birinci dereceden ilgili edebiyatçılar, ancak teze tam ve kusursuz bir destek verdikleri ölçüde katılabilmişlerdir. Aksi görüşte olanlar, ya Yahya Kemal'in yaptığı gibi bu tartışmaların dışında kalmaya çalışmışlar ya da Ahmet Caferoğlu gibi Kemalistler tarafından tartışmaların dışına çekilmişlerdir. Hacıeminoğlu (1975: 102) ise Osman Nedim Tuna gibi genç dilcilerin ise tasfiyeciliğe karşı oldukları ve ilmi görüşleri savundukları için kurumdan çıkarıldıklarını ifade etmektedir.

Meselenin uzmanlarca ele alınmadığını savunan Safa (1976: 289), dil meselesinde halk ve aydınlar dilimizin buhran içinde olduğundan ve anarşiye sürüklendiğinden söz etmektedir. Konusunda yetkin olmayan kişilerce Öz Türkçe adı altında kelimelerle oluşturulan uydurma dil oluşturulduğundan ve bu dilin zorla kabul ettirildiğinden yakınmaktadırlar. Ayrıca bu tutumun ilericilik sayılmasında, karşıt olanların ise maddi ve manevi baskı altında bırakıldığını eleştirmişlerdir. En çok söylenilen oluşturulan suni dil ile nesillerin birbirini anlayamadığıdır. Eski kültürle ilişiğin kesilmesidir. Bizde dille uğraşanların edebi kültürleri, edebiyatla uğraşanların dil bilgileri yoktur.

İlk bakışta ve subjektif olarak "devrim" ya da "inkılâp" yeni bir düşünce veya yeni bir kurumlaştırma olarak, olumlu ve ileri bir hareket sayılabilmektedir. Objektif olarak bakıldığında ise nitelenen hareketlerin olumlu ve ileri hareketler olarak kabulü çok güçtür. *"Bu yüzden objektif manasıyla "devrim" ve ya "inkılâp" mevcut bir gidişi zorla değiştirip yeni bir akış sağlamaya çalışmak, süren kurumun yerine değişik nitelikte bir kurum monte etmektir"* (Doğan, 1977: 230). Devrim kavramı ve olgusu ister istemez kökten bir davranışı o da bir tepkiyi, toplumsal bir direnci çağrıştırır (Timur, 1993: 281). Harf devrimi de ideolojik ve kültürel bir devrimdir.

Batılılaşma, bütün kurum ve kuruluşlarıyla devleti ve onun kaynağı olan milleti batılılaştırmayı hedefleyen ideolojidir. Ertem'e (1991: 309-310) göre bizde bu ideoloji,

cesaret ve kuvvetini kendisini yenilemeyen, batıdaki gelişmelere yabancı kalarak yaşayan çağa ayak uydurmayan bir devlet düzeninden, uzun süren harplerde düzeni bozulan ekonomiden ve medeni batının emperyalist tutumundan almıştır. Devrim, batının müdahaleleriyle oluşan bu bozuk düzene şifa olmaya çalışırken temellerini emperyalist batıya dayandırmaktan da geri durmamıştır.

Atatürk devrimleri, Türkiye'nin, felsefemiz, ahlakımız, sanatımız, müziğimiz, her şeyimizle batılı olması demektir (İlhan, 1976: 95). Atatürk devrimcilik için: *"Türk milletini son asırlarda geri bırakmış olan müesseseleri yıkarak, yerlerine milletin en yüksek medeni icaplara göre ilerlemesini temin edecek yeni müesseseleri koymuş olmaktır"* (KDTYK, 1991: 79) açıklamasını yapmıştır. Atatürk devrimini geliştirmek, "en hakiki mürşit" bilimin kılavuzluğunda aklımızı kullanarak, batılı uygarlık düzeni içerisinde Türk sanat ve kültür bileşimini yapmaktır (İlhan, 1976: 99). Falih Rıfkı Atay'ın Ulus'ta ifade ettiği biçimde Atatürk, devrimlerini yaparken onların yaşama gücünü Türk ulusunun herkesten ve hepimizden çok kendisi tarafından tanınan faziletlerinde aramış ve bulmuştur (Çiller, 1965: 101). *"Batıda ihtilâl ve devrimlerin yavaş yavaş elde ettiklerini Atatürk'ün ülkesi birdenbire kazandı ve Türk hayatında o kadar derin izler bıraktı ki batıda bu, ancak yüz yılda erişilecek bir başarıydı"* (Çiller, 1965: 48).

Vardar (2001: 119), inkılâp aleyhinde bulunanların devrim sözcüğüne ters anlam yüklediğinden söz ederek şunları ifade ediyor. Deniliyor ki; devrim, bir düzeni yıkmak, kökten değiştirmek, alt üst etmektir. Dil devrimi de dilimizi yıkma, onu tümüyle değiştirip yok etme çabasıdır. Vardar'a göre sözlükte "evrim" yoktur, "devrim" vardır. . Acar'ın (1983: 319) tespitine göre Zeynep Korkmaz ise, dilde "evrimcilik" görüşünün bırakılması gerektiği düşüncesindedir. Ona göre dil devriminin hedefi; geçmişten kopmuş bir dil değil, onu saf bir Türkçe olarak, bıraktığımız noktadan alarak ve zamanın kattığı değişmeleri de göz önünde bulundurarak, geçmişine en uygun bir şekilde aşılanmış bir dil yaratmaktır. Ancak Vardar'a (2001: 119) göreyse sözlükte sıçrama, atlama vardır. Sözlük yapılarının dilin bir evresinden başka bir evresine kopuşla geçtiğini belirtmiştir. Bunun kişisel bir yorum olmadığını, doğrudan doğruya çağdaş sözcük bilimin vardığı sonuç olduğunu da sözlerine eklemiştir. Safa'ya (1976: 280) göre tarihin bu kopa kopa, atlaya atlaya gidişi sürdükçe, yarının gençleri de bugünküleri okumayacaklar, okusalar da anlamayacaklardır. "Devrimbazlar" her çeyrek asırda bir Türkçe'nin büyük bir kısmını değiştirmiş olacaklardır.

Dil, bütün bir İslami “etkiler” dizisinin anahtar bileşeniydi; dolayısıyla yeni rejimin Türkçenin kullanımında devrim yapması doğruydu. Ama bu devrim, *“ikinci düzeyde bir halk kültürü yarattı; bu kültürde, eski kavramların bazıları aşırı kabaran İslâmî kültürle bütünleşmeyen bir tortu olarak kaldı”* (Bozdoğan ve Kasaba, 1998: 65). Cangızbay’a (2000: 41-43) göre dil devrimi aslında bir taşla ikiden fazla kuş vurmaktı. Çünkü her şeyden önce dil, toplumsal gerçekliğin semboller katında yer alan bir yapıdır. *“İslam, bir din olarak bir toplumsal düzenleyicilik çerçevesi olmanın ötesinde, hem bir önceki rejimin temel meşruluk kaynağıdır, hem de Osmanlı sultanı, sadece bir İslam hükümdarı değil, aynı zamanda İslam halifesidir de.”* Burada dil devrimi ile önceki dönemin birkaç dayanak noktası yok edilmek durumundadır. Nitekim daha önceki döneme ait kurumsal aktör ve temeller, yeni dönem ve uygulayıcılar tarafından farklı değerlendirilmektedir. Şavkay (2002: 100-101) bu konuda *“Arapça ve İslâm arasındaki ilişki, Kemalistlerin hoşnutsuzluğuna neden olan ana unsurlardan birisiydi. Hilâfet nedeniyle eski rejim, İslâm’la doğrudan bağlantılıydı. Türk Dilinde Arapçanın varlığı temelde, meşruiyet ve tanımlama bağlamında İslâm’la ilgili unsurlardan oluşmaktaydı. Osmanlı imparatorluğu yöneticilerinin daima etnik bakımdan Türk olduğu gerçeğine rağmen, imparatorluğun tek taraflı bir dine dayalı çok uluslu imparatorluk temel görünüşü, son günlerine kadar sürmüştü”* ifadesini kullanmaktadır.

Bozdoğan’a (1998: 65) göre Cumhuriyetin ilk yıllarında aydınlar iki alanda yönlerini şaşırıyorlardı; Bunlardan biri yeni devlette yani Cumhuriyetçi devlette üstlendikleri roldü. İkinci olan İslâm kültürü evreniyle iplerin koparılması ve buna bağlı olan kişiliğin tanımlanmasıyla ilgili sorunları kapsamaktaydı. Aydının toplumsal kimliğe ilişkin sorunları da bu bağlamda ortaya çıktı *“Yaşam dünyası perspektifinden Türk toplumuna bir bakışın modern Türk tarihi için ne kadar aydınlatıcı olabileceğini en iyi gösteren olgu, Cumhuriyet dönemi Türk aydınlarının kendilerini geçmişlerinden tamamen koparınca karşılaştıkları sorunlardır.”* Ayverdi de bu konuda Türkçe’nin organik bütünlüğünü kaybetmiş bulunduğunu iddia etmektedir. Dilin siyaset kozu olarak kullanılıp, geçmiş ile halk arasında kopma gerçekleştirilerek faciaya uğradığını belirtmektedir.

Armağan’a (2012: 70-71) göre “*Asıl mesele Batı medeniyetine geçmek ve Arap-İslam Osmanlı kültüründen, yani “maziden kopmak” tır: Nitekim harf inkılâbını Türkçeyi ve Türk tarihini İslam-Osmanlı ekseninden çıkarma yolunda koparılan inkâr fırtınasının takip etmesi de asıl niyetin ne olduğunu gösterir. Velhasıl Latin harflerinin “kolaylık” veya “uygunluğu” gerekçeleri, aslında bu “büyük niyet”in bahanelerinden ibarettir*.” Lewis’e (2007: 35) göre

de alfabe değişikliğinin amacı Türkiye'nin İslami Doğu ile olan bağlarını kopararak, içteki ve Batı dünyasıyla olan iletişimi kolaylaştırma gayretidir. Dolasıyla devrimler Kongar'ın (1985: 126) düşüncesiyle ya Batı ile bütünleşmeyi kolaylaştırmış ya da Batı biçimi yaşam koşullarının benimsenmesine yol açmıştır.

Türk yazı devrimi, basit bir alfabe değişmesi olarak algılanılmamalıdır. Tarihsel açıdan kültürel ve siyasal olarak, iki temele dayanır. Gerek kökleri, gerek anlamı, gerekse etkileri açısından çok daha kapsamlı, derin ve tarihsel bir olaydır. Kongar'a (1989: 100-102) göre Türk yazı devriminin anlamı kültürel ve siyasal temeller dikkate alınmadan gerçek biçimde algılanamaz. Her devrim, TDK 'nın (1979: 68) ifadesiyle *"siyasal içerikli ve niteliklidir."* Bu açıdan siyasal iktidardan soyutlanmış, bir kültür devrimi söz konusu olamaz. Bir kültür devrimi yalnız siyasal iktidar eliyle ve onun aracılığı ile yapılmakla da kalmaz, aynı zamanda siyasal bir içerik de taşır.

Bütün kültürel devrimler, siyasal ve ideolojiktir. Yazı devrimi de kültürel bir devrimdir. Bu yüzden siyasal ve ideolojik yönü ağır basmaktadır (Kongar, 1989: 108). Dil davası, birinci derecede kültür davasıdır. Ancak kültür, bilgi-öğrenim, gramer ve zihni terbiye meseleleri değil, farz ve millet nazarında varlık ve şahsiyet meselesi olarak anlaşılmadıkça bu savların önemine nüfûz edilemez (TKAE, 1966: 62). *"Yazı devrimi her şeyden önce, dine ve geleneğe dayalı olan bir toplumun siyasal otoritesinin artık tümüyle ortadan kaldırıldığını sembolleştiriyordu"* (Kongar, 1989: 109).

Nitekim Kinross (1994: 510) da konunun siyasal yanında söz ederek meselenin salt bir filoloji mevzuu olarak değerlendirilmediğini *"Üçüncü Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin ilk işi, Anayasadan, "Türk Devletinin dini, İslâm dinidir" sözünü silerek dini reformları bütünlemek olmuştu. Böylece Türkiye, hukuk ve anayasa açısından batılı devletler gibi lâik bir devlet oldu. Herkese vicdan özgürlüğü tanındı. Bununla birlikte devleti hâlâ Doğu'ya ve dine bağlayan bir bağ kalmıştı: Arap harfleri. Bundan dolayı, Meclis'e düşen ilk görev, Türk Alfabesini değiştirmekti"* ifadeleriyle teyid etmektedir.

Yeni bir siyasal düzen kurulmuşsa, yeni döneme ve siyasal düzene ait simge ve kavramlarının yürürlüğe girmesi genellikle izlenen bir olgudur. Yeni siyasal düzenin, geçerliliğini benimsetmenin önemli yollarından birisi olarak dili kullanılır. Köklü siyasal değişimleri izleyen her dönemde bu olgu görülmektedir. Atatürk'ün dil devrimini değerlendirirken kullanılması gereken ölçütlerden birisi de budur. Osmanlı İmparatorluğunun kavram ve simgelerini kullanarak, yeni Türkiye Cumhuriyetinin

geçerliliğin benimsetilmesinde önemli zorluklar vardı. Bu toplumsal-siyasal düzen, yeni simge ve kavramları da birlikte getirdi. Özellikle kültürel yönü ağır basan Atatürk devrimlerinin bütünlüğü içinde dil devrimi, yaşamsal ve geri dönülemez bir boyut kazandı (TDK, 1981: 48).

Osmanlı İmparatorluğu tarihe karışıp Türkiye Cumhuriyetinin temelleri kurulurken Atatürk şunları söylüyordu: *"Yeni Türkiye'nin eski Türkiye ile hiçbir alâkası yoktur. Osmanlı hükûmeti tarihe geçmiştir. Şimdi yeni bir Türkiye doğmuştur"* (Timur, 1993: 104). Burada sözü geçen "Yeni Türkiye" fikrinden hareketle sosyoloji, tarih ve antropolojinin çalışma alanı konuları oluşmuştur. Dil hareketleri de yeni Türkiye için atılan adımlardandır.

Osmanlıcanın yüzyıllar boyunca bu toplumun yazı dili olarak kaldığı Yücel'e (1982: 157-158) göre bir gerçek, ama büyük çoğunluğunun bu yazı diliyle hiçbir zaman dolaysız bir bağlantı kurmadığı, Cumhuriyet Dönemine kadar, kökleri çok derinlere inen bir sözlü uygarlığı sürdürdüğü de bir gerçek. Bu bakımdan dil devrimi, bir ölçüde sözlü bir uygarlıktan yazılı bir uygarlığa geçiş olarak da nitelendirilmelidir.

Atatürk ihtilâli, bir toplumda üstyapı araçları kullanılarak, altyapısal değişmeler yaratma yöntemlerinin örneğidir (Kongar, 1985: 134) ve dil devriminin amacı bugünkü deyimle, bir "kültür emperyalizmi" nin ürünü olan bu Osmanlı Esperantosunu yani bu "üst yapı" kurumuna yıkmak ve onun halk diline sızmış olan uzantılarını kazıyıp, konuşma dilimizde bulunmayan kavramlar için, Türkçe ek ve köklerle yeni sözcükler türeterek onu zenginleştirip bir kültür ve sanat dili haline getirmektedir. Bunu önlemek isteyen tutucular, bu kez de 1911'de başlayan "milli edebiyat" akımıyla gerçekleştirilen "sadeleşme" hareketinin artık bitmiş olduğu savını ileriye sürmektedirler. Ömer Seyfettin ve Ziya Gökalp'lerle sistemleştirilen ve başarıya ulaştırılan sadeleştirme hareketi Türkiye için çoktan bitmiştir. Türkiye'nin 40-50 yıldır artık bir sadeleşme davası yoktu (Kudret, 1986: 141). Naci'ye (1984: 59) göre bu bir üstyapı devrimiydi. Köylünün üstünden geçiyordu. Bu devrim yapıldığında, köylünün büyük çoğunluğu okuma-yazma bilmiyordu. Bu yüzden de köylü, yazı devrimine de karşı olamazdı.

"Dil davasında dikkate alınacak bir nokta bu davanın (halk için), fakat(halka rağmen) halledilecek bir mesele değil, (halk ile birlikte ve halka dayandırılarak) neticelendirilecek bir problem olduğudur" (TKAE, 1966: 16).

Meriç'in ifadesini Armağan (2012: 75) da yazısında harf inkılâbının amaçlarından birinin de bütün aydın kadroyu susturma yönünde dâhice bir girişim olduğu şeklinde yorumlamıştır. *"Alfabe değişikliği basını ve yazarları susturmanın bir yolu olarak kullanılmıştır. İnkılâpla basın ve yazarlar, yayınevleri, matbaalar iflâs etmiştir."*

Konuyu sadece okur-yazar oranından hareketle yorumlayan bir araştırmacı olan Atay (1984: 59) ise bütün okur-yazar oranının milletin yüzde beşi ile onu arasında sayıldığını belirtmiştir. Eğer bu nisbet yüzde elliyi aşmış olsaydı, yazının değiştirilmeyebileceğini iddia etmiştir. Ataman'nın (1981: 37) tespitine göre Faruk Kadri Timurtaş'a göre dil davasının amacı, dilimizi çağdaş medeniyetin ilim, fen, teknik, edebiyat, felsefe, sanat sahalarındaki bütün kavramları anlatabilecek bir zenginliğe ulaştırmak olmalıdır. Devrimden asıl istenen Ertem'e (1991: 355) göre gerçekleştirilen büyük yeniliklerden birinin de Batılılaşma olmasıydı. Bütün yenilikler, gelişmeler aslında bunun için yapılmıştır. Diğer iddialar, devrimin gücünü arttırmak için söylenmişti. İddia edildiği gibi harf değişikliği tamamen dile ait bir karar olsaydı, Türk asıllı Orhun harfleri kabul edilirdi. Bütün Avrupa alfabelerinin incelenmesi de devrimin Batılılaşmaya yönelik olduğunu göstermektedir. *"Alfabenin değiştirilmesi, dilin arınması, kırk yaşından küçük kuşakları hemen bütünüyle İslâm kültüründen uzaklaştırmak gibi bir sonuç"* doğurmuştu. Batılılaşma konusunda alfabe değişikliği devrimlerin en önemlisi sayılabilirdi.

Dil ve diğer alanlarda Batılılaşma ile çağdaşlaşmanın farklı süreçler olduğunun farkına varılamadığından hareketle *"Her muasır medeniyet seviyesine ulaşmak isteyen millet, alfabesini değiştirmiş olsaydı, bugün bütün dünya dilleri Latin alfabesiyle yazılıyor olurdu. Ancak dünyanın en çok kullanılan dillerinden Çince, Hintçe ve Rusça alfabe elbisesini değiştirmeden yoluna devam etmiştir"* (Armağan, 2012: 73) tespiti bu konuya ışık tutabilmektedir.

"Türkiye Cumhuriyetinin yazıda Arap abecesini bırakıp Latin abecesini benimseme kararı, yeni harflerin Türkçeye uygunluğu ve öğrenme kolaylığı nedeniyle, okur-yazarlık oranını hızla arttıracağı umuduna dayandırılmış olmakla birlikte, bu düzeltimin asıl amacının Osmanlı-İslâm geleneklerinden kurtularak çağdaşlaştırmayı kolaylaştırması ve hızlandırması olduğu açıktır" (Tunçay, 1992: 230). Dolayısıyla bu süreçte Türk'ün bin yıllık zaman içinde yarattığı sadece dili değil; tarihi, kültürü, yazısı, nakış ve bütün sanatları, son elli yıl içinde, sistemli tarzda yok edilmek istenmiştir (TKAE, 1967: 48). Asıl mesele, Batıcı-lâik-pozitivist aydınların kafalarında şekillenmiş "medeniyet" ve yaşama şeklinin

yurdumuzda hâkim kılınmasıdır (Doğan M., 1977: 189). Ancak dil eksenindeki bu çalışmalarla amaç Türkçeyi hem doğu hem de batı dillerinin hegemonyasından uzak, olabildiğine tek biçimli hale dönüştürerek Arapça ve Farsça'ya ait dilbilgisi özelliklerini ve bunlardan ödünç alınmış binlerce kelimeyi tasfiye etmek (Heyd, 2001: 49) olarak görüntülenmiştir.

Mustafa Armağan (2012: 74), bilim adamı olmak ile sahih bir dil öğretimi ilişkisinden yola çıkarak, transkripsiyonun bizde "bilim" yerine geçtiğini, ancak Fuat Köprülü zamanında edebiyat ve tarih alanlarına ilişkin paradigma ve metodoloji düzeyinde eserler verildiğinden söz ederek, orijinal yorumlar çıkarmakta zorlandığımızdan söz etmektedir. Yazar, İsrail'in de kendi iradesiyle harf inkılâbı yaptığını, ancak onların eskiyi ihyâ ederek modernleştiğini, bizim ise eskiyi yıkarak modernleşeceğimiz söylemlerinin var olduğunu belirtmiştir.

Bu yoruma karşılık Naci'ye (1984: 58) göre her şeyden önce her gelişmenin ilk yapı taşı olan mesele dildir. Her araçtan önce Türk Milletine *"onun bütün emeklerini kısır yapan çorak yol dışında"* kolay bir okuma yazma anahtarı vermek gereklidir. Türk milleti cehaletten az emekle kısa yoldan ancak kendi güzel ve asil diline kolay uyan böyle bir araçla sıyrılabilir. Bu okuma-yazma anahtarı ancak Lâtin esasından alınan Türk alfabesidir. Şimşir'e (1992: 30-32) göre de bu alfabeyi kabul edişin kökeninde Lâtin alfabesinin ulaşılamaz zenginliği etkin olmuştur. Nitekim 2500 yıllık geçmişi olan Lâtin yazısı, öteki alfabelerin hiçbirinin erişemediği bir üstünlüğe erişmişti. Lâtin yazısı dünya ticaret yazısıdır. Dış ticaret, Lâtin yazısıyla yapılır. Gerek coğrafi keşifler, gerekse ticari bilimsel amaçla gidilen her yere alfabe taşınmıştır.

Hâlbuki Turhan (1980: 284-288), bir memleketin fikir hayatı, bilgi seviyesi ile kültürü hakkında genel bir izlenim edinmek isteniliyorsa, ele alınan meselelere ve bunları hallediş tarzlarına bakılması gerektiğini ifade etmektedir. Dile karşı bir alaka duyuluyorsa her şeyden evvel onu "halle muktedir" insanların yetiştirilmesine çalışılmalıdır. Hakiki Garpçılık, Avrupalılık ve Medeniyet bunu gerektirmektedir. Ancak, bugünkü dil devriminin hakiki Garpçılık ve inkılâpla olumlu bir ilgisi yoktur ve her ikisine ait ilkelerin hilafına maddi ve manevi cihetten zararlı bir faaliyettir.

Dilimiz gerçekten Ergin'in dediği gibi, *"hastadır",* Atay'ın dediği gibi *"henüz edebiyatta da ilimde de olgunluğunu bulamamıştır".* Hacıeminoğlu'nun dediği gibi

"istediğimiz zenginliğe ulaşamamıştır". Bu durumda *"bırakalım dilimiz kendi kendine olgunluğunu bulsun, kendi kendine zenginleşsin"* diyemeyiz. Çünkü dil, kişilerin müdahalesi olmaksızın kendiliğinden hiçbir şey yapamaz, tek bir adım atamaz, kımıldayamaz. Onu ameliyat edecek olan da, olgunlaştıracak, zenginleştirecek olan da onu kullanacak fertlerdir (Ataman, 1981: 48-49).

Dildeki değişme ve yenileşmeler, bir kelime ile dilin gelişmesi, çoğunlukla toplumda meydana gelen itici kuvvetlerin ortaya çıkardığı ihtiyaç ve eğilimlerin baskısı altında ve dilin içyapısından gelen benzetme ve karşılaştırma zorlayışına uyarak yapılan bilinçsiz müdahalelerle gerçekleşir (Ataman, 1981: 45). Oysa Timurtaş'a (1979: 9) göre bu iş bilinçsizcs değil, tam tersine bilinçli bir yöntemle yapılmalıdır. Dilimizin gelişmesini ve zenginleşmesini sağlamak, yeni kelime ve terimler türetmek, yeni meydana getirilen kelimelerin doğru olup olmadığını anlamak için morfolojik yapı bakımından onu iyice incelemeye ve bilmeye ihtiyaç vardır.

Yapılan bu müdahaleler sonrasında AKDTYK 'nın (1997: 131) tespitine göre Hasan Ali Bey, bizdeki dil hareketlerinin kısa bir analizini yapıyor ve sonuçtan ümitvar olduğunu beyan ediyor. *"Binaenaleyh, dil hareketimizle münevverleri halktan ayıran uçurumu ortadan kaldırmış oluyoruz ki bu senelerden beri umduğumuz, beklediğimiz bir dilekti. Tekerrür etmiş, kendisine has şekillerini tespit etmiş bir dil, sonsuzluğu içine almış sayılır. Bundan sonradır ki Türk dilinden, öz Türkçe yazılmış şaheserler beklemek hakkımızdır; bu ümit gecikmeyecektir*"

Uygulamaları gelenek bağlamında yorumlayan bir başka araştırmacı olan Tezcan (1984: 41) ise gelenekçiliğin tutuculuk anlamında ele alındığı zaman toplumun kişileri yerleşmiş alışkanlıklarından vazgeçip yenilikleri kolay kolay kabul edememekte olduğunu ifade etmiştir. Özellikle Atatürk inkılâplarının ilk uygulandığı yıllarda birçok yenilikler direnişle karşılaşmıştır. "*Gelenekçi anlayışla her "eski" iyi, her yeni "kötü" sayılır. Bu husus, alışkanlığın ifadesidir"* sözleriyle meseleyi açıklamaktadır. Buna bağlı olarak Çiller'in (1965: 151) tespitine göre İsmet İnönü de Atatürk Devrimi Kronolojisinde bu hususu şöyle açıklamaktadır: *"İnsanlar göreneğe o kadar bağlıdır ki, görenekten ayrılıp hayırlı ve kesin bir karara varabilmek için Türk devletinin Büyük Gazi gibi türlü tecrübeler ve badireler içinde milletinin hayatiyet ve kudretinin özü gibi yetişmek ve devlet reisi olduğu halde köy köy dolaşıp alfabe öğretmenliği edecek kadar çalışkan ve fedakâr bir reisi gelmek lazımdı."*

Kongar'a (1989: 100) göre Arap yazısı ilginç bir yazıydı; öğrenilmesi ve kullanılması Türkçe açısından oldukça zordu. Zorluk harflerden de değil, sözcüklerin yazılış biçiminden geliyordu. Arap yazısını iyi anlamak için yüksek bir kültür düzeyine erişmiş olmak gerekirdi Göktürk (2002: 210) ise doğal bir dil olmayan Osmanlıcanın sözcükleri türeme gücünden yoksun olduğunu ifade etmektedir. Kökü halkta olmayan bu kaskatı sözcükleri zorla diriltme çabasının boşa çıkacağını 1952'deki Teşkilat-ı Esasiye Kanunu deneyi açıkça gösterdiğini belirtmiştir.

Oysa burada takip edilecek usul Türkiye'yi kendi orijinalitesi içinde geliştirmek, ileri memleketlerde kabul ve tatbik edilen usule uyarak, milli cevhere sadık ve milli şuurdan hız alan bir anlayışın, maarif çarkını ele almasıdır (Ayverdi, 1976: 17). Zira Türkçe, düşman kılıcı altında erimiş bir ordu gibi, milli imanını, milli destanını ve milli tarihi haşmetle, kudretle aksettirmekten uzak, ibtidai ve kıyafetsiz bir göçebe dili haline inkılâp etmeye namzet bulunuyor. Düşmanlarımız bilmektedirler ki, bir memleketin sırtını yere getirmek için ordumuzu bozmaktan, topraklarını işgal etmekten de tesirli çare, dilini ve imanını tahrip etmektir (Ayverdi, 1976: 196).

Ataç *Yeni Ufuklar*'ın Mart sayısında çıkan "Zor durumdayız" yazısında *"bugün uygar ulusların sırasında yer alabilmişsek, bunu da Atatürk devrimine borçluyuz"*, ifadesini kullanırken (Ataç, 1980: 245-246), Necip Alsan da dil üzerine düşünceleri sorulduğunda devrim geçiren bir ülkede dil değişikliğinin de kaçınılmaz olduğunu söylemektedir. Ona göre yeni bir Türk düşüncesi kurmak için Osmanlı dili yeterli değildir ve yeni bir dilin olması gereklidir. Oysa Safa'ya (1976: 238) göre *"Osmanlı İmparatorluğu devrinde en küçük memurun bile Türkçe sarf ve nahiv, kitabe-i resmiyeyi iyi bilmesi, az çok bir edebi kültüre sahip olması, el yazısının düzgün, işlek ve okunaklı olması lâzımdı."*

Osmanlıcanın yerine devlet dili olarak Türkçe'nin benimsenmesiyle birlikte başlayan gelişme süreci, günlük yaşamımız ile yazınımız bakımından bugün Türkçeyi övünülecek düzeyde yetkin, sağlıklı bir dil durumuna getirmiştir. Bu bir yandan halkın kullandığı dili yazın dili olarak kullanmakla, öte yandan Osmanlıcanın baskısı sonucu gerileyen Türkçe'nin unutulmuş eski köklerinden yeni kavramlar için sözcükler türetmekle başarıldı (Köksal, 1980: 109-110). Osmanlı bürokratları ve aydınları batının "üstünlüğünü" açıklayacak ve bize aktarılacak bir "sihirli değnek" aramakla meşguldüler. Oysa pozitivizm ve dayandığı ilim anlayışı, hem batının üstünlüğünü

açıklamak hem de Hristiyanlığa bulaşmamış olmak erdemlerine sahipti (Timur, 1993: 102).

Okur-yazarlık sorununun çözümü için oluşturulan Halkevleri devrin halkçı ideolojisinin uygulanması ile de yakından ilgilidir. Recep Peker'in belirttiği gibi, halkevlerinin gayesi "ulusu katılaştırmak, sınıfsız, katı bir kitle" haline getirmektir (Timur, 1993: 157). *"Tek parti yönetimi boyunca, öğretmenlere maddi bir tatmin sağlanmadığı gibi, siyasal bakımdan da çeşitli baskılar yapılmıştır. Özellikle, 1932'de Halkevleri kurulduktan sonra, binlerce öğretmen bu örgütlere kaydolarak etkin bir rol oynamaya zorlanmıştır"* (Tunçay, 1992: 240). Harf devrimi ve süreç içerisinde aktif rol alan ve halka yeni lisanın tanıtılması için açılan millet mektepleri ve halkevlerinin bir başka boyutuna değinen Işıl Çakan'ın ifadeleri Tunçay'ın iddialarını destekler mahiyettedir. *"Bu hususta bize aktarılan durumun pek de söylendiği gibi olmadığı, yeterli yatırım yapılmayıp kaynak ayrılmadığı için okullaşma sürecinin akamete uğradığı ve okur-yazarlığın istenildiği hızda artmadığı belgelendirilmiştir. Aynı zamanda öğretmenlerin de parasızlıktan zor durumda olduğundan söz edilmiştir. İl özel idareleri emrine yeterli tahsisat verilmemesi sebebiyle maaşlar ödenememekte, bu da öğretmenleri sıkıntıya sokmaktadır. Bunun sonucu olarak öğretmenlik mesleğine olan ilgi önemli ölçüde azalır ve bu sıkıntılı durum, ilkokul öğretmenlerinin kadro ve maaşlarının özel idare'den Milli Eğitim Bakanlığı'na aktarılacağı 1948 yılına kadar devam etmiştir"* (Armağan, 2012: 73-74).

Bu tespitlerin yanı sıra devam eden zaman diliminde Fuat Köprülü, Yahya Kemal, Hüseyin Cahit, Halide Edip, Reşat Nuri, Abdülhak Şinasi Hisar vb. Türkiye'de Türkçe'nin tabii yoldan millileşmesine taraftar fakat uydurma dilin şiddetle aleyhinde (TKAE, 1968: 83) oldukları bilinmektedir. Ancak yapılan çalışmalarla resmi dil ile halk dili arasındaki uçurumu kapama yolunda samimi bir arzu ile veya en azından Atatürk'ün böyle yapılması yolundaki arzusuna riayet ederek işe koyulanlarda vardır (Lewis, 2007: 96). Nitekim Mumcu'ya göre de Türk düşünürü Türkçeyi Arap ve İran kalıplarına dökmüştü. Böylece aydınlarla halkın arasına bir uçurum girdi, eğitim ve öğretim işleri asla düzenlenemedi. Bu dille yapılan öğretim verimsiz olduğundan, uzun zamanlara mal oluyordu. Ayrıca Türk'ün alışamadığı kalıplarla düşünmeye zorlanması bilimsel araştırmaları köstekliyordu (Mumcu, 1974: 165).

Meriç (1986: 140-141) ise önceliklerin farklı olduğunu ifade etmektedir. *"İhtiyaçlarımız ortadadır. Ne nisbet edatımız var, ne gereği kadar alet ismi, mekân ismi, zaman ismi. Ediplerimiz bol ama dilcilerimiz nerede? İnkılap, dilde tekâmülün yolunu açmalıdır. Bu*

tekâmül nasıl olacaktır? Kamus'dan önce gramer hazırlanmalıdır. Fakat daha önce lengüistik ve mukayeseli filoloji öğrenmeliyiz. İlimde lügatten evvel gramer gelir. Önce dilin lügatini yapmalıyız. Sonra bu lügati, medeni milletlerin sözlükleriyle karşılaştırıp noksanlarımızı tespit etmeliyiz. Etimoloji daha sonraki iş." Görüldüğü gibi Meriç, konunun tamamen uzmanlık işi olduğunu, işe filolog ve lengüistik uzmanların dahil olması gerektiğini ve önceliklerin yeniden değerlendirilmesini teklif etmektedir.

Bazı görüşlere göre ise; dil devrimi üzerindeki anlaşmazlıkların temelinde dilin yanlış anlaşılması sorunu yatmaktadır. Dil devriminin karşısına çıkanların tümü dili bilim dünyasınca geçerliliğini yitirmiş geleneksel bir düzeyden ele almakta bu yüzden de yanılgıya düşmektedirler. Dile dilbilgisi açısından bakmaktadırlar. Oysa dilbilgisi ile dilbilimin konuları, amaçları, özellikle yöntemleri değişiktir (AKDTYK, 1988: 179). Dil başka, lisan başkadır. Dil, bir işaretler sistemidir. Bu işaretlerin mutlaka harfler, heceler, kelimeler ve cümleler alması lazım gelmez. Dilin lisan gibi lügati ve grameri yoktur. Lisan, dili vücuda getiren işaretlerden yalnız bir tanesidir; düşüncenin söz vasıtası ile ifade sistemidir (Safa, 1976: 70) ve Ahmet Haşim'in benzetmesiyle*: "Hiçbir şey lisan kadar ağaca müşabih değildir. Lisanlar –tıpkı ağaçlar gibi- mevsim mevsim rengini kaybeden ölü yapraklarını dökerler ve tazelerini açarlar. Lisanın yaprakları kelimelerdir"* ve bu yenilenme süreci dilde kendiliğinden olmaktadır (Timurtaş, 1980: 116).

"...Her sözün ararsan vardır Türkçesi" diyen Ziya Gökalp, öz dilimizin en kudretli ve idealist bir kurtarıcısıdır. Ziya Gökalp, bütün hayatı boyunca, hep Türk lisanının içine giren cılız, süslü, hasta Arapça ve Acemceleri atmak, halk edebiyatı vasıtasıyla ve İstanbul kadınlarının temiz konuşuşlarıyla değiştirmek, ortaya pürüzsüz ve anlaşılabilen bir Türkçe çıkarmak için uğraştı (Yetiş, 2005: 989-990).

Ziya Gökalp "Türkçülüğün Esasları" adlı eserinin "Hars ve Medeniyet" bahsinde medeniyetle kültürün ayrılık noktalarını belirtirken kültürden *"harsa dâhil olan şeylerse, usülle, ferdlerin iradesiyle vücuda gelmemişlerdir, suni değillerdir"* diye bahseder. Bu sözünü tarif için de dili örnek alır: Lisan fertler tarafından usülle yapılmış bir şey değildi. Lisanın bir kelimesini değiştiremeyiz, onun yerine başka bir kelime icat edip koyamayız. Lisanın kendi tabiatından doğan bir kaidesini değiştiremeyiz. Onun kelimeleri ve kaideleri ancak kendiliğinden değişir (Bilgiç, 1986: 223). Aksoy'a (1975: 67) göre hiçbir devrim kolay gerçekleşmez. Amacına ulaşmak için uzun zaman isteyen devrimler de vardır. Dil devriminden uygulanma evresi de bu şekildedir.

Atatürk, içinde taşıdığı yüksek duygu ve heyecanından doğan bir şevkle dilimize eğilmiş, bazı denemelerden sonra *"halkın bildiği, manasını anladığı kelimelerin feda edilmemesi"* düşüncesinde karar kılmıştır. Zaten onun akıl gayesi; Türkçenin ilim metotlarıyla araştırılmasını sağlamak ve dilimizi yüksek bir medeniyet dili haline getirmekti (Ercilasun, 2013:47-48). Türkçe'nin mekanizması kadar mükemmel mekanizmalı bir lisan daha yoktur. Lügâtları da kâfi ve vafidir (Dizdaroğlu, 1966: 104).

Bu açıklamalara karşılık, Ayverdi (1976: 192) yapılan uygulamalarla *"Lisan cellatları bin yıl Türk diline hizmet etmiş bir kelimenin ölüm fermanını verirken mucib sebep olarak gösterdikleri (özleşme, arılaşma) oyununu bir ırkçılık parolasının heyecanına sararak, elinde endazesi olmayan gençliğe sunmaktadırlar."* Ayverdi bu yanlışlar nedeniyle, gençlerin gelenek ve göreneklerinden uzak tutularak, milli değerlerden, kültüründen mahrum kaldığı için dar, kısır bir dünyanın sözcüsü olarak, cahil münevverler salgınını başlattığını iddia etmektedir.

Yapılan dilde yenileşme konusunda üzerinde durulması gereken önemli bir tartışma konusu şudur: Yapılmış olan bu yenilik, devrim ya da reform olarak adlandırdığımız süreç, entelijansiya ve halk arasındaki uçurumu bertaraf etti mi yoksa topyekün bir açılmadan mı söz etmek mümkündür? Başka bir konu ise devrim, dili fakirleştirdi mi?

A. Cevat Emre'ye göre "*Dil işini çıkmaza soktuk, bakalım nasıl düzelteceğiz*" diyen Atatürk'ün Türk Dil Kurumu'na 1934'te gönderdiği kutlama telgrafındaki Türkçe ile 1936'da gördüğü kutlama telgrafındaki normal Türkçe kıyaslanacak olursa, yanlışı kendisinde görüp, dönmeye çalıştığı kolayca ortaya çıkar (Tanrıkorur, 2003: 337). Mustafa Kemal *"bizden sonra nasıl olsa dönülecek, bari biz onlara fırsat vermeden işi çözelim"* diyerek Avusturyalı bir doktor tarafından gösterilen "Güneş-Dil Teorisi" ne yöneldi. Bu teoriye dayanacak birçok yabancı kelimenin Türkçe asıllı olduğunu ileri sürdü.(Doğan, 1984: 131). Güneş-Dil Teorisi bize şunu gösteriyor ki Türk Dilinin Türkçe kelimelerin kendine göre bir oluş biçimi, kendine göre bir kanunu, yaratılış sistemi vardır. Bu teşekkül sistemine uyan kelimeler Türkçedir. Uymayanlar değildir (AKDTYK, 1997: 555).

Atatürk'e göre çağdaş medeniyet ilime dayanmaktadır. "Millet", der Atatürk, beynelmilel umumi mücadele safhasında hayat ve kuvvet sebebi olacak ilim ve vasıtanın ancak muasır medeniyette bulunabileceğini, bir sabit hakikat olarak ilke kabul

etmiştir (Timur, 1993: 107). Milletimizin tarihini, ruhunu, ananelerin, sahih, salim, dürüst bir nazarla görmeliyiz. İtiraf edelim ki, hala ve hala münevverlerimizin gençleri arasında halk ve avama uygunluk muhakkak değildir. Memleketi kurtarmak için, bu iki zihniyet arasındaki ayrılığı durdurmak, yürümeye başlamadan evvel bu iki zihniyet arasındaki uygunluğu yaratmak lâzımdır (Timur, 1993: 118).

Acar'ın (1983: 335) tespitine göre Ahmet Temir, "dilimizin bir buhran içinde bulunduğunu, bu gerçeğin "herkesi düşündürmesi" gerektiğini belirtirken "dil buhranının esas sebebini, dil devriminin bir bilim işi olduğunun anlaşılmamasında ve bu görüşün memleketimizde hala kat'i olarak yerleşmemesinde aramak gerektiği görüşündedir. Yine Acar'ın (1983: 352) tespitine göre Osman F. Sertkaya *"dil davasını halletmenin en kestirme, tesirli, kuvvetli ve doğru yolu hisse ve heyecana kapılmadan meseleyi ilmi bir açıdan ve ilmi bir seviyeden ele alıp halletmektir"* olarak açıklamıştır. Zira, bir milletin dili bozulursa, kültüründe buhranlar başlar. Sanat, edebiyat ve fikir sahalarında çöküntüler meydana gelir. Kitleler birbirini anlamaz hale düşerler (Timurtaş, 1980: 32). Bir insan kendi dilini kullandığı nispetle daha doğrusu kendi kendisini anlattığı derecede şahsi, orijinal, yeni ve hayati olur. Başkasının ağzı ile konuşan biri bizi güldürür. Üslup, şahsiyetin ta kendisidir (Kaplan, 1974: 203-204). Dolayısıyla, tarihsel ve kültürel anlamda Cumhuriyet dönemi öncesine atıfta bulunma imkânı kısıtlı olan bugünkü okurun, modern edebiyatta kullanılan Arapça harfleri algısı ancak kendi perspektifinden ve sınırlı olacaktır. Bu aşamada alfabe devriminin toplumsal hafızada ve buna koşut olarak dilin hafızasında da bir kırılma meydana getirdiği söylenebilir (Sert, 2016: 47).

Bu bakış açılarına karşı TDK (1974: 68) şunları dile getirmektedir: Bir bölük fanatik tutucu ve gerici her zaman var olacaktır. Bunlar gelişen ve çağdaş insanın zekâsını ve duygusunu her yönü ile verme gücünü kazanan Türkçenin, aynı zamanda, eski Arap-Acem-Bizans kozmopolit kültürünü yıprattığını da göreceklerdir. Bunun yanı sıra eskinin özlemini çekenler ise çeşitli bahanelerle dil devrimine de çelme atmaya çabalamaktadırlar. Çoğu kez de bilimden, araştırmadan yoksun, duygusal ve kişisel görüşlerle havayı bulandırmak istemektedirler (TDK, 1974: 195).

Milliyetçilik her şeyden önce millet varlığının temeli olan dile gerçekten ortak bir dil, milli bir dil niteliği kazandırılmasını gerektirir. Çünkü bu niteliği kazanmamış veya kaybetmemiş olan bir dil, milleti oluşturan bir bütünleşme etkeni olamaz. Tersine

bütünleşmeyi engelleyen bir etken haline gelir. Birinin kullandığı dili ötekinin anlamadığı toplum kesimleri birbirleriyle kaynaşıp bir "bütün", bir "millet" oluşturamaz (Ataman, 1981: 85).

Bu süreçte batılılaşmanın hedef alınmasından dolayıdır ki, Ataç 1953'de *"Batıya doğru gidiyoruz, Batıya doğru. Bir kez çıkmışız yola, kimse durduramaz artık"* derken, Mehmet Fuat da 1986'da *"Nedir Ataç'ın tedirginliğinin altında saklı olan? Donup kalmak korkusu..."* (Sert, 2016: 184) ifadesiyle durmaması gerekli bir sürekliliği işaret etmektedir.

"Dil Devriminin edebiyata etkisi oldu mu?" sorusunun cevabı Macaristan'da tarih ve dil eğitimi almış olan Hüseyin Namık Orkun'la ilgili bir anekdottaki gibidir. Orkun, yoğun bir şekilde devam eden özleştirme çalışmalarından şikâyet edince, Atatürk ondan boşalan bir bira kadehini doldurmasını istemiş, Orkun'un hızla doldurduğu bira köpürüp kabarınca da: "İşte bizim de yaptığımız bu. Taşkınlıktan sonra geriye kalanları kullanacağız!" demiştir" (Sert, 2016: 209).

Her dil, kendi kuruluş düzeni, işleme biçimi, yapı ve dizim özelliği ile bir düşünüş, anlayış ve anlatış kalıbıdır (TDK, 1974: 206). Ne var ki dünyada hiçbir toplumun kendi diliyle ilişkisi, Türkiye'deki gibi bir sorun haline gelmemiştir. Üstelik bu durum, Türkiye tarihinin görece kısa bir dönemine de özgü değildir (Sulutaş, 2010: 187).

Oysa Kurum meseleyi çok daha farklı yorumlamaktadır. Türk Dili, düşünü altı yüz yıl Osmanlıcanın zindanlarında çürütülmüştür. Yazı devrimi ile kendimize dönmüşüzdür. Yabancılaşmadan söz edenler, İslâm kültür çevresine girmekle en büyük yabancılaşma içinde eridiğimizi nedense söz konusu etmezler (TDK, 1979: 82) ve dil devrimi Ömer Asım Aksoy'un söylediği gibi, alışkanlıklarından sıyrılmaya çalışanlarla rahatlarını bozmak istemeyenler arasında bir savaşım olarak da tanımlanabilir (Yücel, 1982: 161).

Ülkütaşır (1991: 54) Fuat Köprülü'nün ise, konuyu değişik bir açıdan değerlendirerek, Milli Mecmua'da yayımladığı "Harf Meselesi" başlıklı yazısında şöyle dediğini ifade etmketedir: Lâtin harflerinin kabulüne taraftar olanlar, zannediyorlar ki garp medeniyetine bu suretle daha çabuk ve daha kolay temessül edebiliriz. Hâlbuki garp medeniyetine temessül, harflerimizin tebdili ve Lâtin harflerinin kabulüyle kabil

olmaz. Yücel (1982: 114) de Türkçeyi çağdaşlaştırma ve çağdaş bilim dili durumuna getirme çabasına girmiş de olunsa geçmişi bilmeden bu çabayı başarıya ulaştırma olanağının mümkün olmadığını düşünmektedir. *"Biz milli varlığın temelini, milli şuurda ve milli birlikte görmekteyiz"* (Tural, 1992: 192). Belirli bir dilde sözcük sayısının düşük olması, o dili kullanan ulusun geri kalmışlığının başlıca nedeni olarak gösterilebilir (Yücel, 1982: 57) ve bilinmesi gerekir ki *"Taassup ve irtica, bilginin değil, cehaletin öz kardeşidir ve irticaların en kötüsü bunun tersine inanmaktır"* (Safa, 1976: 56).

Dil ve değişim konusunda Yücel (1982: 149), dilin kapalı dizge olarak anlaşılmaması gerektiğini söylemekte ve dili ayakta tutan toplumsal anlaşma sürekli olarak yenilenme durumundaymışçasına, yaşayan dil gizemli bir devinim içerisinde görünür demektedir. Ona göre, dil bir dizge olarak işlevini sürdürürken durmamacasına değişir, ama uğradığı değişimler işleyişinde herhangi bir sarsıntıya, tıkanıklığa yol açmaz.

Bu söyleme karşı Safa (1976: 44), pratik alanda karşılaşılan bir problemi dile getirerek, ana dille mektep, hayat diliyle mektep, kültür diliyle mektep arasında hiçbir alâka aranmadığını, yalnız hayatla mektep değil, mekteple mektep arasında da ıstılah vahdetinin bulunmadığını ifade tmektedir. *"Çocuk lisede uydurma kelimeler öğreniyor, üniversiteye gidince karşısına ya Lâtince ya da Arapça, Acemce, Fransızca, Türkçe karışık bir ıstılah karmaşası çıkıyor"* ifadeleriyle özellikle lisans düzeyinde yaşanan dil odaklı kaotik yapıdan söz etmektedir.

Türkiye'de dil devrimi tecrübesi dil bilimi olduğu için de çok faydalı neticeler vermiştir. Dil devletçiliğinin zafer ve hezimet anları oldu. Dil devriminin üstüne tartışmalar halen devam etmektedir, ancak düşüncenin dili, zenginleştirip, beslediği düşünüldüğünde bu durum faydalıdır. Görülüyor ki nasyonalist ve hümanist düşünceler mevcuttur (Safa, 1976:169-170). Harf devriminin, Türk kültür hayatında, Türk Tarih Kurumu (1931), Türk Dil Kurumu (1932), Halkevleri (1932) gibi kurumların oluşmasında, Basma Yazı ve Resimleri Derleme Kanunu'nun (1934) çıkarılmasında, genel anlamda halk eğitimi çabalarının hızlandırılmasında, ortak bir konuşma dilinin oluşmasında ayrıca olumlu katkıları olmuştur (AKDTYK, 1991: 121).

Atay'a (1984: 472-479) göre gerçekte dil devrimi, sadeleştirme ihtiyacı duyulduğu zaman başlamıştır ve Türkçe ek ve kökte ilk yeri abstrait/soyut kelime

yapıldığı zaman da bitmiştir. Ondan sonranın ileriye, dura gerileye bir “oluş” devri olduğunu belirtmiştir. *“Atatürk dilde Türkçeciliği devlete mal etmiştir. Üniversiteye mal etmiştir. Atatürk’ün amacı zengin, güzel ve milli Türkçe idi. Bu gayeden ayrılmak için insan Türklüğünden uzaklaşmalıdır. Bugüne kadar yaptığımız, yapılacak olanların belki yarısından da ileridedir. Dilde geri dönülemez.”*

Dil devrimiyle birlikte dilimiz devrimsel bir dönüşüm geçirmektedir. Bu dönüşümün nedenleri çok boyutludur. Çünkü dil ile toplumsal yapı arasında sıkı bir bağlantı vardır. Toplumsal yapıda meydana gelen değişimler, dilin söz dağarcığında da kendini gösterir. Toplumsal yapının ayrılmaz bir parçası olan dil de bu değişimin kapsamı içine girmiştir. Dilin söz dağarcığında yenilenmeler olmuştur. Kimi sözcüklerin kullanımı sınırlanmış, bunların yerini yeni sözcükler almıştır (Özdemir, 1973b: 91). Püsküllüoğlu’nun (1966: 82) tespitine göre Nurullah Ataç *“bir dil, şuradan buradan alınmış, birbirleriyle ilgisi olmayan, her biri kendi başına buyruk sözlerle kurulmaz. Bir dilin sözcükleri birbirine bağlıdır; birini öğrendiniz mi daha birçoğunu anlamaya başlarsınız”* ifadesini kullanır. Dil bilmek Ataç’a göre bir dilin kurallarını öğrenmek demek değildir.

Celâl Nuri, Türkçe’nin fazlalıkları, eksiklikleri isimli yazısında şöyle diyor: *“kelimelerin yerine yenilerini koyarken fikirler ve hislerde azalmadı mı? Dilin darlığı duyuluyor. Dil kâfi değil. Bunu genişletmek farz”* (Yetiş, 2005: 332). Yetiş’e (2005: 1247) göre, Türklüğün hâkim olduğu bir memlekette yalnız Türk hâkimdir, dil inkılâbının gayesi de bu topraklarda yaşayan her mefhumun söylenişini Türkçeye çevirmek olmalıdır. Çünkü ona göre inkılâplarda itidal yoktur. TDK ’nın (1979: 45) tasvirine göre yazı değişimimiz çok köklü ve sağlam tutumla hazırlanmış, çok kısa sürede gerçekleşmiş, gerçekleştirme yöntemleri çok ilginç ve özgün olan bir devrimdir. Dil devrimi Yetiş’in (2005: 1414) ifadesi ile ulusu öz benliğine kavuşturacaktır, fakat her yazıcı kelime uydurarak işi karıştırmamalıdır. Bu yaklaşımlara karşılık Ayverdi (1976: 38) ise asıl hareket noktasının başka yerede olduğunu ifade etmektedir. Ona göre, Türk halkını gerilikten kurtarmak için en verimli yol, onun inancından hareket etmekle mümkün kılınacaktır.

Özdemir’e (1980: 68-71) göre dil devrimine karşı duranlar aynı zamanda: *“Dile dokunmayalım onu kendi gelişimine bırakalım”* diyorlar. Dilin kendi kendine değişeceği bir

gerçektir. Ancak dildeki bu gelişme ve değişmeye yön çizmek gerekir. Dil devrimi bu yönü dilimiz için çizmiştir.

Safa'ya (1976: 293) göre *"Türkçe bügünkü haliyle sade mefhumları lâyıkıyle ifade edebilmek kudretinden değil, sesleri yazabilmek imkânından da mahrumdur. Yani alfabemiz eksiktir*." Doğan'ın (1984: 35) tespitine göre Halil İnalcık bir dergide yayımlanan mülakatta: *"Osmanlı tarihi yeniden yazılmalı" diyor. "Çünkü çok tahrif edilmiştir." Gerçekten o devrin kitaplarına bakıyorsanız; olanca devşirme kiniyle ve müstevli öfkeleriyle bu tarihe saldırılmıştır."* Burada hem tarihi yazabilme hem de bir dili kullanma yeteneği önem kazanmaktadır.

Mümtaz Turhan (1980: 282), yapılan uygulamalara karşı çıkışını *"bizim dil devrimini benimseyememişimiz, onun aşağılık hissinin şevkiyle hakiki garplılaşmanın prensiplerine ve garp medeniyetinin en hassas unsuru olan ilme, ilim zihniyetine aykırı bir hareket oluşundandır. Hakikatle bizim için asıl dava, bugünkü garp medeniyetini, her nevi ilmi, fikri teknik ve san'ata ait mefhumlarıyla hülasa bütün muhtevasıyla ifadeye elverişli bir dile sahip olmaktır"* ifadeleriyle temellendirmektedir. Nitekim Lewis (2007: 5) reformu trajik başarı olarak değerlendirmesi noktasında şu açıklamayı yapar: *"1927 yılında okutulan Nutuk, 1960'ların başında "günün diline çevrilmek" zorunda bırakılmıştır. Başarıya trajedi niteliğini katan yalnız Osmanlı Türkçesinin kayboluşu değil, onun kendi doğal gelişimiyle birlikte Halide Edip Adıvar, Sebahattin Ali, Yakup Kadri Karaosmanoğlu ve Reşat Nuri Güntekin gibi yazarların dilinin yitirilişidir."* Hacıeminoğlu (1975: 55) ise, Atatürk'ün ölümünden sonra dil meselesinin çıkmaza sokulduğundan söz etmiştir. Canlı ve tabii olmayan kelimelerin hayata sokulmaya çalışılmasıyla dil ırkçılığı yapıldığından bunun da tasfiyecilik hastalığı olduğundan söz etmiştir. Öyle ki "Nutuk"u bile uydurma bir sözle değiştirmekten çekinmemişlerdir.

Çiller'in (1965: 112) tespitine göre İngiliz Tarihçi Arnold J. Toynbee: *"Öyle bir an düşünün ki, Batı dünyamızda Rönesans, reform XI. yüzyılın sonunun bilimsel ve kültürel ihtilâli, Fransız İhtilâli ve endüstriyel ihtilâllerin hepsi bir insan hayatının içine yığılmış olsun ve bunlar kanunla zorunlu kılınsın. İşte Atatürk, 1920 ile 30 arasında bu kadar kısa bir süre içinde ve hiçbir ülkede uygulanmamış en ihtilalci bir programı gerçekleştirdi"* diyerek konuyu analiz etmektedir. Nitekim, Çongur'un (1963: 7) tespitine göre de Yakup Kadri Karaosmanoğlu Atatürk'ün yaptığı devrimler içinde, en başarı ile yürüyenin dil devrimi olduğunu ifade etmektedir. Çünkü dil, ona göre aydının tek ifade âletidir. Halkla

temasını sağlayan tek araçtır. Onun için dil daha büyük bir hızla ilerlemiş ve büyük bir gelişme göstermiştir.

Parlatır ve Birler'in (1998: 82) tespitine göre Fikret Türkmen konuşmasında, *"alfabe değişimleri bir toplumun sadece yazısının şekil olarak değiştirmesiyle sonuçlanmıyor: O toplumun kültürel, ekonomik, siyasal yönden de bir medeniyet çemberinden, bir medeniyet dairesinden çıkıp bir başka medeniyet dairesine girmesi anlamına da geliyor"* açıklamasında bulunmaktadır.

Alfabe, Acar'ın (1983: 131) tasvir ettiği biçimde bir dilde o dilin seslerini karşılayan ve belli şekilleri olan işaretlerin meydana getirdiği bir yapıdır. Dilde seslere karşılık olarak kabul edilmiş göstergelerin toplamıdır. Dil ve alfabe birbiriyle çok yakından ilgili olmasına rağmen; dil başka, alfabe başka bir şeydir. Dil, Acar'a göre ana özellikleriyle bütünlük ve süreklilik gösterir. İstenildiği zaman değiştirilemez, fakat alfabenin değiştirilmesi her zaman mümkündür. Bugün bizim Türkçe dediğimiz dil ise Güngör'ün (1986: 61) ifadesiyle Türklerin İslâm medeniyetine mensup iken geliştirmiş oldukları bir dildir. Güngör'e göre Türkiye, Cumhuriyet'le birlikte bu medeniyetten çıkmış olduğuna veya çıkması gerektiğine göre, eski kültürün taşıyıcısı olan dil de elbette bırakılacaktır.

Duralı ise konuyu felsefi açıdan yorumlayarak, dil aklın dışavurumudur. Dili zengin olan milletler akıllı milletlerdir. Teorik düşünebildiği ölçüde dili soyutlaşır[16]ifadesini kullanmaktadır.

"Yasaklama yoluyla bir dilin ortadan kaldırılması, bireylere karşı işlenen bir suç olmanın ötesinde, kültürel bir soykırım ve de insanlığın ortak varlığından bir şeylerin bütün zamanlar için ortadan kaldırılması olarak doğrudan doğruya bir insanlık suçudur" (Cangızbay, 2000: 47). Zira, Turalı'nın (2019) ifade ettiği biçimde kültürlerde canlının genetiği yazıdır. Alfabeyi değiştirmek bir soykırımdır. Kültür soykırımı. Bizde de öyle oldu. Maneviyatı öldürdünüz mü o toplumu yatırdınız demektir. Boşta kalır.1910'larda

[16] Teoman Duralı, 2019, *Harf İnkılâbı Soykırımdır*, https://www.youtube.com/watch?v=lJcyPrZ7fiU, Erişim Tarihi: 21.09.2019

1912'lerde biz felsefe yaratacak bir duruma geldik ondan sonra bütün geçmişimizi havaya uçurduk.*

Yapılan devrimin Lewis (2007: 4) tarafından "trajik başarı" olarak görülmesinin kanıtı olarak Nutuk'tan hareket edilmektedir. *"Atatürk'ün Osmanlı İmparatorluğu'nun sonu ve Türkiye Cumhuriyeti'nin doğuşu üzerine, 1927'de altı günü aşan bir sürede okuduğu Nutuk'un, 1960'ların balında "günün diline çevrilmek" zorunda kalındığı güne kadar gençler için gitgide daha az anlaşılabilir olmasıdır."* Yücel'e (1982: 56) göre *"Bugün Türkçe, değil ufak ifade farklarını, en büyük çizgisiyle bir fikir hareketini izah edemeyecek kadar fakir hale getirilmiştir ve getirilmeye çalışılmaktadır."*

Dolmabahçe Sarayı'nda 1932'de yapılan Dil Kurultayına da özel olarak davet edilen Fransız Türkolog Jean Deny, Gerçek Reform adlı kitabında, Türkçe üzerinde yapılan uygulamaları bir "katliama" benzetir *"Lisaniyet tarihinde böyle bir katliamın eşi yoktur"* (Muallimoğlu, 1996: 241-242) ki söylem oldukça sarsıcı bir ifade içermektedir. Nitekim bu yapılanlara karşı başka bir cemiyet, dili koruma iddiası ile kurulmuştur. *"Acaba bir başka memleket var mıdır ki orada milli dili korumak lüzumu hissedilsin ve bu maksatla bir cemiyet kurulmuş olsun? Bizde buna lüzum görülmüş ve Türkiye Muallimler Birliği "Türk Dilini Koruma ve Geliştirme Cemiyeti"ni kurmuştur"* (Kartal, 1973: 289-290).

Sert'e (2016: 215) göre *" dil devriminin artçıl etkileri artarak ve mecra değiştirerek devam etmektedir. Örneğin, 1960'larda Nuri Pakdil ve onun başlattığı hareketin temsilcisi şair ve yazarlar, Öz Türkçe kelimelerle yazmayı benimsediler. Bu tutumun ilkesel amacı, her ne kadar iktidarın ideolojisine ve kültürel hegemonyaya egemenin diliyle karşı çıkmak olsa da ortaya çıkan edebî dil, devrimin kurmayı hedeflediği dille birebir örtüşüyordu. Ancak burada Öz Türkçe kelimelerin tercih edilmesinin sadece onların benimsenmesinden kaynaklanmadığı ve başka koşulların gereği olarak kullanıldığı bilinmelidir. Zaten Pakdil'in ve arkadaşlarının bu süreci başlatan ve devam ettiren kişilerle dünyaya bakış ve felsefi yaklaşımları taban taban zıttır."*

Armağan'ın (2012: 75) tespitine göre yapılan çalışmalar ve gelinen nokta bağlamında yaşananları yorumlayan Caroline Finkel: *"Türkiye hakikaten bir başka ülkedir. Bu ülkenin vatandaşları 1928'de Arap Elifbası'ndan Batı dünyasının bildiği Latin alfabesine*

---

geçişi gerçekleştiren Harf Devrimi sebebiyle geçmiş çağların edebi ve tarihi eserlerine ulaşma imkânından mahrumdurlar. İş bununla da kalmamış, Arapça ve Farsça kökenli kelimeleri atarak Türkçeyi "Öz Türkçe" hale getirme çalışması başlatılmıştır. Bu iki dil, Türkçeyle beraber Osmanlı dili denilen zengin karışımı oluşturuyordu ki, Osmanlıca bugün Lâtince kadar "ölü" bir dil olma tehlikesiyle karşı karşıyadır" açıklamasıyla düşüncelerini ifade ederek, tespitini dışarıdan bir araştırmacı olarak yapmış bulunmaktadır.

Bu bakış açısına karşı olarak Güvenç (1985: 142), farklı bir zeminden hareket ederek dil devrimi ile ilgili olarak şunları dile getirmektedir: *"Dille ilgili ulusal sorun ise, halkın kullandığı dilden uzaklaşmak değil, o dile yaklaşmak, halk dili ile bilim ve düşünce dili arasındaki ayırıcı perdeyi, uçurumu kaldırmaktır. Yazı ve konuşma dilleri yapıları gereği birbirinden farklı olacaktır. Bu iki tür dili daha da farklılaştırmaktan çok uzlaştırıp yakınlaştırmaya çalışmalıyız. Konuşur gibi yazıp, yazar gibi konuşabildiğimiz zaman gerçek dil devrimini yapmış olacağız."*

Konuyu toplumsal hafızadan hareketle irdeleyen Tanrıkorur (2003: 324) ise, Türk aydınında beyin travmasına yol açan Tanzimat depremi'nin bıraktığı en elim arıza "kimlik kaybı" olmuştur. Denebilir ki bugünkü Türk insanının gözünde en az değeri olan şey milli kimlik şuurudur. Safa (1976: 294) da, gençlere Türkçenin dil yapısı, fonetiği, kelimelerin teşekkülü ve cümle kuruluşu hakkında bilgi vermek, yanlış yazma ve okumayı, konuşmayı önlemek, Lâtin alfabesinden önceki milyonu aşan ilim, felsefe, edebiyat ve tarih eserlerini asıl metinlerinden okuyabilmeleri ve milli kültürden mahrum yetişmemeleri imkânını onlara vermek için başka çare varsa gösterilmesini istediğini belirtmektedir. Buradan anlaşılacağı üzere gelinen noktada çözüm arayanların sayısı artmaktadır. Nitekim Kaplan (2005: 195) bir dil akademisinin gerekliliğinden söz eder. Türkiye'de Resmi dil Türkçe olduğuna göre, devletin ona da çekidüzen vermesi gerektiğini belirtir. Bunun ise kanunla kurulacak "resmi" bir dil akademisi ile gerçekleşebileceğini ifade eder.

Cemil Meriç'e yöneltilen, dilimizi Penelop'un örgüsüne çevirenlerin devlet imkânlarıyla donanmış saldırılarına karşı mücadele için neler tavsiye edersiniz? Sorusuna Meriç (1980: 453), *"dilimizi Penelop'un örgüsüne çevirenlerin belli bir müessese olmadığı, okuryazarların bütününün eseri olduğunu söylemiştir. Bu durumu cinayet olarak tasvir etmiştir ve ona göre bilinçli bir topluluk haysiyetini kimseye çiğnetmez. Kütüphanelerimizin daha doğrusu beynimizin tahribine engel olmak isteyen tek cesur Osmanlı*

çıktı der: Avram Galanti. dile saygı, aynı zamanda düşünceye saygıdır. Dilsiz toplum olamaz" yanıtını vererek dille ilgili düşüncelerini ifade etmiştir.

Meriç (1986: 391) konunun dış bağlantılarını ve Kurumla birlikte bazı kişileri de etkileyen yazarlardan söz ederek şunları da açıklamalarına ilâve etmektedir*: "Harf devriminin faydalı mı zararlı mı olduğu hususunda bu devrimin mazideki mürevviçlerine (itibar eden/propagandasını yapan) göz atalım. İslâm harflerinin terakkimize mani olduğunu ileri sürenler, Avrupa'nın bizi yok etmeye karar vermiş yazarlarıydı. Bir Volney, bir Baran de Tott vs. İslâmiyete düşmandılar. Başlıca hedefleri bizi tarihimizden, irfanımızdan bir kelimeyle İslâmiyetten koparmaktır. Bu bedbaht telkinler önce birçok dürüst Türk münevverini de büyüler gibi oldu. Sonra meselenin vahametini kavramakta gecikmediler."* Bu ifadelerde Türk aydının önceleri etki altında kalması ancak daha sonraki süreçte yanlışı farketme feraseti yer almaktadır.

Ancak önceki süreçte *"Meriç'in "müstağripler kervanı" dediği Türk entelijansiyası gelip-geçici değişmeleri öz saymışlar, böylece elbise değiştirecek yerde elbisenin içine yeni bir insan koymak istemişlerdir"* (Güngör, 1993: 157). Nitekim Meriç'e (1986: 121-122) göre bizim yapmış olduğumuz *"İnkılâp itbaîdir, yani biz bu hareketlerle mevcut medeniyetlerden birine, kendimizce en uygun saydığımız tefekkür ve muaşeret, irfan ve idare usüllerine uyuyoruz (tâbi oluyoruz) Fransız ihtilali ibtidaîdir (ilk olan,evvelâ) bizimki itbaî."* Aydınların dil kullanımı konusundaki tutumu da Çongur (1967: 57-58) tarafından eleştirilmiştir. *"Farkında olunamasa da bu tâbi olma sebebiyledir ki; aydınlarımız, eskiden beri dil konusunda, bir karara varamamışlardır. Bugün de varamadıklarını görmekteyiz. Aydınların bir kelimeyi kullanırken, Türk diline yerleştirirken, aktarırken çok dikkatli olmaları gerekir, oysa kolayına, rahatına kaçtıkları görülüyor. Önlerindeki metinde geçen terimleri hiçbir endişe duymadan, düşünmeden metinlerine yerleştiriyorlar."*

Konuya siyasal bir perspektiften değil, sosyolojik bakan az sayıdaki düşünürden biri olarak Meriç (1986: 391-392) konuyu nesnel olarak değerlendirmekte yapılması gerekenleri sıralamaktadır. Ona göre, Harf devriminin fayda ve zararları ortadadır. *"Dava bir karşı devrimle yeniden eski harflerimize dönmek değildir. Nesillerin hafizası ile oynamanın ne vahim neticeler doğurduğunu biliyoruz. Dava irfanımızı yeniden fethetmek, ecdadın tefekkür hazinelerini bugünkü nesillerin tecessüsüne açmak, bir kelimeyle bugünü düne bağlamaktır. Lâtin harflerinin yanında İslam harflerine de hayat hakkı tanınması, Osmanlıcanın mekteplerimize girmesi, ilmin ve ihtisasın sesine kulak verilmesi; intiharın eşiğine sürüklenen zavallı ülkemizin kaderi üzerinde hiçbir peşin hükme saplanmadan düşünülmesidir."* Zira Meriç'e (1986: 401) göre, Türk aydınının başlıca derdi, bir

düşünce geleneğinden mahrum olmasıdır. Konuyu sosyal psikoloji bağlamında yorumlayan Turhan (1980: 283) da, *"taraftarlarının inkılâpçı olma iddialarına, onu indi ve keyfi bir şekilde tefsir etmelerine rağmen, dil devriminin hakiki garplılaşma ile hiçbir alâkası yoktur. Fakat eğer arada muhakkak bir münasebet tesir edilmek isteniyorsa, aslında dil devriminin garplılaşma karşısında bir nevi irtica olarak vasıflandırılması icap eder"* demesi tamamen farklı bir bakış açısını içermektedir.

Yukarıda işaret edildiği gibi konuya sosyolojik bakan Meriç (1986: 132), meseleyi siyasallaştırmadan şunları dile getirmektedir: *"Eğer atalarımızın ilmi, fenni, edebi eserleri olmasa biz de Arnavutlar gibi Lâtin harflerini tereddütsüz kabul ederdik. Fakat bir dilimiz var. Harflerini değiştirmek isteyenler bu psikolojik, filolojik ve içtimai ilkeleri unutmamalıdır. Arap harflerinden şikâyet, 18.yy'dan beri aydınlarımızı uğraştıran, müzmin bir hastalıktır. Önce üstadımız olan Avrupa, İslâmdaki çöküşün başlıca müsebbibi olarak Arap harflerini görmüş ve göstermiştir. Meşrutiyet aydınları arasında bu şikâyet oldukça itibar kazanmıştır. Yeni harflere ilk iltifat edenlerin başında Abdullah Cevdet gelir."*

Bu aşamada Sert'e (2016: 47) göre *"alfabe devrimi'nin toplumsal hafızada ve buna koşut olarak "dilin hafızasında"da bir kırılma meydana getirdiği söylenebilir. Nergis Ertürk dille ilgili bir çalışmasında, bir tür dilsel düşüş yaşayan ve radikal değişim geçiren bir dilde hafızanın mümkünlüğünü (olabilirliğini) sorguladıklarını dile getirir. 1932'de başlayan Dil Devrimi'yle birlikte gösterge düzeyindeki bu kırılmaya ek olarak sözlü kültürdeki kelimeleri de tasfiye etme ve boş hafızalara yeni kelimeleri yazma süreci başlar."*

Anlaşılıyor ki dilsel bütünlük, kültürel devamlılık ve "kendi olabilmek", entelektüelin vazgeçilmezleri ve olmazsa olmazlarıdır. Nitekim Cemil Meriç'e (1980: 452-453) göre, *"aydın olmak için önce insan olmak gereklidir, çünkü insan kutsal bir varlıktır. İnsan konuşur. Maruz kalmaz, seçer. Aydın ise kendi kafasıyla düşünen, kendi gönlüyle hisseden kişidir. Aydını aydın yapan uyanık bir bilinç, tetikte bir dikkat ve hakikatin bütününü kucaklamaya çalışan bir tecessüstür."*

Gelinen bu noktada dil devrimi ve "tortularını" tartışmak bir yana, Elginkan Vakfı'nın (2013: 10) ifadesiyle eleştirilmektedir. Bütün uyarı ve dikkat çekme çabalarına rağmen; Türkçe kullanmak yerine modernlik makyajıyla süslenen ve modernlik propagandasıyla desteklenen yabancı dil ile eğitim, özellikle de İngilizce eğitimin ve öğretimin teşvik edilmesi ve genç nesli özendirmesi konusuna değinilmektedir. Bunun da ötesinde, özellikle Yüksek Öğretim Kurumlarında makale ve kitapların İngilizce yayınlanması daha makbul sayılarak, genç akademisyenlerin o yola

yönlendirilmesi konusu tartışılmaktadır. Bu sürecin gösterdiği gibi dil devrimi tartışmaları günümüzde farklı alanlarda ele alınmaya devam etmektedir.

Alfabe değişiminin irfan dünyamızda yarattığı değişim incelenecek olursa dil meselesini aydınların ele alış biçimlerine göre yorumlamak mümkün olacaktır. Yapılan eleştiriler ve konu hakkındaki düşünceler göstermektedir ki dil, lengüistik bir mesele olarak ele alınmayıp, siyasal ve politik unsurlar çerçesinde incelenen bir mevzu olmaktadır. Sözcük türetmenin, uydurmacılık; özleştirmeciliğin ise tasfiyecilik olarak adlandırıldığını bu bölümde ifade etmiştik. Bu isimlendirmelerin de örneklendirdiği biçimde konu hakkında kullanılan ifadeler bile değişmektedir. Yorumlayan kesim tarafından kelimeler biçimlendirilmektedir. Oysa yapılması gereken, tarih bilinci ve milli kültür perspektifinden hareketle dil meselesinin kritiğini gerçekleştirmektir. Devrimin getirdiği yenilikler, vaat edilenlerin gerçekleşme oranı ve bu devrim hareketinin toplumda yarattığı etkiye yönelik tartışmaların objektif bir değerlendirilmesinin ortaya konulmasıdır. Bu tartışmalarının da günümüzde olanca hızı ile devam ettiğini görmekteyiz.

SONUÇ

"1928 Harf Devriminin Türk Entelijansiyası Tarafından Yorumlanış Tarzları Üzerine Bir İnceleme" isimli tez çalışmasının başında sorduğumuz "tarafların dil konusunu siyasal ve politik bakış açılarından hareket ederek mi yorumladıkları, yoksa tüm ön yargı ve sosyo-politik yaklaşımlarından uzaklaşarak mı değerlendirme yaptıkları" sorusunun cevabı Macaristan'da tarih ve dil eğitimi almış olan Hüseyin Namık Orkun'la ilgili bir anekdottaki gibidir. Orkun, yoğun bir şekilde devam eden özleştirme çalışmalarından şikâyet edince, Atatürk ondan boşalan bir bira kadehini doldurmasını istemiş, Orkun'un hızla doldurduğu bira köpürüp kabarınca da: *"İşte bizim de yaptığımız bu. Taşkınlıktan sonra geriye kalanları kullanacağız!"* (Sert, 2016: 209) demiştir.

Çalışmada ifade edilen eleştirilerden hareketle lengüistik ve filolojik bir konu olan dilin değerlendirme süresince kişinin sosyo-politik yaklaşımlarıyla bağlantılı olduğu ve önyargılardan bağımsız tutulamadığı ortaya konulmuştur. Yapılan kaynak ve literatür taramalarının sonucunda incelenen düşünceler de bu durumu açıklamaktadır.

Dilin mahiyetini açıklamak için Buğra *"dil yâresini andıracak yâre bulunmaz…"* (Buğra, 1979: 84) ifadesini kullanmıştır. Buradan anlaşılıyor ki dil, kültürün ana unsurlarından ve ifade araçlarından biri olduğu için aydınların incelediği bir unsur olmaktadır. İnsanı özel kılan dildir. Dil, Heidegger'in söylediği gibi düşüncenin evidir. İnsanı insan yapan, konuşabilme kâbiliyetidir. Çünkü dil, düşünmek demektir. Düşüncenin kendisini yansıtır, Schiller'in bahsettiği biçimde bir milletin aynasıdır. Kültürün, ilmin, tarihin kendisini oluşturup, yansıtmaktadır. Bu nedenle dil, sadece iletişimi sağlayan bir vasıta değildir. Toplumun hafızasıdır. Aynı zamanda sosyolojik bir meseledir, kişisel değildir. Bu nedenle kişisel angajmanlardan hareketle değerlendirme yapmak doğru değildir. Sosyolojik meseleleri siyasetle ve politikayla çözmeye çalışmak hatadır.

Çalışmada dil devriminin parametreleri ve kritikleri inceleme konusunu meydana getirmiştir. Burada entelijansiya tarafından dil devriminin amacına ulaşıp ulaşmadığı araştırılmış, klasikleşmiş dilden uzaklaşarak modernleşmenin fikirlerinden biri olan yeni kitle kültürü için uygun görülen bir gramer biçimi oluşturmanın toplumu hangi açıdan dönüştüreceği irdelenmiştir.

II. Meşrutiyet'in ilân edilmesiyle birlikte "lisanın sadeleşmesi ve tasfiyesi" hususuna dayalı olarak dil meselesinde tartışmalar başlamıştır. Bu tartışmalar, Millî Edebiyat ve Milli Mücadele Dönemlerinde de devam etmiştir. Ancak Cumhuriyet'in ilân edilmesi ve özellikle Harf inkılâbından sonra çok daha reformist bir etki taşımaya başladığı gerçekleşen olaylarda görülmektedir. Devletçi-seçkinci yapı ve pozitivist algıyla birçok devrimin gerçekleştirildiği, Batılı toplum yaratmak için şekle çok fazla yükleme yapıldığı görülmektedir. Yapılan tartışmalar, dil devriminin de bunlardan biri olduğunu ifade etmektedir. Dil devrimi kültür bağımsızlığının ve ulusal devlet kurulmasının en önemli hareketlerinden biri sayılmaktadır.

Harf devrimiyle birlikte ortaya çıkan tartışmalar; "nesiller arası anlaşmazlık", "İslâm Medeniyetiyle bağın koparılması", "dil-edebiyatın yeni harflere dönüştürülme çalışmaları" ve kültürel alanda oluşan değişimlerden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle harf devriminin tarihsel sürece dayalı olarak oluştuğu, siyasal ve bilimsel bir hüviyet içerdiği görülmektedir.

Osmanlı Devletinin ve İslam Kültür-Medeniyetinin kullanmış olduğu Arap Harfleri "Batılılaşma ve Batı medeniyetine mensup olmak için" yeterli koşulu sağlamadığı iddia ediliyordu. Bu nedenle Arap Harflerinin yeni gramer düzeni için yetersiz olduğu ve zor öğrenildiği gerekçeleriyle Lâtin harfleri kabul edilmişti. Yeni harflerin kabulüyle birlikte gramer düzenlemesine gidilirken dili sadeleştirme, Öz Türkçeleştirme aydınların fikir ayrılığına düştüğü temel konular olarak görülmüştür. Dilde meydana gelen "arılaştırma" ve "özleştirme" çalışmalarını çeşitli düşünceler etrafında şekillendiği de bilinmektedir. Örneğin; "Özleştirmecilik" kimi düşünürler tarafından "tasfiyecilik" olarak algılanırken, "sözcük türetme" işlemini de "uydurmacılık" olarak nitelendiren düşünürler mevcuttur. Goethe'nin ifade ettiği biçimde *"bir dilin kuvveti yabancı bir kelimeyi atmasıyla değil, yutmasıyla"* belli olmaktadır. Devrim, Batılılaşma düşüncesinden hareketle dilin Öz Türkçeleştirilmesi ve yabancı unsurlardan arındırılmasıyla ifade edilmektedir. Bu yaklaşım kimi çevrelerce gerekli ve doğru görülmüş, kimileri ise yaklaşıma şiddetle karşı çıkmıştır.

Kemalistlerin Cumhuriyet'in kuruluşundan başlayarak gerçekleştirmiş oldukları dil devrimi, ulus-devlet inşası için yeni bir dil yaratmaktır. Çünkü modernizmi oluşturan temel nitelikten biri de ulus-devlet algısıdır. Ulusu inşa etmenin yolu ise dilden geçmektedir. Dil devrimi ulus-devleti inşa ederken aynı zamanda dil aracılığı ile bazı

siyasi gelişmeleri de desteklemek amacını taşımıştır: *"Şarktan garba bir kuyruklu yıldız gibi akan biz, bugün hangi durakta bulunuyor ve şarklı olmaktan ne ölçüde çıkıyor, garplılık menziline ne nisbette vasıl olmuş bulunuyoruz?"* (Ayverdi, 1976: 215)

"Modernleşmenin fikirlerinden biri de, standartlaşmış eski dilin (Osmanlıcanın) kararlı bir tutumla toptan yadsındığı Türkiye'de olduğu gibi, her yerde yeni kitle kültürü için uygun bir edebi üslup geliştirmek olacaktır" (Hodgson, 2017: 341). Çağdaşlaşma sorunu Batı ülkelerine benzemek olarak anlatılmıştır. Çağdaş yöntemlerle ulusal uygarlık bileşimi olarak algılanmamıştır. Burada önemli olan her toplumun kalkınma modelinin kendine özgü olması gerektiğidir. Sıkça tartışılan Batılılaşma ise Batı Avrupa ölçeğinde gerçekleşmiş bir modeldir, paradigmadır. Tarihsel, ekonomik, siyasal, sosyal koşullarda üretilmiş bir modelin bütün dünya toplumlarında uygulanmasının beklenemeyeceği gerçeğidir. Evrensel model mümkün değildir. Bu nedenle böyle bir modelin transferi de söz konusu değildir. Her ülke kendi modelini yaratmak zorundadır. Transfer edilen modeller insanın zihnini tek yöne mahkûm etmemeli, alternatifler sunmalıdır. Bunların içinde insan, en makûl olanı seçmelidir.

Batılılaşma arzusuyla gerçekleştirilen ve okuma-yazma oranının düşük olması gerekçe gösterilen dil devriminde, meselenin sadece okuryazar olma oranını yükseltmek olmadığı görülmektedir. Zira okuma-yazma bilmek entelektüel olmanın gerekli şartıdır, yeterli unsuru değildir. İnsanların entelektüel kapasitesini, hafızalarında barındırdığı ve günlük hayatta kullandığı kelime sayısı meydana getirmektedir.

Bu kritiklerin yanı sıra dilin kendi kanunları içerisinde doğal seyrine uygun olarak mı değişim göstermesi gerektiği, yoksa dile müdahalenin tabii bir unsur olarak mı görüldüğü farklı bakış açıları sunularak ele alınmıştır. Safa bu konuyu *"Yunus Emre'nin dilini anlamayan Türk münevverlerinin kafasında Voltaire'nin Fransızcası hala saltanat sürüyor"* (Safa, 1976: 10) sözleriyle eleştirmiştir. Buradan hareketle harf inkılâbına yaklaşımlar incelenirken dildeki değişim sürecinde yapılan tarihi, kültürel ve edebi hareketliliğin değerlendirilmesine yer verilmiştir. Geçmişle bugün arasında gerçekleşen kopuşun, değişimi gerçekleştirmek için zaruri bir netice mi olduğu, yoksa kopma yaşanmadan da değişimi ve dönüşümü gerçekleştirmenin mümkün olup olmadığı mevzusu karşılaştırmalı olarak sunulmuştur. Türkiye'de yetişen yeni kuşağın kendi dilini, kültürünü, edebiyatını bilmediği, anlayamadığı eleştirilmiştir.

Harf devrimi yeni Türkiye'nin modernleşme hamlelerinden biri olarak sunulmuştur. Görülüyor ki üzerinden 91 yıl geçmesine rağmen dil devriminin etkisi devam etmektedir. Akademisyenler ve aydınlar tarafından tartışılan bir mevzu olmaktadır. Hiçbir davranış, tutum, kural tam anlamıyla ve her yönüyle herkesi memnun edemez. Mükemmel insan olmadığı gibi insanın ürünü olan hiçbir şey de kusursuz olamaz ve herkese hitâp edip, herkesi tatmin edemez. Eleştiriler de bu yüzdendir.

KAYNAKLAR

Acar, İ. (1983). *Dilimiz Atatürk ve Sonrası*, İnce Matbaacılık, Balıkesir.

Aksan, D. (2001). *Türkiye Türkçesinin Dünü, Bugünü, Yarını,* Bilgi Yayınevi, Ankara.

Aksan, D. (2002). *Anadilimizin Söz Denizinde,* Bilgi Yayınevi, Ankara.

Aksoy, Ö. A. (1962). *Dil Üzerine Düşünceler, Düzeltmeler,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Aksoy, Ö. A. (1963). *Atatürk ve Dil Devrimi*, Milli Eğitim Basımevi, Ankara.

Aksoy, Ö. A. (1969). *Özleşme Durdurulamaz,* Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Aksoy, Ö. A. (1975). *Gelişen ve Özleşen Dilimiz,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Aksoy, Ö. A. (1982). *Dil Gerçeği,* Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Akün, Ö. F. (1982). *Türk Dili Karşısında Türk Münevveri,* Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.

Anday, M. C. (1975). *Dilimiz Üzerine Konuşmalar,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ataç, N. (1980). *Dergilerde,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Ataman, S. (1981). *Dil Çıkmazı,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (1988). *Dil Yazıları I,* Ankara.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (1988). *Dil Yazıları II,* Ankara.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (1990a). *Atatürk'ün Kültür ve Medeniyet Konusundaki Sözleri,* Ankara.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (1990b). *Dil Tartışmalarında Gerçekler I,* Ankara.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (1990c). *Milli Kültür Unsurlarımız Üzerinde Genel Görüşler,* Ankara.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (1991). *Harf Devrimi'nin 50.Yılı Sempozyumu,* Ankara.

Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu (1997). *Atatürk ve Türk Dili II (Atatürk Devri Yazarlarının Türk Dili Hakkındaki Görüşleri- Gazetelerden Seçmeler),* Ankara.

Atay, F. R. (1984). *Çankaya,* Kral Matbaası, İstanbul.

Armağan, M. (2012, Kasım). *Harf İnkılabı Amaç Neydi?, Harf İnkılabının Perde Arkası.* Derin Tarih Dergisi, Sayı:8, 62-75.

Arslan, T. (2014). "Attila İlhan ve Osmanlıca", Aydınlık Gazetesi, http://www.aydinlikgazete.com/attila-ilhan-ve-osmanlica-makale,57709.html (17.09.2019).

Aymes, M., Gourisse, B., Massicard, É. (drl.) (2016). *Devlet Olma Zanaatı*, (çev. Ali Berktay), İletişim Yayınları, İstanbul.

Ayverdi, S. (1976). *Milli Kültür Meseleleri ve Maârif Dâvâmız*, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.

Bakiler, Y. B. (2002). *Sözün Doğrusu I*, Türk Edebiyatı Vakfı, İstanbul.

Banarlı, N. S. (2008). *Türkçe'nin Sırları*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.

Banguoğlu, T. (1984). *Kendimize Geleceğiz*, Derya Dağıtım Yayınları, İstanbul.

Banguoğlu, T. (1987). *Dil Bahisleri*, Kubbealtı Neşriyat, İstanbul.

Banguoğlu, T. (1990). *Türkçe'nin Grameri*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara..

Baydar, M. (1966). *K.Atatürk Diyor ki (Atatürk'ün Direktifleri, Düşünceleri, Kısaca Hayatı)*, Varlık Yayınevi, İstanbul.

Baydar, M. (1973). *Atatürk ve Devrimlerimiz*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Baydur, S. Y. (1964). *Dil ve Kültür*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Bilgiç, E. (1986). *Milli Kültür Davamız*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul.

Bolcan, S. (2009). *Atatürk'le Yakın Tarihimiz*, Beykoz Lojistik Meslek Yüksekokulu Yayınları, İstanbul.

Bozdoğan, S., Kasaba, R. N. (1998). *Türkiye'de Modernleşme ve Ulusal Kimlik*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.

Bozkurt, F. (1991). *Türkçemizin ABC'si*, Simavi, İstanbul.

Buğra, T. (1979). *Düşman Kazanmak Sanatı, Dil ve Edebiyat Üzerine Yazılar*, Ötüken, İstanbul.

Cangızbay, K. (1999). *Sosyolojiler Değil Sosyoloji*, Ütopya Yayınevi, Ankara.

Cangızbay, K. (2000). *Hiçkimsenin Cumhuriyeti*, Ütopya Yayınevi, Ankara.

Chomsky, N. (2009). *Bilgi Sorunları ve Dil, Managua Dersleri*,(çev. Veysel Kılıç), Bgst. İstanbul

Coşan, M. (1992). *Türk Dili ve Kültürü*, Neşriyat, İstanbul.

Cumhuriyet Gazetesi, (28.04.1968), https://www.cumhuriyetarsivi.com/katalog/192/sayfa/1968/4/28.xhtml (10.09.2019).

Crystal, D. (2010). *Dillerin Katli,* (çev. Gökhan Cansız), Profil Yayıncılık, İstanbul.

Çağatay, T. (1987). *Günün Sosyolojisine Giriş,* Kültür Eserleri Dizisi:90, Ankara.

Çakır, Ö. (2008). “Devrin Edebiyatçılarının II. Meşrutiyet’in İlânı Hakkındaki Duygu ve Düşünceleri”, SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi , 85-100.

Çiller, S. (1965). *Atatürk İçin Diyorlar Ki,* Varlık Yayınevi, İstanbul.

Çongur, H. (1963). *Dilimizin Özleşmesinde Aşırı Davranılmış Mıdır?,* Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Çongur, H. (1967). *Dil Tartışmaları,* Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Dilaçar, A. (1964). *Türk Diline Genel Bir Bakış,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara..

Dilipak, A. (1988). *Bir Başka Açıdan Kemalizm,* Beyan Yayınları, İstanbul.

Dizdaroğlu, H. (1966). *Dilcilere Saygı,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Doğan, M. (1977). *Tarih ve Toplum, Türkiye'de Toprak Meselesi,* Dergah Yayınları, İstanbul.

Doğan, M. (1984). *Dil, Kültür, Yabancılaşma,* Birlik Yayınları, Ankara.

Doğan, M. (2001). *Bir Lügât Bulamadım,* Vadi Yayınları, Ankara.

Duralı, T. (2019). “Harf İnkılâbı Soykırımdır” *https://www.youtube.com/watch?v=lJcyPrZ7fiU* (21.09.2019).

Elginkan Vakfı (2013). *Geçmişten Geleceğe Türkçe, I.Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı Bildirileri 17-19,* İstanbul.

Ercilasun, A. B. (2013). *Dilde Birlik,* Akçağ, Ankara.

Ergan, N. G. (2018). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı,* Siyasal Kitabevi, Ankara.

Ergin, M. (1988). *Türkiye'nin Bugünkü Meseleleri,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Erkal, M. E. (1983). *Sosyoloji (Toplumbilimi),* Filiz Kitabevi, İstanbul.

Ertem, R. (1991). *Elifbeden Alfabeye,* Dergâh Yayınları, İstanbul.

Feyzioğlu, T. , Aysan, M. , Eroğlu, H. , Giritli, İ. , Gönlübol, M. (1995). *Atatürk Yolu.,* Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Genel Kurmay Başkanlığı (1984). *Atatürkçülük (Atatürkçülük ve Atatürkçülüğe İlişkin Makaleler),* İstanbul.

Genel Kurmay Başkanlığı (1988). *Atatürkçülük (Atatürkçülük ve Atatürkçülüğe İlişkin Makaleler),* İstanbul.

Göçgün, Ö. (2010). *Atatürk, Milli Kültür ve Medeniyet,* Pamukkale Üniversitesi Yayınları, Ankara.

Gökalp, Z. (1974). *Türkçülüğün Esasları,* Türk Kültür Yayını, İstanbul.

Gökalp, Z. (1975). *Türkçülüğün Esasları,* Türk Kültür Yayını, İstanbul.

Gökçe, B. (1996). *Türkiye'nin Toplumsal Yapısı ve Toplumsal Kurumlar,* Savaş Yayınevi, Ankara.

Göktürk, A. (1980). *Okuma Uğraşı,* Çağdaş Yayınları, İstanbul.

Göktürk, A. (2002). *Sözün Ötesi,* Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

Gülensoy, T. (2012). *Türkiye Türkologları ve Türk Diline Emek Verenler (1800-1950: Türkolojisinin 150 Yılı),* Akçağ Basım-yayım, Ankara.

Gülsevin, G. , Boz, E. (2006). *Türkçe'nin Çağdaş Sorunları,* Divan Yayınları, İstanbul.

Gündüz, M. (2007, Kasım). "II. Meşrutiyet Devrinde Türk Yurdu Cemiyeti ve Türk Yurdu Mecmuasının Eğitim Faaliyetleri", Türk Yurdu Dergisi, Sayı:243.

Güngör, E. (1986). *Dünden Bugünden, Tarih-Kültür-Milliyetçilik,* Ötüken Yayınları, İstanbul.

Güngör, E. (1993). *Sosyal Meseleler ve Aydınlar,* Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Göngör, N. (1991). *Kültür-Eğitim-Dil Üzerine Görüşleri İle Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu,* Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Güvenç, B. (1979). *İnsan ve Kültür,* Remzi Kitabevi, İstanbul.

Güvenç, B. (1985). *Kültür Konusu ve Sorunlarımız,* Remzi Kitabevi, İstanbul.

Güvenç, B. (2008). *Türk Kimliği,* Boyut Kitapları, İstanbul.

Hacıeminoğlu, N. (1975). *Türkçe'nin Karanlık Günleri,* İrfan Yayınevi, İstanbul.

Hatiboğlu, V. (1981). *Ölümsüz Atatürk ve Dil Devrimi,* Meteksan, Ankara.

Heyd, U. (1979). *Türk Ulusçuluğunun Temelleri,* (çev. Kadir Günay), Kültür Bakanlığı Basımevi, Ankara.

Heyd, U. (2001). *Türkiye'de Dil Devrimi,* (çev. Nejlet Öztürk), IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul.

Hocaoğlu, D. (2002). *Bir Entelijansiya Kritiği, Düşük Şiddetli Devrim,* Gelenek Yayıncılık, İstanbul.

Hodgson, G.S. (2017). *İslâmın Serüveni, III. Cilt,* (çev. Berkay Ersöz), Phoenix Yayınları, Ankara.

Hür, A. (2012). http://www.izmirizmir.net/ayse-hur-harf-inkilabi-gerekli-miydi-y2713.html, 10.09.2019.

İlhan, A. (1976). *Hangi Batı,* Bilgi Yayınevi, Ankara.

İlhan, S. (1998). *Evrimleşen Türk Devrimi,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara.

İmer, K. (1976). *Dilde Değişme ve Gelişme Açısından Türk Dil Devrimi,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Kaplan, M. (1974). *Nesillerin Ruhu,* Hareket Yayınları.

Kaplan, M. (1987). *Türk Milleti'nin Kültürel Değerleri,* Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Kaplan, M. (2005). *Kültür ve Dil,* Dergah Yayınları, İstanbul.

Karaca, K. (1972). *Milliyetçi Türkiye, Milliyetçi-Toplumcu Düzen,* Çınar Yayınevi, Ankara.

Karamanlıoğlu, A. (1972). *Türk Dili, Nereden Geliyor, Nereye Gidiyor,* Hareket Yayınları, İstanbul.

Karamanlıoğlu, A. (1986). *Türk Dili,* Dergâh Yayınları, İstanbul.

Kartal, İ. (1973). *Yazı ve Dil,* İkbal Kitabevi, İstanbul.

Kayalı, K. (2003). *Türk Düşünce Dünyası'nda Yol İzleri,* İletişim Yayınları, İstanbul.

Kısıklı, E. (2010). *Harf İnkılabının Türk ve Dünya Basınındaki Yankıları,* Başkent ÜniversitesiAtatürk İlkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara.

Kınross, L. (1994). *Atatürk, Bir Milletin Yeniden Doğuşu,* (çev. Necdet Sander), Altın Kitaplar Yayınevi, İstanbul.

Kili, S. (2005). *Türk Devrim Tarihi,* Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Kongar, E. (1985). *İmparatorluktan Günümüze Türkiye'nin Toplumsal Yapısı 1,* Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kongar, E. (1989). *Kültür Üzerine,* Remzi Kitabevi, İstanbul.

Kongar, E. (2004). *21.Yüzyılda Türkiye, 2000'li yıllarda Türkiye'nin Toplumsal Yapısı,* Remzi Kitabevi, İstanbul.

Korkmaz, Z. (1992). *Atatürk ve Türk Dili Belgeler,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Ankara.

Korkmaz, Z. (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, I. Cilt,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Korkmaz, Z. (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar, II. Cilt,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Köksal, A. (1980). *Dil ile Ekin,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Kudret, C. (1986). *Dilleri var Bizim Dile Benzemez,* Bilgi Yayınevi, Ankara.

Levend, A. S. (1960). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Levend, A. S. (1972). *Türk Dilinde Gelişme ve Sadeleşme Evreleri,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Lewis, G. (2007). *Trajik Başarı, Türk Dil Reformu,* (çev. Mehmet Fatih Uslu), Paradigma Yayıncılık, İstanbul.

Meriç, C. (1980). *Kırk Ambar,* Ötüken Neşriyat, İstanbul.

Meriç, C. (1986). *Kültürden irfana,* İnsan Yayınları, İstanbul.

Mirzabeyoğlu, S. (1985). *Kültür Davamız, Temel Meseleler,* İbda Yayınları, İstanbul.

Muallimoğlu, N. (1996). *Şeytanın Avukatı, Türk Dili ve Diğer Konularda Polemikler,* Birleşik Yayıncılık, İstanbul.

Mumcu, A. (1974). *Tarih Açısından Türk Devrimi'nin Temelleri ve Gelişimi,* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.

Naci, F. (1984). *100 Soruda Atatürk'ün Temel Görüşleri,* Gerçek Yayınevi, İstanbul.

Nerimanoğlu, K. V. (1994). *Türk Dilinin Bestecisi, Ressamı ve Mimarı,* Atatürk Kültür Merkezi Yayını, Ankara.

Öksüz, Y. Z. (1995). *Türkçe'nin Sadeleşme Tarihi Genç Kalemler ve Yeni Lisan Hareketi,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Özdemir, E. (1973a). *Dil ve Yazar,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Özdemir, E. (1973b). *Dil ve Yazılar,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Özdemir, E. (1980). *Dil Devrimimiz,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Özdemir, M. , Süğümlü, Ü. (2013). "Dilde Sadeleşme ve Dil Akademisi Tartışmaları:Türk Dili Dergisi(1976)" , International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume, 2269-2295.

Öztuna, Y. (1983). *Türk Tarihinden Yapraklar,* Ötüken, İstanbul.

Öztürk, C. (2016). *İmparatorluk'tan Ulus Devlete Türk İnkılap Tarihi,* Pegem Akademi, Ankara.

Parlatır, İ. , Birler, İ. (1998). *Cumhuriyet'in 75.yılı Dil Bayramı,* TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları, İstanbul.

Porzıg, W. (1985). *Dil Denen Mucize, I. Cilt,* (çev. Vural Ülkü), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Porzıg, W. (1985). *Dil Denen Mucize, II .Cilt,* (çev. Vural Ülkü), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara.

Püsküllüoğlu, A. (1966). *Öz Dilimiz,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Safa, P. (1976). *Osmanlıca Türkçe Uydurmaca,* Ötüken, İstanbul.

Safa, P. (1996). *Türk İnkılâbına Bakışlar,* Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara.

Safa, P. (1997). *Türk İnkılâbına Bakışlar,* Ötüken, İstanbul.

Salihoğlu, M. (1966). *Işıklanan Ülke, Türk Dili ve Dil Devrimi Üzerine Bir İnceleme,* Ayyıldız Matbaası, Ankara.

Sarınay, Y. (1990). *Atatürk'ün Millet ve Milliyetçilik Anlayışı,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara.

Sert, H. H. (2016). Dil Devrimi'nin Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Şiir ve Çeviri Bağlamında Türk Edebiyatı'na Etkisi (1932-1950), İhsan Doğramacı Bilkent Üniversitesi, Ankara.

Sinanoğlu, O. (2015). *BYE BYE Türkçe, Bir New York Rüyası, Türkçe Giderse Türkiye Gider!,* Bilim+Gönül Yayınları, İstanbul.

Sulutaş, M. A. (2010). *Türkçe'ye Kanat Gerenler,* Etik Yayınları, İstanbul.

Şavkay, T. (2002). *Dil Devrimi,* Gelenek, İstanbul.

Şen, S. (1995). *Türk Aydını ve Kimlik Sorunu,* Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Şimşir, N. (1992). *Türk Yazı Devrimi,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Tan, N. (2001). *Kuruluşunun 70.Yıl Dönümünde Türk Dil Kurumu,* Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara.

Tanrıkorur, C. (2003). *Müzik-Kültür-Dil,* Dergah Yayınları, İstanbul.

Tezcan, M. (1984). *Sosyal ve Kültürel Değişme,* Atatürk Üniversitesi Basımevi, Ankara.

Timur, T. (1993). *Türk Devrimi ve Sonrası,* İmge kitabevi, Ankara.

Timurtaş, F.K.. (1969). *II.Dil Kongresi ve Akademi,* Fatih Matbaası., İstanbul

Timurtaş, F. K. (1979). *Uydurma Olan ve Olmayan Yeni Kelimeler Sözlüğü,* Umur Kitapçılık, İstanbul.

Timurtaş, F. K. (1980). *Türkçemiz ve Uydurmacılık*, Boğaziçi Yayınları, İstanbul

Topçu, N. (1970). *Kültür ve Medeniyet,* Hareket Yayınları, İstanbul.

Tuncer, H. (2012). *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi.* İstanbul.

Tunçay, M. (1992). *T.C.'nde Tek-Parti Yönetiminin Kurulması(1923-1931),*Cem Yayınevi, İstanbul.

Tural, S. (1992). *Kültürel Kimlik Üzerine Düşünceler,* Ecdad, Ankara.

Turan, O. (1964). *Türkiye'de Mânevi Buhran Din ve Laiklik,*Şark Matbaası, Ankara.

Turhan, M. (1980). *Garplılaşmanın Neresindeyiz?*, Yağmur Yayınları, İstanbul.

Turhan, M. (1987). *Kültür Değişmeleri*, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İstanbul.

Tüfekçi, G. D. (1986). *Atatürk'ün Düşünce Yapısı*, Turhan Kitabevi, Ankara.

Türk Dil Kurumu (1952). *Dil Davası.*, Ankara.

Türk Dil Kurumu (1963). *Eski Yazı / Atatürk ve Türk Dili,* Ankara.

Türk Dil Kurumu (1967). *Dil Devrimi Üzerine,* Ankara.

Türk Dil Kurumu (1968). *Bir Kongre Üzerine,* Ankara.

Türk Dil Kurumu (1972). *Türk Dil Kurumunun 40 Yılı,* Ankara.

Türk Dil Kurumu (1974). *Dil Yazıları II,* Ankara.

Türk Dil Kurumu (1979). *Yazı Devrimi*, Ankara.

Türk Dil Kurumu (1981). *Atatürk'ün Yolunda, Türk Dil Devrimi,* Ankara.

Türk Dil Kurumu Tanıtma Yayınları, Çeşitli Konular Dizisi (1979). *Yazı Devrimi,* Ankara.

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları (1966). *Türk Dili İçin I (Türk Basınında Çıkan Türk Dili İle İlgili Makaleler),* Ankara.

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları (1966). *Türk Dili İçin II (Türk Basınında Çıkan Türk Dili İle İlgili Makaleler,* Ankara.

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları (1966). *Türk Dili İçin III (Türk Basınında Çıkan Türk Dili İle İlgili Makaleler*, Ankara.

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları (1967). *Türk Dili İçin IV (Türk Basınında Çıkan Türk Dili İle İlgili Makaleler),* Ankara.

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları (1967). *Türk Dili İçin V (Tercüme Bürosu Üyelerinin İstifaları Dolayısıyle Türk Basınında Çıkan Türk Dili İle İlgili Yazıla ve meclis-senato Konuşmaları),* Ankara.

Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları (1968). *Türk Dili İçin VI (Tercüme Bürosu Üyelerinin İstifaları Dolayısıyle Türk Basınında Çıkan Türk Dili İle İlgili Yazılar ve meclis-senato Konuşmları),* Ankara.

Uyguner, M. (1999). *Dil Konusunda Yazılar, Ömer Seyfettin Bütün Eserleri 13,* Bilgi Yayınevi, Ankara.

Ülkütaşır, M. (1991). *Atatürk ve Harf Devrimi,* Türk Dil Kurumu Basımevi, Ankara.

Ünal, M. A. (1999). *Tarihçi Gözüyle Olaylar ve Türkiye,* Kardelen Yayınevi, Isparta.

Üstüner, B. (2014). *Cumhuriyet Kazanımları,* Bilgi Yayınevi, Ankara.

Vardar, B. (2001). *Dilbilim Yazıları,* Multılıngual, İstanbul.

Yetiş, K. (2005). *Atatürk ve Türk Dili 3, I. Cilt,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Yetiş, K. (2005). *Atatürk ve Türk Dili 3, II. Cilt,* Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

Yıldız, A. (2007). *Oryantalizm, Tartışma Metinleri*, Doğu Batı Yayınları, Ankara.

Yücel, T. (1982). *Dil Devrimi ve Sonuçları,* Ankara Üniversitesi, Ankara.

EKLER

Ek-1, 2 Kasım 1928 Tarihli *Cumhuriyet Gazetesi*'nde Harf İnkılâbının Yapıldığına İlişkin Haber (Kısıklı, 2010: 149).

B. M. M. dün ilk içtimaını aktetmiş ve Gazi hz. tarihi nutuklarını irat buyurmuşlardır. Müteakiben Türk harfleri kanunu ittifakla ve alkışlarla kabul edilmiştir

Ek-2, 3 Kasım 1928 Tarihli *Cumhuriyet Gazetesi*' nde Yeni Harflere Geçileceği Haberi (Kısıklı, 2010: 150).

Cumhuriyet

Yunus Nadi

Abone şeraiti

Yeni harflere sür'atle alışınız, eğer yevmî gazete tiryakisi iseniz, gelecek ayın birinci gününden itibaren gazetelerin tamamen yeni harflerle çıkacaklarını hatırınızdan çıkarmayınız.

Asrî türkün kendi yazısı

Kâzım Pş. Hz. intihaplarından sonra riyaset mekamında

Gazimizin hitabeleri

Aciz ve korkak insanlar her hangi bir felâket karşında milletinde atalete duçar olmasına ve müştenip bir hale gelmesine sâik olurlar. Aciz ve tereddütte o kadar ileri giderler ki adeta kendi kendilerini tahkir ederler. Derler ki: biz adam değiliz, ve olmayız! Kendi kendimize adam olmamıza imkân yoktur, biz bilâ kayt ve şart, mevcudiyetimizi bir ecnebiye tevdi edelim. Balkan muharebesinden sonra milletin, bilhassa ordunun başında bulunanlar da, başka tarzda ve fakat aynı zihniyeti takip etmişlerdir. Türkiyeyi, böyle sakin yollarda inkıraz ve izmihlâl vadisine sevkedenlerin elinden kurtarmak lâzımdır. Bunun için keşfolunmuş bir hakikat vardır, onu tebeyyet edeceğiz. O hakikat şudur:

Türkiyenin resi tefekkürünü, büsbütün yeni bir imanla teçhiz etmek... Bütün millete ceyit bir maneviyet vermek...

G. M. Kemal

Kâ - Na

Küçük hikâye

Sükût!..

Ahmet Hidayet

MEŞHUR İNSANLAR

MUHİT

1824

450

CADBURYS

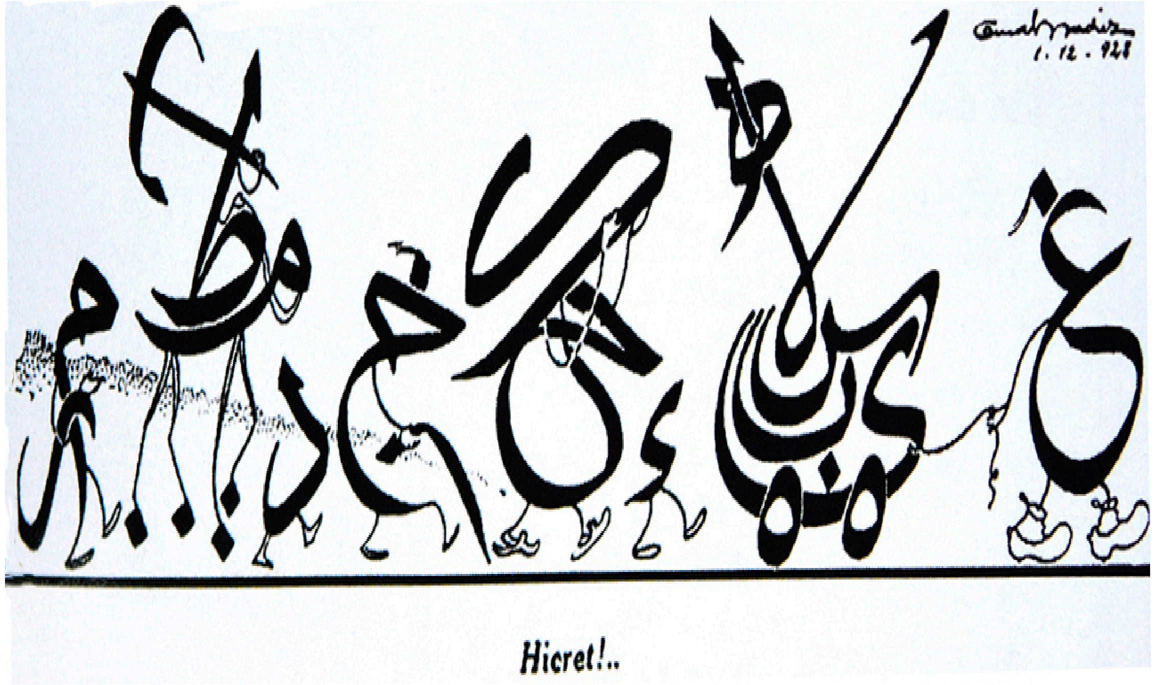
CHOCOLATE

Mes'ul müdürü M. Âgâh

Ek-3, Ramiz Gökçe' nin 13 Ağustos 1928 tarihli "*Akbaba Dergisi*"nde yayımlanan karikatürü

Ek 4, Cemal Nadir'in 1928 yılında Akşam Gazetesi'nde " Hicret" adıyla yayınlanmış karikatürü

Hicret!..

Ek-5, Halkın okuma- yazma öğrenme süreci (Harf Seferberliği)

ÖZGEÇMİŞ

KİMLİK BİLGİLERİ

Adı Soyadı : Ayşe Betül Tüzen

Doğum Yeri : Ankara

Doğum Tarihi : 16.08.1993

E-posta : aysebetultuzen@gmail.com

EĞİTİM BİLGİLERİ

Lise **:** Hasan Tekin Ada Lisesi / Türkçe-Matematik

Lisans : Pamukkale Üniversitesi / Sosyoloji

Yüksek Lisans : Pamukkale Üniversitesi / Genel Sosyoloji ve Metodoloji

Yabancı Dil : İngilizce